

Σχολή Θετικών Επιστημών

Μεταπτυχιακή ειδίκευση καθηγητών φυσικών επιστημών

Διπλωματική Εργασία

*Η σχέση επιστήμης και θρησκείας μέσα από το περιοδικό
Εκκλησία*

Άννα Πέγιου

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

Κατσιαμπούρα Ιωάννα

Πάτρα, Σεπτέμβριος 2024

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του/της φοιτητή/φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

Η σχέση επιστήμης και θρησκείας μέσα από το περιοδικό
«Εκκλησία»

Άννα Πέγιου

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Ιωάννα Κατσιαμπούρα

Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Κωνσταντίνα Στεφανίδου

Πάτρα, Σεπτέμβριος 2024

Στην μητέρα μου

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τις επιβλέπουσες καθηγήτριές μου κ. Κατσιαμπούρα Ιωάννα και κ. Στεφανίδου Κωνσταντίνα για την εισήγηση του θέματος της παρούσας διπλωματικής εργασίας, την καθοδήγηση και τις πολύτιμες συμβουλές τους. Χωρίς τα σχόλια και εν γένει την ανεκτίμητη στήριξή τους, η εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας δεν θα είχε την επιθυμητή επιστημονική αρτιότητα και πληρότητα.

Ευχαριστώ πολύ για την κατανόηση, την αρωγή και την αγαστή συνεργασία μας!

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία αφορά την ερευνητική μελέτη η οποία πραγματοποιήθηκε στοχεύοντας στην διερεύνηση των θέσεων του περιοδικού «Εκκλησία» σε σχέση με την Επιστήμη κατά το χρονικό διάστημα από την ίδρυση του, το 1923 έως σήμερα. Πρόκειται για ένα από τα γνωστότερα και μακροχρόνια περιοδικά της ορθόδοξης θεολογίας στην Ελλάδα, αποτελώντας το επίσημο περιοδικό της Εκκλησίας συμβάλλοντας στη διάδοση της ορθόδοξης χριστιανικής αντίληψης, τόσο σε απλούς αναγνώστες, όσο και στους κληρικούς. Από την ίδρυση του, το 1923, έχει διατηρήσει σταθερή παρουσία, εκδίδοντας κατά μέσο όρο 40 τεύχη ανά έτος. Στο περιοδικό περιέχονται άρθρα θρησκευτικού και κοινωνικού ενδιαφέροντος καθώς και ενημερωτικά άρθρα σχετικά με τους κληρικούς και την Εκκλησία.

Μέσα από τα κείμενα, είναι εμφανής η ενθάρρυνση για την υιοθέτηση των χριστιανικών αξιών στην καθημερινότητα και γενικά της πνευματικής ζωής. Αναλύονται απόψεις για σύγχρονα κοινωνικά θέματα με συχνή αναφορά στην στάση του ανθρώπου απέναντι στην θρησκεία και την Εκκλησία, ενώ δίνεται έμφαση στην ανάγκη της διατήρησης της σύνδεσης με αυτή.

Η θεματογραφία του δεν περιορίζεται μόνο σε θεολογική ανάλυση, αλλά και στην ανάδειξη της σημασίας της επιστήμης στην σύγχρονη ζωή. Η σχέση του περιοδικού με την επιστήμη είναι ενδιαφέρουσα καθώς σε πολλές περιπτώσεις μεσά από την αρθρογραφία εξετάζεται η διασύνδεση της θεολογίας με επιστημονικά δεδομένα, από τους τομείς της αστρονομίας, της φυσικής, της βιολογίας και της ψυχολογίας. Διαφαίνεται έτσι, πως η επιστημονική γνώση είναι ικανή να συμπορεύεται με θρησκευτικές πεποιθήσεις συμβάλλοντας στην κατανόηση της ύπαρξης και της δημιουργίας.

Λέξεις – Κλειδιά

Εκκλησία, επιστήμη, θρησκεία, περιοδικό

The relationship between science and religion through the "Ecclesia" journal

Anna Pegiou

Abstract

The present dissertation concerns a research study aimed at investigating the positions of the "Church" journal regarding Science from its establishment in 1923 to the present day. It is one of the most well-known and longstanding journals of Orthodox theology in Greece, serving as the official publication of the Church and contributing to the dissemination of knowledge, both to ordinary readers and to clergy. Since its founding in 1923, it has maintained a steady presence, publishing an average of 40 issues per year. The journal contains articles of religious and social interest, as well as news related to the clergy and the Church. Throughout the texts, there is a clear encouragement for the adoption of Christian values in everyday life and spiritual life in general. Views on contemporary social issues are analyzed, with frequent reference to human attitudes towards religion and the Church, while emphasis is placed on the need to maintain connection with it. Its subject matter is not limited to theological analysis but also highlights the importance of science in modern life. The relationship with the journal and science is interesting, as in many cases, through its articles, the interconnection of theology with scientific data is examined, from the fields of astronomy, physics, biology, and psychology. Thus, it becomes evident that scientific knowledge is capable of coexisting with religious beliefs, contributing to the understanding of existence and creation.

Keywords

Church, science, religion, magazine

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη	vi
Abstract	vii
1. Εισαγωγή	xiii
2. Θεωρητικό Πλαίσιο	1
2.1 <i>Θρησκεία</i>	1
2.1.1 Πιστοί και χώροι λατρείας	1
2.1.2 Χριστιανισμός και Ορθοδοξία	3
2.2 <i>Επιστήμη</i>	4
2.2.1 Ταξινόμηση των επιστημών	7
3. Ο Υλισμός	9
3.1 <i>Εισαγωγή</i>	9
3.1.1 Υλισμός στην αρχαιότητα	9
3.1.2 Σύγχρονες νεότερες εκδοχές του υλισμού	10
3.1.3 Κβαντική Θεωρία	12
4. Το περιοδικό «Εκκλησία»	13
4.1 <i>Εισαγωγή</i>	13
4.1.1 Περιεχόμενα του περιοδικού	13
4.1.2 Εκδόσεις	14
4.1.3 Διατελέσαντες Διευθυντές του περιοδικού	16
4.1.4 Ποσοτική Ανάλυση Θεματικών Τευχών	16
4.1.5 Συνεργάτες και αρθρογράφοι του περιοδικού μέσα στον χρόνο	17
5. Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» για την κοινωνία και τις επιστήμες στη δεκαετία 1920-1930 ..	19
5.1 <i>Εισαγωγή</i>	19
5.1.1 Πολεμικές εξελίξεις την περίοδο 1920-1930	19
5.1.2 Κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις την περίοδο 1920-1930	20
5.1.3 Αστρονομικές ανακαλύψεις την περίοδο 1920-1930	20
5.1.4 Ιατρικές ανακαλύψεις την περίοδο 1920-1930	21
5.1.5 Η Εκκλησία την περίοδο 1920-1930	22
5.2 <i>Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» την δεκαετία 1920-1930</i>	22
5.2.1 <i>Εισαγωγή</i>	22
5.2.2 <i>Οι θέσεις για τον υλισμό</i>	22
5.2.3 <i>Οι θέσεις για την Αστρονομία</i>	25
5.2.4 <i>Οι θέσεις για τη Φυσική</i>	27
5.2.5 <i>Οι θέσεις για την Χημεία και την Βιολογία</i>	28
5.2.6 <i>Οι θέσεις για την Ιατρική</i>	30
5.2.7 <i>Οι θέσεις για τα κοινωνικά ζητήματα</i>	31
5.2.8 <i>Γενικές θέσεις για την επιστήμη</i>	33
6. Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» για την Κοινωνία και τις Επιστήμες στη Δεκαετία 1930-1940 .	37
6.1 <i>Εισαγωγή</i>	37
6.1.1 Πολεμικές εξελίξεις την περίοδο 1930-1940	37
6.1.2 Κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις την περίοδο 1930-1940	38
6.1.3 Αστρονομικές ανακαλύψεις την περίοδο 1930-1940	38

6.1.4 Ιατρικές ανακαλύψεις την περίοδο 1930-1940.....	39
6.1.5 Η Εκκλησία την περίοδο 1930-1940	39
6.2 Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» την δεκαετία 1930-1940	40
6.2.1 Εισαγωγή	40
6.2.2 Οι θέσεις για τον υλισμό	40
6.2.3 Οι θέσεις για την Αστρονομία	41
6.2.4 Οι θέσεις για τη Φυσική	43
6.2.5 Οι θέσεις για τη Χημεία και τη Βιολογία	43
6.2.6 Οι θέσεις για τα κοινωνικά ζητήματα.....	46
6.2.7 Γενικές θέσεις για την επιστήμη.....	47
7. Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» για την Κοινωνία και τις Επιστήμες στη Δεκαετία 1940-1950 .	50
7.1 Εισαγωγή.....	50
7.1.1 Πολεμικές εξελίξεις την περίοδο 1940-1950.....	50
7.1.2 Κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις την περίοδο 1940-1950.....	51
7.1.3 Αστρονομικές ανακαλύψεις την περίοδο 1940-1950	52
7.1.4 Ιατρικές ανακαλύψεις την περίοδο 1940-1950.....	52
7.1.5 Η Εκκλησία την περίοδο 1940-1950.....	53
7.2 Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» την δεκαετία 1940-1950	54
7.2.1 Εισαγωγή	54
7.2.2 Οι θέσεις για τον υλισμό	54
7.2.3 Οι θέσεις για την Αστρονομία	54
7.2.4 Οι θέσεις για τη Φυσική	55
7.2.5 Οι θέσεις για την Χημεία και την Βιολογία	56
7.2.6 Οι θέσεις για τα κοινωνικά ζητήματα.....	57
7.2.7 Γενικές θέσεις για την επιστήμη.....	59
8. Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» για την Κοινωνία και τις Επιστήμες στη Δεκαετία 1950-1960. 60	
8.1 Εισαγωγή.....	60
8.1.1 Πολεμικές εξελίξεις την περίοδο 1950-1960.....	61
8.1.2 Κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις την περίοδο 1950-1960.....	62
8.1.3 Αστρονομικές ανακαλύψεις την περίοδο 1950-1960	63
8.1.4 Ιατρικές ανακαλύψεις την περίοδο 1950-1960.....	63
8.1.5 Η Εκκλησία την περίοδο 1950-1960	64
8.2 Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» την δεκαετία 1950-1960	65
8.2.1 Εισαγωγή	65
8.2.2 Οι θέσεις για τον υλισμό	65
8.2.3 Οι θέσεις για την Χημεία και την Βιολογία	65
8.2.4 Οι θέσεις για την Ιατρική.....	66
8.2.5 Οι θέσεις για τα κοινωνικά ζητήματα.....	67
8.2.6 Γενικές θέσεις για την επιστήμη.....	68
9. Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» για την Κοινωνία και τις Επιστήμες στη Δεκαετία 1960-1970 . 69	
9.1 Εισαγωγή.....	69
9.1.1 Πολεμικές εξελίξεις την περίοδο 1960-1970.....	70
9.1.2 Κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις την περίοδο 1960-1970.....	70
9.1.3 Αστρονομικές ανακαλύψεις την περίοδο 1960-1970	72
9.1.4 Ιατρικές ανακαλύψεις την περίοδο 1960-1970.....	73
9.1.5 Η Εκκλησία την περίοδο 1960-1970.....	74
9.2 Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» την δεκαετία 1960-1970	75
9.2.1 Εισαγωγή	75
9.2.2 Οι θέσεις για τον υλισμό	75

9.2.3 Οι θέσεις για την Αστρονομία	76
9.2.4 Οι θέσεις για τη Φυσική	81
9.2.5 Οι θέσεις για την Χημεία και την Βιολογία	85
9.2.6 Οι θέσεις για την Ιατρική	86
9.2.7 Οι θέσεις για τα κοινωνικά ζητήματα.....	87
9.2.8 Γενικές θέσεις για την επιστήμη.....	88
10. Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» για την Κοινωνία και τις Επιστήμες στη Δεκαετία 1970-1980	92
10.1 Εισαγωγή.....	92
10.1.1 Πολεμικές εξελίξεις την περίοδο 1970-1980.....	92
10.1.2 Κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις την περίοδο 1970-1980.....	93
10.1.3 Αστρονομικές ανακαλύψεις την περίοδο 1970-1980	95
10.1.4 Ιατρικές ανακαλύψεις την περίοδο 1970-1980.....	96
10.1.5 Η Εκκλησία την περίοδο 1970-1980.....	97
10.2 Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» την δεκαετία 1970-1980.....	97
10.2.1 Εισαγωγή	97
10.2.2 Οι θέσεις για την Αστρονομία	98
10.2.3 Οι θέσεις για τη Φυσική	100
10.2.4 Οι θέσεις για την Χημεία και την Βιολογία	101
10.2.5 Γενικές θέσεις για την επιστήμη.....	103
11. Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» για την Κοινωνία και τις Επιστήμες στη Δεκαετία 1980-1990	104
11.1 Εισαγωγή.....	104
11.1.1 Πολεμικές εξελίξεις την περίοδο 1980-1990.....	105
11.1.2 Κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις την περίοδο 1980-1990.....	105
11.1.3 Αστρονομικές ανακαλύψεις την περίοδο 1980-1990	106
11.1.4 Ιατρικές ανακαλύψεις την περίοδο 1980-1990.....	107
11.1.5 Η Εκκλησία την περίοδο 1980-1990.....	108
11.2 Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» την δεκαετία 1980-1990.....	109
11.2.1 Εισαγωγή	109
11.2.2 Οι θέσεις για τον υλισμό	109
11.2.3 Οι θέσεις για την Αστρονομία	111
11.2.4 Οι θέσεις για τη Φυσική	114
11.2.5 Οι θέσεις για την Χημεία και την Βιολογία	116
11.2.6 Οι θέσεις για την Ιατρική.....	121
11.2.6.1 Οι θέσεις για την εξωσωματική γονιμοποίηση	122
11.2.6.2 Οι θέσεις για την ευθανασία.....	123
11.2.6.3 Οι απόψεις του γιατρού Σπύρου Σκαρπαλέζου γύρω από τις σύγχρονες ιατρικές εξελίξεις	126
11.2.6.4 Συμπεράσματα	128
11.2.7 Οι θέσεις για τα κοινωνικά ζητήματα.....	131
11.2.7.1 Η θέση για το οικολογικό ζήτημα.....	132
11.2.8 Γενικές θέσεις για την επιστήμη.....	135
12. Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» για την Κοινωνία και τις Επιστήμες στη Δεκαετία 1990-2000	137
12.1 Εισαγωγή.....	137
12.1.1 Πολεμικές εξελίξεις την περίοδο 1990-2000.....	137
12.1.2 Κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις την περίοδο 1990-2000.....	138
12.1.3 Αστρονομικές ανακαλύψεις την περίοδο 1990-2000	139
12.1.4 Ιατρικές ανακαλύψεις την περίοδο 1990-2000.....	140
12.1.5 Η Εκκλησία την περίοδο 1990-2000.....	141

12.2 Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» την δεκαετία 2000-2010.....	143
12.2.1 Εισαγωγή.....	143
12.2.2 Οι θέσεις για τον υλισμό.....	143
12.2.3 Οι θέσεις για την Αστρονομία.....	144
12.2.4 Οι θέσεις για τη Πληροφορική.....	145
12.2.5 Οι θέσεις για τη Φυσική.....	147
12.2.6 Οι θέσεις για τη Χημεία και τη Βιολογία.....	150
12.2.6.1 Οι θέσεις για την κλωνοποίηση.....	152
12.2.6.2 Συμπεράσματα.....	154
12.2.7 Οι θέσεις για την Ιατρική.....	155
12.2.7.1 Οι θέσεις για την εξωσωματική γονιμοποίηση.....	158
12.2.8 Γενικές θέσεις για την επιστήμη.....	160
13. Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» για την Κοινωνία και τις Επιστήμες στη Δεκαετία 2000-2010	163
13.1 Εισαγωγή.....	163
13.1.1 Πολεμικές εξελίξεις την περίοδο 2000-2010.....	164
13.1.2 Κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις την περίοδο 2000-2010.....	164
13.1.3 Αστρονομικές ανακαλύψεις την περίοδο 2000-2010.....	166
13.1.4 Ιατρικές ανακαλύψεις την περίοδο 2000-2010.....	167
13.1.5 Η Εκκλησία την περίοδο 2000-2010.....	168
13.2 Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» την δεκαετία 2000-2010.....	169
13.2.1 Εισαγωγή.....	169
13.2.2 Οι θέσεις για τον υλισμό.....	169
13.2.3 Οι θέσεις για την Αστρονομία.....	170
13.2.4 Οι θέσεις για την Χημεία και την Βιολογία.....	175
13.2.5 Οι θέσεις για την Ιατρική.....	177
13.2.6 Οι θέσεις για την υποβοηθούμενη αναπαραγωγή.....	178
13.2.6.1 Οι θέσεις για τον προγεννητικό έλεγχο.....	182
13.2.6.2 Οι θέσεις για τον πόνο.....	183
13.2.6.3 Οι θέσεις για τα ψυχιατρικά νοσήματα.....	183
13.2.7 Γενικές θέσεις για την επιστήμη.....	184
14. Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» για την Κοινωνία και τις Επιστήμες στη Δεκαετία 2010-2024	188
14.1 Εισαγωγή.....	188
14.1.1 Πολεμικές εξελίξεις την περίοδο 2010-2024.....	189
14.1.2 Κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις την περίοδο 2010-2024.....	191
14.1.3 Αστρονομικές ανακαλύψεις την περίοδο 2010-2024.....	192
14.1.4 Ιατρικές ανακαλύψεις την περίοδο 2010-2024.....	192
14.1.5 Η Εκκλησία την περίοδο 2010-2024.....	193
14.2 Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» την δεκαετία 2010-2024.....	194
14.2.1 Εισαγωγή.....	194
14.2.2 Οι θέσεις για τον υλισμό.....	194
14.2.3 Οι θέσεις για την Αστρονομία.....	195
14.2.4 Οι θέσεις για τη Πληροφορική.....	196
14.2.5 Οι θέσεις για την Χημεία και την Βιολογία.....	200
14.2.6 Οι θέσεις για την Ιατρική.....	202
14.2.6.1 Η θέση για τις εναλλακτικές θεραπείες.....	204
14.2.6.2 Η θέση της για την Πανδημία Κόβιντ-19.....	205
14.2.6.3 Η θέση για τον γάμο των ομοφυλόφιλων.....	207
14.2.7 Οι θέσεις για τα κοινωνικά ζητήματα.....	208
14.2.8 Γενικές θέσεις για την επιστήμη.....	210

15. Συμπεράσματα.....	212
15.1 <i>Η στάση του περιοδικού «Εκκλησία» απέναντι στον υλισμό.....</i>	<i>212</i>
15.1.1 Διερεύνηση των θέσεων της Εκκλησίας απέναντι στον υλισμό.....	212
15.2 <i>Η στάση του περιοδικού «Εκκλησία» απέναντι στην Αστρονομία.....</i>	<i>213</i>
15.2.1 Διερεύνηση των θέσεων της Εκκλησίας απέναντι στην Αστρονομία.....	214
15.3 <i>Η στάση του περιοδικού «Εκκλησία» για τη Φυσική.....</i>	<i>214</i>
15.3.1 Διερεύνηση των θέσεων της Εκκλησίας απέναντι στη Φυσική	215
15.4 <i>Η στάση του περιοδικού «Εκκλησία» για τη Χημεία και τη Βιολογία .....</i>	<i>216</i>
15.4.1 Διερεύνηση των θέσεων της Εκκλησίας απέναντι στη Χημεία και τη Βιολογία	217
15.4.1.1 Βιοτεχνολογία και Ηθική	217
15.5 <i>Η στάση του περιοδικού «Εκκλησία» για την Ιατρική.....</i>	<i>218</i>
15.5.1 Διερεύνηση των θέσεων της Εκκλησίας απέναντι στην Ιατρική	219
15.6 <i>Η στάση του περιοδικού «Εκκλησία» για τα κοινωνικά προβλήματα .....</i>	<i>220</i>
15.6.1 Διερεύνηση των θέσεων της Εκκλησίας απέναντι στα κοινωνικά προβλήματα.....	221
15.7 <i>Η γενική στάση του περιοδικού «Εκκλησία» απέναντι στις επιστήμες .....</i>	<i>222</i>
15.7.1 Διερεύνηση των θέσεων της Εκκλησίας απέναντι στις επιστήμες.....	222
Βιβλιογραφία	225
Ξένη Βιβλιογραφία	225
Ελληνική Βιβλιογραφία	229

1

1. Εισαγωγή

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος σπουδών «Μεταπτυχιακή Ειδίκευση Καθηγητών Φυσικών Επιστημών» της Σχολής Θετικών Επιστημών και Τεχνολογίας του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου. Αφορά την μελέτη των σχέσεων της επιστήμης με τη θρησκεία, μέσα από τα τεύχη του επίσημου περιοδικού της Εκκλησίας.

Η προσέγγιση του θέματος, πραγματοποιείται μέσω δύο διακριτών μεθόδων, με στόχο την επίτευξη ενός διττού σκοπού: πρώτον, την παρουσίαση των κύριων κοινωνικοπολιτικών εξελίξεων και των ζητημάτων που αφορούν την Εκκλησία ανά δεκαετία, από το 1923 έως σήμερα. Η επιλογή της μεθοδολογίας στηρίζεται στο γεγονός ότι οι κοινωνικοπολιτικές και επιστημονικές εξελίξεις συχνά μεταβάλλονται με σαφή τρόπο σε κύκλους δεκαετιών, κάτι που επηρεάζει άμεσα και τον τρόπο που το περιοδικό προσεγγίζει τη θεματολογία του. Έτσι η ανάλυση ανά δεκαετία, επιτρέπει την παρακολούθηση αυτών των αλλαγών και προσαρμογών με μια πιο ολιστική ματιά και βοηθά να εντοπιστούν σαφέστερα οι διακυμάνσεις στις θέσεις του περιοδικού.

Ο δεύτερος στόχος αυτής της μελέτης είναι η εις βάθος ανάλυση των θέσεων του επίσημου περιοδικού της Εκκλησίας σε θέματα που σχετίζονται με πολεμικές συγκρούσεις, καθώς και με επιστημονικά πεδία όπως η αστρονομία, η φυσική, η χημεία, η βιολογία και η ιατρική, διευρύνοντας την επίδραση της επιστήμης σε αυτά.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, επιχειρείται ο ορισμός των εννοιών της θρησκείας και της επιστήμης. Παράλληλα, πραγματοποιείται η ταξινόμηση των επιστημών σε επιμέρους κλάδους, προκειμένου να αναδειχθούν οι διάφορες πτυχές της επιστημονικής γνώσης και η σχέση τους με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις.

Στο τρίτο κεφάλαιο, ορίζεται η έννοια του υλισμού τόσο κατά την αρχαιότητα, όσο και στην σύγχρονη κοινωνία, καθώς και η επίδραση που άσκησε στις ανθρώπινες αντιλήψεις και συμπεριφορές. Επιπλέον, αναλύεται και η έννοια της Κβαντικής Θεωρίας, όπως αυτή εισήχθη από τον 19^ο αιώνα, η οποία ενίσχυσε σημαντικά τα ρεύματα του υλισμού. Η ανάλυση αυτή συνδέεται άμεσα με τις θέσεις του περιοδικού Εκκλησία, οι οποίες αναλύονται στην παρούσα εργασία, σχετικά με τις επιστήμες. Ο υλισμός, ως ιδεολογία που υποστηρίζει ότι όλα τα φαινόμενα μπορούν να εξηγηθούν μέσω υλικών αιτίων επηρεάζει

την σύγχρονη κατανόηση του κόσμου και τις επιστημονικές εξελίξεις, ενώ η κβαντική θεωρία θέτοντας προκλήσεις στην κλασική αντίληψη της πραγματικότητας, αναδεικνύει τη δυναμική σχέση ανάμεσα στην επιστημονική γνώση και τις μεταφυσικές αντιλήψεις.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, παρουσιάζεται το περιοδικό *Εκκλησία*, περιγράφονται τα περιεχόμενα του και καταγράφεται η εξέλιξή του, από τις αρχικές εβδομαδιαίες εκδόσεις έως τη σημερινή μηνιαία έκδοση του περιοδικού.

Στο πέμπτο κεφάλαιο εξετάζεται η περίοδος 1920-1930, με έμφαση στις κύριες εξελίξεις της εποχής. Αναλύονται οι συνέπειες της Μικρασιατικής Καταστροφής, οι κοινωνικές μεταβολές από τις μετακινήσεις πληθυσμών, οι θεωρίες για τη Μεγάλη Έκρηξη και σημαντικές ιατρικές ανακαλύψεις, όπως η ινσουλίνη. Επίσης, καταγράφονται σημαντικές αστρονομικές ανακαλύψεις της περιόδου, καθώς στο περιοδικό της Εκκλησίας γίνονται εκτενείς αναφορές σε εξελίξεις στο πεδίο της διαστημικής έρευνας και της σχέσης με τη θρησκεία. Στο πλαίσιο αυτό, διατυπώνεται ξεκάθαρα η αντίθεση της Εκκλησίας απέναντι στο κίνημα των υλιστών, καθώς η επιστημονική πρόοδος ευνόησε τέτοια ρεύματα. Επίσης δηλώνεται η άποψη της Εκκλησίας ότι η «αρχή του σύμπαντος» ερμηνεύεται μόνο μέσω της Αγίας Γραφής και όχι βάσει των σύγχρονων θεωριών. Εξίσου σημαντική είναι η κριτική που ασκεί το περιοδικό στην εξελικτική θεωρία του Δαρβίνου, ενώ γίνεται εκτενής αναφορά στο έργο του Hans Driesch, που θεωρείται ότι συμβαδίζει με τις απόψεις της Εκκλησίας.

Στο έκτο κεφάλαιο μελετάται η περίοδος από το 1930 έως το 1940, μια εποχή πολιτικής αστάθειας για την Ελλάδα, λόγω της δικτατορίας του Ι. Μεταξά. Από την εισβολή των ιταλικών στρατευμάτων η Ελλάδα αντιμετώπισε ολέθριες συνέπειες. Παράλληλα, το Οικουμενικό Πατριαρχείο αντιμετώπιζε δυσκολίες εξαιτίας των πολιτικών του Κεμάλ Ατατούρκ στην Τουρκία. Σε αυτό το πλαίσιο, το επίσημο περιοδικό της Εκκλησίας παίρνει σαφή θέση, εκφράζοντας για ακόμα μια φορά την αντίθεσή της στο κίνημα των υλιστών και αναφερόμενο εκτενώς στη Γένεση της Αγίας Γραφής και στη σειρά δημιουργίας των όντων.

Στο έβδομο κεφάλαιο μελετάται η δύσκολη περίοδος από το 1940 έως το 1950, η οποία υπήρξε ολέθρια για την Ελλάδα. Εκτός από την ιταλική εισβολή, η χώρα βρέθηκε αντιμέτωπη με τη γερμανική κατοχή και στη συνέχεια με τον εμφύλιο πόλεμο. Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος οδήγησε στην εντατικοποίηση της επιστημονικής έρευνας με έμφαση στην εξέλιξη και τελειοποίηση των ραντάρ κι όχι μόνο. Την συγκεκριμένη περίοδο είναι περιορισμένες οι εκδόσεις τα τεύχη του περιοδικού, εξαιτίας των δραματικών γεγονότων που λαμβάνουν χώρα. Παρόλα αυτά, είναι ξεκάθαρη η αντίθεση του περιοδικού στη ρίψη

των δύο ατομικών βομβών το 1945, που ήταν αποτέλεσμα της επιστημονικής εξέλιξης και της μαζικής απελευθέρωσης ραδιενέργειας, η οποία θεωρήθηκε καταστροφική για την ανθρωπότητα. Αναδεικνύεται το έργο του L.Pasteur που παρέμεινε πιστός στην Εκκλησία, ενώ παράλληλα ασκεί κριτική στο σοβιετικό καθεστώς, που ενισχύει τον αθεϊσμό.

Στο όγδοο κεφάλαιο, αναλύεται η περίοδος 1950-1960, μια περίοδο ανασυγκρότησης για την Ελλάδα μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η χώρα προσπάθησε να ανακάμψει από τις καταστροφές και εντάχθηκε στο ΝΑΤΟ. Στην ίδια περίοδο, ξεχωρίζει η μεγάλη και καθοριστική ανακάλυψη της δομής του DNA από τους Watson και Crick, καθώς και οι προσπάθειες του Αρχιεπίσκοπου Μακάριου της Κύπρου για την ανεξαρτησία από την βρετανική κυριαρχία. Την περίοδο αυτή, η Εκκλησία αναγνωρίζει τις σημαντικές ανακαλύψεις της Βιολογίας, αλλά υποστηρίζει ότι η επιστήμη και η θρησκεία πρέπει να αλληλοσυμπληρώνονται για μια ολοκληρωμένη κατανόηση της ύπαρξης και της ανθρώπινης φύσης.

Στο ένατο κεφάλαιο μελετάται η περίοδος από το 1960 έως το 1970, μια εποχή που χαρακτηρίστηκε από τις εντάσεις των Ελληνοκυπρίων με τους Τουρκοκύπριους, ενώ η Ελλάδα βρέθηκε υπό το καθεστώς της δικτατορίας, αντιμετωπίζοντας πολιτική αστάθεια. Στην ίδια δεκαετία σημειώθηκαν σημαντικές εξελίξεις όπως η ανάπτυξη των θεωριών για τις μαύρες τρύπες, η ανακάλυψη των κβάζαρ, και η πρώτη διαστημική βόλτα του κοσμοναύτη A.Leonov. Η Εκκλησία, μέσα από τα άρθρα του περιοδικού εκφράζει σαφείς και εκτενείς απόψεις για τους υλιστές, που θεωρεί ότι είναι μια μορφή σκοταδισμού. Αξιολογεί ως καταπληκτικό επίτευγμα την παραβίαση του άβατου του διαστήματος. Παράλληλα όμως ασκεί δριμυία κριτική στις προσπάθειες της Σοβιετικής Ένωσης να ιδρύσουν πανεπιστημιακές έδρες αθεϊσμού. Το περιοδικό μέσα από τα άρθρα του τονίζει την ανάγκη συνεργασίας επιστήμης και θρησκείας.

Στο δέκατο κεφάλαιο μελετάται η περίοδος από το 1970-1980, μια δεκαετία που χαρακτηρίστηκε από τη μεταπολίτευση της Ελλάδας μετά την πτώση της Χούντας στην οποία συνετέλεσε η εξέγερση του Πολυτεχνείου. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η αστρονομία σημείωσε πρόοδο με τις αποστολές της NASA στον Άρη για ανακάλυψη εξωγήινης ζωής. Για την Εκκλησία, η περίοδος είναι μεταβατική, καθώς προσπαθεί να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες. Το περιοδικό αυτή τη περίοδο, καλύπτει ζητήματα της αστρονομίας ενδελεχώς, τονίζοντας ότι ο Θεός είναι αυτός που δίνει τη δυνατότητα στον άνθρωπο να ερευνά και να ανακαλύπτει. Υπογραμμίζεται επίσης ότι η πλήρης κατανόηση

της δημιουργίας θα προέλθει μέσα από την ένωση με την Εκκλησία και ότι αν η επιστήμη ερμηνεύει σωστά τη θρησκεία, η πρόοδος μπορεί να συνυπάρχει με την πίστη.

Στο ενδέκατο κεφάλαιο, εξετάζεται η περίοδος από το 1980-1990. Κατά τη διάρκεια αυτής της δεκαετίας, η αρχή κατάρρευσης της Σοβιετικής Ένωσης επηρέασε τις παγκόσμιες πολιτικές εξελίξεις, ενώ η Εκκλησία αναδιοργανώθηκε και διατήρησε τη θέση της σε ζητήματα κοινωνικής και πολιτικής δημόσιας ζωής στην Ελλάδα. Σημαντική ήταν η επιστημονική ανακάλυψη και ταυτοποίηση του ιού του AIDS που σήμανε την αρχή για την εύρεση της θεραπείας της ασθένειας. Μέσα από τα άρθρα του περιοδικού αυτή την περίοδο εκφράζονται οι ανησυχίες σχετικά με τις ηθικές προκλήσεις που προέκυψαν από τη μελέτη της δομής του DNA και αντιτίθεται στις τεχνικές της εξωσωματικής γονιμοποίησης και την ευγονική ευθανασία. Τονίζει τη σημασία της πίστης, της προσευχής και της εμπιστοσύνης στο Θεό, ο οποίος έχει ένα σχέδιο, ακόμη και για αυτούς που υποφέρουν.

Στο δωδέκατο κεφάλαιο, ερευνάται η περίοδος από το 1990-2000. Κατά τη διάρκεια αυτής της δεκαετίας, η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας προκάλεσε σοβαρές πολιτικές και ανθρωπιστικές κρίσεις. Η δεκαετία αυτή ήταν κρίσιμη για την κατανόηση του σύμπαντος και ανάδειξε σημαντικές εξελίξεις στην ιατρική. Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος που ανέλαβε την Πατριαρχία αυτή τη δεκαετία, προώθησε την εξωστρέφεια του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Παράλληλα, στην Ελλάδα, εξελέχθη Αρχιεπίσκοπος ο Χριστόδουλος, ενεργός στο δημόσιο χώρο. Το περιοδικό της Εκκλησίας αναφέρεται στην εξέλιξη της αστρονομίας, τονίζοντας ότι αυτές ενισχύουν την έννοια της θεϊκής δημιουργίας. Εισάγονται για πρώτη φορά αναφορές στην πληροφορική και την επίδραση της στη σύγχρονη ζωή. Επιπλέον, το περιοδικό τονίζει την ανάγκη προσεκτικής διαχείρισης βιοηθικών ζητημάτων, εκφράζοντας παράλληλα την αντίθεση του στην κλωνοποίηση, η οποία εμπεριέχει τον κίνδυνο της εμπορευματοποίησης των ανθρώπινων οργάνων. Τέλος τονίζει ότι η επιστήμη και η θρησκεία είναι αλληλένδετες, χωρίς να μπορεί η μία να αντικαταστήσει την άλλη.

Στο δέκατο τρίτο κεφάλαιο, μελετάται η περίοδος από το 2000-2010, η οποία χαρακτηρίστηκε από την επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου στις ΗΠΑ, με επακόλουθο τον πόλεμο με το Αφγανιστάν, και την κρίση στην ασφάλεια των χωρών οι οποίες προσπάθησαν να ενισχύσουν τα αντιτρομοκρατικά μέτρα. Η Εκκλησία την περίοδο αυτή συμμετείχε σε διαθρησκευτικούς διαλόγους. Το περιοδικό την περίοδο αυτή το περιοδικό της Εκκλησίας αναφέρεται στις εξελίξεις στην αστρονομία και στις επιστήμες γενικότερα τονίζοντας ότι η επιστημονική πρόοδος είναι αποδεκτή όταν διατηρεί τα ηθικά της όρια. Παρουσιάζεται

επίσης εκτενής ιστορική αναφορά στις αστρονομικές ανακαλύψεις από τα αρχαία χρόνια. Επίσης επισημαίνονται μέσα από τα τεύχη, οι κίνδυνοι που σχετίζονται με την εξωσωματική γονιμοποίηση τονίζοντας τα κοινωνικά προβλήματα που μπορεί να δημιουργήσει. Αντίθετο είναι το περιοδικό μέσα από τα άρθρα του και στον προεγνητικό έλεγχο, καθώς σύμφωνα με την Εκκλησία, δεν πρέπει να δίνεται η δυνατότητα στα ζευγάρια για διακοπή της κύησης. Συνολικά, τονίζεται η σημασία της ειλικρινούς ευθύνης και της υπεύθυνης στάσης απέναντι στη φύση και την ηθική τάξη.

Στο δέκατο τέταρτο κεφάλαιο μελετάται η περίοδος από το 2010-2024. Αυτή η δεκαετία χαρακτηρίστηκε τόσο από την Παγκόσμια οικονομική κρίση όσο και από την υγειονομική κρίση της πανδημίας Κόβιντ-19. Εξελίξεις συνέβησαν και στην αστρονομία με την ανακάλυψη εξωπλανητών προσφέροντας νέες γνώσεις, ενώ ταυτόχρονα η πανδημία οδήγησε την ιατρική στην ανακάλυψη εμβολίων για πρόληψη της νόσου. Η Εκκλησία μέσα από τα τεύχη της αναγνωρίζει την σημαντική αύξηση της γνώσης στην αστρονομία, τονίζοντας ότι πολλά από τα επιτεύγματά της επιστήμης δεν ήταν προηγουμένως πιθανά. Επίσης, γίνεται αναφορά και στην πληροφορική και στην αξιοποίηση της με θεμιτό τρόπο από την Εκκλησία, παρά τους κινδύνους που ενέχει η ψηφιακή παρακολούθηση των Λειτουργιών της Εκκλησίας. Επισημαίνει την ικανοποίηση της από τις ιατρικές εξελίξεις, ασκώντας κριτική όμως στις εναλλακτικές θεραπείες. Αποδέχεται τις αποφάσεις των επιστημόνων για το κλείσιμο των Εκκλησιών και την αποφυγή συναθροίσεων κατά τη διάρκεια της πανδημίας, ενώ δεν έχει αρνητική στάση απέναντι στα εμβόλια τονίζοντας της ελευθερία επιλογής για όσους επιθυμούν να εμβολιαστούν. Τονίζεται τέλος η ανάγκη για ειρηνική συνεργασία μεταξύ επιστήμης και θρησκείας ειδικά την κρίσιμη περίοδο της πανδημίας, υπογραμμίζοντας την σημασία της συλλογικής προσπάθειας για την αντιμετώπιση των προκλήσεων.

Τέλος, στο δέκατο πέμπτο κεφάλαιο παρατίθενται γενικά συμπεράσματα που αφορούν όλες τις εξεταζόμενες δεκαετίες, εστιάζοντας στις σχέσεις μεταξύ επιστήμης και θρησκείας καθώς επίσης διερευνούνται οι θέσεις του περιοδικού σε σχέση με τον υλισμό, την αστρονομία, τη φυσική, τη βιολογία, την ιατρική και τα γενικά κοινωνικά ζητήματα. Αναλύονται συνολικά, τα σαφή όρια στον διάλογο που προάγει η Εκκλησία με την επιστήμη με σκοπό την διαφύλαξη της πίστης, της ηθικής και της διακριτής φύσης των δύο πεδίων.

2. Θεωρητικό Πλαίσιο

Προκειμένου να διαμορφωθεί μια σαφής θεωρητική βάση που θα μπορέσει να πλαισιώσει την παρούσα έρευνα, κρίνεται απαραίτητο να διευκρινιστούν οι θεωρητικές έννοιες που αφορούν την θρησκεία και την επιστήμη, οι οποίες θα αποτελέσουν τα θεμέλια για την ερμηνεία των αποτελεσμάτων που προέκυψαν από την ανάλυση του περιεχομένου της παρούσας έρευνας.

2.1 Θρησκεία

Η λέξη «θρησκεία» έχει ετυμολογικά, την έννοια της απόδοσης ιερής υπηρεσίας, και της λατρείας (Διαμανταράς, 2011). Η θρησκεία αποτελεί την πίστη σε υπερφυσικές δυνάμεις, και την αφοσίωση σε αυτές. Στηρίζεται στην πίστη μιας ύπαρξης άυλης την οποία ο άνθρωπος λατρεύει, σέβεται και αναφέρεται σε ειδικές ιεροτελεστίες. Ο λατινικός όρος «religio» σημαίνει ευσυνειδησία, απόδοση δικαιοσύνης και έχει την έννοια της υποχρέωσης απέναντι σε οτιδήποτε. Συσχετιζόμενος με τη θρησκεία, αποδίδει κυρίως το δέος και το άγχος που προκαλούν οι θεοί, οι οποίοι ευθύνονται για την ευημερία και ευζωία (Luhmann & Tambiah, 1991).

Οι άνθρωποι λάτρευαν θεούς που κάποιες φορές είχαν ανθρώπινη μορφή, ενώ άλλες άψυχα αντικείμενα. Για παράδειγμα, η λατρεία του θεού Ήλιου Άμμωνα από τους Αρχαίους Αιγύπτιους. Οι Αρχαίοι Έλληνες καθώς και οι Ρωμαίοι και οι Αρχαίοι Σλάβοι υιοθέτησαν τον πολυθεϊσμό (Έκο, 2018).

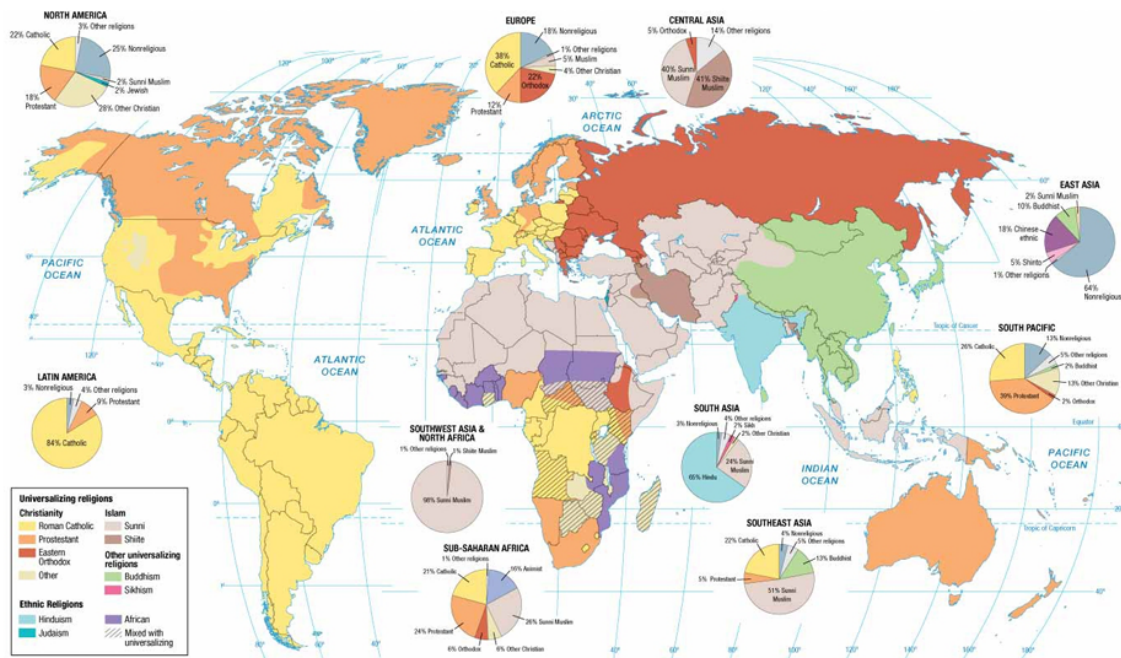
2.1.1. Πιστοί και χώροι λατρείας

Οι πιστοί από τις αρχαίες εποχές μπορούν να προσεύχονται σε οποιοδήποτε μέρος, συνηθέστερα όμως αυτό γίνεται στους ναούς, μαζί με ιερωμένους και πρόσωπα που υπηρετούν στους ναούς (Χιλ, 2010). Η επίσημη οργάνωση της λατρείας σε ναούς διαμορφώθηκε κυρίως κατά την εποχή της αρχαίας Ελλάδας και της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (Βακαλόπουλος, 1976). Η θρησκεία μπορεί να μην έχει συγκεκριμένα ιδρύματα, ωστόσο μπορεί να οργανώνεται και σε ένα πολύπλοκο σύστημα εκκλησιαστικών οργανώσεων όπως η Ορθόδοξη και η Καθολική Εκκλησία. Οι ιεροτελεστίες των πιστών

που περιλαμβάνουν δεήσεις, μυστήρια, νηστίες, γιορτές κ.α. αποτελούν την εξωτερίκευση της λατρείας προς τιμήν των θεών(Νικολαΐδης, 2008).

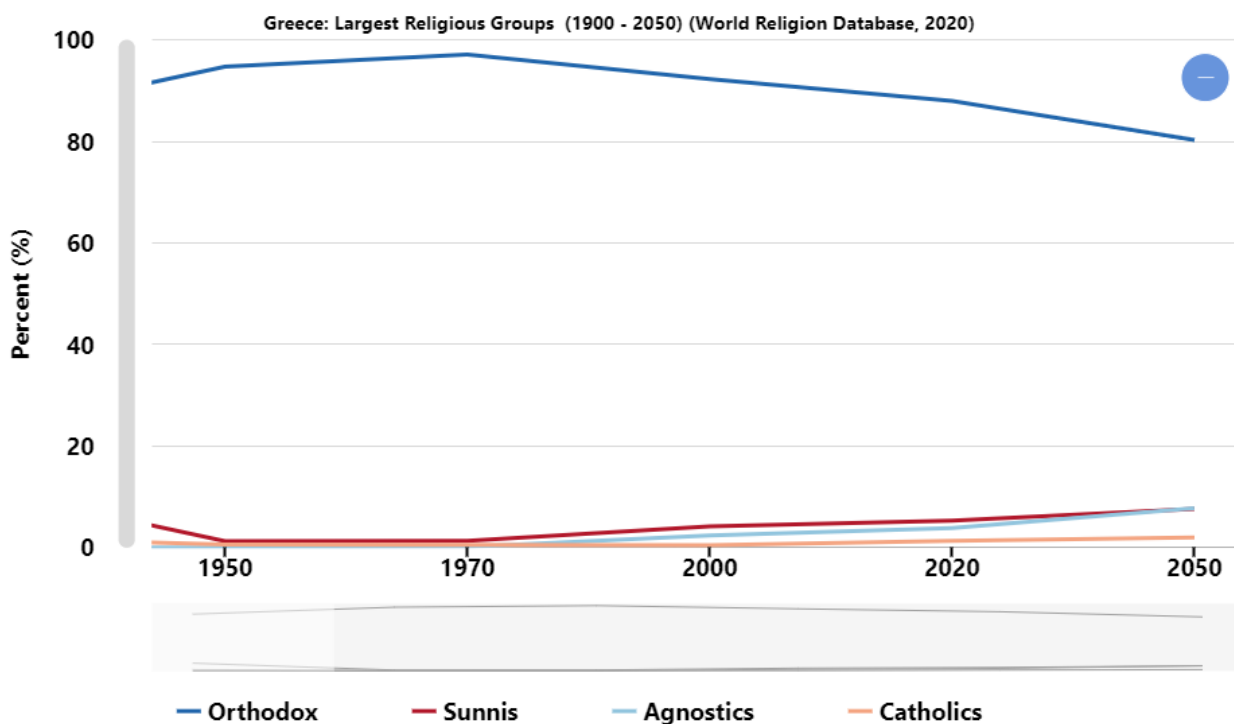
2.1.2 Χριστιανισμός και Ορθοδοξία

Ο Χριστιανισμός είναι από τις μεγαλύτερες θρησκείες στον κόσμο σύμφωνα με την Εικόνα 1.1., έχοντας επιδράσει σημαντικά στην ιστορία αλλά και στον πολιτισμό της ανθρωπότητας. Οι Χριστιανοί αποτελούν το 31% του Παγκόσμιου Πληθυσμού αριθμώντας περίπου 2,4 δισεκατομμύρια μέλη (Χιλ,2010). Ο Χριστιανισμός χωρίζεται στην Καθολική και την Ανατολική Ορθόδοξη Εκκλησία μετά το σχίσμα τον 11^ο αιώνα μ.Χ., αλλά και σε διάφορες άλλες ομάδες δόγματα όπως οι Αγγλικανοί, οι Λουθηρανοί, οι Καλβινιστές και οι Προτεστάντες οι οποίες διαφοροποιούνται σε λεπτομέρειες του δόγματος.

Εικόνα 1.1: Κατανομή Θρησκειών Παγκόσμια. (Πηγή: wp.lps.org)

Στη νεότερη Ελλάδα η επίσημη θρησκεία είναι ο Χριστιανισμός βάσει του Συντάγματος. Η κύρια θρησκευτική οργάνωση είναι η Ελληνορθόδοξη Εκκλησία, η οποία είναι λειτουργεί ανεξάρτητα, όμως είναι συνδεδεμένη με το Οικουμενικό Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης, θεολογικά και επικοινωνιακά. Στην Ελλάδα ακόμη υπάρχουν και άλλες θρησκείες όπως το Ισλαμ, ο Καθολικισμός, ο Προτεσταντισμός καθώς επίσης και εβραϊκές κοινότητες και άλλες μη ορθόδοξες χριστιανικές ομάδες (Χιλ,2010) .

Εικόνα 1.2: Ποσοστιαία κατανομή των Ορθόδοξων Χριστιανών στην Ελλάδα (Πηγή: thearda.com)

2.2 Επιστήμη

Ο όρος «επιστήμη» προέρχεται από το ρήμα «επίσταμαι» που σημαίνει «γνωρίζω καλά». Θα λέγαμε ότι ένας αποδεκτός ορισμός για την έννοια της επιστήμης είναι ότι πρόκειται για την ορθολογική και μεθοδική έρευνα της πραγματικότητας, καθώς επίσης και η οργανωμένη έρευνα της γνώσης, η οποία προκύπτει από αυτή την έρευνα. Η διαφοροποίηση λοιπόν της επιστήμης είναι οι έννοιες του «ορθολογισμού» και της «γνώσης» οι οποίες την κάνουν να ξεχωρίζει από την πνευματική αναζήτηση του ανθρώπου (Γέμτος, 1987).

Τα πρώτα δείγματα συστηματικής μελέτης των φαινομένων προκύπτουν από τη Βαβυλωνία και την Αίγυπτο και αφορούν τα μαθηματικά, τη φυσική και την αστρονομία, ενώ γίνεται η πρώτη προσπάθεια κατανόησης της προέλευσης του σύμπαντος (Γέμτος, 1987).

Ο ορθολογισμός και η λογική συναντώνται στους Ίωνες φιλόσοφους, οι οποίοι μέσα από τα ταξίδια τους αποκτούσαν κοινωνική εμπειρία, που μπορούσε να τους εξελίξει στο να διαχωρίσουν την κοινωνική από τη φυσική πραγματικότητα (Mason, 1962). Ο Πλάτωνας αποτελεί κεντρική φιγούρα της αρχαιοελληνικής επιστημονικής σκέψης. Οι αρχές του

Πλάτωνα επηρέασαν την επιστημονική σκέψη μέχρι τις αρχές της Νεωτερικής Εποχής. Οι θεωρίες του μάλιστα είχαν σημαντικό αντίκτυπο και στον Μεσαίωνα. Μέσα από το έργο του προσεγγίζεται για πρώτη φορά η έννοια της διποκειμενικότητας (W. A. Wallace, 1994).

Ο Αριστοτέλης στην δική του προσέγγιση προς την επιστήμη συνδυάζει την πλατωνική προσέγγιση με τον ορθολογισμό δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στην εμπειρία συγκριτικά με τον Πλάτωνα (W. A. Wallace, 1994). Οι αρχές του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη κυριαρχούν στην αρχή των Νέων Χρόνων ενώ τα έργα τους μάλιστα μεταφράζονται στα αραβικά και διαδίδονται. Κατά το τέλος του Μεσαίωνα, υπάρχει μια στροφή προς την πειραματική θεμελίωση των επιστημονικών θεωριών από τους Richard Bacon και Duns Scotus όπου στην Αναγέννηση γίνεται κανόνας. Αναθεωρείται η γεωκεντρική θέση από τον Κοπέρνικου, ανατρέποντας ολοκληρωτικά το σύστημα του Πτολεμαίου.

Κατόπιν, ο Γαλιλαίος θέτει τις βάσεις της Νευτώνειας φυσικής, από τις σημαντικότερες επιστημονικές εξελίξεις του 20^{ου} αιώνα. Μέσω της συνεσιφοράς του Rene Descartes (1596-1650) μετατοπίζεται η εξήγηση των φαινομένων από την πειραματική απόδειξη στην καθιέρωση των γενικών νόμων. Ωστόσο, η θεολογική διάσταση που δίνει διαφαίνεται από την πεποίθηση ότι ο θεός είναι ο πηγαίος δημιουργός των νόμων (W. A. Wallace, 1994).

Από τους θεμελιωτές της κλασσικής φυσικής θεωρείται ο Isaac Newton (1642-1727). Πέραν της επιστημονικής σκέψης, επέδρασε σημαντικά και στη φιλοσοφία (Fanning, 2017). Τα φαινόμενα εξηγούνται μέσω των αξιωμάτων όπως ο Νόμος της Αδράνειας και της μηχανικής, όπως η διατύπωση του νόμου της Παγκόσμιας Έλξης, κατοχυρώνοντας την διατύπωση ενός γενικού νόμου. Έναν αιώνα μετά, ένας μεγάλος φυσικός, ο Pierre-Simon Laplace θεωρεί δεδομένο ότι αν γνωρίζαμε όλες τις μεταβλητές του σύμπαντος, θα ήμασταν σε θέση να προβλέψουμε οτιδήποτε (Hann, 2005).

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα έχουμε δύο από τις σημαντικότερες θεωρίες που αναπτύχθηκαν για να περιγράψουν και να εξηγήσουν φαινόμενα που παρατηρούνται στη φύση, την κβαντομηχανική και την θεωρία της σχετικότητας μέσω των οποίων αλλάζει σημαντικά η φιλοσοφία της επιστήμης υιοθετώντας την πιθανοκρατική προσέγγιση με τη κλασσική θεωρητική βεβαιότητα (Gamow, 1971).

Η επιστήμη δεν αφορά μόνο την ανακάλυψη της νέας γνώσης ή τη δημιουργία καινούργιων δεδομένων, αλλά απαιτεί και τη σωστή επεξεργασία και οργάνωση αυτής της

γνώσης, ώστε να μπορεί να γίνει κατανοητή και χρήσιμη για τους άλλους(W. A. Wallace, 1994). Τα επιστημονικά δεδομένα δεν θεωρούνται οριστικά και αμετάβλητα, αλλά συνεχώς ανανεώνονται, εμπλουτίζονται και πολλές φορές αναθεωρούνται. Η επιστήμη είναι δυναμική και όχι στατική διαδικασία(W. A. Wallace, 1994).

Στην επιστημονική κοινότητα, η μελέτη και διάδοση των πειραμάτων στο κοινωνικό σύνολο, διασφαλίζει μια κοινή βάση γνώσης. Έτσι εξασφαλίζεται η διυποκειμενικότητα, χωρίς να χρησιμοποιηθεί ο όρος της αντικειμενικότητας, που θα περιλάμβανε μια εκτενέστερη ανάλυση(Mason, 1962). Οι επιστημονικές προτάσεις δεν έχουν περιορισμό στη γλώσσα, και μπορούν να έχουν ισχύ είτε στα γαλλικά, είτε στα αγγλικά είτε σε οποιαδήποτε άλλο γλωσσικό σύστημα, χωρίς να αλλοιώνεται το περιεχόμενό τους. Αυτό θα ήταν αδύνατο σε ένα λογοτεχνικό κείμενο, είτε σε ένα ποίημα.

Η σύγχρονη επιστήμη δεν μπορεί να αποδεχτεί προτάσεις που προκύπτουν είτε από ένστικτο, είτε από προσωπική εμπειρία και αυτό διαφοροποιεί την επιστήμη από τη θρησκεία. Στην επιστήμη, ισχύει η αρχή της αξιολογικής ουδετερότητας, σύμφωνα με την οποία, ο επιστήμονας κατά την διατύπωση των συμπερασμάτων του, είναι απαλλαγμένος από την προσωπική του εμπειρία και κρίση καθώς και τις αρχές του(Γέμτος, 1987). Πρόκειται για μια δύσκολη διαδικασία, καθώς κάθε επιστήμονας φέρει μαζί του τα προσωπικά του βιώματα και εκτιμήσεις όπως και τα συμφέροντά του. Από εκεί και έπειτα η επιστημονική κοινότητα που θα κρίνει τα αποτελέσματα της έρευνας είναι σε θέση να αποφανθεί και για την εγκυρότητα της(Mason, 1962).

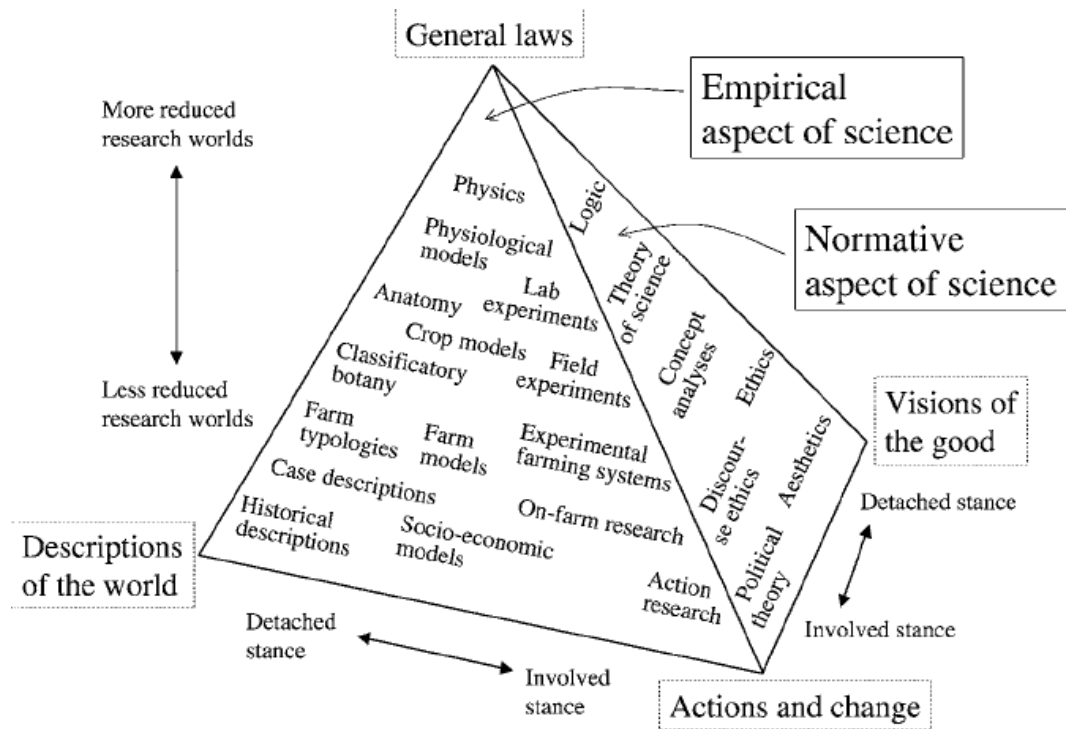
Στη θρησκεία η πίστη αποτελεί μια υποκειμενική παραδοχή βασιζόμενη σε δόγματα χωρίς να επιδέχεται αμφισβήτηση. Η πηγή της γνώσης δηλαδή είναι ενορατική και αποκαλυπτική και υπερβαίνει την κρίση από μια κοινότητα, όπως συμβαίνει στην επιστήμη. Στην περίπτωση που κάποιος δεν υιοθετεί την παραπάνω παραδοχή θεωρείται αυτόματα εκτός της θρησκευτικής κοινότητας(W. A. Wallace, 1994).

2.2.1 Ταξινόμηση των επιστημών

Η κατηγοριοποίηση στις επιστήμες γίνεται με βάση τον σκοπό που πρόκειται να εξυπηρετήσουν και όχι το αντικείμενο μελέτης του. Έτσι οι επιστήμες χωρίζονται στις παρακάτω κατηγορίες (Γέμτος, 1987):

- *Επιστήμες αναλυτικού τύπου:* Παρέχουν πληροφορίες αληθείς και έγκυρες για την πραγματικότητα, φυσικής, κοινωνικής ή βιολογικής. Είναι γνωστές και ως φυσικές επιστήμες. Βασίζονται σε αναλυτικές μεθόδους, καθώς επίσης και σε ποσοτικές αναλύσεις, περιέχουν αναλυτικούς νόμους με καθολική ισχύ, ενώ επαληθεύουν τις θεωρητικές διατυπώσεις με πειραματικά αποτελέσματα. Παραδείγματα τέτοιων επιστημών είναι η Φυσική, η Χημεία, τα Μαθηματικά, η Επιστήμη των Υπολογιστών κ.α.
- *Δεοντολογικές Επιστήμες:* Ο στόχος τους είναι να ρυθμίσουν τις κοινωνικές σχέσεις, επιλύοντας κοινωνικές διαφορές αμερόληπτα και δίκαια. Για την διατήρηση των ομαλών κοινωνικών σχέσεων, είναι απαραίτητη η διατύπωση κανόνων οι οποίοι στηρίζονται σε ηθικές παραδοχές και οριοθετούν επιτρεπτές κοινωνικές πράξεις. Στην προκειμένη περίπτωση δηλαδή, δεν διατυπώνονται γενικές επιστημονικές αρχές αλλά στόχος είναι η ατομική και συλλογική ευημερία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα δεοντολογικών επιστημών είναι οι Νομικές Επιστήμες.
- *Ανθρωπιστικές Επιστήμες:* Βασικός τους ρόλος είναι η ανάλυση ιστορικών έργων, λογοτεχνικών κειμένων και άλλων πνευματικών δημιουργημάτων. Τέτοιες επιστήμες είναι η Αρχαιολογία, η Θεολογία, η Φιλολογία κ.α. Μέσω αυτών, γίνεται ανάλυση των νοημάτων πνευματικών έργων που ανήκουν στο παρελθόν. Οι πνευματικές αυτές πράξεις είναι μοναδικές και ανεπανάληπτες και όχι γενικές και καθολικές όπως στις θετικές επιστήμες (Γέμτος, 2012).

Εικόνα 1.3: Σχεδιάγραμμα επιστήμης με παραδείγματα διαφορετικών κλάδων (Πηγή: researchgate.net)

3. Ο Υλισμός

3.1 Εισαγωγή

Ο υλισμός είναι ένα φιλοσοφικό ρεύμα το οποίο ξεκίνησε να αναπτύσσεται από το 5^ο αιώνα π.Χ. και υποστήριζε ότι το σύμπαν συνίσταται μόνο από ύλη και όλες οι λειτουργίες εξηγούνται χωρίς την μεταφυσική, δηλαδή χωρίς να μεσολαβούν ανώτερες δυνάμεις (Brooke, 2014).

Στην ιστορία της φιλοσοφίας, υπήρξε μεγάλη διαμάχη μεταξύ εκείνων που υποστήριζαν ότι η ύλη αποτελεί προϊόν του πνεύματος και των υπέρμαχων του αιώνιου σύμπαντος. Έτσι, οι φιλόσοφοι διαιρέθηκαν σε δύο μεγάλες κατηγορίες, σχετικές με τις παραπάνω θεωρήσεις: τους υλιστές και τους ιδεαλιστές. Ο ιδεαλισμός βρήκε αντιμέτωπη την επιστήμη, η οποία με τις πρακτικές της εφαρμογές αλλά και τα επιτεύγματα της, κατέληγε στην υιοθέτηση της άποψης ότι δεν μπορεί να υπάρξει ύλη χωρίς κίνηση. Για την επιστήμη η συνείδηση αποτελεί παράγωγο της ύλης και δημιουργήθηκε σταδιακά ως προϊόν του ανθρώπινου εγκεφάλου, ο οποίος αποτελεί την αντανάκλαση στον υλικό κόσμο. Ο άνθρωπος κατάφερε να φτάσει στην τελειότητα, καθώς βασική προτεραιότητα του ήταν η ικανοποίηση των αναγκών του. Με βάση την εξέλιξη, αποτέλεσε ανώτερο ον από τους άλλους οργανισμούς και στην πορεία εξελίχθηκε ο εγκέφαλός του. Κατά τη διάρκεια των χρόνων κατάφερε να ανακαλύψει τους νόμους που διέπουν το σύμπαν και να εξηγήσει την δημιουργία του (Brooke, 2014).

3.1.1 Υλισμός στην αρχαιότητα

Στην ελληνική αρχαιότητα ο υλισμός συναντάται για πρώτη φορά τον 6^ο αι π.Χ. στην Μικρά Ασία και από εκεί πέρασε στην υπόλοιπη Ελλάδα. Οι πρώτες συστηματικές ενδείξεις για τον υλισμό έρχονται από τις θεωρίες του Δημόκριτου, του Λεύκιππου και του Επίκουρου, μέσω των οποίων αποκόβεται η κοσμογονική μυθολογική παράδοση. Σύμφωνα με αυτούς, το σύμπαν είναι αποτελούμενο από τα άτομα και το κενό και είναι άπειρο χωροχρονικά. Ο Δημόκριτος υποστήριζε ότι η γένεση και η φθορά είναι αταίριαστες συνθήκες, αλλά παραδεχόταν ότι υπάρχουν πολλά είδη όντων και ότι τα συνθετότερα όντα προκαλούν τη φθορά των απλούστερων.

Τα άτομα είναι αδιάσπαστα και άφθαρτα και δεν υπάρχει κενό μέσα τους. Η κίνηση ενυπάρχει στην ύλη και δεν απαιτείται ένα πρώτο κινούν. Οποιοδήποτε σύνθετο αποτέλεσμα είναι προϊόν σύνθεσης ατόμων (Brooke, 2014).

3.1.2 Σύγχρονες νεότερες εκδοχές του υλισμού

Πιο σύγχρονα, τον 16^ο αιώνα, ο Sir Francis Bacon (1561-1626) και ο Rene Descartes (1596-1650), θεμελίωσαν την υλιστική φιλοσοφία στο πλαίσιο της οποίας συνέβησαν επαναστάσεις στις φυσικές επιστήμες (Blunden, 2021). Ο Descartes με την περίφημη φράση του “Cogito ergo sum” που σημαίνει “Σκέφτομαι, άρα υπάρχω” υποστήριζε την έκφραση αμφιβολίας σε ό,τι δεν μπορεί να ερμηνευθεί με βάση την λογική. Επινόησε επίσης την αναλυτική γεωμετρία, μέσω της οποίας οι χωρικές μορφές ταυτίζονται με αλγεβρικές εξισώσεις, που αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο για την αναπαράσταση του υλικού κόσμου. Από την άλλη μεριά, ο Francis Bacon ως φιλόσοφος του 17^{ου} αιώνα και θεμελιωτής του εμπειρισμού, υποστήριζε ότι η γνώση αποκτάται μέσα από την εμπειρική παρατήρηση και τον πειραματισμό (James, 1993).

Η επιστήμη διαχωρίστηκε μερικώς από την θρησκεία μέσω των επιστημονικών ανακαλύψεων του Κοπέρνικου και του Johannes Kepler, της μετάβασης από τον γεωκεντρισμό του Πτολεμαίου στον ηλιοκεντρισμό, επανεντάσσοντας παράλληλα την επιστήμη στην θρησκευτική πίστη. Μάλιστα, κάποιες φορές επιστήμη και θρησκεία συνεργάζονταν και η θεωρία του υλισμού η οποία απειλούσε το δόγμα της θρησκείας χρησιμοποιήθηκε για την κάθαρση της Ορθόδοξης Πίστεως, δηλαδή οι ιδέες του υλισμού αμφισβητούσαν θεμελιώδεις θρησκευτικές πεποιθήσεις, όπως για παράδειγμα η ύπαρξη του Θεού, η αθανασία της ψυχής και τα μεταφυσικά στοιχεία της πίστης (W. A. Wallace, 1994).

Σημαντικοί υποστηρικτές του υλισμού κατά τον 17^ο αιώνα ήταν ο Άγγλος Ιερέας John Turbeville Needham (1713-1781), ο οποίος παρατήρησε ότι μέσω μίας μαύρης σκόνης υγρού καλαμποκιού, παράγονταν μικροσκοπικά χέλια, το οποίο αποτελεί βασική αρχή της αυθόρμητης γένεσης (Κωνσταντίνοφ, 1975). Ο Ελβετός φυσιοδίφης Albrecht Von Halter κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι καρδιές από νεκρά ζώα μπορούσαν να πάλλονται για λίγο χρόνο μετά τον θάνατό τους. Ο Abraham Trembley το 1740 ανακάλυψε ότι ένας υδρόβιος οργανισμός, η ύδρα, μπορούσε να αναγέννησει τμήματα που είχαν κοπεί.

Όπως ήταν αναμενόμενο, μέσω των παραπάνω παρατηρήσεων καταργούνταν η έννοια της ψυχής και κατ'επέκταση ακυρώνονταν οι θρησκευτικές πεποιθήσεις που

καθοδηγούσαν την ζωή των ανθρώπων (Brooke, 2014). Χαρακτηριστικό παράδειγμα του κλίματος της εποχής, αποτέλεσε ο εγκυκλοπαιδιστής Denis Diderot (1713-1784) ο οποίος υιοθέτησε ριζοσπαστικές υλιστικές απόψεις. Πιο συγκεκριμένα, είχε την πεποίθηση ότι η αίσθηση είναι προϊόν οργάνωσης της ύλης, ο θεός είναι ταυτόσημος με το σύμπαν, και η αθανασία αποτελεί αντανάκλαση της ζωής του παρελθόντος στις επερχόμενες γενεές.

Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να χαρακτηριστεί ο πρώτος άθεος και γι' αυτό το λόγο φυλακίστηκε για πέντε μήνες στη Βένσεν (Franzini & Giannoni, 2010). Τα νέα κοινωνικά δεδομένα στο τέλος του 18^{ου} αιώνα, οι νέες τεχνικές παραγωγής καθώς και τα ιδεολογικά ρεύματα, συνετέλεσαν στην κρίση στη Φυσική σε βασικές αρχές του χώρου, του χρόνου και της ύλης, που είχαν ως επακόλουθο την αμφισβήτηση του επιστημονικού υλισμού. Ήδη από τον Μεσαίωνα υπήρχαν ενδείξεις αδυναμίας της εφαρμογής της νευτώνειας φυσικής, όπως στη φύση του φωτός και στην κίνηση των αερίων, παρόλα αυτά, επιχειρούνταν η διόρθωση των αποκλίσεων μέχρι και τις αρχές του 19^{ου} αιώνα (Brooke, 2014).

Ο James Clerk Maxwell προσπάθησε να εξηγήσει την βαρύτητα μέσω της ηλεκτρομαγνητικής θεωρίας, εγκατέλειψε όμως την προσπάθεια καθώς ήταν απαραίτητο σε αυτή τη περίπτωση να προσδώσει στον αιθέρα ένα τεράστιο ποσό ενέργειας. Στη συνέχεια ο Pierre Curie διατύπωσε ότι η ενέργεια και όχι η ύλη αποτελούσε την ουσία των δράσεων. Μετά το 1890, η μηχανοκρατική αντίληψη χάνει σημαντικά έδαφος (Brooke, 2014).

3.1.3 Κβαντική Θεωρία

Τον 19^ο αιώνα γίνεται σημαντική προσπάθεια ώστε να επιβεβαιωθεί πειραματικά η παρουσία του αιθέρα και πως αυτός επηρεάζει την συμπεριφορά του φωτός. Ο Albert Einstein (1879-1955), κατέρριψε τη θεωρία περί παρουσίας αιθέρα, και απέδειξε ότι ο χώρος και ο χρόνος είναι σχετικά, και η ένωση τους οδηγεί στο τετραδιάστατο χωροχρονικό διάστημα, που διατηρείται αναλλοίωτο σε κάθε αδρανειακό σύστημα αναφοράς. Μέσω της γενικής θεωρίας της σχετικότητας καταρρίφθηκαν και τα τελευταία κατάλοιπα της μηχανοκρατικής αντίληψης (Μπαρούζης, 1986).

Η «Θεωρία των Κβαντα» του Max Planck τον 19^ο αιώνα, η οποία διατυπώνει πως το φως αλλά και κάθε ηλεκτρομαγνητική ακτινοβολία, διαδίδεται με τη μορφή πακέτων ενέργειας, τα κβάντα, αποτελεί αποτελεσματική εξέλιξη στη φυσική ώστε να μεταβεί από το συνεχές, στο ασυνεχές. Τις παραπάνω έννοιες ένταξε ο Niels Bohr στο ατομικό πρότυπο, ενώ η διαμόρφωση της κβαντικής μηχανικής από τους Louis de Broglie, E.Schrodinger, W.Heisenberg και άλλους, αποτελεί επανάσταση στις φυσικές επιστήμες. Η μάζα κατά τον Νεύτωνα είναι αμετάβλητη, άρα και η αδράνεια. Η θεωρία της σχετικότητας από την άλλη, υποστηρίζει ότι η αδράνεια εξαρτάται από την ταχύτητα. Η ύλη και η μάζα δεν θα πρέπει να ταυτίζονται, καθώς η ύλη αποτελεί περισσότερο φιλοσοφική κατηγορία, ενώ η μάζα είναι πλησιέστερη στη επιστήμη (Μπαρούζης, 1986).

Ο Karl Heinrich Marx και ο Friedrich Engels έδωσαν μια επιστημονική ερμηνεία για τον κόσμο, αναπτύσσοντας έτσι τον λεγόμενο διαλεκτικό υλισμό. Σύμφωνα με αυτόν, η ύλη είναι αιώνια, και όλα τα φαινόμενα που συμβαίνουν στη φύση, είναι αποτέλεσμα των διαφορετικών μορφών της κινούμενης ύλης κάτι που ερχεται σε απόλυτη αντίθεση με την υπόθεση ότι ο κόσμος είναι αποτέλεσμα δημιουργίας από μια ανώτερη δύναμη. Ο διαλεκτικός υλισμός αναπτύχθηκε ιδιαίτερα στην Ρωσία και στην ΕΣΣΔ(Κωνσταντίνοφ, 1975).

4. Το περιοδικό «Εκκλησία»

4.1 Εισαγωγή

Το περιοδικό Εκκλησία αποτελεί το επίσημο δελτίο της Εκκλησίας της Ελλάδος και ξεκίνησε να εκδίδεται την 1η Ιουνίου 1923². Η ιδέα για την έκδοσή του είχε διατυπωθεί ήδη από το 1914, με βάση το σχέδιο καταστατικού νόμου της Ορθόδοξου Εκκλησίας της Ελλάδος. Την πρωτοβουλία για την έκδοση του περιοδικού εισηγήθηκε στην Ιερά Σύνοδο ο μακαριστός Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος, Χρυσόστομος Α', ο οποίος είχε εντοπίσει το κενό που υπήρχε στην κοινωνία ως προς την επικοινωνία των δραστηριοτήτων και αποφάσεων της Εκκλησίας.

Η Ιερά Σύνοδος, στην απόφασή της, τόνισε την ανάγκη για τη δημιουργία ενός περιοδικού που θα λειτουργεί ως μέσο δημοσίευσης των πράξεων, αποφάσεων και εγκυκλίων της, καθώς και της αλληλογραφίας με άλλες Εκκλησίες. Επιπλέον, το περιοδικό θα περιλαμβάνει νόμους που σχετίζονται με την Εκκλησία, προκηρύξεις από μητροπόλεις, μονές και ναούς, παρέχοντας ένα ολοκληρωμένο μέσο επικοινωνίας για τον εκκλησιαστικό χώρο.

4.1.1 Περιεχόμενα του περιοδικού

Το περιοδικό περιέχει άρθρα θεολογικού περιεχομένου, όπως σχολιασμό σε κείμενα της Αγίας Γραφής, αλλά και κείμενα που συντάσσουν εκκλησιαστικοί λειτουργοί. Παρέχει όλες τις πληροφορίες και τα νέα γύρω από τη δραστηριότητα της Εκκλησίας της Ελλάδος, και αναφέρει όλες τις σημαντικές εξελίξεις και αποφάσεις.

Στα άρθρα του περιοδικού, καταγράφονται και σχολιάζονται διάφορα κοινωνικά θέματα, υπό το πρίσμα της θρησκευτικής οπτικής, δίνοντας κατευθυντήριες γραμμές και απαντήσεις σε επίκαιρους κοινωνικούς προβληματισμούς και προκλήσεις. Στόχος του περιοδικού είναι να ενημερώσει τους αναγνώστες του για τις πρωτοβουλίες της Εκκλησίας, να παρέχει εκπαιδευτικό υλικό σχετικό με την Ορθόδοξη Χριστιανική Πίστη αλλά και να εμπνεύσει και να στηρίξει τους πιστούς σε αντίξοες κοινωνικές συνθήκες.

---

² <https://www.ecclesiagreece.gr/greek/press/ekklisia/index.php>

Απευθύνεται τόσο σε κληρικούς αλλά και σε όσους εκφράζουν ενδιαφέρον για τις δραστηριότητες της Εκκλησίας της Ελλάδος και να καλλιεργηθούν πνευματικά.

4.1.2 Εκδόσεις

Το περιοδικό Εκκλησία εκδίδεται συνεχώς από το 1923, με εξαίρεση μια σύντομη αναστολή από τον Νοέμβριο του 1942 έως τον Φεβρουάριο του 1944 λόγω της Κατοχής, καθώς και την ακανόνιστη έκδοση κατά τα έτη 1945 και 1946. Όποιος μελετά τους παλαιότερους τόμους του περιοδικού έρχεται αντιμέτωπος με ένα πανόραμα της εκκλησιαστικής ιστορίας και ζωής των τελευταίων 100 ετών στην Ελλάδα, αλλά και της παγκόσμιας Ορθοδοξίας³.

Συγκεκριμένα, κατά την περίοδο 1923-1930 εκδόθηκαν κατά μέσο όρο 47 τεύχη ανά έτος, την περίοδο 1931-1940 κατά μέσο όρο 49 τεύχη ανά έτος, την περίοδο 1941-1950 27 τεύχη ανά έτος, την περίοδο 1951-1960 24 τεύχη ανά έτος, την περίοδο 1961-1970 25 τεύχη ανά έτος, την περίοδο 1971-1980 25 τεύχη ανά έτος, την περίοδο 1981-1990 21 τεύχη ανά έτος, την περίοδο 1990-2000 17 τεύχη ανά έτος, ενώ από το 1998 καθιερώθηκε η μηνιαία έκδοση του εκτός του τεύχους Ιουλίου-Αυγούστου που καλύπτει την επικαιρότητα δύο μηνών, με συνέπεια να εκδίδονται 11 τεύχη ετησίως.

Στο περιοδικό, κατά τη διάρκεια της έκδοσής του, έχουν φιλοξενηθεί άρθρα από διακεκριμένες προσωπικότητες της Εκκλησίας, της θεολογικής και νομικής επιστήμης, της λογοτεχνίας, καθώς και από εξέχοντες επιστήμονες, όπως αστρονόμους και γιατρούς. Επιπλέον, κατά καιρούς δημοσιεύθηκαν ενδιαφέροντα αφιερώματα και πραγματοποιήθηκαν έκτακτες εκδόσεις με αφορμή συγκεκριμένα θέματα.

Το περιοδικό Εκκλησία ανήκει στον κλάδο εκδόσεων της Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος (Ε.Μ.Υ.Ε.Ε.)⁴. Η έκδοσή του γίνεται με την φροντίδα του εκάστοτε Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος. Με την ανάληψη της προεδρίας της Ε.Μ.Υ.Ε.Ε. από τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και πάσης Ελλάδος

³ <https://www.ecclesiagreecce.gr/greek/press/ekklisia/index.php>

⁴ Η Ε.Μ.Υ.Ε.Ε είναι μία αυτοτελής υπηρεσία που συστήθηκε με απόφαση της Δ.Ι.Σ. Σκοποί της είναι η μελέτη των ποιμαντικών προβλημάτων της σύγχρονης κοινωνίας, υπό το πρίσμα της Ελληνορθόδοξου παραδόσεως αλλά και η προβολή της εκκλησιαστικής παράδοσης και της εθνικής ιδιοπροσωπίας όπως επίσης και η άσκηση της σύγχρονης εκκλησιαστικής ποιμαντικής με κάθε πρόσφορο μέσο επικοινωνίας ενημέρωσης και μόρφωσης (ραδιόφωνο, διαδίκτυο, τηλεόραση, τόσο έντυπες όσο και ηλεκτρονικές εκδόσεις όπως και οι ήδη υφιστάμενες περιοδικές εκδόσεις της Εκκλησίας της Ελλάδος).

κ. Ιερώνυμο, τέθηκε το ζήτημα της περαιτέρω βελτίωσης και αναβάθμισης του περιοδικού, με στόχο την καλύτερη λειτουργία και την εξέλιξή του.

Στις 18 Δεκεμβρίου 2008, κατά τη συνεδρίαση της Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος (Ε.Μ.Υ.Ε.Ε.), υπό την προεδρία του Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ. Ιερωνύμου, συζητήθηκε το ζήτημα της περαιτέρω βελτίωσης του περιοδικού Εκκλησία. Κατόπιν εισήγησης του Αρχιμανδρίτη Κυριάκου Μισιακούλη, Αρχιγραμματέως της Ιεράς Συνόδου, αποφασίστηκε να εμπλουτιστεί το περιεχόμενο του περιοδικού. Πέρα από τη δημοσίευση των συνοδικών αποφάσεων, των εισηγήσεων των Ιεραρχών στην Ιερά Σύνοδο της Ιεραρχίας (Ι.Σ.Ι.), των κανονιστικών αποφάσεων της Διαρκούς Ιεράς Συνόδου (Δ.Ι.Σ.), καθώς και της επίσημης αλληλογραφίας του Μακαριωτάτου Προέδρου και της Δ.Ι.Σ., αποφασίστηκε να εμπλουτιστεί η στήλη των «Εκκλησιαστικών Χρονικών». Επιπλέον, προτάθηκε η δημιουργία μιας νέας στήλης για τη δημοσίευση ειδήσεων από τον διορθόδοξο, διαχριστιανικό και διαθρησκευτικό χώρο, με στόχο την κάλυψη ενός ευρύτερου φάσματος θεμάτων.

Κατά τη συνεδρίαση αυτή αποφασίστηκε, επίσης, η ανανέωση της εμφάνισης του περιοδικού Εκκλησία, η οποία υλοποιήθηκε με το 11ο τεύχος του Δεκεμβρίου 2009. Στο πλαίσιο αυτής της απόφασης, πραγματοποιήθηκε αναμόρφωση των γραμματοσειρών και των περιθωρίων των κειμένων, ώστε να διευκολυνθεί η ανάγνωση των άρθρων. Επιλέχθηκαν τρεις διαφορετικοί τύποι γραμμάτων, με στόχο τη διάκριση των αντίστοιχων ενοτήτων του περιοδικού: «Επίσημα κείμενα», «Κανονισμοί και αποφάσεις» και «Εκκλησιαστικά Χρονικά». Αυτή η αλλαγή συνέβαλε στη βελτίωση της αισθητικής και της λειτουργικότητας του περιοδικού.

Τέλος, κατόπιν ενεργειών του διευθυντή σύνταξης, υπάλληλοι του κλάδου διαδικτύου και του τμήματος σύνταξης του κλάδου εκδόσεων ξεκίνησαν το 2021 τη διαδικασία ψηφιοποίησης όλων των έντυπων τευχών του περιοδικού Εκκλησία από το 1923 έως και το 1999. Πλέον, ολόκληρο το αρχείο του επίσημου δελτίου της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος είναι ψηφιοποιημένο και διατίθεται ελεύθερα σε κάθε ενδιαφερόμενο μέσω της επιλογής «Απαντά Εκκλησίας». Στην πλατφόρμα αυτή, υπάρχουν δύο φάκελοι: στον έναν περιλαμβάνονται τα τεύχη των ετών 1923-1999 και στον άλλον τα τεύχη από το 2000 έως το τρέχον έτος.

Σήμερα, το περιοδικό Εκκλησία συνεχίζει να εκδίδεται υπό την πρόνοια του Μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος, κ. Ιερωνύμου. Εκδότης είναι

ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, κ. Φιλόθεος, ο οποίος είναι διευθυντής του Κλάδου Εκδόσεων, ενώ διευθυντής σύνταξης είναι ο Αλέξανδρος Κατσιάρας. Η έδρα του περιοδικού βρίσκεται στην οδό Αθηνάς 30, στην Αθήνα.

4.1.3 Διατελέσαντες Διευθυντές του περιοδικού

Διευθυντές του περιοδικού Εκκλησία διετέλεσαν σημαντικές προσωπικότητες. Ο πρώτος διευθυντής ήταν ο Γρηγόριος Παπαμιχαήλ, καθηγητής της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, ο οποίος υπηρέτησε από την ίδρυση του περιοδικού, την 1η Ιουνίου 1923, έως τις 15 Φεβρουαρίου 1939, και ξανά από τον Ιανουάριο του 1945 έως τον θάνατό του τον Ιανουάριο του 1956. Κατά τη διακοπή της θητείας του (1939-1945), την ευθύνη του περιοδικού ανέλαβαν ο Αρχιμανδρίτης και μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος Ιερώνυμος Κοτσώνης (1939-1941) και ο Παναγιώτης Τσάκωνας⁵.

Μετά τον θάνατο του Παπαμιχαήλ, τη διεύθυνση ανέλαβε ο λογοτέχνης Θεοδόσιος Σπεράντζας, από το 1956 έως το 1968. Τον διαδέχθηκε ο Κωνσταντίνος Μπόνης, καθηγητής της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών και ακαδημαϊκός, ο οποίος υπηρέτησε από το 1968 έως το 1982. Την διεύθυνση ανέλαβε στη συνέχεια ο Ευάγγελος Θεόδωρου, καθηγητής και αργότερα ομότιμος της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, ο οποίος διεύθυνε το περιοδικό μέχρι το τέλος του 2008.

4.1.4 Ποσοτική Ανάλυση Θεματικών Τευχών

Από τα συνολικά 2.213 τεύχη του περιοδικού «Εκκλησία» που ερευνήθηκαν, προέκυψαν 256 τεύχη συνολικά τα οποία περιείχαν άρθρα σχετικά με την επιστήμη. Από τα παραπάνω, 93 άρθρα σχετίζονταν με γενικά κοινωνικά ζητήματα, 24 άρθρα με τον υλισμό, 28 άρθρα με την αστρονομία, 42 άρθρα είναι σχετικά με την χημεία και την βιολογία, 44 άρθρα έχουν σχέση με την ιατρική και 25 τεύχη περιέχουν άρθρα σχετικά με τη φυσική και τα μαθηματικά.

---

⁵ <https://www.ecclesiagreecce.gr/greek/press/ekklisia/index.php>

4.1.5 Συνεργάτες και αρθρογράφοι του περιοδικού μέσα στον χρόνο

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζεται ο κατάλογος των αρθρογράφων που έχουν συμβάλει με τα κείμενά τους στο περιοδικό κατά καιρούς. Εξαιρούνται από την καταγραφή τα άρθρα που είτε δημοσιεύθηκαν ανώνυμα είτε υπογράφονται με τα αρχικά των ονομάτων των συντακτών, για τα οποία δεν κατέστη δυνατή η ταυτοποίηση των συγγραφέων.

Στους εκπροσώπους της Εκκλησίας που έχουν συμβάλει στην αρθρογραφία τους στο περιοδικό συγκαταλέγονται διακεκριμένες προσωπικότητες όπως, ο Οικ. Πατριάρχης Βαρθολομαίος, ο Οικ. Πατριάρχης Αθηνάγορας, ο Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος, ο Αρχιεπίσκοπος Ιερώνυμος, ο Μητροπολίτης Πριμάτος, ο Μητροπολίτης Γόρτυνος και Μεγαλοπόλεως Πολύκαρπος, ο Μητροπολίτης Σάμου και Ικαρίας Ειρηναίος, ο Μητροπολίτης Παραμυθίας Τίτος, ο Μητροπολίτης Κασσάνδρειας Συνέσιος, ο Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Παντελεήμων, ο Μητροπολίτης Χαλκίδος Χρυσόστομος, ο Μητροπολίτης Ιωαννίνων Μάξιμος, ο Μητροπολίτης Φωκίδος Αθηνάγορας, ο Μητροπολίτης Καρπενησίου Νικόλαος, ο Μητροπολίτης Μεσογαίας και Λαυρεωτικής Νικόλαος, ο Μητροπολίτης Μεσσηνίας Χρυσόστομος, ο Μητροπολίτης Καισαριανής, Βύρωνος και Υμηττού Δανιήλ, ο Μητροπολίτης Θεόκλητος, ο Αρχιμανδρίτης Ανδρέας Μαντούδης, ο Αρχιμανδρίτης Μιχαήλ Κωνσταντίνου, ο Αρχιμανδρίτης Χριστόφορος, ο Αρχιμανδρίτης Ι.Α. Παπαδόπουλος, ο Αρχιμανδρίτης Φιλόθεος Φάρος, ο Αρχιμανδρίτης Αμβρόσιος Λένης, ο Αρχιμανδρίτης Διονύσιος, ο Αρχιμανδρίτης Μάξιμος Ξυδάς, ο εκ Φλωρίνης, Πρεσπών και Εορδαίας Αυγουστίνος, ο Αρχιμανδρίτης Μακάριος Βάρλας, ο εκ Μεσσηνίας Χρυσόστομος, ο Αρχιμανδρίτης Γαβριήλ Παπανικολάου, ο Επίσκοπος Αχελώου Ευθύμιος και ο Επίσκοπος Φαναρίου Αγαθάγγελος.

Ανάμεσα στους επιστήμονες που δημοσιεύουν άρθρα, συμπεριλαμβάνονται ο Δ. Αιγινίτης, αστρονόμος, ο Δ. Σαράτσης, ιατρός, ο Θ. Βλησίδης, Καθηγητής Πανεπιστημίου, ο Θ. Καστανάς, καθηγητής, ο Ν. Καρμύρης, Καθηγητής Πανεπιστημίου, ο Ν. Τωμαδάκης, Καθηγητής Πανεπιστημίου, ο Θ. Σπεράντσας, Εκπαιδευτικός, ο Μ. Σιώτης, Καθηγητής Πανεπιστημίου, Α. Καραπιέρης, Καθηγητής Φυσικομαθηματικής του Πανεπιστημίου Αθηνών, ο Γ. Ακκογιάνογλου, μέλος της Επιτροπής Ατομικής Ενέργειας, ο Γ. Ευστρατιάδης, εκδότης, ο Ν. Παπαιωάννου, Πρύτανης του Πανεπιστημίου Αθηνών, ο Κ. Μπόνης, Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών, ο Δ. Κωστάκης, Καθηγητής Πανεπιστημίου, ο Ε. Θεοδώρου, Αντιπρύτανης του Πανεπιστημίου Αθηνών, ο Ν. Λούρος, Ακαδημαϊκός, ο Ν. Ζαγανιάρης, συγγραφέας, ο Χ. Σωτηρόπουλος, καθηγητής, ο Σ. Σκαρπαλέζος, Καθηγητής

του Πανεπιστημίου Αθηνών, ο Α.Ασπιώτης ψυχίατρος, ο συγγραφέας Μ.Λ.Φάραντος, ο πολιτικός Μ.Γαλενιανός, ο Θ.Παταριάς Καθηγητής Βιολογίας, ο Α.Ευτυχιάδης Επίκουρος Καθηγητής Ιστορίας και Φιλοσοφίας στην Ιατρική του Πανεπιστημίου Αθηνών, ο Ι.Χατζηφώτης Δ/της του γραφείου τύπου της Ιεράς Συνόδου, ο Κ.Τράκας Επίτιμος Αντιπρόεδρος του Ελεγκτικού Συνεδρίου, ο Ν.Πολίτης ομότιμος Καθηγητής Φιλοσοφικής του Πανεπιστημίου Αθηνών, ο Γ.Κοντόπουλος Ακαδημαϊκός, η Μ.Παπαθανασίου Αναπληρώτρια του Τμήματος Μαθηματικών του Πανεπιστημίου Αθηνών, ο Λ.Χριστόφορος Ακαδημαϊκός, ο Κ.Σκουτέρης Καθηγητής Θεολογίας και ο Μ.Ράλλης Επίκουρος Καθηγητής Φαρμακολογίας.

5. Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» για την κοινωνία και τις επιστήμες στη δεκαετία 1920-1930

5.1 Εισαγωγή

Η περίοδος 1920-1930 ήταν μια περίοδος έντονων αναταραχών στην Ελλάδα, καθώς υπήρχαν κρίσιμες πολεμικές εξελίξεις, και κοινωνικοπολιτικές ανακατατάξεις. Παρακάτω αναφέρονται μερικές από τις πιο σημαντικές εξελίξεις την περίοδο αυτή.

5.1.1 Πολεμικές εξελίξεις την περίοδο 1920-1930

Η Μικρασιατική Εκστρατεία (1919-1922) ήταν η τελευταία φάση του ελληνοτουρκικού πολέμου. Στις 18 Ιουλίου 1922 η ελληνική πλευρά βρίσκεται σε μειονεκτική θέση και οργάνωσε ένα σχέδιο για την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης. Οι Έλληνες προχώρησαν στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας και ήρθαν αντιμέτωποι με τον τουρκικό στρατό (Μιχαηλίδης, 2018). Στις 31 Αυγούστου 1922 οι ελληνικές συνοικίες καταστράφηκαν και οι κάτοικοι προσπαθούσαν να διαφύγουν από τις σφαγιάσεις των Τούρκων.

Μετά από αυτές τις εξελίξεις, έγινε η Διάσκεψη της Λωζάνης⁶. Η Συνθήκη της Λωζάνης, εξασφάλιζε την εδαφική ακεραιότητα της Τουρκίας, ενώ καθόρισε νέα σύνορα για την Ελλάδα, εξασφαλίζοντας μια σημαντική διπλωματική νίκη για τους Τούρκους. Από την σύμβαση επίσης προήλθε και η απόφαση για ανταλλαγή πληθυσμών, που είχε σαν αποτέλεσμα την εκρηκτική άνοδο των προσφυγικών ροών. Από τις εξελίξεις αυτές επηρεάστηκαν σημαντικά οι διπλωματικές σχέσεις της Ελλάδας (Μάντακα, 2022).

---

⁶ 7 Νοεμβρίου 1923-24 Ιουλίου 1923

5.1.2 Κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις την περίοδο 1920-1930

Περίπου 1.500.000 Έλληνες εγκατέλειψαν την Μ.Ασία και αντίστοιχα 500.000 μουσουλμάνοι την Ελλάδα. Με την μετακίνηση πληθυσμών από την Συνθήκη της Λωζάνης, το κράτος υποχρεωνόταν να παραχωρήσει κτήματα σε όσους είχαν περιουσία στην Τουρκία, ωστόσο αυτό δημιουργούσε σημαντικά προβλήματα, σε όσους δεν ήταν κτηματίες, όσους είχαν υποθηκευμένα κτήματα κλπ(Μάντακα, 2022).

Στις 24 Ιουνίου του 1925 μια ομάδα αξιωματικών με επικεφαλής τον Θεόδωρο Πάγκαλο, καταλαμβάνει πραξικοπηματικά την εξουσία. Η κυβέρνηση ήταν δικτακτορικού καθεστώτος και εξέφραζε πρόθεση για συμφιλίωση με την Αλβανία, με αποτέλεσμα να συναφθούν τέσσερις συμφωνίες μεταξύ των κυβερνήσεων Ελλάδας και Αλβανίας. Σκοπός ήταν η προστασία των Τσάμηδων από την ανταλλαγή πληθυσμών από το 1926 και έπειτα (Psomiades, 1972). Η κυβέρνησή του έπεσε το 1926.

Λόγω των πολλών δαπανών στρατιωτικής φύσεως και άλλων υποχρεώσεων, η Ελλάδα είχε μεγάλους εξωτερικούς δανεισμούς. Με την Μικρασιατική Καταστροφή του 1922, επήλθαν νέα πλήγματα τόσο οικονομικά όσο και κοινωνικά στην Ελλάδα (Καραντώνης, 2006). Η οικονομική κρίση με το επονομαζόμενο κραχ των χρηματιστηρίων των ΗΠΑ το 1929 επηρέασε επίσης την ήδη επιβαρυσμένη οικονομία στην Ελλάδα.

5.1.3 Αστρονομικές ανακαλύψεις την περίοδο 1920-1930

Το 1929, ο Edwin Hubble χρησιμοποίησε στο Αστεροσκοπείο Mount Wilson μέσω του τηλεσκοπίου παρατήρησε ότι οι πλανήτες απομακρύνονται από τη γη, έχοντας ταχύτητες αντίστοιχες των αποστάσεων τους. Κατόπιν ο George Lemaitre χρησιμοποιώντας αυτές τις παρατηρήσεις, συμπέρανε ότι αφού οι γαλαξίες απομακρύνονται, θα έπρεπε κάποια στιγμή να ήταν όλοι συγκεντρωμένοι στο ίδιο σημείο. Οι περισσότεροι αστρονόμοι της εποχής, θεώρησαν ασήμαντες τις θεωρίες του. Όμως οι παραπάνω έρευνες αποτέλεσαν σημαντική πηγή για την μετέπειτα Θεωρία της Μεγάλης Έκρηξης, και του σύγχρονου κοσμολογικού μοντέλου (Harrison & Gold, 1982).

Στις 18 Φεβρουαρίου του 1930 ο Clyde Tombaugh ανακαλύπτει με έναν αστρογράφο στο παρατήριό του ένα αντικείμενο (πλανήτη) που μετακινείται στο χώρο σε

αντίθεση με τα υπόλοιπα άστρα. Η 11χρονη μαθήτρια Venetia Burney την 1^η Μαΐου 1930 του δίνει το όνομα «Πλούτωνας». Το 2006 κατατάχθηκε σε πλανήτη νάνο από την Διεθνή Αστρονομική Ένωση (IAU) (Whiteoak, 1982).

5.1.4 Ιατρικές ανακαλύψεις την περίοδο 1920-1930

Μια ομάδα επιστημόνων, ο Charles Best και ο Frederick Banting μετά την απομόνωση και πειραματική εξέταση σε διαβητικούς σκύλους του σκευάσματος που είχαν παράγει, της ινσουλίνης, στις 11 Ιανουαρίου 1922 χορήγησαν σε έναν ασθενή 14 ετών, ο οποίος περίμενε το τέλος, την πρώτη ένεση ινσουλίνης⁷. Τον Φεβρουάριο του 1922 μετά από την παρασκευή καθαρότερου εκχυλίσματος, χορηγήθηκαν ενέσεις σε άλλους 6 ασθενείς (Α. Αντωνιάδης et al., 2000). Ο Frederick MacLeod ανακοίνωσε τα θαυμάσια αυτά αποτελέσματα στις 3 Μαΐου του 1922. Έτσι, ο διαβήτης στην παιδική ηλικία παύει να είναι μια επίπονη και σύντομη θανατηφόρα νόσος.

Πρώτο αλλά καθοριστικό βήμα στη χρήση αντιβιοτικών γίνεται το 1928 από τον Alexander Fleming. Ο Fleming διαπίστωσε ότι σε μια καλλιέργεια που είχε στο εργαστήριό του, η ανάπτυξη των μικροοργανισμών είχε ανασταλεί εξαιτίας της παρουσίας μούχλας. Από τη μούχλα, κατάφερε να απομονώσει την πενικιλίνη. Αν και αρχικά η ανακάλυψη αυτή αγνοήθηκε, έγιναν οι πρώτες επιτυχημένες εφαρμογές της στον άνθρωπο το 1941 από τους Howard Walter Florey και τον Ernst Boris Chain (Α. Αντωνιάδης et al., 2000).

Κατά τη δεκαετία του 1920 σημαντική επίσης είναι και η βελτίωση στην ακτινοθεραπεία κατά των καρκινικών όγκων, μιας και βελτιώνεται η χρήση των ραδιενεργών ισοτόπων. Βελτιώνεται σημαντικά και η αναισθησία και οι παρενέργειες της, μιας και ανακαλύπτονται νέα αναισθητικά φάρμακα, καθιστώντας τις χειρουργικές επεμβάσεις λιγότερο επίπονες και με λιγότερες παρενέργειες. Σημαντικός σταθμός στην ιατρική επιστήμη αποτελεί και η εξέλιξη των εμβολίων, με την ανακάλυψη του εμβολίου κατά της διφθερίτιδας⁸ (Α. Αντωνιάδης et al., 2000).

⁷ Τα αποτελέσματα ήταν ικανοποιητικά, αν και στο σημείο της ένεσης εμφανίστηκε φλεγμονή.

⁸ Πρόκειται για σοβαρή μολυσματική ασθένεια που προκαλείται από το βακτήριο *Corynebacterium diphtheriae*.

5.1.5 Η Εκκλησία την περίοδο 1920-1930

Η Εκκλησία επηρεάστηκε σημαντικά από τα μεταναστευτικά ρεύματα του 1922, καθώς προκλήθηκαν τόσο δημογραφικές όσο και κοινωνικές αλλαγές στην Ελλάδα (Μιχαηλίδης, 2018). Προκειμένου να καλυφθούν οι πρόσφυγες, η χώρα μας αναγκάστηκε να μεταβάλλει την διοικητική της δομή, ενώ συνέβαλε στην ενίσχυση της φιλανθρωπίας για την άμεση κάλυψη των αναγκών των προσφύγων. Έτσι, προέκυψαν και ζητήματα της διαχείρισης της εκκλησιαστικής περιουσίας. Το 1923 η Σύνοδος της Κωνσταντινούπολης επικύρωσε την αυτοκεφαλία της Εκκλησίας της Ελλάδας, η οποία είχε αναγνωριστεί από το 1850 από το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Το 1924 έπειτα από ένα χρόνο, η Εκκλησία υιοθέτησε το Γρηγοριανό Ημερολόγιο ενώ μέχρι τότε εφάρμοζε το Ιουλιανό Ημερολόγιο. Όπως ήταν αναμενόμενο, αυτό δημιούργησε ρωγμή στον πυρήνα των Εκκλησιών, προκαλώντας διαμάχες και τελικά σχίσματα και την δημιουργία των παλαιοημεροληγιτικών κοινοτήτων (Θεοδοσίου & Δανέζης, 1995).

5.2 Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» την δεκαετία 1920-1930

5.2.1 Εισαγωγή

Την παρούσα περίοδο ερευνήθηκαν 321 τεύχη του περιοδικού Εκκλησία, από τα οποία εντοπίστηκαν 57 τεύχη που περιείχαν άρθρα σχετικά με τη σχέση επιστήμης και θρησκείας. Πιο συγκεκριμένα, 30 άρθρα αφορούσαν γενικά κοινωνικά θέματα που συνδέονται με τη θρησκεία και την επιστήμη, 12 άρθρα επικεντρώνονταν στον σχολιασμό του υλισμού, 5 άρθρα αφορούσαν την αστρονομία, 9 άρθρα αναφέρονταν στις επιστήμες της χημείας και της βιολογίας, ενώ 1 άρθρο είχε ως θέμα την ιατρική.

5.2.2 Οι θέσεις για τον υλισμό

Σύμφωνα με άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Αί εὐθῦναι τοῦ τύπου» του Γ.Π. η ψυχή είναι αιώνια, σε αντιδιαστολή με τις επιστημονικές απόψεις που υιοθετούν την αρχή διατήρησης της ύλης. Ο άνθρωπος καταφέρνει να συλλάβει την ιδέα αιχμαλωτίζοντας και

αποκρυσταλλώνοντάς την. Οι ιδέες που διατυπώνονται γραπτά, έχουν αντοχή στον χρόνο και μπορούν να ανακληθούν οποιαδήποτε χρονική στιγμή καθιστώντας τις βιβλιοθήκες «Ιδεολογικά Μουσουλεία». Η ιδέα έχει δύναμη, μεγαλύτερη από τη δύναμη της ύλης καθώς έχει πνευματικές και ηθικές συνέπειες.⁹

Όσοι επιστήμονες θεωρούν ότι η ύλη είναι το παν, θεοποιώντας την ανθρώπινη διάνοια και ότι δεν υπάρχει τίποτα πέραν αυτών που μπορούν να αισθανθούν με τις αισθήσεις τους, χάνουν την έννοια του πνεύματος και απομακρύνονται από την θρησκεία. Σύμφωνα με ανώνυμο άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Αντιλογία»: *πόσαι εὐγενεῖς ψυχαί, πόσαι διάνοιαι ὑψηλαί, πόσαι καρδίαι καθαραί, καθόλην τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος εὗρον ἐν τῇ θρησκείᾳ καὶ θάλλπος καὶ φῶς, καὶ παρηγορίαν καὶ στήριγμα, καὶ σοφίαν καὶ ἐπιστήμην ἀληθινὴν καὶ ἐνίσχυσιν!*¹⁰

Πολλοί επιστήμονες πιστεύοντας ότι κατέχουν την αλήθεια, βλέποντας ἀφ' ὑψηλοῦ την Χριστιανική Θρησκεία, την περιφρονούν ως αντιεπιστημονική θεωρώντας ότι η Αγία Γραφή περιέχει αντιεπιστημονικά κείμενα. Το ανώνυμο άρθρο στο περιοδικό με τίτλο «Αντιεπιστημονική;» τονίζει ότι η Αγία Γραφή δεν είναι βιβλίο γεωλογίας, ἀλλὰ θρησκευτικό, χρησιμοποιώντας απλή και κατανοητή γραφή. Ο Χριστιανισμός, δεν είναι αντιεπιστημονικός και μάλιστα οποιαδήποτε επιστημονική ἀλήθεια, μπορεί να γίνει δεκτή ἀπὸ την θρησκεία, καθώς η γνώση εξυψώνει την διάνοια του ἀνθρώπου και εξαλείφει τις δεισιδαιμονίες και τις προλήψεις.¹¹

Σε ἀνώνυμο ἀρθρο του περιοδικού με τίτλο «Παρατηρήσεων Στήλη» Ο Μητροπολίτης Κηθύρων τον Μαῖο του 1925 επισκέφτηκε ελληνικά δημοτικά σχολεία, παρακολούθησε το μάθημα και απευθυνόμενος προς τους μαθητές, τους παρείχε συμβουλές για την καλή θρησκευτική ζωή και την επιμέλειά τους. Κατόπιν, επισκέφτηκε και το γυμνάσιο και θέλησε να ξεκαθαρίσει το ρητό που ψευδῶς αποδίδεται στην Αγία Γραφή «Πίστευε και μη ερεῦνα» αναφέροντας ότι η ἀληθινή μόρφωση συμβιβάζεται με την επιστήμη. Με ἀφορμή τις υλιστικές θεωρίες παρείχε συμβουλές προς τους μαθητές για το σκοπό του σχολείου και της ζωής.¹²

Προκειμένου να ενισχυθεί η ἀποψη της Εκκλησίας ότι ο υλισμός πρέπει να καταδικαστεί, ενσωματώνει στο περιοδικό ένα ἀρθρο που υπογράφει ο εκ Χαλκηδόνας και

⁹ Εκκλησία, αρ.4 (23-6-1923) σ.25

¹⁰ Εκκλησία, αρ.30(27-12-1923) σ.235

¹¹ Εκκλησία, αρ.2 (10-1-1925) σ.10

¹² Εκκλησία, αρ.18 (2-5-1925) σ.141

Μεγαλοπόλεως Γόρτυνος με τίτλο «Ο Έφημεριακός Κληρός» με την ομιλία του Δ.Αιγινίτη, επιφανούς επιστήμονα αστρονόμου, Καθηγητή Πανεπιστημίου, ο οποίος μετά την ανάληψη του Υπουργείου των Εκκλησιαστικών και της Δημόσιας Εκπαιδεύσεως, κάλεσε τους υπαλλήλους του υπουργείου και μεταξύ άλλων δήλωσε ότι ο υλισμός δεν είναι επιστημονική αλήθεια και οι υλιστές δεν είναι πραγματικοί επιστήμονες.¹³ Η άποψή του έχει ιδιαίτερη βαρύτητα σύμφωνα με το περιοδικό, που σε ανώνυμο άρθρο του με τίτλο «Παρατηρήσεων Στήλη» αναφέρει ότι πρόκειται για έναν έξοχο αστρονόμο, ο οποίος διαφοροποιείται από τους άθεους και τους στενοκέφαλους, όπως τους αποκαλεί, υλιστές. Είναι φυσικό για τους αστρονόμους να πιστεύουν στον Παντοδύναμο Δημιουργό, μιας και γνωρίζοντας επιστημονικά δεδομένα για το Σύμπαν και τους πλανήτες, έρχονται συνεχώς αντιμέτωποι με θαύματα αρμονίας και τάξης που δεν μπορούν να εξηγήσουν. Ο Δ. Αιγινίτης επανέρχεται σε άλλη ομιλία του στην Ακαδημία Αθηνών το 1930, στο θέμα του υλισμού και μιλώντας για την εξέλιξη του κόσμου κατατάχθηκε υπέρ της πνευματικής τάξης και κατά του υλισμού, σημειώνοντας ότι είναι βέβαιο πλέον ότι στην επιστήμη υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις για την ύπαρξη μιας Ανώτερης Δημιουργικής Δύναμης.¹⁴

Στο τεύχος του Απριλίου του 1927 σε ανώνυμο άρθρο με τίτλο «Η άθεϊα και ο υλισμός είναι άσυγχρόνιστοι θεωρία» σημειώνεται ο αγώνας ενάντια στον υλισμό μέσω της πανεπιστημιακής κοινότητας, αλλά και των ευρύτερων λαϊκών τάξεων, παρόλο που στο τέλος του 19^{ου} αιώνα μέσω των ατελών -για το περιοδικό- θεωριών του Haeckel που στηριζόταν στην αρχή της ύλης και εν μέρει του Ostwald ο υλισμός φαινόταν να επικρατεί έναντι του ιδεαλισμού. Ο Haeckel μάλιστα, με το βιβλίο του *Αινίγματα του Κόσμου* αποτελεί την Καινή Διαθήκη των υλιστών και την ιερά βίβλο των σοσιαλιστών.¹⁵

Όμως, στο τέλος του 19^{ου} αιώνα, γεννήθηκαν και οι πολέμιοι του υλισμού, και μάλιστα όπως αναφέρεται σε ανώνυμο άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Τί ἔστιν ἐντελέχεια»: «Αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἐγέννησαν τὸν ὑλισμὸν. Αἱ αὐτὰὶ καὶ τὸν φονεύουν». Μάλιστα, στη θεωρητική φυσική, οι έννοιες της διατήρησης της ύλης και της ἀφθαρτης ύλης φαίνεται να κλονίζονται. Σύμφωνα με τον A.Einstein, η μάζα μπορεί να μετατραπεί σε ενέργεια και το αντίστροφο. Όμως, το πνεύμα είναι ἀφθαρτο. Στις θεωρίες της Φυσικής σημαντική επίδραση είχαν και οι μελέτες της Βιολογίας και πιο συγκεκριμένα του Hans Driesch, ο οποίος μέσω των πειραμάτων του, αποδεικνύει ότι ο οργανισμός δεν είναι

¹³ Εκκλησία, αρ.11 (12-3-1926) σ.81-82

¹⁴ Εκκλησία, αρ.10 (8-3-1930) σ.86

¹⁵ Εκκλησία, αρ.15 (8-4-1927) σ.113

μηχανή, καθώς μία μηχανή δεν δύναται να παράγει δύο μικρότερες μηχανές αν διχοτομηθεί. Έρχεται δηλαδή να γίνει επίκαιρη η έννοια της εντελέχειας του Αριστοτέλη: «...ή βάσις, ἐξ ἧς ἀφορμᾶται ἡ ἀνθρώπινη πραξις, ἡ ὁποία εἶναι ὠρισμένην μορφήν ἔχων σύνδεσμος κινήσεων ὠρισμένης ὡσαῦτος μορφῆς...»¹⁶ Πρόκειται δηλαδή, για συμπεράσματα αντίθετα στην θεωρία του F.Bastian ο οποίος ισχυρίστηκε ότι μπορεί να παραχθεί ζωή από την άψυχη ύλη.

Με παραλήπτες τους φοιτητές, σε άρθρο του το περιοδικό με τίτλο «Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν πρὸς τοὺς φοιτητῆς τοῦ Πανεπιστημίου» που υπογράφει ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρυσόστομος, αναφέρεται και στην τρικυμία του πολέμου, που φέρνει στην επιφάνεια οτιδήποτε ακάθαρτο και χυδαίο μεταξύ των οποίων και το κίνημα του υλισμού, παρακινώντας τους φοιτητές να το υποβαθμίσουν και να αφοσοιωθούν στα πνευματικά, θρησκευτικά και ηθικά ιδεώδη¹⁷.

Σε άλλο άρθρο που υπογράφουν οι Καθηγητές της Ριζαρείου Σχολῆς με τίτλο «Ὑπόμνημα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς», τον Ιούνιο του 1929, αναφέρεται ότι ο επιστημονικός υλισμός έχει καταπέσει μαζί με τις συναφείς θεωρίες και η ανθρωπότητα προσπαθεί να επουλώσει τις θρησκευτικές και ηθικές μεταπολεμικές της πληγές.¹⁸

Μέσα από το περιοδικό, γίνεται εύκολα αντιληπτή ή αντίθεση και η καταδίκη του υλισμού από την Εκκλησία καθώς τον θεωρεί υπαίτιο για την πτώση των πνευματικών αλλά και τις ηθικών αξιών που υπηρετεί η θρησκεία μας.

5.2.3 Οι θέσεις για την Αστρονομία

Ὅπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η Εκκλησία χρησιμοποιώντας τις δηλώσεις του Δ.Αιγινίτη, ενός επιφανούς αστρονόμου και Καθηγητή Πανεπιστημίου, θέλησε να ενισχύσει την αντίθεση της στον υλισμό και την αθεΐα. Ο καθηγητής υποστηρίζει σύμφωνα με άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Ὁ ὑλισμὸς, ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ θρησκεία» η Αστρονομία ενισχύει την άποψη περί δημιουργίας του κόσμου από κάποια Ανώτερη Δύναμη, το οποίο αποτελεί και πεποίθηση των αστρονόμων Kepler, Κοπέρνικου, Γαλιλαίου κ.α. Μάλιστα,

¹⁶ Εκκλησία, αρ.41 (14-10-1927) σ.321

¹⁷ Εκκλησία, αρ.16 (15-4-1927) σ.121-123

¹⁸ Εκκλησία, αρ.41 (14-10-1927) σ.195

για τη δημιουργία, ο Kepler συγκεκριμένα είχε πει: «Στη δημιουργία αγγίζω τον Θεό με τα χέρια μου».¹⁹

Το 1928, η εφημερίδα σχολιάζει με ιδιαίτερα αρνητική διάθεση ένα απόσπασμα μιας άλλης εφημερίδας του *Ριζοσπάστη*, χρησιμοποιώντας τον τίτλο «Η επιστήμη κακοποιούμενη» που υπογράφει ο Αρχιμανδρίτης Ανδρέας Μαντούδης. Σύμφωνα με το δημοσίευμα του περιοδικού της Εκκλησίας, στον *Ριζοσπάστη* γίνεται εκτενής αναφορά στην ύλη, που θεωρείται αιώνια και ότι οι κινήσεις των ουράνιων σωμάτων οφείλονται αποκλειστικά στον «Νόμο της Παγκόσμιας Έλξης» καθώς επίσης ότι δεν υπάρχει άλλη υπερφυσική δύναμη που να ενεργεί στον κόσμο²⁰.

Η Εκκλησία θεωρεί ότι οι εν λόγω ισχυρισμοί είναι παντελώς αβάσιμοι και απαλλαγμένοι από κάθε ίχνος αλήθειας, μιας και ο ίδιος ο αρθρογράφος είναι ανώνυμος, και ότι γίνεται μια ακόμη προσπάθεια να ανυψωθεί ο υλισμός. Υποστηρίζει, πως η επιστήμη στο ζήτημα της κοσμογονίας δεν έχει πει την τελευταία της λέξη ακόμα, αλλά και ούτε θα την πει, μιας και η πραγματική απάντηση βρίσκεται στη θρησκεία που συμπληρώνει το κενό της επιστήμης.²¹

---

¹⁹ Εκκλησία, αρ.11 (12-3-1926) σ.81-83

²⁰ Εκκλησία, αρ.47 (1-12-1928) σ.379

²¹ Εκκλησία, αρ.22-23 (1-6-1927) σ.178

Τα παραπάνω υποστηρίζονται και από τον Καθηγητή της Αστρονομίας στο Πανεπιστήμιο του Cambridge A. Stanley Eddington, σύμφωνα με ανώνυμο άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Θρησκεία και Έπιστήμη» που απευθυνόμενος στους φοιτητές του τον Μάιο του 1929, αναφέρει πως η επιστημονική εμπειρία δεν είναι σε θέση να εξηγήσει το συναρπαστικό φαινόμενο του Υπέρτατου Όντος. Είναι απαραίτητο, να εξαλειφθεί η πεποίθηση ότι ο φυσικός νόμος μπορεί να καταβροχθίσει τη θρησκεία.²²

Στο τελευταίο τεύχος του 1929, και με αφορμή την Γιορτή των Χριστουγέννων, σε άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Τὸ φῶς τῆς γνώσεως», αναφέρεται στους «μάγους» της επιστήμης, οι οποίοι αν στρέψουν το τηλεσκόπιό τους προς τα βάθη των κόσμων θα οδηγηθούν στο φῶς της γνώσης¹⁹.

Συνολικά, παρατηρούμε την περίοδο αυτή την επιθυμία της Εκκλησίας να αποδεχτεί ανακαλύψεις της Αστρονομίας, διατηρώντας παράλληλα την θεολογική της θέση, καθώς τάσσεται υπέρ της συμβατότητας της μελέτης του σύμπαντος με την πίστη στο Θεό και τη Θεία Δημιουργία.²³

5.2.4 Οι θέσεις για τη Φυσική

Οι μελέτες του W.Ostwald οι οποίες εν μέρει είναι υλιστικές, βρίσκουν κάθετα αντίθετη την Εκκλησία που όπως υποστηρίζει σε σχετικό ανώνυμο άρθρο με τίτλο «Ἡ ἀθεΐα καὶ ὁ ὕλισμος εἶναι ἀσυγχρόνιστοι θεωρία» ανέπτυξε την μονιστική θεωρία «ἐπὶ τῆς δυνάμεως». Η ζωή εμφανίζεται, χωρίς όμως να ερευνηθεί από κάθε όψη και να συναχθούν τα σωστά συμπεράσματα.²⁴

Σε άρθρο του Ε.Γ.Μ με τίτλο «Παρατηρήσεων Στήλη» ο καθηγητής του Πανεπιστημίου της Σορβόνης, G.Urbain, φέροντας ως παράδειγμα τον μαθηματικό και φυσικό Blaise Pascal, ο οποίος είχε μεγάλη θρησκευτική πίστη, υποστήριξε ότι το επιστημονικό και θρησκευτικό συναίσθημα δεν είναι απαραίτητα ασύμφωνα. Η επιστημονική μέθοδος, χρησιμοποιεί τη λογική, όμως δεν έχει καμία σχέση με το θρησκευτικό πνεύμα και τις αξίες.²⁵

²² Εκκλησία, αρ.24 (15-6-1929) σ.189-191

²³ Εκκλησία, αρ.51-52 (23-12-1929) σ.403

²⁴ Εκκλησία, αρ.15 (8-4-1927) σ.113

²⁵ Εκκλησία, αρ.46 (12-11-1926) σ.371-373

Σε ανώνυμο άρθρο με τίτλο «Η επιστημονική γνῶσις» αναφέρεται ότι ο Thomas Edison, στη συμπλήρωση των 85 χρόνων του, ρωτήθηκε τί θα προσφέρει η επιστήμη την επόμενη πενηντακοετία. Ο Έντισον, αποκρίθηκε ότι δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε ούτε το ένα εκατομμυριοστό τοις εκατό για το τί συμβαίνει γύρω μας. Δεν γνωρίζουμε τί είναι με ακρίβεια ο ήχος, το φως και ο ηλεκτρισμός²⁶.

Το περιοδικό σχολιάζει καυστικά, ότι είναι παράξενες οι δηλώσεις του Edison, αν αναλογιστούμε ότι οι παντοδύναμοι υποστηρικτές της επιστήμης δεν γνωρίζουν τίποτα στην πραγματικότητα.²²

Όπως και με τον τομέα της Αστρονομίας, καθίσταται σαφής η πρόθεση της Εκκλησίας να συμβιβάσει τις επιστημονικές ανακαλύψεις με τη θεολογική διδασκαλία.

5.2.5 Οι θέσεις για την Χημεία και την Βιολογία

Σε ανώνυμο άρθρο του Απριλίου του 1927 με τίτλο «Η άθειϊα και ὁ ὕλισμός εἶναι ἀσυγχρόνιστοι θεωρίαι» αναφέρεται ότι ο Haeckel στηριζόμενος στην αρχή της ὕλης είναι υπέρμαχος του υλισμού και μαζί με τον Ostwald, εμφανίζεται η ζωή, χωρίς όμως να ερευνάται βαθύτερα το αίτιό της.²⁸ Το βιβλίο του *Αινίγματα του κόσμου* αποτελεί την Καινή Διαθήκη για τους υλιστές, μιας και αντικαθιστά το παλαιότερο, κατά το περιοδικό «Παλαιά Διαθήκη», το βιβλίο του Louis Buchner *Δύναμη και ὕλη*. Ο μονισμός όπως ονομάζεται η θεωρία που στηρίζει ο Haeckel, γίνεται η υποστηριζόμενη θεωρία από τον λαό. Ο Eric Bergmann στο ίδιο άρθρο σχολιάζοντας τον Haeckel, τον χαρακτηρίζει πλούσιο επιστημονικά, χωρίς όμως ίχνος ηθικού ενστίκτου.²⁴

Στον αντίποδα, τα πειράματα του Βιολόγου Driesch επαναφέρουν την έννοια της Αριστοτελικής «εντελέχειας». Πιο συγκεκριμένα σε ανώνυμο άρθρο του Σεπτεμβρίου του 1927 με τίτλο «Φιλοσοφία τῶν ἐνόργανων ὄντων», ο Driesch, μετά τη διχοτόμηση ενός ωαρίου θαλάσσιου αχινοῦ, στο πρώτο στάδιο της ανάπτυξής του, γεννήθηκαν πέρα από κάθε προσδοκία, δύο τέλεια, μικρότερα ζῶα και αντίστροφα μέσω της συνηθισμένης διαδικασίας δεν είναι εφικτό να γεννηθεί ένα μεγάλο ψάρι μεγαλύτερο από τη συγχώνευση δύο μικρών ψαριών. Αυτές οι πειραματικές του αποδείξεις, κατέρριπταν τον υλισμό, καθώς

²⁶ Εκκλησία, αρ.10 (9-3-1929) σ.76

²⁸ Εκκλησία, αρ.15 (8-4-1927) σ.113

αν επικρατούσε η υλιστική θεωρία, θα ήταν εφικτό αν μια μηχανή διχοτομηθεί σε δύο μέρη, να προκύψουν δύο νέες μικρότερες μηχανές²⁹.

Το βιβλίο του Driesch με τίτλο *Φιλοσοφία των Ενόργανων Όντων* περιέχει 608 σελίδες. Στο πρώτο μέρος περιέχονται βιολογικές αναλύσεις, ενώ το δεύτερο μέρος περιέχει την φιλοσοφία των ενόργανων όντων απ' όπου προκύπτει και η Βιολογία. Στη θεωρία του περί ζωτικής αρχής αναφέρει ότι κάθε ον πέραν της ενόργανης φύσης του, έχει και άγνωστη ανόργανη φύση, μη υλική. Έτσι, τα φαινόμενα της ζωής δεν είναι εφικτό να ερμηνευθούν με βάση τους νόμους της Φυσικής και της Χημείας μόνο, με άμεσο επακόλουθο την κατάρριψη του υλισμού και της θεωρίας του Friedrich Leopold August Weismann³⁰ ότι η διαίρεση του κυτταρικού πυρήνα, δεν προκαλεί την γέννηση ενόργανου όντος, αλλά και της θεωρίας του Bastian που υποστήριξε ότι η ζωή μπορεί να προκύψει από την άψυχη ύλη.³¹ Σε σχόλιό του ο E. Becher ομολογεί ότι ενώ αρχικά το 1907 υποστήριξε τη μηχανική βιολογική θεωρία, απορρίπτοντας την θεωρία του Driesch, τα επόμενα χρόνια παρατήρησε ότι η επίδραση της ψυχής επί του σώματος συμβιβάζεται με τον νόμο της διατήρησης της ενέργειας. Μαζί με την παραδοχή της εναρμόνισης ψυχής και σώματος, αυξήθηκε σταδιακά και η εκτίμηση της θεωρίας της ζωτικής αρχής του Driesch.³²

Σε άλλο τεύχος, σε ανώνυμο άρθρο με τίτλο «*Η Βαβέλ τής σκοπιμότητας*» το 1928 επανέρχεται το ερώτημα, αν τα φυτά και τα ζώα δημιουργήθηκαν ξεχωριστά από την Ανώτερη Δύναμη, ή προέκυψαν εξελικτικά σύμφωνα με τη δαρβινική θεωρία. Σε αυτό το άρθρο, αναφέρεται στις φράσεις του Δαρβίνου: *Ομολογώ ότι βρίσκομαι σε οδυνηρό αδιέξοδο και κλίνω μάλλον να θεωρώ τα πάντα αποτέλεσμα σκοπίμως λειτουργικών νόμων*³³, θέλοντας έτσι να δοθεί έμφαση στην αβεβαιότητα του Δαρβίνου για τη θεωρία του και στην αμφιβολία των θεωριών των οπαδών του που ανέπτυξαν τις θεωρίες του στηριζόμενες σε αυτόν.

²⁹ Εκκλησία, αρ.39 (30-9-1927) σ.304

³⁰ 1834-1914. Θεωρητικός εξελικτικός Βιολόγος, θεωρείται 2^{ος} πιο αξιόλογος του 19^{ου} αιώνα. Σύμφωνα με τη θεωρία του η κληρονομικότητα μεταδίδεται μόνο μέσω των ωαρίων και των σπερματοζωαρίων. Τα υπόλοιπα σωματικά κύτταρα δεν είναι φορείς κληρονομικότητας.

³¹ Εκκλησία, αρ.24 (15-6-1929) σ.189-191

³² Εκκλησία, αρ.39 (30-9-1927) σ.305

³³ Εκκλησία, αρ.24 (16-6-1928) σ.187

Το ίδιο έτος, εγκαινιάζονται νέες εργαστηριακές αίθουσες στο Τμήμα Χημείας του Πανεπιστημίου Αθηνών, και τονίζεται μέσα από ανώνυμο άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Παρατηρήσεων στήλη» η επικοινωνία του Καθηγητή της Φαρμακευτικής Χημείας με ιερέα, ώστε να τελεστεί αγιασμός, γεγονός που αναδεικνύει τη συνύπαρξη θρησκείας και επιστήμης.³⁴ Δύο χρόνια μετά το αίτημα των οπαδών του Haeckel για την κατάργηση θεολογικών σχολών στην Τυβίγγη και στην Ιένα και αντικαταστασή τους από αντίστοιχες επιστημονικές έδρες, το αίτημα τους απορρίφθηκε από τα αντίστοιχα Πανεπιστήμια, ανακόπτοντας την πρωτοβουλία αυτή των οπαδών του μονισμού. Σε σχόλιό του σε ανώνυμο άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Ο ύλισμός και η επιστήμη», ο καθηγητής φυσικών επιστημών Dr Willi Hennig ανέφερε ότι η κατάλυση των θεολογικών πανεπιστημιακών σχολών θα αποτελέσει αξιοφρήνητη πτώχευση και υποβάθμιση της Σχολής Φυσικών Επιστημών.³⁵

Όσον αφορά το θέμα του περιορισμού των γεννήσεων, μέσω των αμβλώσεων, το περιοδικό σε ανώνυμο άρθρο του με τίτλο «Η πρόληψις τῶν γεννήσεων» αναγνωρίζει την βιολογική δυνατότητα που δίνεται, όμως μέσω του άρθρου του Ιατρού Δ.Σαράτση, επαναφέρει το θέμα της ηθικής, στην οποία η επιστήμη της Βιολογίας δεν διαδραματίζει κανέναν ρόλο. Όπως αναφέρει το ίδιο άρθρο: *Ἡ μηχανοποίηση τοῦ ἱερωτέρου τῶν αἰσθημάτων ἐν ὀνόματι τῆς Βιολογίας ἀποτελεῖ κατάλυσιν πάσης ἠθικῆς ἀρχῆς ἄγουσα ἀμέσως εἰς τὴν διάλυσιν τῆς οἰκογενείας καὶ τὴν ἀχαλίνωτον διαφθοράν.*³⁶

5.2.6 Οι θέσεις για την Ιατρική

Οι μαζικές ροές προσφύγων εξαιτίας της ανταλλαγής πληθυσμών ως επακόλουθο της Μικρασιαστικής Καταστροφής, ωθούν την Εκκλησία να αναδιοργανωθεί και να προβεί σε φιλανθρωπικές δράσεις. Στο τεύχος του Ιουλίου του 1923 σε άρθρο του Αρχιμανδρίτη Μιχαήλ Κωνσταντινίδη με τίτλο «Φιλόπτωχον γενικὸς καὶ φιλόπτωχα ἐνοριακὰ ταμεῖα» γίνεται ιδιαίτερη μνεία στον ρόλο των ιατρών, οι οποίοι αφιλοκερδῶς προσφέρουν ιατρικές υπηρεσίες στο φιλόπτωχο ταμείο.³⁷

³⁴ Εκκλησία, αρ. 45 (17-11-1928) σ.367

³⁵ Εκκλησία, αρ. 4 (25-1-1930) σ.29

³⁶ Εκκλησία, αρ.40 (4-10-1930) σ.325

³⁷ Εκκλησία, αρ.8 (21-7-1923) σ.64

5.2.7 Οι θέσεις για τα κοινωνικά ζητήματα

Σε σχετικό ανώνυμο άρθρο του 1923 με τίτλο «*Η θρησκεία ως βάση της μορφώσεως*», το περιοδικό αναφέρεται στην πρόθεση ορισμένων Ευρωπαϊκών χωρών και κυρίως της Γαλλίας να καταργηθεί το μάθημα των θρησκευτικών από τα σχολεία. Η εκκλησία είναι κάθετα αντίθετη σε αυτό και προτρέπει να μην μειωθούν οι ώρες των θρησκευτικών, αλλά αντίθετα να αυξηθούν, καθώς οποιαδήποτε μείωση των ήδη λίγων εβδομαδιαίων ωρών θα συνεπαγόταν και την κατάργησή τους από τα σχολεία.³⁸

Στη θέση αυτή επιμένει και σε άλλο τεύχος, σε ανώνυμο άρθρο με τίτλο «*Περὶ τὴν δρᾶσιν τῶν ἐν Ἀθήναις κατηχητικῶν σχολείων*» στο οποίο παρουσιάζει το πρόβλημα της διδασκαλίας των θρησκευτικών, ότι δεν γίνεται με τον σωστό τρόπο στα σχολεία, και ότι δεν πρέπει να υπάρχει σύγχυση των θεολόγων με τους άλλους καθηγητές φιλολογικών και μαθημάτων θετικών επιστημών, καθώς ο ρόλος των καθηγητών των θρησκευτικών δεν περιορίζεται μόνο στην αίθουσα διδασκαλίας, αλλά περιλαμβάνει και τη μετάδοση του πνεύματος και της ηθικής διάστασης της θρησκείας. Αυτό σημαίνει ότι η δουλειά τους απαιτεί συνεχείς προσαρμογές και καινοτόμες προσεγγίσεις για να αγγίξουν και να επηρεάσουν τους μαθητές πέρα από την τυπική διδακτέα ύλη.³⁹

Σε τεύχος του 1924 σε ανώνυμο άρθρο με τίτλο «*Παρατηρήσεων στήλη*», κάνει έκκληση στην Κυβέρνηση να μεριμνήσει υπέρ της ενίσχυσης των διδακτέων ωρών των θρησκευτικών.⁴⁰ Στην συζήτηση για την εισαγωγή της εξηγητικής επιστήμης στα σχολεία, το περιοδικό σε ανώνυμο άρθρο του με τίτλο «*Ἔτερα ιστορικοκριτικὰ ζητήματα*» η Εκκλησία είναι και πάλι αντίθετη καθώς θεωρεί πως πολλά ζητήματα ερμηνεύονται άριστα μέσω του ιστορικού περιεχομένου της Αγίας Γραφής.⁴¹ Σε σχετικό άρθρο το 1929 με τίτλο «*Ἐπιπέπνημα τῆς Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς*» η Εκκλησία προτείνει να μετατραπούν τα Ιεροδιδασκαλεία σε καθαρά Ιερατικές Σχολές, μιας και ο υλισμός και ο αθεϊσμός κατέπεσαν και η ανθρωπότητα είναι κουρασμένη από την υλοφροσύνη.⁴²

³⁸ Εκκλησία, αρ.21 (20-10-1923) σ.165

³⁹ Εκκλησία, αρ.29 (15-12-1923) σ.231

⁴⁰ Εκκλησία, αρ.6 (5-7-1924) σ.42

⁴¹ Εκκλησία, αρ.18-19 (4-5-1929) σ.144

⁴² Εκκλησία, αρ.26 (29-6-1929) σ.200

Το 1923 αλλάζει το πολιτικό ημερολόγιο της χώρας σε Γρηγοριανό, ενώ η Εκκλησία διατηρεί το Ιουλιανό Ημερολόγιο για έναν ακόμη χρόνο. Ακούγοντας την άποψη του καθηγητή Δημητρίου Αιγινίτη, Αστρονόμου, σχετικά με τις επιστημονικές απόψεις για το ημερολόγιο, στη συνέχεια αναφέρεται σε ανώνυμο άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Άι ὀρθόδοξαι ἐκκλησία καὶ ἡ διόρθωσις τοῦ ἡμερολογίου» η πρόταση της εκκλησίας να μην διατηρηθεί το Ιουλιανό Ημερολόγιο, αλλά ούτε και να εφαρμοστεί πλήρως το Γρηγοριανό, προκειμένου να αποτραπεί η πιθανότητα η γιορτή του Πάσχα να προηγηθεί του Ιουδαϊκού Πάσχα.

Η Εκκλησία επιθυμούσε δηλαδή να διατηρήσει την παραδοσιακή ημερολογιακή σύγκλιση των θρησκευτικών εορτών, και απέφευγε να κάνει αλλαγές που θα μπορούσαν να επηρεάσουν τη θρησκευτική παράδοση και την ακολουθία των εορτών.⁴³ Σημειώνει, ότι η υιοθέτηση του νέου ημερολογίου από τα ὀρθόδοξα κράτη τα οποία υποχρεώνονται λόγω πολιτικών, οικονομικών, εμπορικών και άλλων σχέσεων με τους υπόλοιπους λαούς, δημιουργεί τον κίνδυνο αποξένωσης, με άμεσες συνέπειες την ηθική και θρησκευτική βλάβη. Στα πλαίσια αυτά, η Εκκλησία της Ελλάδος, και με την σχετική απόφαση του Οικουμενικού Πατριαρχείου, υιοθέτησε το Γρηγοριανό Ημερολόγιο ονομάζοντας την 10^η Μαρτίου 1924, ως 23^η Μαρτίου 1924, ταυτίζοντας έτσι το ημερολόγιο της με το πολιτικό ημερολόγιο της Ελλάδας εμπιστευόμενη ταυτόχρονα τους επιστήμονες (αστρονόμους και μαθηματικούς) στην Ελλάδα και στο εξωτερικό όπως αναφέρονται σε τρία άρθρα στο περιοδικό και συγκεκριμένα σε άρθρο που υπογράφει ο Λαϊκός με τίτλο «Τὸ ἡμερολογιακόν», σε άρθρο του Μητροπολίτη Πριμάτου με τίτλο «Άι προτάσεις τῆς ρουμανικῆς ἐκκλησίας περὶ τοῦ ἡμερολογίου» και σε ανώνυμο άρθρο με τίτλο «Ἐπὶ τοῦ νέου ἡμερολογίου»^{34,44,45}

Απευθυνόμενος στους νέους φοιτητές, ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρυσόστομος, σε άρθρο με τίτλο «Πρὸς τοὺς φοιτητὰς τοῦ Πανεπιστημίου» γίνεται σαφής η παρότρυνση περί θρησκευτικής και ηθικής μόρφωσης, καθώς ως επιστήμονες μετέπειτα θα παίζουν ενεργό ρόλο στην κοινωνία. Θεωρεί λυπηρό το φαινόμενο των άθεων επιστημόνων καθώς δεν διαπαιδαγωγήθηκαν σωστά και παρασύρονται από ψευδείς και σατανικές διδασκαλίες.⁴⁶ Μάλιστα, σε σχετικό άρθρο του 1929 η Ελληνική Ὀρθόδοξη Εκκλησία εκφράζει μέσα από

⁴³ Εκκλησία, αρ.44 (29-10-1926) σ.345

⁴⁴ Εκκλησία, αρ.39 (23-2-1924) σ.167

⁴⁵ Εκκλησία, αρ.48 (26-4-1924) σ.428

⁴⁶ Εκκλησία, αρ.16 (15-4-1927) σ.121

ανώνυμο άρθρο στο περιοδικό με τίτλο «Και τὸ κωμικότερον» την έντονη αντίθεσή της προς το Πανεπιστήμιο που ιδρύθηκε στη Μόσχα στο οποίο θα διδάσκεται η επιστημονική αθεΐα. Η Εκκλησία θεωρεί το εν λόγω ίδρυμα ως ὄργανο αντιθρησκευτικής προπαγάνδας, που απειλεί τις θρησκευτικές αξίες και την πνευματική κληρονομιά. Η κριτική της Εκκλησίας ενδυναμώνεται από την πεποίθηση ότι η προώθηση της αθεΐας μέσω ακαδημαϊκών θεσμών συνιστά ευθεία επίθεση στην πίστη και την πνευματική αγωγή των πιστών. Το ζήτημα αυτό προκάλεσε τον εκνευρισμό και την ευρύτερη ανησυχία για τη διατήρηση των θρησκευτικών διδασκαλιών και την πνευματικής ανάπτυξης.⁴⁷

5.2.8 Γενικές θέσεις για την επιστήμη

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας αυτής, η Εκκλησία εκφράζει σαφή ανησυχία για τις επιπτώσεις της επιστήμης στο θρησκευτικό δόγμα της Εκκλησίας. Υπάρχει η πεποίθηση ότι η επιστήμη ενδέχεται να προκαλέσει σοβαρή κρίση στις θρησκευτικές αξίες, ιδίως αν το κίνημα των υλιστών και των άθεων επικρατήσει εις βάρος των ιδεαλιστών. Αν και η εκκλησία αναγνωρίζει και αποδέχεται ορισμένες θέσεις της επιστήμης όπως αναφέρεται σε ανώνυμο άρθρο με τίτλο «Ἐπιστήμη καὶ θρησκεία», όπως για παράδειγμα στην υιοθέτηση του Γρηγοριανού Ημερολογίου⁴⁸ εντούτοις προάγει κυρίως τις απόψεις των επιστημόνων που υποστηρίζουν τη θρησκεία. Φαίνεται δηλαδή, μια στρατηγική προσέγγιση που συνδυάζει την αποδοχή ορισμένων επιστημονικών θεωριών με την ενίσχυση των θέσεων που συμβαδίζουν με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις, προκειμένου να διατηρηθεί η πνευματική συνοχή και η θρησκευτική ταυτότητα.

Σε άρθρο της το 1923 του Σ.Γ.Α. με τίτλο «Ὅργανισμὸς Κατηχητικῶν Σχολείων», αναφέρει ότι η χριστιανική ζωή διέρχεται κρίση, καθώς το πλήθος των επιστημονικών κύκλων είναι ξένο προς τη γνώση και τη γνώση της αγιαστικής δύναμης της θρησκείας.⁴⁹ Τονίζει ότι η επιστήμη δεν διορθώνει χαρακτήρες, οι θρησκευτικώς ακατάρτιστοι αμαρτάνουν και οι γονεῖς στηριζόμενοι μόνο στην επιστημονική κατάρτιση των τέκνων τους δικαιολογούν τους άτακτους χαρακτήρες τους.

Πολλοί νέοι μάλιστα, μαθαίνοντας λίγα επιστημονικά κείμενα, αναφερόμενοι ονομαστικά σε επιστήμονες *ἀραδιάζουν σὰν παπαγάλοι ὀνόματα συγγραφέων τίνων τοὺς ὁποίους οὐδε καὶ αὐτοὶ γνωρίζουσι τί εἶναι, σύμφωνα με ἄρθρο του Σ.Γ.Α με τίτλο*

⁴⁷ Εκκλησία, αρ.1-2 (10-1-1929) σ.10

⁴⁸ Εκκλησία, αρ.27 (29-11-1924) σ.203

⁴⁹ Εκκλησία, αρ.11 (11-8-1923) σ.89

«Ἠθικοποιεῖ ἡ διδασκαλία;»⁵⁰ Σύμφωνα με άρθρο του περιοδικού που υπογράφει ο εκ Γόρτυνος και Μεγαλοπόλεως Πολύκαρπος με τίτλο «Ἰερὸς ναὸς ἐν τῷ Πανεπιστήμιῳ» ο Πρόεδρος της Αμερικής John Calvin Coolidge⁵¹ σε σχετική του ομιλία ανέφερε πως τα σχολεία δεν πρέπει μόνο να διδάσκουν την επιστήμη, αλλά και να διαμορφώνουν χαρακτήρες και άλλωστε τα πολιτισμένα κράτη έχουν αρμονική συνύπραξη επιστήμης και θρησκείας.⁵² Η επιστήμη καταστρέφει την ιδέα του άγνωστου Θεού, ή καλύτερα, δεν κατέχει τη διαίσθηση του βάθους του μυστηρίου το οποίο μας περιβάλλει από παντού.

Χρησιμοποιώντας την έννοια της κληρονομικότητας, η οποία είναι έννοια της Βιολογίας, το περιοδικό στο τεύχος του Νοεμβρίου του 1924 σε άρθρο του με τίτλο «Ἠθικοποιεῖ ἡ διδασκαλία;», παροτρύνει να στραφεί ο κόσμος στην πνευματική και θρησκευτική καλλιέργεια, καθώς η ηθική μόρφωση θα διαμορφώσει ηθικούς χαρακτήρες, και μέσω της κληρονομικότητας, αυτό το γνώρισμα θα μεταφερθεί στις επόμενες γενεές δημιουργώντας έναν καλύτερο κόσμο.⁵³

Η Εκκλησία θεωρεί ότι είναι δυνατή η συνύπαρξη μεταξύ θρησκείας και Επιστήμης, το οποίο επιβεβαιώνεται και από τον Υπουργό και Αστρονόμο Δ.Αιγινίτη σύμφωνα με σχετικό ανώνυμο άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Ὁ ὕλισμός, ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ θρησκεία».⁵⁴ Ὅσοι το αρνούνται είναι αυτοί που πιστεύουν εσφαλμένα ότι αντιπροσωπεύουν την αληθινή επιστήμη, και χαρακτηρίζουν τη θρησκεία αντιεπιστημονική όπως αναφέρεται σε ανώνυμο άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Ἀντιεπιστημονική»⁵⁵.Αυτός ο ισχυρισμός είναι εντελώς ανυπόστατος, μιας και η επιστήμη χρησιμοποιεί δόγματα, προτάσεις δηλαδή που επιβάλλεται να υιοθετήσουμε, χωρίς να είμαστε σε θέση να ερευνήσουμε την ισχύ τους σύμφωνα με άρθρο του Ε.Γ.Μ με τίτλο «Χρονικά».⁵⁶

Σαφώς όμως δεν θα πρέπει να υπάρχει σύγχυση μεταξύ αυτών των εννοιών αφού πρόκειται για δύο διαφορετικά πεδία σύμφωνα με άρθρο του Νοεμβρίου του 1924 με τίτλο «Ἐπιστήμη και θρησκεία».⁵⁷ Ὅπως αναφέρει ο Clyde και διατυπώνεται σε άρθρο του Ε.Γ.Μ. με τίτλο «Χρονικά» η επιστήμη δεν έχει όρια και δεν είναι σε θέση να ξεχωρίσει το αγαθό

⁵⁰ Εκκλησία, αρ.4 (21-6-1924) σ.26

⁵¹ 1872-1933. Υπήρξε ο 30^{ος} Πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών από το 1923 έως το 1929.

⁵² Εκκλησία, αρ.39-40 (13-10-1928) σ.309

⁵³ Εκκλησία, αρ.25 (15-11-1924) σ.186

⁵⁴ Εκκλησία, αρ.11 (12-3-1926) σ.81-83

⁵⁵ Εκκλησία, αρ.2 (10-1-1925) σ.10

⁵⁶ Εκκλησία, αρ.46 (12-11-1926) σ.371-373

⁵⁷ Εκκλησία, αρ.27 (29-11-1924) σ.203-204

από το κακό.⁵⁸ Ούτε είναι σε θέση να μπορέσει ο άνθρωπος να αντιμετωπίσει τα δεινά και τις οδύνες της ζωής χωρίς να πάρει θάρρος και στήριξη από την πίστη του. Ο άνθρωπος, όσα περισσότερα γνωρίζει, τόσο περισσότερο λυπάται καθώς δεν είναι σε θέση να γνωρίζει τα πάντα σύμφωνα με το άρθρο «Άι θλίψεις και ὁ ἄληθής Χριστιανισμός» του εκ Γόρτυνος και Μεγαλοπόλεως Πολύκαρπου.⁵⁹ Κατά τον Bacon: *Ἡ ἐπιστήμη ὁμοιάζει ποτήριο πλήρες ὕδατος. Ἐκεῖνος στὶς ἐπιθυμεῖ νὰ σβήσῃ τὴν δίψαν τοῦ ἐξ ὀλοκλήρου πρέπει νὰ πιῇ τὸ ποτήριο μέχρι τρυγός.* Όταν το πιεί όμως, δεν αισθάνεται καμία πνευματική ικανοποίηση καταλήγοντας στο ότι τα πάντα οφείλονται στην τύχη, όπως διατυπώνεται στο ανώνυμο άρθρο με τίτλο «Θρησκεία καὶ ἐπιστήμη».⁶⁰

Για να παγιωθεί η θέση της Εκκλησίας ότι τα πεδία επιστήμης και θρησκείας δεν πρέπει να είναι ασύνδετα, χρησιμοποιεί ονόματα σύγχρονων επιφανών επιστημόνων, οι οποίοι είναι υπέρμαχοι του συμβιβασμού μεταξύ των δύο αυτών κλάδων. Σε άλλο τεύχος το 1930 σε ανώνυμο άρθρο με τίτλο «Ἀκαδημία Ἀθηνῶν», φιλοξενούνται οι δηλώσεις του καθηγητή Αστρονομίας Δ.Αιγινίτη, ο οποίος διαπιστώνει ότι στην επιστήμη υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις, αν όχι αποδείξεις ακόμα, ότι εμπεριέχεται Ανώτερη Δημιουργική Δύναμη.⁶¹ Ο συγγραφέας Bernard Shaw υποστήριξε ότι η θρησκεία έχει πάντα δίκιο, ενώ η επιστήμη πάντα άδικο αφού η θρησκεία λύνει τα προβλήματα ή πολλές φορές τα εξαλείφει φέρνοντας τη γαλήνη, ενώ η επιστήμη όχι μόνο δημιουργεί αλλά προσθέτει ακόμη μεγαλύτερη πολυπλοκότητα γεννώντας νέα ερωτήματα όπως αναφέρεται σε ανώνυμο άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Θρησκεία καὶ ἐπιστήμη».⁶² Ακόμα, σε ανώνυμο άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Θρησκεία καὶ ἐπιστήμη» συναντάμε και την θέση του Μουσολίνι, ο οποίος ανέφερε πως ο ρόλος της επιστήμης είναι μας εξηγήσει το πώς και όχι το γιατί σύμφωνα με το ίδιο άρθρο.⁶³

Παρά τις οποιεσδήποτε αμφισβητήσεις και την προσπάθεια απαξίωσης της πίστης, ο Χριστιανισμός όχι μόνο είναι όπως και πριν ισχυρότερος, αλλά έχει αποκτήσει νέα ενέργεια και ορμή και καθίσταται ολοένα καθαρότερος και γνησιότερος σύμφωνα με το άρθρο που υπογράφεται από τον Γ.Π. με τίτλο «Ἀνεστραμμένη πυραμίδα».⁶⁴ Ἄλλωστε,

⁵⁸ Εκκλησία, αρ.46 (12-11-1926) σ.371-373

⁵⁹ Εκκλησία, αρ.31-32 (10-8-1928) σ.246

⁶⁰ Εκκλησία, αρ.24 (15-6-1929) σ.189-191

⁶¹ Εκκλησία, αρ.10 (8-3-1930) σ.86

⁶² Εκκλησία, αρ.48 (29-11-1930) σ.386-387

⁶³ Εκκλησία, αρ.27 (1-7-1927) σ.214

⁶⁴ Εκκλησία, αρ.21 (25-5-1929) σ.165

σύμφωνα με τον καθηγητή αστρονομίας Stanley Eddington όπως αναφέρει το ανώνυμο άρθρο «Θρησκεία και έπιστήμη», πρέπει να αποβάλλουμε την ιδέα ότι η επιστήμη μπορεί να καταβροχθίσει την θρησκεία.⁶⁵

---

⁶⁵ Εκκλησία, αρ. 24 (15-6-1929) σ.189-191

6. Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» για την Κοινωνία και τις Επιστήμες στη Δεκαετία 1930-1940

6.1 Εισαγωγή

Η περίοδος 1930-1940 στην Ελλάδα και στον κόσμο είναι μια περίοδος σημαντικών κοινωνικών και πολιτικών εξελίξεων. Χαρακτηριστικό της γνώρισμα είναι οι ραγδαίες πολιτικές εξελίξεις και οι κοινωνικές ανακατατάξεις. Η Ελλάδα βρέθηκε σε δεινή οικονομική κατάσταση, καθώς επηρεάστηκε από το μεγάλο οικονομικό κραχ της Αμερικής. Η περίοδος περιλαμβάνει την άνοδο και την πτώση της δικτατορίας του Μεταξά, ενώ σημαντική επίδραση είχε και η επικείμενη εμπλοκή στον Β' Παγκόσμιο πόλεμο στον οποίο ενεπλάκη η Ελλάδα το 1940.

6.1.1 Πολεμικές εξελίξεις την περίοδο 1930-1940

Από το 1930 έως το 1940 διάφορες πολεμικές εξελίξεις εντός και εκτός συνόρων επηρέασαν την Ελλάδα. Το χρονικό διαστημα από το 1936 έως το 1941 το πολιτικό σκηνικό στην Ελλάδα κρίνεται ασταθές. Ο Ιωάννης Μεταξάς ανέλαβε την εξουσία με δικτατορικό καθεστώς. Διεθνώς, η άνοδος ολοκληρωτικών καθεστώτων επηρεάζει και την Ελλάδα (Woodhouse, 2008). Η χώρα μας, προσπαθούσε να διατηρήσει την ουδετερότητα της αλλά γεωπολιτικοί λόγοι την καθιστούσαν στρατηγικό στόχο για τις δυνάμεις του Άξονα⁶⁶. Στις 15 Αυγούστου του 1940 στην Τήνο έχει καταπλεύσει το εύδρομο του πολεμικού ναυτικού «ΕΛΛΗ» το οποίο τορπιλίζεται από το ιταλικό υποβρύχιο «Ντελφίνο». Το πρωί της 28^{ης} Οκτωβρίου, η Ελλάδα ξυπνά εμπόλεμη, και καλείται να υπερασπιστεί την ανεξαρτησία της αλλά και την εδαφική της ακεραιότητα (Woodhouse, 2008).

---

⁶⁶ Τα έθνη που πολέμησαν κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

6.1.2 Κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις την περίοδο 1930-1940

Η Παγκόσμια οικονομική κρίση που προκλήθηκε ως απόρροια του οικονομικού κραχ⁶⁷ το 1929 οδήγησε την Ελλάδα, η οποία την περίοδο από το 1924 έως το 1932 είχε συνάψει 9 δάνεια με όρους στα όρια της τοκογλυφίας, στην πτώχευση. Τον Ιανουάριο του 1932 η Ελλάδα είχε περιέλθει σε απελπιστική κατάσταση, η οποία συνεχώς χειροτέρευε μέχρι τον Μάρτιο και τελικά οδηγήθηκε στην πτώχευση τον Μάιο επιδεινώνοντας την ήδη επιβαρυσμένη οικονομική κατάσταση των Ελλήνων, προκαλώντας φτώχεια κυρίως στις αγροτικές περιοχές (Σολεϊντακης, 2012).

Το 1935 πραγματοποιείται πραξικόπημα το οποίο κατέληξε στην παλινόρθωση του Βασιλιά Γεωργίου Β'. Το πραξικόπημα της 10^{ης} Οκτωβρίου που έφερε τον Κονδύλη στην εξουσία, ανέτρεψε τα σχέδια για συμβιβασμό στο πολιτειακό ζήτημα, που θα ήταν επιθυμητό από την κοινή γνώμη (Δημητρακόπουλος, 1980).

6.1.3 Αστρονομικές ανακαλύψεις την περίοδο 1930-1940

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1930, ο Harlow Shapley με την ομάδα του, συνέβαλαν στη κατανόηση της δομής του σύμπαντος, ενώ η θεωρία περί διαστολής του σύμπαντος του Hubble, εξελίχθηκε και υποστηρίχθηκε (Shapley & Curtis, 1921). Το 1931 ο Karl Jansky ανακάλυψε ραδιοκύματα από τον γαλαξία, γεγονός που άνοιξε νέους ορίζοντες στον τομέα της αστρονομίας (Friis, 1965). Από το 1936 και για περίπου μια δεκαετία κατασκευάστηκε το τηλεσκόπιο Hale 200 ιντσών στο αστεροσκοπείο Palomar που επιβεβαίωσε τις σημαντικές βελτιώσεις στον τομέα της αστρονομίας αυτή την περίοδο, θέτοντας τα θεμέλια για πολλές σύγχρονες κατανοήσεις μας στο πεδίο της αστρονομίας.

---

⁶⁷ Ξεκίνησε τον Σεπτέμβριο του 1929 και ολοκληρώθηκε στα τέλη του Οκτωβρίου, όταν οι τιμές των μετοχών στο χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης κατέρρευσαν.

6.1.4 Ιατρικές ανακαλύψεις την περίοδο 1930-1940

Τη δεκαετία του 1930, και μετά την ανακάλυψη της πενικιλίνης από τον A.Fleming, οι μελέτες της θεραπείας της φυματίωσης σημείωσαν σημαντική πρόοδο, αναπτύσσοντας παράλληλα και το εμβόλιο για την πρόληψη της νόσου. Ο Max Theiler ανέπτυξε επίσης το εμβόλιο για την πρόληψη του κίτρινου πυρετού (Α. Αντωνιάδης et al., 2000).

Σημαντική είναι και η ανακάλυψη της δράσης της προνιζίλης, το 1935 από τον Gerhald Domagk, μιας συνθετικής ουσίας η οποία μεταβολίζεται προς την σουλφανιλαμίδα, από τα πρώτα αντιβιοτικά που ήταν αποτελεσματικά για τη θεραπεία των βακτηριακών λοιμώξεων. Τα αναισθητικά φάρμακα εξελίσσονται κι άλλο με την εισαγωγή των εισπνεόμενων αναισθητικών φαρμάκων (Χ. Αντωνιάδης, 2000).

Εξελίξεις συνέβησαν και στον τομέα της καρδιοχειρουργικής, με τους επιστήμονες να κατανοούν περισσότερο το καρδιαγγειακό σύστημα του ανθρώπου. Την δεκαετία αυτή εφαρμόστηκε μια νευροχειρουργική επέμβαση ως απλή και ακίνδυνη για τη θεραπεία των ψυχιατρικών διαταραχών. Αρχικά ονομάστηκε λευκοτομή, αργότερα όμως πήρε το όνομα λοβοτομή⁶⁸. Χρησιμοποιούμενη ως μέθοδος διόρθωσης χαρακτήρων, με την καταχρηστική της μορφή, αποτελεί μια μαύρη σελίδα στην ιστορία της Ιατρικής. Η μέθοδος μετά το 1950, εγκαταλήφθηκε δίνοντας την σειρά της στην χρήση ψυχιατρικών φαρμάκων (Frances, 1955).

6.1.5 Η Εκκλησία την περίοδο 1930-1940

Η παλινόρθωση της μοναρχίας το 1935, έθεσε την εκκλησία υπό τον έλεγχο του κράτους. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο αντιμετωπίζει δυσκολίες, εξαιτίας της δράσης του Κεμάλ Ατατούρκ, ο οποίος περιορίζει σε σημαντικό βαθμό την δράση τόσο της εκκλησίας όσο και του Πατριαρχείου. Τον Πατριάρχη Φώτιο Β' αντικαθιστά το 1936 ο Πατριάρχης Βενιαμίν Α' (Μηλιώρης, 2017).

Όμως και η Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία βρισκόταν σε εξαιρετικά δυσχερή θέση, λόγω του Σοβιετικού Καθεστώτος. Οι διώξεις, μεταξύ άλλων περιελάμβαναν εκτελέσεις τόσο πιστών, όσο και κληρικών, κλείσιμο μοναστηριών και ολοκληρωτική καταστροφή εκκλησιών, αλλά και μόνιμη προπαγάνδα κατά της πίστης και της εκκλησίας. Πολλά από τα μέλη της, αναγκάζονταν υπό το καθεστώς του φόβου να κρύβουν την πίστη τους.

---

⁶⁸ Οι επεμβάσεις που πραγματοποιήθηκαν ήταν πάνω από 40.000 με τα πιο γνωστά θύματα, την αδερφή των Κένεντι, Ρόζμαρι, την αδερφή του Τένεσι Ουίλιαμς, Ρόουζ αλλά και την Εβίτα Περόν.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι το 1936 μια αντιπροσωπεία κρυπτοχριστιανών από το Ερζερούμ, παρακάλεσε την κυβέρνηση να δεχθεί τους κρυπτοχριστιανούς της περιοχής, αλλά η Κυβέρνηση υπό την πίεση των Καυκάσιων προσφύγων που είχαν εκδιωχθεί από τη Σοβιετική Ένωση και έχοντας να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της εγκατάστασης τους, αρνήθηκε το αίτημα τους (Μηλιώρης, 2017).

Κατά την ίδια δεκαετία, έγιναν σημαντικές προσπάθειες ώστε να δημιουργηθεί το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών⁶⁹, το οποίο εν τελεί, ιδρύθηκε το 1948(Ματσούκας, 2007).

6.2 Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» την δεκαετία 1930-1940

6.2.1 Εισαγωγή

Κατά την παρούσα περίοδο εξετάστηκαν 492 τεύχη, εκ των οποίων 29 περιείχαν άρθρα σχετικά με την επιστήμη και τη θρησκεία. Πιο αναλυτικά, 13 άρθρα περιλάμβαναν κείμενα που ασχολούνται γενικά με τη σχέση επιστήμης και θρησκείας, 3 άρθρα σχολίαζαν θέματα σχετικά με τον υλισμό, 6 άρθρα αφορούσαν την αστρονομία, 4 άρθρα σχετίζονταν με τη βιολογία και τη χημεία, ενώ 3 άρθρα ασχολούνταν με θέματα φυσικής.

6.2.2 Οι θέσεις για τον υλισμό

Σε σχετικό άρθρο του περιοδικού το 1932 με τίτλο «*Η επιστήμη και τὰ θαύματα*» του Αρχιμανδρίτη Μιχαήλ Κωνσταντινίδη, αναφέρεται πως η εποχή που διανύεται είναι περίοδος ενίσχυσης της Ορθόδοξης Πίστης, καθώς ο άνθρωπος έρχεται σε στενότερη επαφή με τον Θεό, και η θρησκεία αποκτά όλο και μεγαλύτερη αξία, σε αντίθεση με τις υλιστικές θεωρίες οι οποίες ολοένα και υποβαθμίζονται.⁷⁰ Οι υλισμοί, οι δαρβινισμοί και όλοι οι άλλοι -ισμοί, αποτελούν πολύ παλιές θεωρίες και έχουν περιέλθει σε αμετάκλητη αφάνεια λόγω

⁶⁹ Πρόκειται για μια οικουμενιστική διαχριστιανική οργάνωση, της οποίας σκοπός είναι η προώθηση της χριστιανικής ενότητας. Αποτελείται σήμερα από 340 εκκλησίες και αντιπροσωπεύει πάνω από 550 εκατομμύρια Χριστιανούς, σε περισσότερες από 100 χώρες.

⁷⁰ Εκκλησία, αρ.29-30 (16-7-1932) σ.260-263

των πληγμάτων που έχουν υποστεί από τις αλλαγές στην επιστήμη σύμφωνα με ανώνυμο άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Καινοπληξία και παράδοσις». ⁷¹ Οι υλιστές δεν αποδέχονται την αθανασία της ψυχής, εφόσον δεν παραδέχονται καν την ψυχή ως πνευματική υπόσταση.

Ωστόσο, σε ανώνυμο άρθρο του Νοεμβρίου του 1938 με τίτλο «Ἡ ἀθανασία τοῦ ἀνθρώπου» διατυπώνεται η άποψη του αστρονόμου Flammarion κατά την οποία: «Μόνο η ανοησία μπορεί να αρνείται την αθανασία της ψυχής. Οι υλιστές που δεν παραδέχονται την ψυχή, θεωρώντας την έκκριση του εγκεφάλου, δεν λένε ότι σε όλο μας το σώμα συμβαίνει αδιάκοπη ανταλλαγή ουσιών, που διαρκώς ανανεώνουν την φυσική μας υπόσταση;» ⁷² Η θρησκευτικότητα, η φαντασία του, η έννοια της ευθύνης, η εξαιτίας της πνευματικής του υπεροχής απορρέουσα κυριαρχία στη φύση, ο πολιτισμός του, θεωρούνται από τους υλιστές αποτέλεσμα χημικών διεργασιών, ωστόσο, τα προβλήματα της ύλης, της αρχής της κίνησης, της δημιουργίας και της ζωής παραμένουν άλυτα για την επιστήμη όπως αναφέρει άρθρο υπογεγραμμένο από τον Μητροπολίτη Σάμου και Ικαρίας Ειρηναίου με τίτλο «Θρησκεία και επιστήμη». ⁷³

Διαφάνεται, πως η Εκκλησία αντιμετωπίζει τον υλισμό την συγκεκριμένη χρονική περίοδο, από την μία με ανησυχία, από την άλλη όμως με αποφασιστικότητα. Ο υλισμός δείχνει να φθίνει, δεν παύει όμως να συνεχίζει να αποτελεί μια επικίνδυνη ιδεολογία που προωθεί την απομάκρυνση από το πνεύμα και την πίστη. Η πνευματική ζωή κινείται εκτός χώρου και χρόνου, εκτός της ύλης αν και παραμένει σε σύνδεση με αυτά συμβολίζοντας την εσωτερική ζωή του πνεύματος όπως αναφέρεται σε ανώνυμο άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Θρησκεία και έπιστήμη». ⁵⁸

6.2.3 Οι θέσεις για την Αστρονομία

Χρησιμοποιώντας ένα φιλοσοφικό επιχείρημα, η Εκκλησία θέλοντας να υποβαθμίσει την θέση της επιστήμης για το αιώνιο σύμπαν, υποστηρίζει σε άρθρο της στις αρχές του 1934 ότι τότε θα έπρεπε όλα τα γεγονότα να είχαν ήδη πραγματοποιηθεί στο παρελθόν. Η ύλη θα ήταν αιώνια και θα έπρεπε να οφείλεται σε κάποια αιώνια δύναμη. Έτσι, κανένα νέο γεγονός δεν θα έπρεπε να συμβεί για πρώτη φορά, καθώς όλα τα

⁷¹ Εκκλησία, αρ.19 (13-5-1933) σ.146

⁷² Εκκλησία, αρ.45 (5-11-1938) σ.363-364

⁷³ Εκκλησία, αρ.21 (27-5-1939) σ.163-166

περιστατικά θα είχαν συμβεί ξανά στο παρελθόν. Από επιστημονικής πλευράς η εξέλιξη των ειδών θα είχε περατωθεί, το οποίο στην πραγματικότητα δεν ισχύει. Από τα παραπάνω είναι φανερό ότι το σύμπαν έχει σίγουρα μια αρχή όπως αναφέρεται σε άρθρο του περιοδικού με υπογραφή W.T. και τίτλο «Τὸ φιλοσοφικὸν ἐπιχείρημα».⁷⁴

Το περιοδικό επίσης υποστηρίζει πως η Παλαιά Διαθήκη υιοθετεί το πτολεμαϊκό γεωκεντρικό σύστημα, παρόλα αυτά όμως θα πρέπει να έχουμε κατά νου ότι η Αγία Γραφή δεν διδάσκει ούτε γεωλογία, ούτε αστρονομία, καθώς αυτές οι έννοιες είναι άγνωστες στους πνευματικούς της στόχους. Η Αγία Γραφή μιλάει μέσα από τις αισθήσεις της και όχι μέσα από επιστημονικά δεδομένα. Σύμφωνα με το άρθρο «Ἡ διδασκαλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης» που υπογράφει ο καθηγητής Δημ.Ν.Μωραΐτης, ο Ἡλιος και η Σελήνη αποκαλούνται «φωστήρες» μιας και στη γη ο άνθρωπος τους βλέπει σαν φωτεινούς αστέρες.⁷⁵ Μάλιστα, στη Γένεση της Αγίας Γραφής, αναφέρεται ότι η δημιουργία του Ἡλίου και της Σελήνης συνέβησαν μετά την δημιουργία του φωτός, το οποίο βρίσκει σύμφωνη την επιστήμη, αφού το αρχικό νεφέλωμα του ηλιακού μας συστήματος είχε φως και φώτιζε τη γη τόσο έντονα που ήταν αδύνατο να ονομαστεί ἥλιος.

Ακολούθησε σύμφωνα με τη Γένεση, η δημιουργία των ψαριών και των πτηνών που αποτέλεσαν την αρχή της ζωής του ζωικού βασιλείου, στο οποίο σύμφωνα με το άρθρο, η επιστήμη και πάλι συμφωνεί απόλυτα, ότι δηλαδή τα ψάρια προϋπήρχαν των πτηνών αφού μέσω της Γεωλογίας γνωρίζουμε ότι η ζωή στο νερό προϋπήρχε της ζωής στη ξηρά. Η αλληλουχία δηλαδή της εμφάνισης της ζωής και της ύλης, όπως την περιγράφει η Γεωλογία παρουσιάζει εντυπωσιακή σύμπτωση με την κοσμογονική σειρά των γεγονότων στην Αγία Γραφή, δηλαδή την τρίτη μέρα γεννήθηκε η βλάστηση, την πέμπτη μέρα τα ψάρια και τα πτηνά, και την έκτη μέρα τα μεγάλα χερσαία ζώα και τελικά ο άνθρωπος. Στις τρεις περιόδους της Γεωλογίας υπάρχει αξιοσημείωτη ταύτιση: Στην πρώτη περίοδο ανήκει η βλάστηση (γαιανθρακικά στρώματα), στη δεύτερη περίοδο τα ερπετά ή τα μεγάλα θαλάσσια κήτη, και στην τρίτη περίοδο τα χερσαία κήτη και τελικά ο άνθρωπος όπως αναφέρεται σε άρθρο με τίτλο «Ἡ ἐπὶ μέρους τάξις τῆς Δημιουργίας» του W.T.⁷⁶

Η Εκκλησία έτσι, αντιπαραβάλλοντας το περιεχόμενο της Παλαιάς Διαθήκης με τις σύγχρονες επιστημονικές ανακαλύψεις καταδεικνύει ότι η θρησκεία κατέχει μια υπέρτερη θέση έναντι της επιστήμης. Αποδεικνύει δηλαδή, ότι η θρησκευτική πίστη παρέχει

⁷⁴ Εκκλησία, αρ.3 (20-1-1934) σ.17-18

⁷⁵ Εκκλησία, αρ.43 (27-10-1934) σ.340

⁷⁶ Εκκλησία, αρ.13 (30-3-1935) σ.97-99

βαθύτερη κατανόηση της ύπαρξης του κόσμου και υπερβαίνει τα πεπερασμένα όρια της Επιστήμης.

6.2.4 Οι θέσεις για τη Φυσική

Η Εκκλησία έχοντας σαφή θέση για το Πρώτο Κινούν, τον Ανώτερο δηλαδή Δημιουργό, σε ένα άρθρο της το 1934 τονίζει ότι ο φυσικός νόμος δεν παράγει δύναμη. Για παράδειγμα, ο νόμος της βαρύτητας, ποτέ δεν κίνησε κάποιον πλανήτη όπως οι κανόνες της ναυσιπλοΐας δεν κίνησαν ποτέ κάποιο πλοίο. Σε κάθε περίπτωση υπάρχει μια ενεργώσα δύναμη που προκαλεί την κίνηση. Όπως αναφέρει το άρθρο «Βιολογία και φιλοσοφία» του Θρ.Σ.Βλησίδα, Τέως Καθηγητή του Πανεπιστημίου, γενικά οι φυσικές⁷⁷ επιστήμες στηρίζονται στις εφαρμογές των νόμων, χωρίς να έχουν ελεύθερη βούληση. Ωστόσο, ένα κοινό μεταξύ της «Φυσικής Θρησκείας» και της «Φυσικής Επιστήμης» είναι ότι και τα δύο στηρίζονται στα φυσικά φαινόμενα. Αν για παράδειγμα παρατηρήσουμε την κίνηση των σωμάτων που πέφτουν, θα συμπεράνουμε ότι υπάρχει κάποια δύναμη που το κινεί. Παρατηρώντας ότι και η φύση έχει σχέδιο, συμπεραίνουμε την ύπαρξη ενός Όντος που τα έχει σχεδιάσει όλα. Όπως λοιπόν ένα σώμα πέφτει, επειδή δρα μια βαρυτική δύναμη, η οποία όμως δεν είναι εμφανής με τις αισθήσεις μας, έτσι και ο Θεός βρίσκεται στον πλανήτη μας, χωρίς να γνωρίζουμε αν βρίσκεται μόνο σε ένα μέρος ή σε πολλά ταυτόχρονα ή ακόμα και αν βρίσκεται στον πλανήτη γη ή σε ολόκληρο το σύμπαν ταυτόχρονα όπως αναφέρει το άρθρο «Η Θεία Πρόνοια» που υπογράφει ο W.T.⁷⁸

6.2.5 Οι θέσεις για τη Χημεία και τη Βιολογία

Το περιοδικό έχει σαφή θέση για τις θεωρίες που διατυπώνονται στην λειτουργία των όντων και την εξέλιξη τους. Σύμφωνα με ανώνυμο άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Καινοπληξία και παράδοσις» απορρίπτει την εξελικτική επεξήγηση μέσω της δαρβινικής θεωρίας, υποστηρίζοντας ότι πρόκειται για ξεπερασμένη θεωρία.⁷⁹ Η εξέλιξη, σύμφωνα με το περιοδικό είναι μια πορεία όχι η αιτία μέσω της οποίας εξηγούνται ορισμένες μεταβολές που παρατηρούνται. Όμως κάθε μεταβολή θα πρέπει να έχει μια αιτία. Η Φυσική Επιλογή

⁷⁷ Εκκλησία, αρ.1-2 (13-1-1934) σ.5-6

⁷⁸ Εκκλησία, αρ.18 (5-5-1934) σ.141

⁷⁹ Εκκλησία, αρ.19 (13-5-1933) σ.146

του Δαρβίνου αναφέρει πως μόνο οι «χρήσιμοι» διαιώνονται, δεν ερμηνεύει όμως την προέλευσή τους: *«Ἡ φυσικὴ λοιπὸν ἐπιλογή, μᾶλλον βοτανίζει, ξεχορταριάζει, παρὰ φυτεύει καὶ ἐπομένως, κυριολεκτικότερον θὰ ὠνομάζετο φυσικὴ ἀπόρριψις».*

Ἡ παραπάνω θεωρία δηλαδή, δεν ακυρώνει τον Δημιουργό, απεναντίας τον επιβεβαιώνει, καθώς αν από όλους τους οργανισμούς απομακρυνθεί η ελεύθερη βούληση και τους φανταστούμε υποχρεωμένους να κάνουν ό,τι έκαναν θα ήταν αναμενόμενο ότι η γη και ό,τι υπάρχει σε αυτή, έχουν έναν κοινό μηχανισμό. Η εξέλιξη λοιπόν αποδεικνύει ότι στην φύση υπάρχει μια διαρκής ανάπτυξη και αν προβλεπόταν το τέλος, αυτό θα είχε προβλεφθεί από την αρχή. Ακόμα και αν θεωρούσαμε ότι οι οργανισμοί έχουν προέλθει από απλούστερους οργανισμούς και οι απλούστεροι οργανισμοί από άβια ύλη, η άβια ύλη από χημικά στοιχεία κ.ο.κ, ο συλλογισμός για έναν Δημιουργό δεν εξασθενεί, αλλά απεναντίας οι ιδέες που έχουμε για τις ικανότητές του ενισχύονται περισσότερο όπως αναφέρει το άρθρο «Ἡ Θεία Πρόνοια» που υπογράφει ο W.T.⁸⁰

Στο τεύχος του Μαΐου του 1939 σε ανώνυμο άρθρο με τίτλο «Θρησκεία και επιστήμη» διαφαίνεται πάλι η αρνητική στάση της Εκκλησίας απέναντι στις θεωρίες του Λαμάρκ και του Δαρβίνου, καθώς είναι ασύμβατες με τις θεολογικές αρχές και την αντίληψη της Θείας Δημιουργίας: *«Ἐντεῦθεν προέκυψαν αἱ κλονεισθεῖσαι σήμερον βιολογικαὶ θεωρίαι τῶν περὶ τὸν Δαρβίνον καὶ τὸν Λαμάρκ, ὑποστηριζόντων τῶν μὲν πρώτων ὅτι ὁ πρῶτος ρόλος κατὰ τὴν ἀναπροσαρμογὴν τοῦ ζῶντος ὀργανισμοῦ εἰς τὸν ἔξω κόσμον προέρχεται περισσότερο ἀπὸ τὴν ἔσωθεν κίνησιν καὶ δρασιν τοῦ ὀργανισμοῦ παρὰ ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν περιβάλλον, τῶν δὲ δεύτερων φρονούντων, ὅτι τὸ περιβάλλον εἶναι ἀποφασιστικὸς παράγων τῆς ἀναπροσαρμογῆς καὶ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ ζῶντος ὀργανισμοῦ.»*⁸¹ Σύμφωνα επίσης με τον φιλόσοφο Henry Bergson η εξέλιξη αναγνωρίζεται ως ένας καθολικός νόμος αναγκαιότητας, ως ντετερμινισμός που φέρνει στο φως δημιουργήματα ως αποτέλεσμα τυφλής ενέργειας.

Προκειμένου να διακριθεί η ζωή από την στενή βιολογική άποψη με την ψυχή, είναι απαραίτητο να σκιαγραφηθούν οι βιολογικοί όροι. Βασική μονάδα οργάνωσης των ζώντων οργανισμών είναι το κύτταρο, όπως αποδεικνύεται και πειραματικά. Οι ιστοί αποτελούνται από τα κύτταρα, τα συστήματα οργάνων συνιστούν έναν οργανισμό, επομένως στο σύνολό της η ζωή είναι ένα αρμονικό σύνολο, κυττάρων, ιστών και οργάνων.

⁸⁰ Εκκλησία, αρ.18 (5-5-1934) σ.141

⁸¹ Εκκλησία αρ.20 (20-5-1939) σ.153-155

Στο εσωτερικό των κυττάρων συναντάμε το πρωτόπλασμα και τον πυρήνα τα οποία με τη σειρά τους αποτελούνται από χημικές ενώσεις όπως νερό, υδατάνθρακες, άλατα κ.α. Οι πολύπλοκες αυτές ενώσεις αποτελούνται από χημικά στοιχεία, όπως το υδρογόνο, το οξυγόνο, τον άνθρακα, το άζωτο κ.α. Η ζώσα ουσία αποσυντίθεται και επανασυντίθεται προκειμένου να διατηρηθεί. Αυτή είναι και η ειδοποιός διαφορά μεταξύ έμβιας και άβιας ύλης. Η ζώσα ουσία όμως είναι καθ' αυτή άβια. Υπάρχει λοιπόν, ένα άγνωστο «X» που αγνοούμε και αναζητά να απαντήσει η φιλοσοφία. Τα παραπάνω σύμφωνα με το περιοδικό, αποδεικνύουν ότι όποια πρόοδος και να συντελεστεί δεν μπορεί να έρθει σε σύγκρουση με τη θρησκεία και τη φιλοσοφία όπως αναφέρει το άρθρο «Βιολογία και φιλοσοφία» του Τέως Καθηγητή του Πανεπιστημίου Θρ.Σ.Βλησίδη.⁸²

Η Εκκλησία δηλαδή, από τη μία αποδέχεται τα επιστημονικά πορίσματα της Βιολογίας σχετικά με τη δομή και τη λειτουργία των κυττάρων, αλλά υπογραμμίζει ότι η πολυπλοκότητα και η τάξη που παρατηρείται όπως και η σύνθεση και αποσύνθεση των χημικών ενώσεων υπάγονται σε μια ανώτερη πνευματική και θρησκευτική διάσταση που υπερβαίνει τη βιολογική εξήγηση υποδηλώνοντας ότι υπάρχει μια σκοπιμότητα στα φαινόμενα της ζωής.

Όπως αναφέρθηκε και στην κοσμογονία, σύμφωνα με το βιβλίο της Γένεσης στην Παλαιά Διαθήκη, τα ψάρια προηγήθηκαν της δημιουργίας των πτηνών, κάτι που επιβεβαιώνεται επιστημονικά μιας και γνωρίζουμε ότι η ζωή στο νερό προϋπήρχε της ζωής στην ξηρά όπως αναφέρεται σε άρθρο με τίτλο «*Ἡ ἐπὶ μέρους τάξις τῆς Δημιουργίας*» του W.T..⁸³

Όσον αφορά το κομμάτι της κληρονομικότητας, στηριζόμενο στις θεωρίες του Mendel και του de Vrie αναφέρει σε ανώνυμο άρθρο με τίτλο «*Θρησκεία και ἐπιστήμη*» πως ενώ είναι δυνατόν μια εσωτερική μεταβολή που θα συμβεί σε έναν οργανισμό και θα προκαλέσει μια αλλαγή σε αυτόν να κληρονομηθεί στους απόγονους, όμως «*ἡ πρόσκτησις νέων χαρακτήρων δὲν ἀποφέρει μεταβολὴν τοῦ ὀργανισμοῦ, δυνάμενη νὰ ὑπερβεῖ τὰ ὄρια ἐντὸς τῶν ὀπίων πλαισιοῦται ἡ ἔννοια τοῦ γένους*»⁸⁴

Το περιοδικό επανέρχεται με τον Hans Driesch, τις μελέτες και τα συμπεράσματά του, υποστηρίζοντας τις θέσεις του, καθώς αυτές εναρμονίζονται με το δόγμα της Εκκλησίας περί Ανώτερης Δύναμης. Η φιλοσοφία του Driesch τονίζει την ύπαρξη μιας

⁸² Εκκλησία αρ.1-2 (13-1-1934) σ.5-6

⁸³ Εκκλησία, αρ.13 (30-3-1935) σ.97-99

⁸⁴ Εκκλησία, αρ.20 (20-5-1939) σ.153-155

ζωτικής δύναμης, πέραν από την μηχανιστική άποψη της Βιολογίας, γι' αυτό και βρίσκει πρόσφορο έδαφος στην εκκλησιαστική σκέψη. Μεταξύ άλλων αναφέρεται ότι ο Driesch διχοτόμησε ένα γονιμοποιημένο ωάριο κατώτερου ζώου και κατά παράξενο τρόπο, προέκυψαν δύο αρτιμελή ζώα, λίγο μικρότερα από το αρχικό. Ομοίως, ένα μικρό έμβρυο που χωριζόταν σε αρκετά ίσα μέρη, παρήγαγε ισάριθμα αρτιμελή και τέλεια ζώα. Η ένωση δύο γονιμοποιημένων ωαρίων παράγει ένα μεγαλύτερο ζώο του συνηθισμένου. Η αφαίρεση από το έμβρυο οποιονδήποτε τμημάτων και η μετατόπισή τους σε σημείο εκτός της φυσικής του θέσης, δεν αλλοιώνει το έμβρυο απεναντίας το ζώο αναπτύσσεται φυσιολογικά και γεννιέται άρτιο και όμοιο με τα ζώα του είδους του.

Σε άλλο ανώνυμο άρθρο με τίτλο «Αι φυσικαί έπιστήμαι και ή κρίσις» θέλοντας να διαχωρίσει τη θέση της Βιολογίας από το πνεύμα, επισημαίνεται ότι ο άνθρωπος δεν είναι βιολογικό συγκρότημα οργάνων ούτε ένα σύνολο ψυχολογικών εννοιών αλλά είναι πνεύμα. Η ανθρώπινη προσωπικότητα είναι θρησκευτική έννοια και έχει πλήρη συνάφεια και ανταπόκριση προς την προσωπικότητα του Θεού. Εάν δεν υπάρχει ο άνθρωπος ως υπόσταση, δεν υπάρχει και ο Θεός και αντίστροφα. Το σίγουρο είναι ότι το πνεύμα είναι αληθινή ύπαρξη⁸¹.

6.2.6 Οι θέσεις για τα κοινωνικά ζητήματα

Σύμφωνα με διαπρεπή Καθηγητή Ιστορίας και Φυσικών Επιστημών του Πανεπιστημίου, η χώρα διέρχεται μια σοβαρή κοινωνική κρίση, της οποίας υπαίτιος είναι ο ωφελμισμός που πηγάζει από τις φυσικές επιστήμες. Η χρήση των φυσικών επιστημών με απώτερο σκοπό την παραγωγή πλούτου, παραγκώνισε τη θεωρητική πραγμάτευση των επιστημονικών αληθειών καθώς η επιστήμη αποκόπηκε και την χαρακτηρίζει μόνο η πειραματική επαλήθευση. Η συμπεριφορά των ανθρώπων τόσο στην κοινωνία, όσο και στην πολιτική έμαθε να λογίζεται μόνο με επιστημονικά συστήματα και μαθηματικούς τύπους. Αν και η επιστήμη λαμβάνει τον ρόλο της «αλάνθαστης προφίτιδας» της οποίας τους χρησμούς δεν επιτρέπει να αμφισβητήσουμε, εντούτοις αυτό αποτελεί το ηθικό αίτιο της κρίσης.

Στα παραπάνω συνετέλεσε η οικονομική κρίση, η οποία έφερε αναρχία στην ζωή και τις πράξεις των ανθρώπων. Θα πρέπει λοιπόν σύμφωνα με το περιοδικό, η επιστήμη να απολυμανθεί από τον ρεαλισμό σύμφωνα με τον Στεφανίδη, του οποίου οι απόψεις φιλοξενούνται σε άρθρο του περιοδικού το 1932, που συμπίπτει με την πτώχευση της

Ελλάδας.⁸⁵ Αργότερα, το 1939 ο Μητροπολίτης Σάμου και Ικαρίας Ειρηναίος επαναφέρει το ωφελιμιστικό ζήτημα αναφέροντας ότι η σύγχρονη κοινωνία θεωρεί εξέχουσα προσωπικότητα τον επιχειρηματία, καθώς βασικός σκοπός της ζωής γίνεται η απόκτηση οικονομικής άνεσης. Αν και η εργασία αποτελεί υψηλή ηθική αξία, εντούτοις, όταν γίνεται με μοναδικό σκοπό την απόκτηση χρημάτων, διακυβεύεται η τιμιότητά του σκοπού.⁸⁶

Σε άλλο άρθρο του το περιοδικό με τίτλο «Η μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς» του Καθηγητή Θεόδωρου Καστανά, διατείνεται ότι η Παλαιά Διαθήκη εξοβελίζεται από θρησκευτικό μάθημα καθώς σύμφωνα με διάφορα επιστημονικά επιχειρήματα η Παλαιά Διαθήκη περιέχει μύθους, όπως το δέντρο της γνώσης και οι αναφορές της στον παράδεισο, τα περί κατακλυσμού και του Πύργου της Βαβυλώνας. Επίσης οι σχετικές με την κοσμογονία πληροφορίες που εμπεριέχονται στη Γένεση, δεν ανταποκρίνονται στις επιστημονικές τεκμηριώσεις περί δημιουργίας του κόσμου, διαστολής του σύμπαντος κλπ. Επειδή οι μαθητές αργά η γρήγορα θα μάθουν την επιστημονική αλήθεια και θα κλονιστεί η πίστη τους προς την Αγία Γραφή, δεν θα πρέπει να διδάσκεται στα σχολεία σύμφωνα με άρθρο που έχει τίτλο «Η Παλαιά Διαθήκη. Τὰ ἐπιχειρήματα τῶν πολεμούντων αὐτὴν» που υπογράφει ο Δημ.Ν.Μωραΐτης, Καθηγητής.⁸⁷

6.2.7 Γενικές θέσεις για την επιστήμη

Κατά την περίοδο 1930-1940 η θέση της Εκκλησίας απέναντι στην επιστήμη παραμένει επιφυλακτική, γίνεται ωστόσο συχνά συνδιαλλακτική. Η Εκκλησία αναγνωρίζει την αξία, αλλά και τη συμβολή της επιστήμης στην πρόοδο της γνώσης, αλλά θέτει όρια στις επιστημονικές θεωρίες που ήταν σε αντίθεση με τις θεολογικές της αρχές.

Η Εκκλησία μέσα από άρθρο του Μητροπολίτη Σάμου και Ικαρίας Ειρηναίου με τίτλο «Θρησκεία καὶ ἐπιστήμη» ευγνωμονεί τους μεγάλους επιστήμονες για τα επιτεύγματά τους, ωστόσο, θεωρεί ότι η πολυγλωμία στην έρευνα των φυσικών επιστημών αποδεικνύει ότι ο άνθρωπος απέχει πολύ ακόμα από τη γνώση. Η Επιστήμη πλέον επικυρώνει τα λεγόμενα της Παλαιάς Διαθήκης που άλλοτε θεωρούσε μύθο.⁸⁸ Παρόλα αυτά, σύμφωνα με άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Η διδασκαλία τῆς Π.Διαθήκης» του Δημ.Ν.Μωραΐτη, η

⁸⁵ Εκκλησία αρ.17 (23-4-1932) σ.139-141

⁸⁶ Εκκλησία, αρ.19 (9-5-1931) σ.146

⁸⁷ Εκκλησία αρ.41 (13-10-1934) σ.326

⁸⁸ Εκκλησία, αρ.22 (3-6-1939) σ.171-174

Αγία Γραφή, δεν έχει ανάγκη να ικανοποιήσει το επιστημονικό ενδιαφέρον, αλλά να καθορίσει τη θρησκευτική πίστη, παρόλο που στους κύριους άξονες της η διήγηση της Παλαιάς Διαθήκης δεν αντιφάσκει στα δεδομένα των φυσικών επιστήμων.⁸⁹

Ιδιαίτερη αναφορά στο περιοδικό γίνεται και σε διακεκριμένους επιστήμονες της εποχής, οι οποίοι παρέμειναν πιστά τέκνα της παπικής εκκλησίας, όπως ο L.Pasteur, ο G.Mendel, ο MacKermann, ο I.Seipel, ο Pinard se la Beallaye, ο W.Sclmidt κ.α. και απέκτησαν παγκόσμια φήμη ως επιστήμονες. Αλλά και αντίστοιχα, υπήρχαν και αυτοί που παρά την αυστηρότητα των όρων της, παρέμειναν αφοσιωμένοι στην Προτεσταντική Εκκλησία και αναδείχθηκαν ως θεολόγοι περιωπής. Σε ανώνυμο άρθρο του το 1938 με τίτλο «*Ἡ ἀθανασία τοῦ ἀνθρώπου*», σημειώνει πώς οι θρησκευόμενοι επιστήμονες αποτελούν το 92% σε αντίθεση με τους άθρησκους σύμφωνα με το ίδιο άρθρο,⁹⁰ ενώ σημειώνεται ότι ακόμα και στη Μόσχα, την πρωτεύουσα της Σοβιετικής Ενωσης με την κομμουνιστική άθρησκυβέρνηση συμπεριλαμβάνει πιστούς επιστήμονες όπως αναφέρει το ανώνυμο άρθρο «*Καὶ οἱ ἐπιστήμονες!*».⁹¹ Γι'αυτό, και απευθυνόμενο προς τους φοιτητές, τους παροτρύνει οι σπουδές που κάνουν, να είναι ουσιαστικές και όχι μόνο μέσο κοινωνικής καταξίωσης. Θα πρέπει δηλαδή να επιδιώκουν την εύρεση της πραγματικής αλήθειας και να μην επιζητούν να εξασφαλίσουν «*όπως-όπως*» το πτυχίο τους σύμφωνα με το ανώνυμο άρθρο «*Τὰ ἐφόδια τῶν ἐπιστημονικῶν σπουδῶν*».⁹²

Τους καλεί ακόμα να είναι ευλαβικοί ως προς την ιστορική δύναμη του έθνους, να εκτιμούν τους θεσμούς του, την Ορθόδοξη Εκκλησία και τις αξίες του πολιτισμού του. «*Ὁ Θεὸς τοῦ ἐπιστήμονος σοφοῦ εἶναι μᾶλλον ἢ πρώτη ἀρχὴ ὑπὸ ἔννοιαν μαθηματικῆς, ἢ ἀναγκαίουσα πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς λογικῆς, τῆς ἀποπειρωμένης τὴν ἐξήγησιν τῆς Δημιουργίας.*» σύμφωνα με το άρθρο «*Θρησκεία καὶ ἐπιστήμη*» του Μητροπολίτη Σάμου και Ικαρίας Ειρηναίου.⁹³

Με αυτόν τον τρόπο η Εκκλησία επιδιώκει να καταδείξει ότι η πίστη δεν αποτελεί εμπόδιο στην επιστημονική αριστεία και ότι η αφοσίωση στους αυστηρούς όρους της δεν αποτρέπει την ανάδειξη διακεκριμένων θεολόγων. Μέσω της παραπάνω προσέγγισης, προβάλλεται η άποψη ότι η θεολογία και η επιστήμη μπορούν να συνεργάζονται αρμονικά, υποστηρίζοντας και ενισχύοντας η μία την άλλη. Όσο και αν ορισμένοι θεωρούν ότι η

⁸⁹ Εκκλησία, αρ.43 (27-10-1934) σ.340

⁹⁰ Εκκλησία, αρ.45 (5-11-1938) σ.363-364

⁹¹ Εκκλησία, αρ.10 (11-3-1939) σ.78

⁹² Εκκλησία, αρ.48 (4-12-1937) σ.385-386

⁹³ Εκκλησία, αρ.21 (27-5-1939) σ.163-166

Επιστήμη αντίκειται στον Χριστιανισμό αντίθετα βρίσκονται σε πεδίο συνεργασίας σύμφωνα με άρθρο του Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος Χρυσόστομου με τίτλο «Χριστιανισμός και επιστήμη». ⁹⁴ Στο ίδιο μήκος κύματος, σε άλλο άρθρο, επιχειρώντας να υποβαθμίσει την πεποίθηση των υλιστών ότι η επιστήμη θεωρείται η μόνη αληθινή πηγή γνώσης και η θρησκεία είναι μη ουσιαστική, αναφέρει ότι η καθεμία έχει αρμοδιότητα για τα δικά της θέματα και δεν πρέπει να υπάρχει ανταγωνισμός, γιατί η θρησκεία βοηθά στην κατανόηση του Θεού, διδάσκει τη ζωή του Χριστού, και καθοδηγεί τον άνθρωπο ώστε να ευτυχίσει τόσο στην επίγεια ζωή όσο και μετά τον θάνατό του. Η Επιστήμη, δια φωτίζει τον άνθρωπο για τη λειτουργία του κόσμου, τον βοηθά να ξεπερνά εμπόδια, παρέχοντας του επιπλέον εφόδια για την πνευματική του ανάπτυξη και την κυριαρχία του επί της ύλης., όπως αναφέρεται σε άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Η επιστήμη και τὰ θαύματα» του Αρχιμανδρίτη Μιχαήλ Κωνσταντινίδη.⁹⁵ Εξάλλου, πολύ λίγα επιστημονικά γεγονότα έχουν εξακριβωθεί από την επιστημονική κοινότητα.

Τέλος όσον αφορά τα θαύματα, η Εκκλησία θεωρεί ότι αν και τεχνολογικά επιτεύγματα όπως τα αεροπλάνα, το τηλέφωνο και οι ασύρματες επικοινωνίες μπορούν να θεωρηθούν θαύματα της σύγχρονης κοινωνίας, εντούτοις, υποστήριζει ότι τα θαύματα είναι εξαιρετικά γεγονότα τα οποία ξεπερνούν τα όρια της ανθρώπινης κατανόησης και εμπειρίας σύμφωνα με το ίδιο άρθρο.⁹⁶

---

⁹⁴ Εκκλησία, αρ.21 (27-5-1933) σ.163-164

⁹⁵ Εκκλησία, αρ.29-30 (16-7-1932) σ.260-263

⁹⁶ Εκκλησία, αρ.29-30 (16-7-1932) σ.260-263

7. Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» για την Κοινωνία και τις Επιστήμες στη Δεκαετία 1940-1950

7.1 Εισαγωγή

Η συγκεκριμένη δεκαετία, ήταν μια περίοδος δεινή και γεμάτη προκλήσεις για την Ελλάδα, καθώς χαρακτηρίστηκε από πολεμικές συγκρούσεις, ξένη κατοχή και εσωτερικές διαμάχες. Η Ιταλία επιτέθηκε στην Ελλάδα, η οποία προσπάθησε να την αποκρούσει. Ακολούθησε η γερμανική κατοχή και στη συνέχεια ο εμφύλιος πόλεμος, με τεράστιες κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες για τη χώρα, η οποία διασώθηκε από το Σχέδιο Μάρσαλ. Η Εκκλησία επίσης δοκιμάστηκε σοβαρά από τις καταστροφές που υπέστη κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

7.1.1 Πολεμικές εξελίξεις την περίοδο 1940-1950

Η επίθεση της Ιταλίας στην Ελλάδα την 28^η Οκτωβρίου του 1940, οδήγησε την χώρα μας να αντιδράσει δυναμικά, αποκρούοντας και απωθώντας τις ιταλικές δυνάμεις αποτελώντας σύμβολο ελληνικής ανδρείας και αντοχής (Grazzi, 2008).

Τον Απρίλιο του 1941, η Γερμανία σε συνεργασία με την Ιταλία και τη Βουλγαρία σε μια προσπάθεια να ενισχύσει την Ιταλία, εισέβαλε στην Ελλάδα και κατέλαβε τη χώρα. Πρόκειται για μια σκληρή περίοδο, που χαρακτηρίστηκε από εκτεταμένη πείνα, καταστροφή κτιρίων και διώξεις πληθυσμών. Διάφορες ομάδες όπως η Εθνική Αντίσταση συσπειρώθηκαν προκειμένου να αντισταθούν στους Γερμανούς. Η Ελλάδα απελευθερώθηκε το 1944, μετά από την πίεση των συμμάχων και της ελληνικής αντίστασης. Όμως, η χώρα βρέθηκε αντιμέτωπη με πολιτική κρίση και κοινωνικούς διχασμούς (Βουρνάς, 1981). Το 1946, και μετά την απελευθέρωση, οι διαφορές αριστερών και δεξιών οδήγησαν σε σφοδρές συγκρούσεις. Έτσι ξεκίνησε ο εμφύλιος πόλεμος, με τις δυνάμεις του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας σε συνεργασία με το Κουμμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας, να συγκρούονται με τον στρατό ο οποίος υποστηριζόταν κυρίως από τις ΗΠΑ που του παρείχε σημαντική οικονομική και στρατιωτική βοήθεια. Οι μάχες έφτασαν στο αποκορύφωμά τους το 1949, με την νίκη του Εθνικού Στρατού. Όμως, οι συνέπειες ήταν τρομακτικές για την Ελλάδα, που βρέθηκε αντιμέτωπη με μια σειρά πολέμων και διαμάχων

τόσο οικονομικά όσο και κοινωνικά, αφού υπέστη σημαντικές απώλειες σε ανθρώπινες ζωές (Βουρνάς, 1981).

Σημαντικό αντίκτυπο σε παγκόσμιο επίπεδο είχε η ρήψη της ατομικής βόμβας στη Χιροσίμα στις 6 Αυγούστου και στο Ναγκασάκι στις 9 Αυγούστου του 1945. Εκτιμάται ότι 70.000 άνθρωποι σκοτώθηκαν άμεσα από την έκρηξη, ενώ ο αριθμός αυτός έφτασε τις 140.000 λόγω των συνεπειών της ακτινοβολίας και των τραυματισμών, αποτέλεσμα των οποίων ήταν λήξη του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, αποτελώντας παράλληλα ένα από τα πιο καθοριστικά γεγονότα της σύγχρονης ιστορίας (C. Wallace & Weiss, 2021).

7.1.2 Κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις την περίοδο 1940-1950

Μετά την τριπλή κατοχή της Ελλάδας, η χώρα βρέθηκε σε δεινή θέση εξαιτίας των σκληρών μέτρων που επέβαλλαν οι κατακτητές, οδηγώντας τους Έλληνες σε εξαντλητική πείνα και διώξεις. Διάφορες οργανώσεις συσπειρώθηκαν και αντιστάθηκαν σθεναρά απέναντι στους κατακτητές όπως ήταν το ΕΑΜ (Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο) και ο ΕΛΑΣ (Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός). Μεταξύ άλλων στην αντίσταση συμπεριλαμβάνονταν και προστασία από τις διώξεις των πολιτών (Σταθάκης, 2004). Μετά την υποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων, η Ελλάδα βρέθηκε σε κοινωνικοπολιτική κρίση η οποία επιδείνωσε την ήδη επιβαρυνόμενη κατάσταση της Ελλάδας και κατέληξε στην έναρξη του Εμφυλίου Πολέμου το 1946. Στην οικονομική ανασυγκρότηση της χώρας συνέβαλε καθοριστικά το Σχέδιο Μαρσαλ⁹⁷ για την επιτυχία του οποίου έπαιξε σημαντικό ρόλο η AMAG (Αμερικανική Αποστολή Βοήθειας στην Ελλάδα) στην οποία είχαν δοθεί αρμοδιότητες τόσο στρατιωτικές όσο και πολιτικές (Σταθάκης, 2004). Οι ΗΠΑ θεώρησαν ότι ανάμεσα στους θεμελιώδεις σκοπούς βοήθειας προς την Ελλάδα, θα ήταν και η κοινωνική ενθάρρυνση για να αντιμετωπιστούν οι κομμουνιστικές πιέσεις.

Για τους περισσότερους, το σχέδιο Μαρσαλ αποτέλεσε έναυσμα της εξασφάλισης της πολιτικής και οικονομικής σταθερότητας. Οι βαθιές κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις καθόρισαν σε σημαντικό βαθμό την πορεία της χώρας, διαμορφώνοντας την μετέπειτα πολιτική οικονομική και κοινωνική κατάσταση της.

---

⁹⁷ Το σχέδιο Μάρσαλ έβγαλε την Ελλάδα από την εξαθλίωση και έθεσε τα θεμέλια για μια ταχεία οικονομική ανάπτυξη που επέτρεψε στη χώρα να ενσωματωθεί στην Ευρώπη.

7.1.3 Αστρονομικές ανακαλύψεις την περίοδο 1940-1950

Τη δεκαετία του 1940 έγιναν σημαντικές παρατηρήσεις στην ηλιακή κορώνα κατά τη διάρκεια των εκλείψεων του ηλίου, που επέδρασε καθοριστικά στην κατανόηση της δομής και της δυναμικής της ηλιακής ατμόσφαιρας (Oswalt, 2013). Το 1947 ανακαλύφθηκε το πόνιο από τον Σεσίλ Πάουελ, επιβεβαιώνοντας τις υποθέσεις του Γιουκάβα ο οποίος τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ το 1949, ορίζοντας έτσι μια πολύ σημαντική περίοδο έρευνας των μεσονίων και των κοσμικών ακτινοβολιών (Rossi, 1964(Rossi, 1964)).

Σημαντική επίσης κατά τη διάρκεια του Β' Παγκόσμιου Πολέμου ήταν και η εξέλιξη των ραντάρ. Η βρετανική και η αμερικανική κυβέρνηση συνεργάστηκαν ανταλλάσσοντας τις τεχνικές τους μελέτες γύρω από τα ραντάρ για πολεμικούς σκοπούς. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι ενώ πριν το 1940, η χορήγηση για τη μελέτη των ραντάρ ήταν πενιχρή, στα τέλη του 1945 εξοπλισμός σε ραντάρ της τάξης των 2.700.000.000 δολαρίων είχε μεταφερθεί στο στρατό ξηράς και στο ναυτικό. Στο τέλος του πολέμου, επενδύονταν 100.000.000 δολάρια μηνιαίως για τη κατασκευή τους (Hershberger, 1948). Η τεχνολογία των ραντάρ χρησιμοποιήθηκε και για αστρονομικές προβλέψεις, όπως η μέτρηση της απόστασης της Σελήνης με άλλους πλανήτες. Στις αρχές του 1940, ο Robert Oppenheimer υπεύθυνος του σχεδίου Μανχάταν, μέσω μιας σειράς ερευνών, καθόρισε τον όριο του όγκου ενός ατομικού πυρήνα (αστέρα νετρονίων) πριν καταρρεύσει σε αυτό που σήμερα ονομάζουμε μαύρη τρύπα. Η κληρονομιά που άφησε μέσω αυτής της μελέτης είναι από τις βασικότερες για την κατανόηση των μαύρων τρυπών και του σχηματισμού τους (Ryder, 2011).

7.1.4 Ιατρικές ανακαλύψεις την περίοδο 1940-1950

Η ανακάλυψη της πενικιλίνης από τον A.Fleming το 1928 βοήθησε στην αποτελεσματική θεραπεία των λοιμώξεων κατά τη διάρκεια του Β' Παγκόσμιου Πολέμου. Το 1942 παρασκευάστηκε ένωση υψηλής καθαρότητας. Οι ΗΠΑ, έδειξαν ενδιαφέρον για μαζική παραγωγή της πενικιλίνης και το ίδιο έτος ερεύνησαν μια βελτιωμένη εκδοχή της παραγωγής της, ώστε να είναι εφικτό να παραχθεί σε μεγάλες ποσότητες. Το 1945 καθορίστηκε ο ακριβής χημικός τύπος της πενικιλίνης από τον Dorothy Hodgkin, μέσω κρυσταλλογραφίας ακτίνων X (Aminov, 2010).

Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, το 1943 αναπτύχθηκε επίσης το πρώτο εμβόλιο της γρίπης με μεγάλη αποτελεσματικότητα, το οποίο σε συνδυασμό με τα

αντιβιοτικά, παρείχε υψηλή προστασία στους στρατιώτες και κατόπιν στον γενικό πληθυσμό (Bottigheimer, 1978).

Το 1944 ανακαλύφθηκε η στρεπτομυκίνη, το πρώτο αποτελεσματικό αντιβιοτικό κατά της φυματίωσης, από τον Selman Waksman και την ομάδα του. Μάλιστα, ήταν το πρώτο αντιβιοτικό που παρασκευάστηκε μετά από πενταετή έρευνα του Waksman και των φοιτητών του, που δεν ήταν τοξικό για τα ζώα. Μεγάλη ήταν και η ανάπτυξη των χημειοθεραπευτικών φαρμάκων κατά τη δεκαετία του 1940, για τη θεραπεία του καρκίνου (Fries, 2019).

Όπως είναι φανερό, πρόκειται για μια δεκαετία σημαντικών ανακαλύψεων και εξελίξεων στον τομέα των φαρμάκων για την καταπολέμηση των ασθενειών, ειδικά σε μια περίοδο έντονων πολεμικών συρράξεων.

7.1.5 Η Εκκλησία την περίοδο 1940-1950

Σημαντικές εξελίξεις και αλλαγές σημειώνονται αυτή την περίοδο τόσο στην Καθολική όσο και στην Ορθόδοξη Εκκλησία. Λόγω του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, πολλές εκκλησίες υπέστησαν σοβαρές ζημιές, ενώ άλλες καταστράφηκαν ολοσχερώς. Η στάση της Καθολικής Εκκλησίας απέναντι στις ναζιστικές θηριωδίες και το ολοκαύτωμα σχολιάστηκε ποικιλοτρόπως⁹⁸. Η διοίκηση στο Βερολίνο είχε ενημερωθεί από τις μυστικές υπηρεσίες για την ανάμειξη της Εκκλησίας στις εσωτερικές διαμάχες των γερμανικών δυνάμεων. Στα μέσα του 1943 η Εκκλησία βρέθηκε σε πλήρη ρήξη με το γερμανικό καθεστώς, και εμπύχωνε την αντίσταση μέχρι και το 1945 που τα γερμανικά στρατεύματα αποχώρησαν (Ψαλλιδάς, 2016).

Μεταπολεμικά, η Εκκλησία προσπαθεί να βοηθήσει στην αναστήλωση των πληγμένων κοινωνιών. Η Καθολική Εκκλησία συμμετείχε σε φιλανθρωπικές δράσεις για την προστασία των προσφύγων. Από την άλλη, στα Ανατολικά, τα κομμουνιστικά καθεστώτα συνεχίζουν να υποβαθμίζουν τον ρόλο της, παρόλα αυτά, προσπαθεί να επιβιώσει και να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα (Πανουτσοπούλου, 1984).

---

⁹⁸ Οι εκκλησιαστικοί ηγέτες και άλλα μέλη της συντηρητικής ελίτ που ήταν σε θέση να επηρεάσουν την κοινή γνώμη, παρέμειναν σιωπηλοί στις διώξεις των Εβραίων.

7.2 Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» την δεκαετία 1940-1950

7.2.1 Εισαγωγή

Κατά την παρούσα περίοδο εξετάστηκαν 214 τεύχη του περιοδικού, λόγω του περιορισμού των εκδόσεων. Συνολικά βρέθηκαν 14 τεύχη να σχετίζονται με θέματα της επιστήμης. Από αυτά, 10 τεύχη περιέχουν γενικές αναφορές στην επιστήμη και τη θρησκεία. Επιπλέον, 2 τεύχη σχετίζονται με τη χημεία και τη βιολογία, 1 τεύχος ασχολείται με την αστρονομία, και 1 τεύχος αφορά τη φυσική.

7.2.2 Οι θέσεις για τον υλισμό

Σύμφωνα με τεύχος του περιοδικού το 1945 που υπογράφει ο Μητροπολίτης Σάμου και Ικαρίας Ειρηναίος με τίτλο «Θρησκεία και έπιστήμη», οι υλιστές δεν παραδέχονται την ύπαρξη της ψυχής γιατί ζητούν αυτό να αποδειχθεί πειραματικά, όπως πειραματική είναι και η μελέτη των οργάνων του ανθρώπινου σώματος.⁹⁹

Οι εκδόσεις του περιοδικού την περίοδο 1940-1950 είναι περιορισμένες εξαιτίας της δεινής κατάστασης στην οποία είχε περιέλθει η χώρα με την κατοχή και τον εμφύλιο πόλεμο, συνεπώς δεν υπάρχουν άλλες αναφορές περί υλισμού στο περιοδικό.

7.2.3 Οι θέσεις για την Αστρονομία

Ο Ιερόθεος Κυρκώτης, μέσω άρθρου του το 1947 με τίτλο «Άι απόψεις του Έπισκόπου Δρός Μπάρνς», καλεί τους αναγνώστες του περιοδικού να θυμηθούν τους αγώνες μεταξύ Γένεσης και Γεωλογίας του Wilpofors και Huxley. Οι ανασκαφές των τελευταίων 70 – 80 ετών, αναφέρει, στη Μέση Ανατολή έχει επιφέρει διαφοροποιήσεις στις εκτιμήσεις των αρχαιότερων βιβλίων της Βίβλου.¹⁰⁰

---

⁹⁹ Εκκλησία, αρ.22 (3-6-1939) σ.171-174

¹⁰⁰ Εκκλησία, αρ. 45-46 (1-12-1947) σ.363

Δεν υπάρχουν άλλες αναφορές σχετικές με την αστρονομία και τους συναφείς επιστημονικούς κλάδους, μιας και οι εκδόσεις του περιοδικού ήταν περιορισμένες την συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

7.2.4 Οι θέσεις για τη Φυσική

Σε άρθρο του περιοδικού το 1945 με τίτλο «Απολογητικά συζητήσεις περί τῶν ὑψιστῶν προβλημάτων» του Γρηγόριου Παπαμιχαήλ, γίνεται μια στιχομυθία μεταξύ επιστημόνων και ενός «απολογητή» όπου ο τελευταίος προσπαθεί να αναδείξει την πνευματική ηθική και τη θεολογία και να θέσει τους κινδύνους που εγκυμονεί η απομόνωσή της από την ζωή του ανθρώπου. Σύμφωνα με τον απολογητή, οι επιστήμονες είναι εγκλωβισμένοι σε έναν στενό κύκλο μελετών, η οποία, όπως υποθέτει μπορεί να είναι: *εϊδίκευσις τῆς διάνοιας*.

Αν και στη σύγχρονη εποχή, συνεχίζει, η ύπαρξη επιστημόνων που είναι συνδεδεμένοι με τη θρησκεία σπανίζουν, ωστόσο υπήρχαν και εκείνοι που πέραν της επιστημονικής τους ιδιότητας ήταν και πνευματικοί χαρακτήρες. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του Pascal, ο οποίος περὶν της μεγαλοφυΐας του, ήταν και βαθύς Χριστιανός ίσως και από τους σπουδαιότερους. Το ίδιο και ο έξοχος φυσικός Pasteur, διακρινόταν για την παιδική θρησκευτική του πίστη στις χριστιανικές αλήθειες και αποδείκνυε ότι ο άνθρωπος δεν αποκτά τη γνώση της αλήθειας μόνο μέσω της επιστημονικής έρευνας.¹⁰¹

Συνεχίζει με το παράδειγμα του Νεύτωνα, αναφέροντας στο σύγγραμμά του ότι ο Νεύτωνας, θεωρώντας ότι η εξέλιξη των αιώνιων διαταραχών μέσω των οποίων είχε διατυπώσει τις θεωρίες του θα κατέληγαν στην αφάνιση του ηλιακού συστήματος, έλεγε ότι ο Θεός είναι υποχρεωμένος να επεμβαίνει κατά καιρούς για να επανορθώνει το κακό. Έτσι θα είναι σε θέση να διατηρείται το σύστημά του. Ακόμα επίσης και αν ο Laplace θεωρήθηκε άθεος επιστήμονας, αυτό δεν ίσχυε, καθώς ενώ κάποιες αναφορές του στη σταθερότητα των συστημάτων δεν περιελάμβαναν την αναφορά στο Θεό, όπως αντίστοιχα στις θεωρίες του Νεύτωνα, όχι γιατί δεν πίστευε στην ύπαρξή του, αλλά γιατί μέσω των μελετών του είχε βρει την αιτία της σταθερότητας. Λίγο πριν τον θάνατό του, ζήτησε να συμπεριληφθεί στο ανέκδοτο κείμενό του αυτή η επισήμανση, το οποίο όμως δεν συνέβη ποτέ σύμφωνα με το ίδιο άρθρο. *Δὲν ἦτο, λοιπόν, ἄθεος ὁ Laplace*.

---

¹⁰¹ Εκκλησία, αρ.7-8 (1-6-1945) σ.55-57

Στο τεύχος του Σεπτεμβρίου του 1945 σε ανώνυμο άρθρο με τίτλο «Τὸ ἄτομον καὶ τὰ ἄτομα», αναφέρεται ὅτι μετὰ τὴν ρίψη τῶν δύο ατομικῶν βομβῶν ἀπὸ τὴς ΗΠΑ στὴν Ἰαπωνία καὶ τὴς τραγικῆς συνέπειες, γίνεται ἐκτενὴς ἀναφορὰ στὸ καταστρεπτικὸ αὐτὸ ἐπίτευγμα τῆς ἐπιστήμης. Ἡ συντριβὴ τῆς Ἰαπωνίας, υποστηρίζει, οφείλεται σὲ αὐτὸ τὸ κατασκεῦασμα. Μία ἀνακάλυψη, πού ἔκαναν οἱ ἐπιστήμονες με καθόλου εἰρηνικῆς προθέσεις. Στὴ Φυσικὴ υπήρχε τὸ ἄλυτο πρόβλημα τῆς διάσπασης τοῦ ατόμου τοῦ ουρανίου, μέχρις ὅτου, ὁ Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος τὴν ὤθησε νὰ ἐξελιξοῦν τὴς μεθόδους τῆς με ἰλιγγειώδεις ρυθμοὺς, προκειμένου νὰ καμφθεῖ ἡ ἀντίσταση τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ ἐπιτυχία αὐτὴ ἦταν ἡ κατασκευὴ ἐνὸς ολέθριου ὄπλου μέσω τῆς ἀνακάλυψης τῆς τεράστιας ἐνέργειας πού ἀπελευθερώνεται ἀπὸ τὴν διάσπαση τοῦ ατόμου. Ἡ χρῆση τῆς βόμβας προκάλεσε μεγάλη ἀνάσταση τοῦ λαοῦ, μίας καὶ ἀπέδειξε, ὅτι πλέον θὰ ἀποτελεῖ ἀπειλὴ ὥστε νὰ διασφαλίζεται ἡ Παγκόσμια Εἰρήνη¹⁰².

Ἀν ὅμως δὲν ἀλλάξει ἡ καρδιά τῶν ἀνθρώπων, δηλαδή νὰ μὴν ἐπιθυμῆ ὁ ἄνθρωπος τὸν πόλεμο, δὲν πρόκειται νὰ σταματήσουν οἱ ἐχθροπραξίες. Τὸ πρόβλημα τῆς κοινωνίας, καταλήγει τὸ ἀρθρο, δὲν εἶναι ἡ ἐπιστήμη, ἀλλὰ ἡ λανθασμένη ἀξιοποίησή τῆς.

7.2.5 Οἱ θέσεις γιὰ τὴν Χημεία καὶ τὴν Βιολογία

Ἐκτενὴς ἀναφορὰ γίνεται στὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Pasteur στὸ περιοδικὸ μετὰ τὸ 1947. Ὁ Ἀρχιμανδρίτης Παρθένιος Πολάκης, Προϊστάμενος τοῦ Ἑλληνικοῦ Ναοῦ στὸ Παρίσι, καταγράφει καὶ σχολιάζει τὴ ζωὴ τοῦ ὡς ἄνθρωπος καὶ ὡς ἐπιστήμονας. Ὁ Pasteur ἦταν ἓνας πραγματικὸς ἄνθρωπος καὶ ἐπιστήμονας, σύμφωνα με τὸν Ἀρχιμανδρίτη, ὁ ὁποῖος ἔζησε σὲ μίαν ἐποχὴ πού κυριαρχήθηκε ἀπὸ τὴς θέσεις τοῦ ἐπιστημονισμοῦ, με τὴν ἐπαναστατικὴ θεωρία περὶ ἐξέλιξης τοῦ Δαρβίνου, τὸν υπέρμαχο τοῦ μονισμοῦ Haeckel πού ταύτιζε τὸν Θεὸ με τὸν κόσμος, τὴν θεωρία τῶν τριῶν σταθμῶν τῆς ἱστορίας (θρησκεία-αφηρημένη ἐννοια-θετικισμός) τοῦ Auguste Comte ἀλλὰ καὶ τῶν διατυπώσεων τοῦ Ernest Rena γιὰ τὴν ἀπόλυτη ἐπικράτηση τῆς ἐπιστήμης.

Ἐν μέσω αὐτῶν τῶν ἐπικρατούσων θεωριῶν ὁ Pasteur πειραματίστηκε με τὴν ζύμωση, μίαν χημικὴ διεργασία ἡ ὁποία περιελάμβανε συμμετοχὴ μικροοργανισμῶν. Μέσα ἀπὸ τὰ πειράματά τοῦ ἀνετράπηκε ἡ υλιστικὴ θεωρία, μίας καὶ ἀπέδειξε ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ προέλθει ζωὴ ἀπὸ τὴν ἄβια ὕλη. Κάποιοι ἐπιστήμονες τοῦ ἐπιτέθηκαν, καθὼς

---

¹⁰² Εκκλησία, αρ.13-14 (20-9-1945) σ.97

ήταν υπέρμαχοι της αυτόματης γένεσης, ενώ άλλοι, όπως ο Δαρβίνος, ικανοποιείται από τα αποτελέσματα του Pasteur, αν και όπως λέει σε μια αλληλογραφία του προς τον Haeckel: *...αλλά σχεδόν δεν το ελπίζω....* Ο Pasteur όμως συνεχίζει να υποστηρίζει τη θέση του, λέγοντας ότι όποιος εξακολουθεί να αναφέρεται στην αυτόματη γένεση, στηρίζεται σε λανθασμένα πειράματα και απάτες. Το περιοδικό σχολιάζει ότι μετά από 80 χρόνια, τα πειράματα του Pasteur έχουν την ίδια ισχύ όπως τότε. Η προσωπικότητα και η επιστημονική αρτιότητα του Pasteur εκθειάζονται στο άρθρο με τίτλο «Απολογητικά συζητήσεις περί των ὑψιστων προβλημάτων» του Γρηγόριου Παπαμιχαήλ, καθώς τον χαρακτηρίζει ως μια εξέχουσα φυσιογνωμία με ακατάβλητο θάρρος.⁹⁷

Η τόσο ιδιαίτερη προσωπικότητά του οφείλεται σε ένα ιδιαίτερο γνώρισμα: την πίστη του στον Θεό. Αν και δεν απευθύνεται άμεσα μέσω των ανακαλύψεων του στο Θεό, εντούτοις, τα πειράματά του οδηγούν σε Εκείνον. Ξεχωρίζει στις πράξεις του, γιατί δεν επιζητά να εντάξει την επιστήμη στη θρησκεία, ούτε και το αντίστροφο. Δεν μεταφέρει προκαταλήψεις στην έρευνά του. Η ζωή του Pasteur κατά τον Αρχιμανδρίτη Παρθένιο Πολάκη ήταν υποδειγματική σύμφωνα με το ίδιο άρθρο.

Παρατηρούμε δηλαδή, ότι η Εκκλησία εξαίρει τον χαρακτήρα του Pasteur ως άνθρωπο και επιστήμονα, γιατί υποστηρίζει πως η θρησκεία και η επιστήμη αν και δεν ταυτίζονται, μπορούν να αλληλοσυμπληρώνονται. Η Εκκλησία χρησιμοποιεί την επιστημονική ιδιότητα του Pasteur και τα πειράματά του, τα οποία αποδεικνύουν την απουσία της αυτόματης γένεσης, για να υποστηρίξει την ύπαρξη μιας ανώτερης δύναμης που δίνει ζωή. Αυτό εξυπηρετεί την Εκκλησία στην υποβάθμιση της θεωρίας του αιώνιου σύμπαντος και στην ενίσχυση του ιδεαλισμού.¹⁰³

7.2.6 Οι θέσεις για τα κοινωνικά ζητήματα

Κατά την περίοδο αυτή η Εκκλησία ασκεί κριτική και είναι αντίθετη στο σοβιετικό καθεστώς λόγω των αθεϊστικών αντιλήψεων που προσπαθούσαν να εξαλείψουν την θρησκευτική πίστη, αλλά και των διώξεων που υφίσταντο οι θρησκευτικές κοινότητες. Σε επίσημο κείμενο του περιοδικού με τίτλο «Τὸ σοβιετικὸ καθεστὼς καὶ ἡ θρησκεία» με υπογραφή του Ιωάννη Ν. Καρμίρη, καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών, αναφέρεται ότι σε διάφορα βιβλία και περιοδικά του σοβιετικού καθεστώτος, χλευάζεται ο κλήρος και οι θρησκευτικές προλήψεις, ενώ αυτοί που συνεχίζουν να πιστεύουν χαρακτηρίζονται ως

---

¹⁰³ Εκκλησία, αρ.15-16 (15-4-1947) σ.119-122

οπισθοδρομικοί. Τα διδακτικά βιβλία της Ιστορίας, της Αστρονομίας και της Φυσιογνωσίας είναι προϊόντα αντιθρησκευτικής προπαγάνδας. Σύμφωνα με την σοβιετική ιδεολογία ο δάσκαλος επωφελούμενος από τα δεδομένα της επιστήμης στη Γεωγραφία, η οποία παρέχει εξηγήσεις των φυσικών φαινομένων, θα πρέπει να βοηθά τους μαθητές να κατανοήσουν την έλλειψη τεκμηρίωσης που συχνά συνοδεύει τις θρησκευτικές ιδεολογίες.

Ακόμα και παιδικά περιοδικά, όπως στο πρώτο τεύχος του 1950 του περιοδικού «Αγαπημένα παιδιά», λέει το ίδιο άρθρο, η γνώση για την πραγματική σύσταση της οικουμένης πλουτίζει με γνώσεις και ανατρέπει για πάντα την πεποίθηση για δημιουργία του κόσμου όπως αναφέρεται στην Αγία Γραφή σύμφωνα με το ίδιο άρθρο.¹⁰⁴

---

¹⁰⁴ Εκκλησία, αρ.18 (15-9-1950) σ.307

7.2.7 Γενικές θέσεις για την επιστήμη

Την περίοδο αυτή οι σχέσεις μεταξύ θρησκείας και επιστήμης ήταν πολύπλοκες και επηρεάζονταν από τις επιστημονικές εξελίξεις, τις κοινωνικοπολιτικές αλλαγές αλλά και τις ιδεολογικές συγκρούσεις. Ιδιαίτερη επίδραση είχε η χρήση της ατομικής ενέργειας, και η ανασυγκρότηση των κοινωνιών εξαιτίας του Β' Παγκόσμιου Πολέμου. Η τάση που επικρατεί είναι η αλληλοσυμπλήρωση τους, ωστόσο βρίσκει κραταιό αντίμαχο τον αθεϊσμό που προτάσσεται από το κομμουνιστικό καθεστώς της Σοβιετικής Ένωσης.

Οι επιστήμονες σύμφωνα με το περιοδικό είναι απορροφημένοι στον στενό κύκλο της ειδικότητάς τους και δεν επιδεικνύουν προθυμία να συνεργαστούν με την θρησκεία σύμφωνα με άρθρο με τίτλο «Απολογητικά συζητήσεις περί τῶν ὕψιστων προβλημάτων» του Γρηγόριου Παπαμιχαήλ.¹⁰⁵ Η πρόοδος των επιστημών και η αύξηση της γνώσης, δημιούργησαν μια ατμόσφαιρα ορθολογισμού, την οποία υιοθέτησε και ο λαός σύμφωνα με το άρθρο «Διὰ τὸ συνέδριον τῶν χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν ἐν Ἄμστερδαμ τῆς Ὁλλανδίας» του εκ Σάμου Ειρηναίου.¹⁰⁶ Ὅμως, κάθε φορά που έγινε προσπάθεια για την εκρίζωση της θρησκείας, και πάλι στην θρησκεία κατέληξαν.

Ακόμα και σε άλλες θρησκείες, όπως ο Βουδισμός, παρατηρείται ότι η θρησκεία αρχικά ξεκίνησε με αθεϊστικές αρχές, αλλά εξελίχθηκε στην πορεία να αποδώσει θεϊκή διάσταση στον Βούδα σύμφωνα με το άρθρο «Ἀκαδημαϊκοὶ περίπατοι» του Γρηγόριου Παπαμιχαήλ.¹⁰⁷ Η πεποίθηση ότι η αλήθεια μπορεί να αναζητηθεί αποκλειστικά μέσω της επιστήμης συνιστά μια πλάνη σύμφωνα με το άρθρο «Διὰ τὸ συνέδριον τῶν χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν ἐν Ἄμστερδαμ τῆς Ὁλλανδίας» του εκ Σάμου Ειρηναίου.¹⁰² «*Η επιπόλαια απασχόλησις με τας φυσικὰς ἐπιστήμας δύναται να ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἀπιστίαν, ἡ βαθεῖα ὁμῶς τούτων σπουδὴ ὀδηγεί προς τὸν Θεόν*» σύμφωνα με τον Bacon. Οι αναζητήσεις και οι προσδοκίες της ανθρώπινης ψυχῆς, δεν απαντώνται από τον επιστημονισμό. Μόνο η θρησκεία μπορεί να δώσει την απάντηση στις πονεμένες καρδιές των λαών σύμφωνα με το ανώνυμο άρθρο με τίτλο «Ἐξ ἀφορμῆς ἑνὸς διατάγματος περὶ τεκτονισμοῦ». ¹⁰⁹ Για την τεκμηρίωση αυτών των θέσεων, παραθέτει την δήλωση 181 Ελλήνων Επιστημόνων, οι οποίοι διακηρύσσουν ότι η αντικειμενική έρευνα της επιστήμης, τους οδήγησε στο πόρισμα ότι το μέλλον της χώρας και της ανθρωπότητας, εξαρτάται πρώτα από την ακλόνητη

¹⁰⁵ Εκκλησία, αρ.7-8 (1-6-1945) σ.55-57

¹⁰⁶ Εκκλησία, αρ.41-42 (1-11-1947) σ.323-325

¹⁰⁷ Εκκλησία, αρ.9-10 (15-6-1945) σ.72-74

¹⁰⁹ Εκκλησία, αρ.4 (15-2-1950) σ.50

πνευματική θεμελίωση της ζωής, η οποία μπορεί να γίνει μόνο μέσω του θησαυρού των αξιών της χριστιανικής πίστης και ηθικής σύμφωνα με το ανώνυμο άρθρο «Και η ελληνική επιστήμη».¹¹⁰

Οι επιστήμονες δηλαδή ξεκαθαρίζουν ότι ουδεμία αντίθεση και σύγκρουση υπάρχει μεταξύ θρησκείας και επιστήμης, και μάλιστα οι πρόοδοι που έχουν γίνει στις φυσικές επιστήμες, όχι μόνο δεν εκτόπισαν την χριστιανική πίστη αλλά την ενισχύουν.

Η θέση του περιοδικού σχετικά με την αντίθεση στη χρήση των ατομικών βομβών είναι ξεκάθαρη. Σε ανώνυμο άρθρο του 1947, με τίτλο «Σύναραι λόγον» αναφέρεται ότι η Επιστήμη αποκόπτεται από την ηθική, και όσο πιο έντονος γίνεται αυτός ο χωρισμός, τόσο σοβαρότερες θα είναι η συνέπειές του.¹¹¹

8. Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» για την Κοινωνία και τις Επιστήμες στη Δεκαετία 1950-1960

8.1 Εισαγωγή

Την δεκαετία 1950-1960 η Ελλάδα βρίσκεται σε μια περίοδο ανασυγκρότησης μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και τον Εμφύλιο. Παρόλη την πολιτική αστάθεια και τις διχοτομήσεις καταφέρνει και αναπτύσσεται βιομηχανικά. Πολλοί Έλληνες που είχαν μεταναστεύσει για βιοποριστικούς λόγους έστειλαν εμβάσματα και με αυτόν τον τρόπο ενισχύοταν η οικονομία της χώρας. Παράλληλα, αρχίζει και αναπτύσσεται σταδιακά ο τομέας του τουρισμού κάνοντας την Ελλάδα ελκυστικό προορισμό.

---

¹¹⁰ Εκκλησία, αρ.11-12 (1-12-1946) σ.99

¹¹¹ Εκκλησία, αρ.1-2 (1-1-1947) σ.5

8.1.1 Πολεμικές εξελίξεις την περίοδο 1950-1960

Παρότι ο πόλεμος είχε ολοκληρωθεί πριν το 1950, οι επιπτώσεις του συνεχίστηκαν αυτή τη δεκαετία, αντιμετωπίζοντας τόσο κοινωνικές, όσο και πολιτικές συνέπειες στην ανασυγκρότηση της εσωτερικής πολιτικής σταθερότητας.

Η Ελλάδα γίνεται μέλος του NATO το 1952, ενισχύοντας έτσι την στρατηγική της θέση και βελτιώνοντας τη συνεργασία της με τη Δύση. Τα πρώτα χρόνια μεταπολεμικά, η προσέγγιση με τους βόρειους γείτονες απαιτούσε την μεσολάβηση των ΗΠΑ, ώστε να διατηρηθεί ένα κλίμα συνεννόησης (Λιναρδάτος, 1977). Η ειδική επιτροπή του ΟΗΕ τερμάτισε τη λειτουργία της τον Φεβρουάριο του 1952, μετά από εισήγηση που έκανε η Ελλάδα. Η ένταξη της Ελλάδας στο NATO έγινε στις 16 Φεβρουαρίου το 1952, αν και γνώριζαν ότι το NATO δεν μπορούσε να συνδράμει αποφασιστικά στις ελληνικές αμυντικές ανάγκες. Παρόλα αυτά, οι στρατιωτικές αρχές έλαβαν την ένταξη σαν δώρο, χωρίς ανταλλάγματα (Λιναρδάτος, 1977).

Το 1955 ξεκίνησε η ένοπλη αντίσταση από την ΕΟΚΑ¹¹² στην Κύπρο, με αρχηγό τον Γρηγόρη Αυξεντίου ώστε να απομακρυνθούν οι Βρετανοί, και να ενωθεί η Ελλάδα με την Κύπρο αν και στην περίπτωση της ένωσης, το ΑΚΕΛ¹¹³ θα ήταν αντιμέτωπο με παρανομίες και διωγμούς, γι' αυτό και θεωρήθηκε προδοσία από το την δεξιά η αρνητική του στάση απέναντι στην ένοπλη αντίσταση. Η έναρξη του αγώνα έγινε 1^η Απριλίου το 1955 και σηματοδότησε μια νέα φάση της κυπριακής ιστορίας (Θρασυβούλου, 2016). Οι Έλληνες ταυτίστηκαν με τον αγώνα των Κυπρίων δίνοντας μια ισχυρή συναισθηματική σύνδεση με τους Κύπριους.

---

¹¹² Εθνική Οργάνωσις Κυπρίων Αγωνιστών. Ελληνοκυπριακή, εθνικιστική και ανταρτική οργάνωση που έδρασε κατά τη χρονική περίοδο 1955-1959 στην Κύπρο με σκοπό την απαλλαγή από τη βρετανική αποικιοκρατία και την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα.

¹¹³ Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού. Κυπριακό πολιτικό κόμμα, μετεξέλιξη του Κομμουνιστικού Κόμματος Κύπρου.

8.1.2 Κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις την περίοδο 1950-1960

Κατά την περίοδο αυτή, η Ελλάδα υπήρξε τόσο θεατής όσο και συμμετέχων σε μεγάλες κοινωνικοπολιτικές αλλαγές. Η χώρα προσπαθούσε να ανακάμψει από τον εμφύλιο πόλεμο και τις καταστροφικές του συνέπειες. Αντιμετώπιζε, τόσο οικονομικές δυσκολίες όσο και πολιτικές αντιπαραθέσεις. Ωστόσο πραγματοποιήθηκαν σημαντικά έργα υποδομών και η χώρα σημείωσε βιομηχανική και τουριστική ανάπτυξη (Μπαλωτή, 2004).

Εγκαθιδρύθηκε η κοινοβουλευτική δημοκρατία που βοήθησε στην σταθεροποίηση του πολιτικού σκηνικού, με την κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή να παίζει καθοριστικό ρόλο σε αυτή τη πολιτική και οικονομική ανάπτυξη. Δημιουργήθηκαν νέες κοινωνικές τάξεις, και βελτιώθηκε η εκπαίδευση και οι εργασιακές συνθήκες και γενικά η κοινωνία γνώρισε αξιοσημείωτη ανάπτυξη (Μπαλωτή, 2004).

8.1.3 Αστρονομικές ανακαλύψεις την περίοδο 1950-1960

Τη δεκαετία αυτή, με τη βοήθεια τηλεσκοπίων οι αστρονόμοι παρατήρησαν απομακρυσμένους γαλαξίες, ενώ άρχισαν να εφαρμόζουν στην Αστρονομία μοντέλα της Κβαντικής Μηχανικής. Την ίδια εποχή δίνονται σημαντικές πληροφορίες για το Ηλιακό Σύστημα καθώς ο Eugene Parker έκανε σημαντικές προβλέψεις για τον ηλιακό άνεμο, η οποία συμπληρώθηκε από την αποστολή του ρώσικου διαστημικού σκάφους Lunik II (Nicole Meyer Vernet, 2007).

Στην καλύτερη κατανόηση των πλανητικών συστημάτων συνέβαλε και η ανακάλυψη του συστήματος δακτυλίων του Δία (Landerer, 2008).

8.1.4 Ιατρικές ανακαλύψεις την περίοδο 1950-1960

Ο Jonas Salk ανέπτυξε το πρώτο αδειοδοτημένο εμβόλιο κατά της πολυομυελίτιδας το 1955, το οποίο και ονομάστηκε εμβόλιο Salk IPV με την βοήθεια του οποίου σημειώθηκε τεράστια πρόοδος στην καταπολέμηση της ασθένειας καθώς ήταν κατά 70% αποτελεσματικό κατά του τύπου I και έως 90% κατά του τύπου II και III (Robins, 2004).

Σημαντικός σταθμός στην Ιατρική αποτελεί η μελέτη και δημοσίευση των James Watson και Francis Crick για την δομή του DNA, γεγονός που οδήγησε στην ανάπτυξη της μοριακής βιολογίας. Η δεξιόστροφη ελικοειδής δομή που προτάθηκε το 1953, είναι η πιο αναγνωρισμένη μορφή για το μόριο της δεοξυριβόζης (J. D. Watson & Crick, 1953).

Σημαντικές ήταν και οι εξελίξεις στην καρδιοχειρουργική με την τοποθέτηση στεντ σε ασθενείς με καρδιολογικές παθήσεις. Η μέθοδος του Blalock πραγματοποιούνταν ήδη από το 1944 αλλά εξελίχθηκαν ραγδαία καθώς αναπτύχθηκαν περισσότερο και σε συνδυασμό με την εξωσωματική κυκλοφορία (Black & Taussig, 1945).

8.1.5 Η Εκκλησία την περίοδο 1950-1960

Κατά την συγκεκριμένη περίοδο, τον πατριαρχικό θρόνο κατείχε ο Αθηναγόρας Α', μετά την σχεδόν αναγκαστική παραίτηση¹¹⁴ του Πατριαρχη Μάξιμου, ο οποίος κατηγορήθηκε ότι είχε στενές σχέσεις με την Σοβιετική Ένωση. Ο Αθηναγόρας Α' έγινε γνωστός για τις προσπάθειες που έκανε να ενώσει την χριστιανική ενότητα και τις οικουμενικές σχέσεις (Μάμαλου, 2011). Στα πλαίσια αυτά, η Εκκλησία της Ελλάδος και άλλες ορθόδοξες εκκλησίες άρχισαν να συμμετέχουν πιο ενεργά στο Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών.

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος της Κύπρου, υπήρξε πολιτικός ηγέτης του αγώνα της Κύπρου για την ανεξαρτησία από τους Βρετανούς. Άλλωστε η δεκαετία του 1950 χαρακτηρίστηκε από τις έντονες και ανοιχτές προσπάθειες της Κυπριακής Εθναρχίας να δώσει λύση στο Κυπριακό Ζήτημα. Για τον Μακάριο ο αγώνας της ελευθερίας της Κύπρου δεν ήταν μια στασιαστική ενέργεια, αλλά ιερό καθήκον που επιβαλλόταν από τον άγραφο ηθικό νόμο(Παπαδόπουλος, 2023).

Στις 28 Οκτωβρίου 1958 εξελέγη Πάπας ο Άγιος Πάπας Ιωάννης ΚΓ' που ήταν γνωστός για την προοδευτική του στάση και τις μεταρρυθμιστικές του ιδέες.

Οι παραπάνω εξελίξεις δείχνουν μια ευρεία ποικιλία δραστηριοτήτων αλλά και μεταρρυθμίσεων που συνέβησαν στις χριστιανικές εκκλησίες, και επηρέασαν την πορεία τους και την παγκόσμια χριστιανική κοινότητα.

---

¹¹⁴ Υποστηρίζεται ότι η ασθένειά του ήταν η αφορμή για τον εξαναγκασμό του σε παραίτηση.

8.2 Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» την δεκαετία 1950-1960

8.2.1 Εισαγωγή

Κατά την παρούσα περίοδο εξετάστηκαν 240 τεύχη του περιοδικού, εκ των οποίων 11 σχετίζονται με επιστημονικά θέματα. Πιο συγκεκριμένα, 5 τεύχη περιέχουν γενικές αναφορές στην επιστήμη και τη θρησκεία, 2 τεύχη ασχολούνται με τον υλισμό, 3 τεύχη σχετίζονται με τη φυσική και τα μαθηματικά, και 1 τεύχος αναφέρεται στην ιατρική.

8.2.2 Οι θέσεις για τον υλισμό

Σύμφωνα με τεύχος του περιοδικού το 1952, οι νέες επιστημονικές πρόοδοι, η δημιουργία μεγάλων αστικών κέντρων και η ανάπτυξη της βιομηχανίας, σε συνδυασμό με τις νέες κοινωνικές αντιλήψεις, αλλά κυρίως η θύελλα του υλισμού που προάγεται από την μηχανοποιημένη εποχή ευνόησε την απομάκρυνση των πιστών από την Εκκλησία και τη θρησκεία. Μετά τους διωγμούς και τις καταστροφές των Εκκλησιών, ο λαός έγινε έρμαιο ανατρεπτικών κηρυγμάτων. Ο κόσμος πλέον ζητούσε σύντομη λατρεία και το κήρυγμα του γίνεται φορτικό σύμφωνα με άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Τὸ κήρυγμα σήμερα εἰς τὴν γαλλικὴ ἐκκλησίαν» με υπογραφή του Πρωτοπρ. Εμμαν. Γ. Μυτιληναίος.¹¹⁵

8.2.3 Οι θέσεις για την Χημεία και την Βιολογία

Σύμφωνα με άρθρο που υπογράφει ο εκ της Σάμου Ειρηναίος, η πρόοδος των θετικών επιστημών πρέπει να συνδέεται με τον σεβασμό της ανθρώπινης προσωπικότητας, ώστε να ολοκληρώνεται το νόημα του πολιτισμού και της ανθρωπότητας. Η Ανόργανη Χημεία στηρίζεται σε νόμους, που αναστηλώνει την επιστημονική έρευνα. Η Βιολογία είναι πολύπλοκη επιστήμη, καθώς διατυπώνει νόμους κατά προσέγγιση, αφού δεν μπορεί να προβλέψει την έκβαση των φαινομένων της ζωής. Η ζωή είναι δύναμη που συντονίζει όλες τις λειτουργίες των οργάνων και είναι ασύλληπτη για τους επιστήμονες.

---

¹¹⁵ Εκκλησία, αρ.22-24 (1-15/12/1952) σ.351

Δεν αρκεί η διαπίστωση ότι η ζωή ως βιοχημεία είναι χημική έκκριση των κυττάρων και η αφομοίωση των συστατικών. Αναφερόμενος στις διατυπώσεις του γιατρού Μαρίνου Γερουλάνου, σε κάθε κύτταρο υπάρχει μια μυστηριώδης δύναμη που είναι ασύλληπτη από τους επιστήμονες σύμφωνα με άρθρο του εκ Σάμου Ειρηναίου με τίτλο «Η αποστολή της ιατρικής επιστήμης». ¹¹⁶

Η Εκκλησία δεν προσπαθεί να ακυρώσει τις επιστημονικές γνώσεις και ανακαλύψεις σχετικά με τη Βιολογία και τη λειτουργία των κυττάρων, αλλά επιδιώκει να προσδώσει μια πνευματική διάσταση στην κατανόηση αυτή. Σύμφωνα με αυτή η ικανότητα των κυττάρων να εκτελούν πολυπλοκές λειτουργίες σύνθεσης και διάσπασης ουσιών πηγάζει από μια ανώτερη δύναμη. Αυτή είναι που διατηρεί και την ισορροπία και τη ζωή μέσα στον οργανισμό και όταν διαταραχθεί ή αποσυρθεί διαταρράσσεται η ομοιόσταση του οργανισμού και προκαλείται ασθένεια. Πρόκειται για μια προσέγγιση που προσπαθεί να επεκτείνει την επιστήμη συνδυάζοντας τόσο την υλική όσο και την πνευματική διάσταση της ύπαρξης.

8.2.4 Οι θέσεις για την Ιατρική

Σε άρθρο που έχει συγγράψει ο εκ Σάμου Ειρηναίος με τίτλο «Η αποστολή της ιατρικής επιστήμης», σχολιάζει τα επιτεύγματα στη Βιολογία. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό και στηριζόμενος στα λεγόμενα του Ιατρού Μαρίνου Γερουλάνου, η νόσος προέρχεται από την διακοπή της Ανώτερης Δύναμης που περιέχεται στα κύτταρα, και τους επιτρέπει την μεταφορά, διάσπαση και σύνθεση πολύπλοκων μορίων. Η βαθιά πίστη στο Θεό όμως, μπορεί να συγκεντρώσει την ψυχική δύναμη και να αναζωογονήσει τη μυστική δημιουργική δύναμη στο ασθενές όργανο, ώστε να αποβάλλει τη νόσο, γνωστό ως ιατρικό θαύμα.

Πρόκειται για παραμέτρους που δεν μπορεί να ελέγξει η ιατρική επιστήμη καθώς είναι άγνωστοι προς αυτήν. Η διάγνωση της νόσου από τα ιατρικά συμβούλια γίνεται με βάση τη συσσώρευση της επιστημονικής γνώσης, και τη διαίσθηση των γιατρών όπου καταλήγουν σε μια υποκειμενική κρίση για την διάγνωση της νόσου.

Ο Ειρηναίος καταλήγει στο ίδιο άρθρο ότι η διατύπωση των σκέψεων αυτών γίνεται για να τονιστεί η σημαντική αποστολή που έχει η ιατρική κοινότητα και η ευθύνη για την

---

¹¹⁶ Εκκλησία, αρ.11 (15-5-1957) σ.216

άσκηση του επιστημονικού της έργου. Η Εκκλησία, καταλήγει εκφράζοντας την ευγνωμοσύνη προς τους γιατρούς για τα σημαντικά τους επιτεύγματα, ότι καμία άλλη επιστήμη δεν επιδρά τόσο στην καρδιά των ανθρώπων όσο η Ιατρική και κυρίως και η χειρουργική μέσω της οποίας επιτυγχάνεται σε λίγες ημέρες η πλήρης αποκατάσταση του ασθενή. Γι'αυτό η μελέτη της ιατρικής κοινότητας για την καταπολέμηση χρόνιων νοσημάτων που ταλαιπωρούν τους ανθρώπους αναδεικνύουν τους γιατρούς ως ευεργέτες της ανθρωπότητας, που ανακαλύπτουν τους μυστικούς νόμους της ζωής και τους εφαρμόζουν σε πονεμένες ψυχές. Η ομιλία, ολοκληρώνεται, με τον Ειρηναίο να εκφράζει την ευχή η επιστημονική έρευνα των γιατρών να καθοδηγείται από το φως της Θείας Σοφίας και οι προσπάθειές τους να επιτυγχάνουν στο σημαντικό και ιερό τους έργο όπως αναφέρει το άρθρο.

Συνολικά, η Εκκλησία εκφράζει την ευγνωμοσύνη για τα επιτεύγματα και ανακαλύψεις της ιατρικής επιστήμης, αναγνωρίζοντας τη σημασία για τη διασφάλιση της ανθρώπινης υγείας. Παράλληλα, επισημαίνει στους γιατρούς ότι το έργο τους είναι εξαιρετικά σημαντικό και τους προτρέπει να αποφεύγουν την επιφανειακή προσέγγιση στις διαγνώσεις και θεραπείες τονίζοντας την ανάγκη για βαθιά αφοσίωση και προσοχή στην άσκηση της ιατρικής.¹¹⁷

8.2.5 Οι θέσεις για τα κοινωνικά ζητήματα

Για την Εκκλησία, η μόρφωση του κλήρου είναι εξαιρετικά σημαντική. Ήδη από το 1883 έγιναν σημαντικές προσπάθειες για την απόκτηση μορφωμένου εφημεριακού κλήρου, αν και δεν υπήρξαν άμεσα αποτελέσματα. Η Εκκλησία, θεωρεί ότι η εκπαίδευση των κληρικών πρέπει να συνδυάζει την ακαδημαϊκή γνώση με την ηθική και πνευματική καλλιέργεια ώστε να επιτυγχάνεται το βέλτιστο αποτέλεσμα στην υπηρεσία των πιστών και στην καθοδήγησή τους. Στο ζήτημα της μόρφωσης του κλήρου, είναι σημαντικό η κοινότητα της Εκκλησίας να παραμένει ενωμένη ακόμα και αν υπάρχουν αντιδράσεις και διαφωνίες. Η εκπαίδευση των κληρικών μόνο όφελος θα έχει για την Εκκλησία σύμφωνα με το ανώνυμο άρθρο «Μόρφωσις τοῦ ἐφημεριακοῦ κλήρου» του τεύχους του 1952.¹¹⁸

¹¹⁷ Εκκλησία αρ.11 (15-5-1957) σ.216

¹¹⁸ Εκκλησία, αρ.4-7 (15-2 έως 15-3/1952) σ.51-53

Για να αναδειχθεί περαιτέρω η σημασία της πίστης και της ηθικής ζωής, η Εκκλησία χρησιμοποιεί σε άρθρο της το παράδειγμα ενός καθηγητή φυσικής στο Πανεπιστήμιο, του Τζωρτζ Ουασινγκτον, που απολύθηκε από την θέση του καθώς οι επιστημονικές του πεποιθήσεις τον οδήγησαν στην δήλωση ότι η πίστη στο Θεό δεν συμβαδίζει με την επιστήμη. Το γεγονός αυτό, υπογραμμίζει τη σημασία της διατήρησης της ισορροπίας μεταξύ επιστημονικής γνώσης και προσωπικής πίστης και τονίζει ότι η πνευματική και ηθική διάσταση πρέπει να ενσωματώνεται στην επιστημονική και ακαδημαϊκή πορεία σύμφωνα με το ανώνυμο άρθρο «Θρησκεία και έπιστήμη». ¹¹⁹

Σημαντική διαπίστωση επίσης γίνεται σε ένα από τα άρθρα του περιοδικού, ότι ενώ η Σοβιετική Ένωση προσπαθεί να εξηγήσει τον κόσμο αποκλειστικά μέσω της επιστημονικής γνώσης, είναι αξιοσημείωτο ότι ο ηγέτης αυτού του καθεστώτος, εξέφρασε την πίστη στην πρόνοια του Θεού. Η Εκκλησία τονίζοντας την αντίφαση αυτή αναδεικνύει τη σημασία της πνευματικής διαστασης, υπογραμμίζοντας ότι η πίστη δεν παραγκωνίζεται ούτε και σε καθεστώτα που προωθούν τον αθεϊσμό σύμφωνα με το ανώνυμο άρθρο «Ευόϊωνοι διαπιστώσεις». ¹²⁰

8.2.6 Γενικές θέσεις για την επιστήμη

Σύμφωνα με τις θέσεις του περιοδικού σε ανώνυμο άρθρο με τίτλο «Έπι τή Ανατολή τοῦ νέου ἔνιαυτοῦ 1954», ο σκοπός της ζωής και της ιστορίας είναι ακατανόητος για τους επιστήμονες των ανακαλύψεων των μυστικών της φύσης. Η Ιστορία δεν έχει νόημα, αν δεν προάγεται εσωτερικά η δικαιοσύνη, ο σεβασμός, η αμοιβαία αγάπη και η αλληλεγγύη των λαών. Η αληθινή ειρήνη καταργεί τους πολέμους και διαλύει τους φόβους. ¹²¹

Ο εκ της Αλεξάνδρειας Χριστόφορος, σε ομιλία του για το τεύχος των Χριστουγέννων του 1959 αναφέρει ότι *«Οὐδ' αἱ πρόοδοι τῆς ἐπιστήμης, οὐτ' αἱ καταπληκτικαὶ πρόσφατοι ἀνακαλύψεις, αἱ καταπλήσσουσαι τοὺς ὀλίγην πίστιν ἔχοντας, προήγαγον κατ'ελάχιστον τὴν εὐημερίαν τοῦ πλάσματος τοῦ Θεοῦ, ἀντιθέτως ἠύξησαν τὸ φόβον καὶ τὸν τρόμον καὶ τὴν γαλήνην ἐξεμηδένισαν, ἢ δ' ἔννομος τοῦ κόσμου τούτου τάξις*

¹¹⁹ Εκκλησία, αρ.23 (1-12-1956) σ.411

¹²⁰ Εκκλησία, αρ.21 (1-11-1959) σ.385

¹²¹ Εκκλησία, αρ.1-2 (20-1-1954) σ.6

και ασφάλεια και ειρήνη είπερ πότε και άλλοτε δοκιμάζονται.» σύμφωνα με άρθρο του εκ Αλεξανδρείας Χριστόφορου με τίτλο «Εόρτια γράμματα»¹²²

Συνολικά συμπεραίνουμε ότι κατά τη διάρκεια αυτής της δεκαετίας η Εκκλησία αναγνώριζε την αξία της επιστήμης, ενώ δεν αντέκρουε τις επιστημονικές της ανακαλύψεις. Υπήρχε δηλαδή η αναγνώριση, ότι η Επιστήμη μπορεί να προσφέρει σημαντικές γνώσεις για τη φύση και την υγεία. Παρά όμως αυτήν την αναγνώριση, υπήρχε μια επιφυλακτικότητα ειδικά στις περιπτώσεις που η φιλοσοφία της επιστήμης ήταν αντίθετη με τις θρησκευτικές αντιλήψεις. Συγκεκριμένα, η Εκκλησία λάμβανε απόσταση και κατέκρινε επιστημονικές θεωρίες που αμφισβητούσαν την πνευματική διάσταση της ύπαρξης. Η στάση της παρέμεινε πάγια, ως προς την αλληλοσυμπλήρωση της θρησκείας και της επιστήμης η οποία προσφέρει μια πιο ολοκληρωμένη κατανόηση της ανθρώπινης ύπαρξης και του κόσμου, προσπαθώντας να βρει μια ισορροπία μεταξύ της αναγνώρισης της επιστήμης και της διατήρησης των θρησκευτικών της διδασκαλιών και αξιών.

9. Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» για την Κοινωνία και τις Επιστήμες στη Δεκαετία 1960-1970

9.1 Εισαγωγή

Η περίοδος 1960-1970 στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από σημαντικές πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις. Η Ελλάδα αντιμετώπισε τη δικτατορία υπό τον φόβο επικράτησης του κομμουνισμού. Κατά την ίδια περίοδο, το 1969 ο Νηλ Άρμστρονγκ έγινε ο πρώτος άνθρωπος που πάτησε στη Σελήνη. Επίσης, από τη δεύτερη Σύνοδο του Βατικανού, η οποία ολοκληρώθηκε το 1965, λήφθηκαν σημαντικές αποφάσεις που επηρέασαν την Καθολική Εκκλησία και τις διεθνείς σχέσεις της.

---

¹²² Εκκλησία, αρ.2 (15-1-1960) σ.26

9.1.1 Πολεμικές εξελίξεις την περίοδο 1960-1970

Κατά τη διάρκεια αυτής της δεκαετίας η Ελλάδα επηρεάστηκε από πολεμικές και γεωπολιτικές εξελίξεις, τόσο άμεσα όσο και έμμεσα. Η ελληνοκυπριακή κοινότητα επιδίωκε την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, ενώ η τουρκοκυπριακή κοινότητα ήταν αντίθετη με αυτή τη κατεύθυνση (Θρασυβούλου, 2016). Το 1964 σημειώθηκαν εντάσεις μεταξύ των ελληνοκυπρίων και με τους τουρκοκύπριους, και επειδή η Ελλάδα πήρε το μέρος της Κύπρου δεχόταν απειλές από την Τουρκία για στρατιωτική παρέμβαση. Την κατάσταση επιδεινώναν στρατιωτικές προκλήσεις και εδαφικές διεκδικήσεις.

Στις 21 Απριλίου 1967, μέσω πραξικοπήματος αναλαμβάνει την εξουσία στην Ελλάδα με πραξικόπημα, επιβάλλοντας τη δικτατορία. Ένα καθεστώς που διήρκεσε μέχρι την αποκατάσταση της δημοκρατίας το 1974 (Βλαχόπουλος et al., 2018). Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας, υπήρχε αντίθεση με τα αριστερά καθεστώτα και γινόταν προσπάθεια ενίσχυσης της εθνικής ασφάλειας. Το στρατιωτικό πραξικόπημα σημάδεψε την ελληνική μεταπολεμική ιστορία.

Τέλος, η αμερικάνικη εμπλοκή στον πόλεμο του Βιετνάμ και οι διεθνείς εντάσεις του Ψυχρού Πολέμου¹²³ είχαν αντίκτυπο στην εξωτερική πολιτική της Ελλάδας.

9.1.2 Κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις την περίοδο 1960-1970

Κατά την περίοδο αυτή η Ελλάδα βρέθηκε αντιμέτωπη με σημαντικές κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις. Στη δεκαετία του 1960, η Ελλάδα αντιμετώπισε πολιτική αστάθεια, κατά την οποία έγιναν πολλές αλλαγές στις κυβερνήσεις και διαμάχες για την εξουσία (Βλάχου, 1992). Οι συγκρούσεις μεταξύ φιλελευθέρων και συντηρητικών δυνάμεων εντάθηκαν εξαπολύοντας επιθέσεις εκατέρωθεν. Σε αυτή τη κρίση, ερχόταν να προστεθεί η ενίσχυση του κομμουνισμού και ο φόβος της επικράτησής της, που προκάλεσε διάσπαση στον πολιτικό κόσμο. Το 1965 ο Γ. Παπαδόπουλος κατέθεσε ένα πόρισμα σύμφωνα με το οποίο υπήρχε έντονη κομμουνιστική απειλή (Βλάχου, 1992).

Η παραπάνω αποσταθεροποίηση έφτασε στο αποκορύφωμα της το 1967 με την επιβολή της δικτατορίας από με στρατιωτικό πραξικόπημα. Η αστυνόμευση στο πνεύμα και

---

¹²³ Ο ανταγωνισμός σε γεωπολιτικό, στρατιωτικό και οικονομικό επίπεδο ανάμεσα στο Δυτικό μπλοκ με ηγετική δύναμη τις ΗΠΑ και το Ανατολικό μπλοκ με ηγετική δύναμη την ΕΣΣΔ.

η λογοκρισία επιβλήθηκαν από την πρώτη στιγμή (Βλάχου, 1992). Πολυάριθμες επιτροπές που απαρτιζόνταν από δικηγόρους, συγγραφείς, συνθέτες, αστυνομικούς κ.α. είχαν προσληφθεί ώστε να ελέγχεται η παραγωγή βιβλίου, θεάτρου και η μουσική.

Το Κυπριακό ζήτημα αποτέλεσε κεντρικό ζήτημα στην Ελλάδα, με συνεχείς ελληνοτουρκικές εντάσεις και προκλήσεις. Τον Ιούνιο του 1967, οι συνταγματάρχες ήρθαν σε διαπραγματεύσεις με την Τουρκία με σκοπό την ένωση της Τουρκίας με την Ελλάδα. Οι διαπραγματεύσεις απέβησαν άκαρπες και ξεκίνησε μια νέα εποχή έντασης. Το αντιπραξικόπημα που ετοίμαζε ο Κωνσταντίνος, έγινε γνωστό στους στρατιωτικούς που το κατέστειλαν αμέσως και έτσι αναγκάστηκε ο Κωνσταντίνος να αυτοεξοριστεί (Σωτηρόπουλος, 1972). Οι διεθνείς σχέσεις της Ελλάδας επηρεάστηκαν επίσης, από τις εντάσεις μεταξύ Δύσης και Ανατολής.

Παρά τις δυσκολίες αυτές, υπήρξε ενίσχυση της αστικοποίησης, επιταχύνθηκε η οικοδόμηση κατοικιών που είχε ως αποτέλεσμα τη βελτίωση των συνθηκών κατοικίας ξεπερνώντας το προπολεμικό επίπεδο, ενώ με εξαίρεση το 1965, το ημερομίσθιο εμφανίζει αυξητική τάση (Μπαμπανάσης, 1981), αν και τα ποσοστά ανεργίας ήταν αυξανόμενα. Υπήρξε επίσης και διάδοση των μέσων μαζικής επικοινωνίας.

9.1.3 Αστρονομικές ανακαλύψεις την περίοδο 1960-1970

Αν και τα διαστημικά τηλεσκόπια προτάθηκαν ήδη από το 1923, το τηλεσκόπιο Hubble κατασκευάστηκε την δεκαετία του 1970, από την NASA. Πήρε το όνομα του από τον αστρονόμο Edwin Hubble (Cai & Galloway, 2001). Αν και κατασκευάστηκε τότε, οι δοκιμές του έγιναν αρκετά χρόνια αργότερα και εκτοξεύτηκε το 1990. Πρόκειται για το μόνο τηλεσκόπιο που κατασκευάστηκε από την επιστημονική κοινότητα για να διατηρείται στο διάστημα. Η λειτουργία του προβλέπεται να διαρκέσει μέχρι το 2040.¹²⁴

Οι θεωρίες των μύρων τρυπών εξελίχθηκαν, από τους θεωρητικούς αστρονόμους Ρότζερ Πένρουζ και Στίβεν Χοκινγκ αν και επιβεβαιώθηκαν πειραματικά μετέπειτα. Ο Χοκινγκ ανέπτυξε ιδέες οι οποίες όταν συνδυάστηκαν με αυτές του Πενρουζ σχημάτισαν τον πυρήνα των σύγχρονων θεωρημάτων της μοναδικότητας (Cai & Galloway, 2001).

Το 1960 οι αστρονόμοι ανακαλύπτουν τα quasars (κβαζααρς), τα πιο φωτεινά αντικείμενα στο σύμπαν. Αν και φαινομενικά έμοιαζαν με άστρα, εντούτοις ούτε τα άστρα ούτε οι γαλαξίες θα μπορούσαν να εκπέμπουν τόση ενέργεια. Ανακαλύφθηκαν από τον αστρονόμο Allan Sandage του Αστεροσκοπείου Hale το 1960 και στη συνέχεια ακόμα άλλα δύο το 1962 και 1963. Η απόστασή τους υπολογίστηκε με βάση τον νόμο του Hubble που υπολόγισε την απόσταση περίπου σε 3 δισεκατομμύρια έτη φωτός¹²⁵ (Σιμόπουλος, 2006).

Στις 18 Μαρτίου το 1965, ο Ρώσος κοσμοναύτης Alexei Leonov, υπήρξε ο πρώτος άνθρωπος στην ιστορία της ανθρωπότητας, που πραγματοποίησε περίπατο στο Διάστημα μέσω της αποστολής του προγράμματος Voskhod 2. Ο Leonov έμεινε έξω από το διαστημικό σκάφος για 12 λεπτά και 9 δευτερόλεπτα, συνδεδεμένος με το σκάφος με ένα καλώδιο μήκους 5,35 μέτρων μετά από εξάσκηση 18 μηνών σε συνθήκες έλλειψης βαρύτητας. 3 μήνες αργότερα, το ίδιο κατάφερε και η αμερικάνικη αποστολή, με τον κοσμοναύτη Edward White (Cai & Galloway, 2001).

Στις 20 Ιουλίου του 1969, ημερομηνία ορόσημο για την ιστορία της ανθρωπότητας, η αποστολή Απόλλων 11 αποτέλεσε την πρώτη αποστολή πληρώματος που κατάφερε να προσγειωθεί στη Σελήνη. Ο Neil Armstrong ήταν ο πρώτος άνθρωπος που πάτησε το πόδι του στη Σελήνη. Μέχρι το 1972 ακολούθησαν άλλες δύο προσεληνώσεις (Whitehouse, n.d.).

¹²⁴ Hubble Space Telescope Servicing Mission 3A: New Advanced Computer (PDF). NASA Facts. NASA. 1999 FS-1999-06-0009-GSFC

¹²⁵ Ένα έτος φωτός ισοδυναμεί με περίπου 9,5 τρισεκατομμύρια χιλιόμετρα.

Με τις ανακαλύψεις αυτές, επεκτάθηκαν οι γνώσεις μας για το σύμπαν ενώ δόθηκαν κατευθυντήριες γραμμές για την αστρονομία και την αστροφυσική.

9.1.4 Ιατρικές ανακαλύψεις την περίοδο 1960-1970

Τα εμβόλια της πολυομυελίτιδας που είχαν μελετηθεί την δεκαετία του 1950, άρχισαν να παράγονται μαζικά και να εξελίσσονται, οδηγώντας στη σημαντική μείωση των κρουσμάτων της ασθένειας. Το 1963 εγκρίθηκε και άρχισε να χρησιμοποιείται ευρέως και το εμβόλιο της ιλαράς συμβάλλοντας και αυτό στην εξάλειψη της νόσου (Α. Αντωνιάδης et al., 2000).

Το 1967 πραγματοποιήθηκε η πρώτη μεταμόσχευση καρδιάς από τον Christian Barnard, στη Νότια Αφρική, μια επανάσταση στην ιατρική για την μεταμόσχευση οργάνων. Αναπτύχθηκαν επίσης και οι τεχνικές αιμοκάθαρσης, επιτρέποντας στους ασθενείς με νεφρική ανεπάρκεια να έχουν μια καλύτερη ποιότητα ζωής (Βαγιώνας et al., 1992).

Μετά την ανακάλυψη της δομής του DNA από τους Watson και Crick το 1953, σημειώθηκαν και άλλες προόδους στην κατανόηση της γενετικής συμβάλλοντας στην εξέλιξη της μοριακής Βιολογίας. Το 1961, ανακαλύφθηκε ο γενετικός κώδικας από τον Marshall Nirenberg και τους συνεργάτες του, μέσω του οποίου έγινε περισσότερο κατανοητή η πρωτεϊνοσύνθεση (Μαυρομούστακος, 2023).

Όσον αφορά τις απεικονίσεις, σημαντική ανάπτυξη γνωρίζει η τεχνολογία της αξονικής τομογραφίας η οποία επέτρεψε να απεικονίζονται οι βλάβες των εσωτερικών οργάνων πιο αποτελεσματικά (Τσαντής, 2015).

Όλα τα παραπάνω, αποτέλεσαν σταθμό στην εξέλιξη της ιατρικής και βελτίωσαν την ποιότητα ζωής εκατομμυρίων ανθρώπων σε παγκόσμια κλίμακα.

9.1.5 Η Εκκλησία την περίοδο 1960-1970

Η Δεύτερη Σύνοδος του Βατικανού που έλαβε χώρα μεταξύ των ετών 1962-1965 ήταν αποφασιστικής σημασίας για τις εξελίξεις στην Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία. Μετά το τέλος της συνόδου, λήφθηκαν σημαντικές αποφάσεις όπως η χρήση της μητρικής γλώσσας αντί των λατινικών στη λειτουργία και η παρότρυνση για διάλογο μεταξύ των θρησκειών. Επίσης ο Πάπας Παύλος VI ήρθε σε συμφωνία με τον Πατριάρχη Αθηναγόρα το 1965 για την κατάργηση του σχίσματος του 1054¹²⁶, σημαντικό βήμα στην ενίσχυση της ενότητας των Χριστιανών (Mullet, 1999).

Εκτός των άλλων, το καθεστώς της δικτατορίας, επηρέασε την Εκκλησία, γιατί το καθεστώς προσπαθούσε να χρησιμοποιήσει την Εκκλησία ώστε να εξυπηρετήσει τις πολιτικές του σκοπιμότητες. Η δικτατορία των συνταγματαρχών εγκατέστησε Αρχιεπίσκοπο τον Ιερώνυμο Α' στη θέση του Χρυσόστομου Β' ο οποίος συνεργαστηκε με το καθεστώς, γεγονός που προκάλεσε αντιδράσεις σε κληρικούς και πιστούς (Σωτηρόπουλος, 1972).

Συνολικά, όλες οι παραπάνω εξελίξεις επέδρασαν βαθιά στην Εκκλησία η οποία προσπάθησε να προσαρμοστεί στις αλλαγές που γινόντουσαν και να ενισχύσει την σύγχρονη ζωή, διατηρώντας όμως την πνευματικότητα και την ηθική της.

---

¹²⁶ Η διαίρεση και διάσπαση της κοινωνίας μεταξύ της Δυτικής και της Ανατολικής Χριστιανικής Εκκλησίας.

9.2 Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» την δεκαετία 1960-1970

9.2.1 Εισαγωγή

Κατά την παρούσα περίοδο μελετήθηκαν 253 τεύχη του περιοδικού, εκ των οποίων 55 περιείχαν άρθρα σχετικά με την επιστήμη και τη θρησκεία. Πιο συγκεκριμένα, βρέθηκαν 25 άρθρα που σχολίαζαν γενικά τις σχέσεις επιστήμης και θρησκείας, 12 άρθρα σχετικά με την αστρονομία, 6 άρθρα που αφορούσαν τη χημεία και τη φυσική, 6 άρθρα σχετικά με τα μαθηματικά, 3 άρθρα που ασχολούνταν με τον υλισμό, και 3 άρθρα σχετικά με την ιατρική και τη βιολογία.

9.2.2 Οι θέσεις για τον υλισμό

Σε άρθρο του ο Θεόδωρος Σπεράτζας αναφέρεται στους υλιστές λέγοντας πως οι άνεμοι της άρνησης πνέουν πιο σφοδροί από ποτέ. Ο κόσμος ζει με την ψευδαίσθηση της ύλης και το θάμβος των υλικών επιτευγμάτων της επιστήμης, θεωρώντας ότι αποτελεί την καθολική αλήθεια. Αυτές οι γνώσεις όμως δεν καλύπτουν ολοκληρωτικά την αλήθεια. Είναι απλοί σταθμοί στην πνευματική πορεία του ανθρώπου. Ο πνευματικός σκοταδισμός οδηγεί στην απόλυτη καταστροφή τον άνθρωπο. Σε άλλο άρθρο του επισημαίνει ότι η επιστήμη είναι απρόσωπη και αν η ζωή ρυθμιστεί εντός των υλιστικών αντιλήψεων και της τεχνικής προόδου τελικά θα απωλέσουν τον χαρακτήρα τους.

Ακόμα και η ανθρωπολογία του Δημόκριτου η οποία είναι υλιστική αποτελεί την ηθική απαρχή της ηθικής ψυχολογίας του ανθρώπου. Σύμφωνα με τον Δημόκριτο, όπως διατυπώνει ο Αρχιμανδρίτης Ι.Α.Παπαδόπουλος Διευθυντής της Θεολογικής Σχολής Βοστώνης, είναι ον δισύνθετο *ἐκ σώματος και ψυχῆς*. Η ψυχική σύσταση όμως υπερτερεί της σύστασης του σώματος και αποτελεί καλλιέργεια της αρετής σύμφωνα με άρθρο του Αρχιμανδρίτη Ι.Α.Παπαδόπουλου, Διευθυντή της Θεολογικής Σχολής της Βοστώνης με τίτλο «Ο μορφωτικός και κοινωνικός χαρακτήρ τῆς θρησκείας».¹²⁷

Σε άλλο τεύχος, το 1965 σε άρθρο του Νικόλαου Β. Τωμαδάκη, Καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών με τίτλο «Ὁρθοδοξία καὶ διαλεκτική» ταυτίζεται ο υλισμός με τον

---

¹²⁷ Εκκλησία, αρ.22 (15-11-1962) σ.503

κομμουνισμό. Ότι θεωρείται αληθές σήμερα, μπορεί να ανατραπεί αύριο με νέες αποκαλύψεις. Τα επιστημονικά δόγματα επιβάλλονται από την ηγεσία και είναι αιώνια και αμετάβλητα. Όταν όμως αλλάξουν τα συμφέροντα, τα πρόσωπα και οι περιστάσεις, τότε τα δόγματα μεταβάλλονται και αυτά. Συμπεραίνουμε δηλαδή ότι τα επιστημονικά δόγματα δεν είναι αληθινά. Αληθινά είναι μόνο τα θρησκευτικά και όχι τα πολιτικά δόγματα. Γιατί στην Εκκλησία δεν υπάρχει διαλεκτική.¹²⁸

Με αφορμή το Παγκόσμιο Συμβούλιο της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας το περιοδικό αναφέρει πως γίνονται συζητήσεις και επί των νέων επιστημονικών εξελίξεων, καθώς το κοινό ενδιαφέρεται να ενημερωθεί για τη θέση της Εκκλησίας δεδομένου ότι αυτή χαίρει μεγάλης εκτίμησης. Κύριο χαρακτηριστικό των μελετών είναι ο καθορισμός της σχέσης μεταξύ Επιστήμης και Θρησκείας, δεδομένων των εξελίξεων στην βιολογία και την ιατρική με την πρόοδο των μεταμοσχεύσεων, της ανάπτυξης της πυρηνικής Φυσικής και την άνοδο της Αστρονομίας. Από τα πορίσματα των θετικών επιστημών κρίνεται σαφές ότι έχει εγκαταλειφθεί η υλιστική θεωρία για την ερμηνεία του σύμπαντος, ενώ αποδεικνύεται ότι ολοένα και περισσότερο ενσωματώνεται το μυστήριο σε κάθε τομέα των φυσικών επιστημών.

Τέλος, σε σχόλιά του ο Μητροπολίτης Κασσάνδριας Συνέσιος με αναφορά που απέστειλε στην Ιερά Σύνοδο σε άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Επιστημονικάί άνακρίβειαι περί τῆς προελεύσεως τῆς ζωῆς», σχετικά με μία διάλεξη που έγινε στο Ευγενίδειο Ίδρυμα, και στην οποία συμμετείχαν επιφανείς επιστήμονες με θέσεις αντίθετες στις θεολογικές κατευθύνσεις, αναφέρει πως «Τὰ ὅσα εἶπον δὲν εἶναι παρὰ ἀναμασήματα παλαιότερων ὕλιστικῶν θεωριῶν, πολλαχῶς ἀνατραπειῶν ὑπὸ τῶν πιστῶν ἐπιστημόνων, καὶ τῶν χριστιανῶν ἀπολογητῶν».¹²⁹

9.2.3 Οι θέσεις για την Αστρονομία

Σύμφωνα με άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ἡ ἐξερεύνησις τοῦ διαστήματος» του Μάρκου Α. Σιώτη, Καθηγητῆ του Πανεπιστημίου Αθηνῶν στις 15-4-1963¹³⁰, ο άνθρωπος κατάφερε να παραβιάσει το άβατο του διαστήματος, μέσω των

¹²⁸ Εκκλησία, αρ.7 (1-4-1965) σ.195

¹²⁹ Εκκλησία, αρ.11 (1-5-1970) σ.187-188

¹³⁰ Εκκλησία, αρ.8 (15-4-1963) σ.194

καταπληκτικών τεχνικών επινοημάτων του, ενώ συγχρόνως προετοιμάζει την συστηματική εκμετάλλευση των άπειρων ουράνιων κόσμων. Είναι όμως σημαντικός ο τρόπος μέσω του οποίου ο άνθρωπος θα καταφέρει να διεισδύσει στα ενδότερα των δημιουργημάτων του Θεού γι' αυτό θα πρέπει να είναι προετοιμασμένος και πνευματικά. Πρόκειται για ένα ιστορικό γεγονός, αναντίρρητα, όχι μόνο για τον άνθρωπο, αλλά και για τον ίδιο το Θεό.

Ανεξάρτητα αν το κατανοούν όσοι εμπλέκονται με την εξερεύνηση του διαστήματος, ο Θεός είναι εκείνος που είναι συνοδοιπόρος στην προσπάθειά τους, ακόμη και για την κατασκευή των διαστημόπλοιων. Ακόμα και αν υπάρχει δυσπιστία για την ύπαρξή του, Εκείνος επιβραβεύει τις επιδόσεις και τις προσπάθειες των εξερευνητών. Αυτό που επιθυμεί είναι η παροχή της βοήθειας ώστε ο άνθρωπος να προσεγγίσει την αλήθεια, την πανσοφία, την παντοδυναμία και την παναγαθότητά του. Εξάλλου, δεν είναι η πρώτη φορά που γίνεται η σύνδεση ουρανού και γης, μιας και σύμφωνα με την Αγία Γραφή η πρώτη επικοινωνία ήταν όταν το Άγιο Πνεύμα, κατέβηκε με τη μορφή περιστεριού στην βάπτισμα του Χριστού, οπού και θα παραμείνει μέχρι τη συντέλεια του κόσμου όπως αναφέρει το ίδιο άρθρο.

Οι γνώσεις των χριστιανών για το διάστημα, προέρχονται τόσο από την Αγία Γραφή όσο και από την σοβαρή επιστημονική έρευνα, του παρελθόντος και του παρόντος. Η Αγία Γραφή δεν προτίθεται να εξηγήσει τη σύνθεση και τους φυσικούς νόμους του Σύμπαντος, αυτό το κάνει η αστρονομία και η αστροφυσική. Η Αγία Γραφή με τρόπο απλό και κατανοητό επιθυμεί να εξηγήσει, ως θρησκευτικό βιβλίο, την δημιουργία του κόσμου από τον Θεό, την δημιουργία των ουράνιων σωμάτων από το μηδέν και να ερμηνεύσει την διακυβέρνηση όλων των δημιουργημάτων του από τον ίδιο τον Θεό. Διασώζει τις αρχαίες παραδόσεις που οι πρωτόπλαστοι έλαβαν απευθείας. Ζητά την θρησκευτική τήρηση της πίστης κατά την οποία δημιουργός και συντηρητής του Σύμπαντος είναι ο αληθινός Θεός αναφέρει το ίδιο άρθρο.

Ο Ήλιος και η Σελήνη, σύμφωνα με το παραπάνω άρθρο, οι μεγάλοι φωστήρες όπως αναφέρονται στην Αγία Γραφή, αλλά και όλα τα άστρα, δημιουργήθηκαν από τον Θεό και διέπονται από τους νόμους του, ώστε να επιτυγχάνεται τάξη, αρμονία και ακρίβεια. Τα ουράνια σώματα υπάρχουν και ενισχύουν την πνευματικότητα του πιστού. Στο σύμπαν, τίποτα δεν είναι άχρηστο και χωρίς σκοπό ύπαρξης. Όταν έρθει το τέλος της ζωής του κόσμου, όλα τα ουράνια σώματα θα καταστραφούν. Το πόρισμα αυτό της Αγίας Γραφής επιβεβαιώνεται από τους επιστήμονες, με τη διαφορά, ότι σύμφωνα με την Αγία Γραφή, κατόπιν θα δημιουργηθεί νέος ουρανός και νέα γη.

Για την πιθανή ύπαρξη ζωής σε άλλους πλανήτες αναφέρει το ίδιο άρθρο, ότι δεν υπάρχει καμία τέτοια ένδειξη, ούτε θεολογική, ούτε επιστημονική. Οι προσπάθειες των επιστημόνων για την ύπαρξη κατάλληλων φυσικών και βιολογικών προϋποθέσεων στους διάφορους πλανήτες, για να μπορεί να υπάρξει ζωή, είναι ανέφικτη, μιας και στους άλλους πλανήτες, είναι πιθανόν οι φυσικοχημικοί και βιολογικοί όροι που απαιτούνται για την ύπαρξη ζωής, να είναι τελείως διαφορετικοί από αυτούς που ισχύουν στη γη. Αυτό ενισχύεται από την πεποίθηση ότι ο παντοδύναμος Θεός έπλασε τα πάντα με δημιουργική πολυμορφία, η οποία είναι ανεξάντλητη. Γι'αυτό και τα θέματα αυτά υπόκεινται αποκλειστικά στην δικαιοδοσία του Θεού. Η διαπίστωση της αστρονομίας για την ύπαρξη ζωής σε άλλους πλανήτες, επειδή ανακαλύπτουν σύσταση που μοιάζει με την ατμόσφαιρα, ή μορφές νερού, δεν είναι αρκετή μιας και από την ύλη δεν παράγεται ζωή.¹³¹

Τη ζωή σε άλλους πλανήτες αναφέρει το παραπάνω άρθρο δέχονται και πολλοί εκκλησιαστικοί πατέρες όπως ο Ιερέας Χρυσόστομος, ο Μέγας Βασίλειος, ο Γρηγόριος Νύσσης, Ο Διονύσιος ο Αρεοπαγίτης, ο Θεοφύλακτος κ.α. οι οποίοι ερμηνεύουν τον λόγο του Χριστού στα σημεία που αναφέρεται στα υπάρχοντα λογικά όντα σε άλλους πλανήτες.

Αυτό που θα απασχολούσε τους θεολόγους αν υπήρχε ζωή σε άλλους πλανήτες θα ήταν κατά πόσο αυτοί είναι αυτοτελείς, και σε ποιο βαθμό είναι πνευματικά όντα. Ο τρόπος της ζωής τους, οι γνώσεις τους, η επικοινωνία με άλλους πλανήτες και η γνώση για την ύπαρξη των ανθρώπων στη γη είναι σοβαρά ερωτήματα που απασχολούν τη θεολογία.

Η αστρονομία δεν θα πρέπει να συγγέεται με τη θεολογία, σύμφωνα με το περιοδικό γιατί ο Θεός και τα πνεύματα έχουν τελείως διαφορετική σύσταση και θέση στο άπειρο διάστημα σε σχέση με αυτό που μπορούν να φανταστούν όσοι προκατειλημμένα δεν πιστεύουν στον αόρατο πνευματικό κόσμο. Για παράδειγμα, οι άθεοι αστροναύτες που διακήρυξαν ειρωνικά ότι βγαίνοντας στο διάστημα δεν είδαν τον Θεό, ούτε τα ίχνη του. Οι μεγάλες πνευματικές προσωπικότητες όμως διαβεβαιώνουν ότι δεν χρειάζεται να πάμε στο διάστημα, για να δούμε τον Θεό. Γι'αυτό και ανησυχούν, ότι αν βρεθεί ζωή σε άλλους πλανήτες θα διατυπώνονται ψευδείς θεωρίες περί ύπαρξης της πρώτης ζωής εκεί και της μεταφοράς στη γη αναφέρει το ίδιο άρθρο.

Είναι άλλωστε γνωστό ότι στα σοβιετικά καθεστώτα, γίνονται ενέργειες για την εξερεύνηση του διαστήματος, και κατά τα διαστημικά αυτά ταξίδια, τα καθεστώτα προσπαθούν να αποκόψουν τη σύνδεση των κοσμοναυτών με την πνευματικότητα. Το

---

¹³¹ Εκκλησία, αρ.8 (15-4-1963)

άρθρο καταλήγει στην σκέψη ότι η εξερεύνηση του διαστήματος, είναι έργο πνευματικό και όχι έργο μεμονωμένων ανθρώπων. Ο πιστός, αναφέρει το άρθρο, οφείλει να βλέπει την εξερεύνηση του διαστήματος με φόβο Θεού, πίστης και αγάπης, ως μια πρόσκληση του Θεού προς τον άνθρωπο για την επίσκεψή του στον άπειρο κόσμο της θείας μεγαλειότητας του.

Παρατηρούμε, ότι η Εκκλησία αναγνωρίζει την αξία των διαστημικών ταξιδιών, ωστόσο εκφράζει την ανησυχία της για επικείμενες συνέπειες αυτών των ερευνών. Εκφράζει τον φόβο ότι εάν οι αστροναύτες και οι οργανωτές αυτών των ταξιδιών, είναι πνευματικά κενοί, ενδέχεται να διατυπώσουν ανυπόστατες θεωρίες παρερμηνεύοντας το θεϊκό μήνυμα, το οποίο κατά την Εκκλησία καθοδηγεί και διευκολύνει τα διαστημικά επιτεύγματα.

Επίσης, την πρώτη διαστημική βόλτα 12 λεπτών που έκανε ο αστροναύτης Λεόνωφ, σχολιάζει σε άρθρο του το περιοδικό της Εκκλησίας, θεωρώντας το καταπληκτικό βήμα για την εξερεύνηση του διαστήματος. Το επίτευγμά του αναφέρει, ομολογουμένως είναι άξιο θαυμασμού, και εξασφαλίζει την επικείμενη προσελήνωση του ανθρώπου. Όσο όμως και αν η επιστημονική του εξέλιξη προχωρά με γρήγορους ρυθμούς, τόσο αργοπορεί στην πρόοδο της ηθικής του. Γι' αυτό και αναρωτιέται «*Θὰ καταστή ὁ ἄνθρωπος κύριος τῶν ἐπιστημονικῶν του αὐτῶν κατορθωμάτων ἢ θὰ τὰ χρησιμοποιήσῃ διὰ τὴν καταστροφήν του;*» σύμφωνα με ανώνυμο άρθρο, με τίτλο «*Εἰς τὸ κενόν*».¹³²

Σχολιασμό και επί του Αστροναυτικού Συνεδρίου που ήταν προγραμματισμένο να γίνει από τις 12 έως τις 18 Σεπτεμβρίου 1965 κάνει το περιοδικό σε ανώνυμο άρθρο του με τίτλο «*Τὸ ἀστρονομικὸν συνέδριον*» . Στο συνέδριο θα λάμβαναν μέρος κορυφαίοι επιστήμονες διαφόρων κλάδων της Αστρονομίας και θα παρευρίσκονταν αποστολές και από την Αμερική και την Ρωσία. Η άποψη του περιοδικού είναι ότι η αστρονομία είναι εκείνος ο κλάδος που επισφραγίζει όσο κανένας άλλος τα επιτεύγματα του ανθρώπου, αλλά και το μέλλον του. Η πρόοδος αυτή έχει ενδιαφέρον, μόνο αν συνδυάζεται με την ανάλογη πνευματική, ηθική και θρησκευτική συνείδηση η οποία άλλωστε πρέπει να χαρακτηρίζει όλους τους επιστήμονες. Είναι βέβαιο, ότι αυτό θα τονιστεί και στο επικείμενο συνέδριο από τους αντιπροσώπους του.¹³³

¹³² Εκκλησία, αρ.8 (15-4-1965) σ.235

¹³³ Εκκλησία, αρ.17-18 (1-15/9/1965) σ.473

Σε άλλο τεύχος, το 1968 με τίτλο «Επιστήμονες και προσευχή» που υπογράφει π Λεωνίδα Καραπιτέρη, Καθηγήτης της Φυσικομαθηματικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, ο οποίος κάνοντας μιας ιστορική αναφορά σε επιστήμονες και φιλόσοφους, αναφέρεται μεταξύ άλλων στον Kepler, που υποστήριξε την ηλιοκεντρική θεωρία μετά από έρευνα 22 ετών, αντίθετης του γεωκεντρικού μοντέλου της Αγίας Γραφής, ο οποίος ανέφερε ότι μέσα στη δημιουργία του σύμπαντος άγγιξε με τα χέρια του Θεό.

Όσο περισσότερο μελετούσε τα ουράνια σώματα, τόσο και αυξανόταν ο θαυμασμός του για τον Δημιουργό. Γενικά η πίστη, η λατρεία και ο σεβασμός, βρίσκονται στο τέλος όλων των επιστημονικών του μελετών. Ο Κέπλερ και στην αξία και δύναμη της προσευχής. Προσεύχεται συνεχώς και ζητά την προσευχή όλων. «*Ὁ ἐρευνητὴς τῶν ἄστρον ἐντροπᾶ με κατάνυξιν εἰς τὰ μυστήρια τοῦ Χριστιανισμοῦ*». ¹³⁴

Δεν θα μπορούσε να μην γίνει και αναφορά στην πρώτη προσελήνωση του ανθρώπου. Στο τεύχος του Αυγούστου του 1969 με τίτλο «Ὁξεῖα διάστασις γνωμῶν» που υπογράφει ο Οικουμενικός Πατριάρχης Αθηνάγορας, δήλωσε ότι η μετάβαση του ανθρώπου από τη Γη στη Σελήνη δίνει στην ιστορία κοσμική διάσταση, ανοίγοντας μια εντελώς νέα περίοδο στην ιστορία και δημιουργώντας ένα νέο είδος, την Ιστορία του Σύμπαντος, χωρίς να είναι δυνατόν να προβλεφθούν οι συνέπειες. Σημαίνει μια νέα εποχή στον πολιτισμό και στην επιστήμη και γενικά στην διάρθρωση του βίου του ανθρώπινου γένους. Δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε μέσω αυτού του κοσμικού βιώματος, σε ποιες κοσμοθεωρίες και ποιες ιδέες θα οδηγηθεί ο άνθρωπος επισημαίνει ο Αθηνάγορας. Η θεολογία μέσω αυτής της ανακάλυψης, αναγκάζεται να εμβαθύνει στη θεολογία όλης της δημιουργίας. Συνεχίζει, δηλώνοντας τον θαυμασμό του προς τους *ἥρωας ταξιδιώτας τῆς Σελήνης* και χαρακτηρίζει την επιτυχία των αστροναυτών, ως τεράστιο κατόρθωμα και καταλήγει δίνοντας την ευχή η πρώτη επικοινωνία με τη Σελήνη να είναι η απαρχή αγαθών για την ανθρωπότητα, να επανεκτιμηθεί η αξία του ανθρώπινου προσώπου και να ακουστεί καθαρότερα η φωνή του Θεού επί Γης και Σελήνης και Σύμπαντος.¹³⁵

Είναι αδιαμφισβήτητο, ότι η περίοδος από το 1960 έως το 1970 ήταν μια περίοδος σημαντικών επιτευγμάτων από την επιστήμη ιδιαίτερα στον τομέα της Αστρονομίας και της διαστημικής εξερεύνησης. Η προσελήνωση και οι φωτογραφίες που ήρθαν στη δημοσιότητα, προκάλεσαν θεολογικές αναθεωρήσεις και γενικότερα αναστοχασμό. Η

¹³⁴ Εκκλησία, αρ.10 (15-5-1968) σ.226-227

¹³⁵ Εκκλησία, αρ.8 (15-8-1969) σ.387

Εκκλησία εξέφρασε την άποψη ότι η εξερεύνηση του σύμπαντος θα οδηγούσε τον άνθρωπο σε υπεροψία και κατ'επέκταση, απομάκρυνση από την πνευματικότητα και τον Θεό. Έτσι, ενώ αναγνώρισε και αρκετές φορές υποστήριξε τα επιστημονικά επιτεύγματα, συνέχισε να προειδοποιεί για τους κινδύνους της ανεξέλεγκτης επιμονής στην εξερεύνηση του σύμπαντος αν αυτή δεν διέπεται από ήθος και σεβασμό στον παντοδύναμο Θεό.

9.2.4 Οι θέσεις για τη Φυσική

Αναφορά γίνεται σε τεύχος του περιοδικού το 1962 σε ανώνυμο άρθρο με τίτλο «Άτομική ή πυρηνική φυσική και θρησκευτική πίστις», λίγα χρόνια μόλις μετά την πρώτη ρίψη της ατομικής βόμβας. Σε αντίστοιχο άρθρο το περιοδικό φιλοξενεί τις απόψεις του Morisson, Προέδρου της Ακαδημίας Θετικών Επιστημών της Ν.Υόρκης. Αρχικά αναφέρει την εγκατάλειψη του ατομικού προτύπου περί αδιαιρετότητας. Η απόψη του αδιάσπαστου ατόμου εγκαταλήφθηκε από το 1912 και μετά, όπου εξελίχθηκε η Πυρηνική Φυσική με τις ολέθριες συνέπειες της ατομικής βόμβας τον Ιούλιο του 1945¹³⁶.

Το άτομο που τόσο ευεργετικό είναι κατά τ'άλλα για τον άνθρωπο, με τη χρήση του από τον άνθρωπο και τη διάσπασή του, απειλεί να καταστρέψει το σύμπαν. Τα πυρηνικά όπλα αν χρησιμοποιηθούν σε μια διεθνή σύρραξη, πέραν των άμεσων καταστροφών που θα συμβούν, θα ελευθερώσουν ραδιενεργά σωματίδια που είναι δυνατόν σύμφωνα με τον Λεωνίδα Καραπιπέρη Καθηγητή Πανεπιστημίου που υπογράφει το άρθρο «Έπιστήμονες και προσευχή», να μεταβάλλουν τόσο την ατμόσφαιρα, που η ακτινοβολία του ήλιου να εισέρχεται αφιλτράριστη στη γη, εξαφανίζοντας κάθε είδος οργανισμού. Η ζωή λοιπόν δεν θα σταματήσει, όταν ο ήλιος σταματήσει να εκπέμπει φως, αλλά από την παραφροσύνη του ανθρώπου και των ανακαλύψεών του. Μόνο αν επανέλθει στη χριστιανική πίστη και αφοσιωθεί στο Θεό θα μπορέσει να επιζήσει και να δοξάζει τον Θεό για τα επιτεύγματά του.¹³⁷

Η ατομική και πυρηνική φυσική θεωρεί ότι το μικροσκοπικό άτομο διαιρείται ακόμη περισσότερο καταβάλλοντας μεγάλη προσπάθεια με αντίστοιχες μελέτες. Τα άτομα είναι σύνθετα στη δομή τους, εσωτερικά περιέχουν σύμφωνα με το παραπάνω άρθρο, ύλη και ηλεκτρισμό. Ο πυρήνας είναι επίσης πολύ μικρός, αλλά παρόλα αυτά, αποτελείται από

¹³⁶ Εκκλησία, αρ.7 (1-4-1962) σ.143

¹³⁷ Εκκλησία, αρ.15-16 (1 έως 15-8-1968) σ.369-372

μικρότερα σωματίδια, τα πρωτόνια και τα ουδετερόνια. Τα πρωτόνια είναι θετικά, ενώ τα νετρόνια ηλεκτρικά ουδέτερα. Η μάζα του ατόμου είναι συγκεντρωμένη στον πυρήνα του.

138

Σύμφωνα με τον James Jeans, υπάρχουν 30 στοιχειώδη σωματίδια, ανάμεσά τους, τα ποζιτρόνια, τα φωτόνια, τα αντιπρωτόνια, τα μεσόνια, τα πιόνια κ.α. Είναι αξιοθαύμαστος ο μικρόκοσμος της ύλης αλλά ακόμα πιο θαυμάσιος είναι ο τρόπος με τον οποίο αυτά συνδέονται. Όπως για παράδειγμα, ο τρόπος με τον οποίο συγκρατούνται τα πρωτόνια, παρόλο που απωθούνται μεταξύ τους μέσω δυνάμεων σύνδεσης. Τα στοιχειώδη σωματίδια δεν είναι σταθερά, αλλά διαρκώς μεταβαλλόμενα δημιουργώντας δυνάμεις ανταλλαγής. Εξωτερικά λοιπόν, φαίνεται να επικρατεί σταθερότητα, ωστόσο, εσωτερικά δεν ισχύει αυτό μιας και υπάρχουν διαρκείς μεταβολές. Τα τελευταία χρόνια οι ειδικοί άρχισαν να πιστεύουν ότι η αντι-ύλη πρέπει να βρίσκεται και σε άλλα ουράνια σώματα. Αν ειδικά λάβουμε υπόψη μας τα τεράστια ενεργειακά ποσά που περιέχει ο πυρήνας, είναι αναμενόμενο ότι εντός των πυρήνων έχει αποθέσει τεράστια ποσά πυρηνικής ενέργειας ο Πάνσοφος Δημιουργός σύμφωνα με το παραπάνω άρθρο.

Λόγω της τεράστιας ποσότητας σε ουράνιο και θόριο που υπάρχει στον πλανήτη σύμφωνα με τους ειδικούς, αναμένεται σύμφωνα με το άρθρο, ότι κατά το έτος 2000 τα στοιχεία αυτά θα αντικαταστήσουν την ενέργεια του άνθρακα.

Σύμφωνα με τους ειδικούς, η συνάντηση ύλης με την αντιύλη προκαλεί εκμηδένισή τους δηλαδή αλληλοεξουδετέρωση. Το αποτέλεσμα είναι η μάζα να μετατρέπεται σε τεράστιο ποσό ενέργειας.

Η πεποίθηση της ύπαρξης του Θεού διαπιστώνεται και από το γεγονός ότι δεν υπάρχει αυστηρή αιτιότητα, νομοτέλεια. Οποιαδήποτε στατιστική δεν παρουσιάζει ακρίβεια απόλυτη στους αριθμούς, αλλά μέσους όρους το οποίο συμβαίνει και στη φυσική. Η νεότερη Φυσική κλόνισε την αντίληψη ότι τα φυσικά φαινόμενα τελούν αυστηρά από απaráβατους νόμους που λειτουργούν ομοιόμορφα. Η σημερινή κοσμοαντίληψη με τις έρευνες του M.Planck, του N.Bohr, του R.Milikan κ.α. απομακρύνει την φυσική από την ντετερμινική θεωρία, καθώς απέδειξαν ότι ο νόμος της αιτιότητας δεν έχει καθολική ισχύ.

Ειδική αναφορά γίνεται στον Pascal με αφορμή την τριακοσιοστή επέτειο του θανάτου του, για το έργο και το ήθος του σε άρθρο με τίτλο «Βλάσιος Πασκάλ» που υπογράφει ο Θεοδόσιος Σπεράντσας, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Ο Pascal

---

¹³⁸ Εκκλησία, αρ.7 (1-4-1962) σ.144

πέθανε μόλις σε ηλικία 39 ετών και τα τελευταία 8 χρόνια της ζωής του τα αφιέρωσε στην ανακάλυψη της πνευματικότητας.¹³⁹ Το περιοδικό αναφέρει ότι πολύ νωρίς ο Pascal παραμέρισε τα επιστημονικά του καθήκοντα και στράφηκε στην πνευματική αναζήτηση των θρησκευτικών προβλημάτων, οπου και αναδείχθηκε σε διαπρεπέστατο Χριστιανό, φιλόσοφο και συγγραφέα. Τα έργα του αποτελούν αριστουργήματα της χριστιανικής φιλολογίας.¹⁴⁰ Ο Pascal έλεγε ότι οι εφευρέσεις του ανθρώπου συνεχώς αυξάνονται, αλλά μαζί της αυξάνεται και η κακοήθεια καθώς απομακρυνόμαστε από τον Χριστό σύμφωνα με το άρθρο «Νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τῆς βάσεις μας» που υπογράφει ο Θεοδόσιος Σπεράντσας, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών.¹⁴¹ Με το έργο του ο Pascal συντέλεσε όσο λίγοι στην πρόοδο των φυσικών επιστημών αναφέρει το άρθρο «Ἐπιστήμονες καὶ προσευχή» που συνέγραψε ο Λεωνίδας Καραπιτέρης, Καθηγητής της Φυσικομαθηματικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών.¹⁴²

Αλλά και στον Νεύτωνα σε τεύχη του περιοδικού γίνεται αφιέρωμα. Ο Λεωνίδας Καραπιτέρης, Καθηγητής της Φυσικομαθηματικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, τον αποκαλεί «Θεό» των φυσικών επιστημών. Αναφέρει πως όλες του τις ανακαλύψεις που θεμελίωσαν το οικοδόμημα της φυσικής, τις δέχεται σαν αποκάλυψη της δύναμης και της σοφίας του Θεού το οποίο δείχνει το βάθος της θρησκευτικότητας του. Κατά τον Νεύτωνα, ο Θεός δεν είναι μόνο η πρώτη αιτία της δημιουργίας του κόσμου αλλά παραμένει και μέσα στη φύση, θεωρώντας ότι πέραν από δημιουργός είναι και κυβερνήτης του Σύμπαντος. Πηγή έμπνευσης και μελέτης για τον Νεύτωνα δεν ήταν μόνο το εργαστήριο και η βιβλιοθήκη του αλλά και η εκκλησία την οποία επισκεπτόταν πάντα για να επικοινωνεί με τον Θεό. Συγχρόνως εμβάθυνε στη μελέτη της Αγίας Γραφής.¹⁴³ Πρόκειται για έναν επιφανή επιστήμονα, αλλά και τον πατέρα των θρησκευόμενων επιστημόνων αφού έγραψε 4 βιβλία καθαρά θεολογικού περιεχομένου σύμφωνα με το άρθρο που αναφέρθηκε παραπάνω και τη συνέχεια αυτού του άρθρου στο επόμενο τεύχος με τίτλο «Ἐπιστήμονες καὶ προσευχή» που υπογράφει ο Θεοδόσιος Σπεράντσας, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών.^{144,145}

¹³⁹ Εκκλησία, αρ.13-14 (1 έως 15-7-1968) σ.312-313

¹⁴⁰ Εκκλησία, αρ.19 (1-10-1962) σ.446

¹⁴¹ Εκκλησία, αρ.19 (1-10-1967) σ.553-554

¹⁴² Εκκλησία, αρ.10 (15-5-1968) σ.226-227

¹⁴³ Εκκλησία, αρ.13-14 (1 έως 15-7-1968) σ.312-313

¹⁴⁴ Εκκλησία, αρ.10 (15-5-1968) σ.226-227

¹⁴⁵ Εκκλησία, αρ.13-14 (1 έως 15-7-1968) σ.369-372

Αναφορές σε φυσικούς και τη σχέση τους με τον Θεό βλέπουμε και σε άλλες περιπτώσεις στο ίδιο άρθρο, όπως στον Laplace τον οποίο το περιοδικό χαρακτηρίζει σε άρθρο του άθεο, καθώς προσπαθούσε μέσω των νόμων της μηχανικής να προβλέψει όλα τα φαινόμενα που συνέβαιναν στη ζωή. Σύμφωνα με τον ίδιο, τα ψυχικά φαινόμενα δεν ήταν άξια προσοχής, ενώ η σκέψη ήταν αποτέλεσμα φυσικών λειτουργιών του εγκεφάλου. Σε αυτό το παράδειγμα όμως αντιπαραβάλλει μια σειρά φυσικών επιστημόνων που παρέμειναν πιστοί στον Θεό, όπως τους Volta, Ampere, Gauss, Faraday, Maxwell κ.α. Για τους Volta, Ampere αναφέρει ότι οι μεγάλοι αυτοί επιστήμονες ήταν συγχρόνως και προσευχόμενοι σοφοί. Ο Ampere δήλωνε ότι προσευχόταν και για τους άλλους, ενώ ο Volta ότι σε όλη του ζωή υπήρξε πιστός χριστιανός. Ο Faraday ενώ ασχολήθηκε με τα δυσκολότερα προβλήματα του ηλεκτρισμού και του μαγνητισμού υπήρξε συγχρόνως και αφοσιωμένος στην διδασκαλία του Χριστού και στην διάδοση μέσω του κηρύγματος. Μάλιστα, κατά τα τελευταία χρόνια της ζωής του ήταν ιεροκήρυκας στην ενορία του, και στο εργαστήριό του πάντα προσευχόταν.¹⁴¹

Ανάμεσα στους βαθιά θρησκευόμενους υπήρξε και ο διάσημος φυσικός Milikan που σε όλη του τη ζωή, υπήρξε εργάτης της Εκκλησίας ευρισκόμενος σε συνεχή επικοινωνία με τον Θεό. Συνδύαζε ακλόνητη πίστη και βαθιά γνώση. Ο διακεκριμένος φυσικός Lodge αναφερόμενος στην προσευχή δήλωνε ότι πιστεύει ότι η προσευχή είναι το μέσο της επικοινωνίας του ανθρώπου με τον Θεό, και ότι το Άγιο Πνεύμα είναι πάντα έτοιμο να βοηθήσει τον άνθρωπο να βρει το αγαθό και την αλήθεια. Στην ίδια κατεύθυνση ήταν και οι Compton, de Broglie, Schrodinger, Sommerfeld, Thomson, Miler κ.α. όπως αναφέρει το άρθρο με τίτλο «Επιστήμονες και προσευχή» που υπογράφει ο Λεωνίδας Καραπιπέρης, Καθηγητής της Φυσικομαθηματικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Σύμφωνα με την Εκκλησία μόνο η επικοινωνία με τον Θεό εξασφαλίζει την εσωτερική σταθερότητα και την διαρκή ψυχική γαλήνη που θεωρείται ύψιστο αγαθό. Η προσφυγή στον Θεό εξασφαλίζει την παρηγοριά, που είναι μέγιστο συναίσθημα ευτυχίας.¹⁴¹

Αντιμετωπίζοντας το θέμα της σχέσης μεταξύ επιστήμης και θρησκείας, η εκκλησία, μέσω της αναφοράς της σε σημαντικούς φυσικούς που εδραίωσαν θεμελιώδεις έννοιες στην επιστήμη, προσπαθεί να δείξει ότι η θρησκεία έχει έναν διαρκή και σημαντικό ρόλο σε όλους τους τομείς της ζωής των ανθρώπων. Η παρουσία αυτών των επιστημόνων, οι οποίοι παράλληλα ήταν θρησκευόμενοι αποδεικνύει ότι η επιστημονική έρευνα και η πίστη δεν είναι αμοιβαία αποκλειόμενες. Έτσι, δημιουργείται ένα συνεκτικό πλαίσιο στο οποίο οι άνθρωποι μπορούν να εξελίσσονται τόσο πνευματικά όσο και διανοητικά όπως αναφέρει

το άρθρο με τίτλο «Επιστήμονες και προσευχή» του Λεωνίδα Καραπιπέρη, Καθηγητή της Φυσικομαθηματικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών.¹⁴⁹

9.2.5 Οι θέσεις για την Χημεία και την Βιολογία

Όταν οι επιστήμες γίνονται παρεμβατικές και προσπαθούν να απαξιώσουν την θεολογία και την πνευματικότητα, σύμφωνα με το περιοδικό, η Εκκλησία λαμβάνει θέση και ασκεί κριτική, εκφράζοντας τις διαφωνίες της. Σε σχετικό της άρθρο με τίτλο «Ο Χριστιανισμός και η εξερεύνησις του διαστήματος» που υπογράφει ο Μάρκος Α.Σιώτης, Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών¹⁵⁰ τονίζει ότι η ζωή δεν είναι απαραίτητο επακόλουθο των μορίων της ύλης και του συνδυασμού των ατόμων. Η στοιχειώδης Φυσική σύσταση κάθε ζωντανού οργανισμού δεν μεταβάλλεται μετά τον θάνατο, αλλά εγκαταλείπεται η ζωογόνος δύναμη που διατηρούσε τα κύτταρα να μην φθείρονται. Ο άνθρωπος δεν είναι σε θέση να προσδιορίσει μέσω της χημείας τη διαφορά ζωντανού και νεκρού οργανισμού. Η ύλη δεν καθοδηγεί ποτέ τη ζωή.

Σε άλλο άρθρο με τίτλο «Επιστημονικά άνακριβεια περί τής προελεύσεως τής ζωής» , που υπογράφει ο εκ Κασσανδρείας Συνέσιος¹⁵¹, στέλνει σχετική αναφορά στην Ιερά Σύνοδο με την οποία σχολιάζει τις δηλώσεις του καθηγητή John Keosian σχετικά με την δημιουργία της ζωής. Ο καθηγητής αναφέρει ότι η ζωή δεν ωφείλεται σε υπερφυσική δύναμη, και συνέχισε λέγοντας ότι η ύπαρξη στο παρελθόν, το παρόν και το μέλλον είναι αποκλειστικά αποτέλεσμα φυσικοχημικών διεργασιών. Οι διατυπώσεις αυτές οφείλονται μόνο σε προσωπική πεποίθηση και σε καμία περίπτωση δεν έχουν αποδειχθεί πειραματικά. Ο Keosian χρησιμοποιώντας, κατά το περιοδικό απαρχαιωμένες θεωρίες του Arrhenius, με σκοπό να αποδείξει τα λεγόμενά του συμπεριλαμβάνει και το πρόβλημα της γένεσης ζωής σε άλλους πλανήτες.

Στην ίδια λογική ήταν και η ομιλία του Γ. Ακκογιάνογλου σύμφωνα με το παραπάνω άρθρο, μέλος της Επιτροπής Ατομικής Ενέργειας, ο οποίος ούτε λίγο ούτε πολύ, σύμφωνα με τον Μητροπολίτη, σχολίασε τη θεωρία του Pasteur για τον τρόπο δημιουργίας της ζωής και αμφισβητώντας την χωρίς πειραματικές αποδείξεις, ανέφερε απλώς ότι οι ζωντανοί

¹⁴⁹ Εκκλησία, αρ.15-16 (1-15/8/1968) σ.369

¹⁵⁰ Εκκλησία, αρ.7 (1-4-1967) σ.162

¹⁵¹ Εκκλησία, αρ.11 (1-5-1970) σ.187

οργανισμοί προήλθαν από τις οργανικές ενώσεις, που προέκυψαν από τα απλά συστατικά της αρχικής ατμόσφαιρας της γης, κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες ενέργειας. Όμως παρόλο που μέσω της Βιολογίας έχει κατορθωθεί να συντεθούν οργανικές ενώσεις, ωστόσο αυτές δεν είναι ικανές να προσδώσουν ζωή στην ύλη.

Από τις παραπάνω ομιλίες σχολιάζει το περιοδικό στο άρθρο του «Η ποιμαντική διακονία τῶν ἀσθενῶν» του Αρχιμανδρίτη Φιλόθεου Φάρου, κρίνεται σαφές ότι και οι δύο ομιλούντες δεν παρουσίασαν επιστημονικά δεδομένα, αλλά ανέφεραν απλές εικασίες τους.¹⁵² Για την Εκκλησία, όταν δεν υπάρχουν πειραματικές αποδείξεις, και όταν εναλλάσσονται τα δόγματα της επιστήμης, μόνο ζημιά δεν μπορεί να κάνει στην πίστη αλλά αντιθέτως όσοι ακολουθούν την πνευματική και ηθική ζωή κρίνουν αυτά που ακούνε και ενισχύεται ακόμα περισσότερο η πίστη τους.

9.2.6 Οι θέσεις για την Ιατρική

Σχετικά με την Ιατρική την περίοδο αυτή γίνεται μια αναφορά στο άρθρο «Η ποιμαντική διακονία τῶν ἀσθενῶν» του Αρχιμανδρίτη Φιλόθεου Φάρου¹⁵³, μέσω της οποίας τονίζεται ότι από την αρχή της ανθρώπινης ιστορίας εμφανίζεται μια βαθιά συσχέτιση μεταξύ της θρησκείας και της προσπάθειας του ανθρώπου να θεραπεύσει τη νόσο. Η ανάπτυξη της Ιατρικής σε σημαντική επιστήμη, αλλά και η τάση των τελευταίων ετών προς μεγαλύτερη εξειδίκευση στις τεχνικές της, οδήγησαν τους γιατρούς σε μια μάλλον αρνητική στάση προς την Εκκλησία. Αυτό ενισχύθηκε και από το γεγονός ότι ορισμένοι από τους γιατρούς ήταν και ακόλουθοι θρησκευτικών αιρέσεων.

Όμως οι τελευταίες εξελίξεις στην επιστήμη όπως υποστηρίζει το παραπάνω άρθρο, οι οποίες υποστηρίζουν ότι η ψυχή, ο νους και το σώμα είναι ενιαία μεταξύ τους, άλλαξαν αυτή την αρνητική στάση και διαπίστωσαν ότι η επιστήμη και η θρησκεία πρέπει να συνεργάζονται αρμονικά. Οι γιατροί δεν έχουν τον χρόνο να ασχολούνται με τα πνευματικά προβλήματα των ασθενών τους, αλλά συγκεντρώνουν όλες τις απαραίτητες πληροφορίες ώστε να κάνουν τη σωστή διάγνωση και να θεραπεύσουν τον ασθενή.

Αν λοιπόν ένας κληρικός θέλει να επισκεφτεί το νοσοκομείο και τους ασθενείς αναφέρει το ίδιο άρθρο, είναι αναμενόμενο να ασχοληθεί με την συναισθηματική

¹⁵² Εκκλησία, αρ.20 (15-10-1967) σ.607

¹⁵³ Εκκλησία, αρ.20(15-10-1967) σ.610

κατάσταση των ασθενών του, σε όρια όμως που να μην εμποδίζουν τη θεραπεία και να μην κουράζουν τον ασθενή.

Επίσης όπως είναι αναμενόμενο, η ασθένεια ή τα σχήματα θεραπείας που υποβάλλεται ένας ασθενής που γνωρίζει ο κληρικός, μπορεί να του έχουν αλλάξει την εξωτερική του εμφάνιση. Ο κληρικός δεν θα πρέπει να δείξει την έκπληξή του και να μην αντιδράσει με την νέα εικόνα αναφέρει το ίδιο άρθρο. Αλλά και στο νοσοκομείο, ο κληρικός θα πρέπει να είναι συνεργάσιμος με το νοσηλευτικό και ιατρικό προσωπικό, επιδεικνύοντας σεβασμό και ευγένεια και να είναι συνεπής στα καθήκοντα του.

9.2.7 Οι θέσεις για τα κοινωνικά ζητήματα

Στο πρώτο τεύχος του περιοδικού το 1963 σε ανώνυμο άρθρο με τίτλο «Δίκαιον αίτημα», αναφέρεται ότι επειδή οι θετικές επιστήμες δεν είναι αναπτυγμένες στην Ελλάδα, είναι αναμενόμενο οι βοηθοί των Θεολογικών και Φιλοσοφικών Σχολών να ζητούν οικονομική βοήθεια μέσω χορήγησης, δεδομένου ότι η πλειοψηφία τους έχουν κάνει μετεκπαίδευση στο εξωτερικό, έχουν συγγραφική και επιστημονική εργασία, κατέχουν διδακτορικά πτυχία. Τονίζεται δηλαδή, ότι απαραίτητο είναι να αντιληφθούν οι αρμόδιοι ότι οι πνευματικές επιστήμες είναι αντάξιες των θετικών επιστημών, μιας και ο επιστημονικός κόσμος του εξωτερικού παρακολουθεί με μεγάλο ενδιαφέρον την ελληνική συμβολή στην ανάπτυξη του πεδίου της Θεολογίας, της Βυζαντινολογίας και των Κλασσικών Σπουδών.¹⁵⁴

Στο εξωτερικό και συγκεκριμένα στην Ανατολική Γερμανία έρχεται η είδηση περί ιδρύσεως στο Πανεπιστήμιο Jena έδρα «επιστημονικής αθεΐας», στην οποία μάλιστα όρισε και καθηγητή. Η Εκκλησία θεωρεί τις ενέργειες αυτές, επιρροές από το κομμουνιστικό καθεστώς και τις χαρακτηρίζει ως αφελείς, καθώς όπως λέει, η θρησκεία έχει τις ρίζες της βαθιά στην ανθρώπινη ψυχή και είναι αδύνατον να εκριζωθεί. Τονίζει τέλος στο ανώνυμο άρθρο με τίτλο «Πανεπιστημιακή έδρα δια την "επιστημονικήν άθεϊαν"», ότι οι προσπάθειες της Ρωσίας για την επιβολή της αθεΐας με κάθε μέσο έχουν αποβεί άκαρπες.¹⁵⁵

Σχολιάζοντας την εξέλιξη της κοινωνίας σε άλλο άρθρο που υπογράφει ο Θεοδόσιος Σπεράντσας Καθηγητής του Πανεπιστημίου σε άρθρο στο περιοδικό με τίτλο «Πνοή

¹⁵⁴ Εκκλησία, αρ.1 (1-1-1963) σ.27

¹⁵⁵ Εκκλησία, αρ.3 (1-2-1964) σ.72

αέρος», το περιοδικό επισημαίνει ότι η μοναδική ενασχόληση του ανθρώπου είναι η παραγωγή και η κατανάλωση. Το αποκλειστικό κίνητρο του ανθρώπου έχει γίνει το υλικό συμφέρον, και αναζητά υλικά αγαθά με απύθμενο ενδιαφέρον με αποτέλεσμα να περιστοιχίζεται από πόνο, οδύνη, άγχος, αγωνία και γενικά μια απελπιστική ζωή. Αυτή η υλομανία σφραγίζεται με συνεχή βαναυσότητα σε όλη του την ζωή. Και ένα αίτιο αυτής της καταστροφής είναι η επιστήμη, η οποία συνεχώς εφευρίσκει «...φρικτότερα όργανα όλεθρου και καταστροφής ...». ¹⁵⁶

9.2.8 Γενικές θέσεις για την επιστήμη

Η Εκκλησία αναγνωρίζει τις εξελίξεις και την ανάπτυξη στις επιστήμες καθώς και τα επιτεύγματα, τόσο στην Αστρονομία, όσο και στη Βιολογία και την Ιατρική. Ωστόσο δεν παύει και αυτή τη δεκαετία να θεωρεί ότι η ανάπτυξη των τεχνολογιών και των θετικών επιστημών και ταυτόχρονα η μηχανοποίηση και η υλιστικοποίηση της ζωής είχε μοιραία συνέπεια την άρνηση της θρησκείας και της πνευματικής ζωής. Η απόσπαση από την πίστη ατονεί όχι μόνο τη θρησκευτική πίστη αλλά και την παράδοση στις αξίες.

Ο άνθρωπος μέσω των ανακαλύψεών του αναφέρει άρθρο που υπογράφει ο εκ Αλεξανδρείας Χριστόφορος με τίτλο «Εόρτια γράμματα», αντί να γαληνεύει βιώνει τραγικές εμπειρίες και καταβάλλεται από άγχος. Στην σύγχρονη κοινωνία ξεχνιέται ότι ο άνθρωπος αποτελεί την ανώτερη αξία του κόσμου, η σχέση της λογικής και της πίστης διαταράσσονται ¹⁵⁷ Για χάρη του ανθρώπου ο Θεός ενσαρκώθηκε και ο Χριστός πέθανε αναφέρει ο Θεοδόσιος Σπεράντσας με τίτλο «Ο μεγαλύτερος κίνδυνος». ¹⁵⁸ Είναι λοιπόν πλάνη να θεωρεί κανείς ότι αιτία της διαταραχής είναι η επιστήμη. Ως αίτιο της διαταραχής μπορεί να θεωρηθεί όμως η πολιτική, που επιζητά να είναι η μοναδική που κυριαρχεί στη ζωή του και πολλές φορές επιβάλλεται με βίαιο τρόπο. Μεταξύ άλλων, η πολιτική μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνη και για την υποδούλωση της επιστήμης όπως έχει συμβεί και στο παρελθόν με την τέχνη.

Η εποχή που ζούμε είναι εκπληκτική, παραδέχεται σε άλλο άρθρο του περιοδικού το 1963 με τίτλο «Νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸν Χριστόν» του Θεοδόσιου Σπεράντσα, Καθηγητή

¹⁵⁶ Εκκλησία, αρ.9 (1-5-1965) αρ.473

¹⁵⁸ Εκκλησία, αρ.6 (15-3-1961) σ.105-106

του Πανεπιστημίου Αθηνών, λόγω των ιλιγγιωδών επιστημονικών κατακτήσεων. Ο άνθρωπος κατάφερε να βγει για πρώτη φορά και να ερευνήσει το διάστημα ως πολυδιψής ερευνητής του μυστηρίου. Και είναι αναμενόμενο αυτές οι εξελίξεις να μεταβάλλουν τις συνθήκες της ζωής και να δημιουργούν νέα δεδομένα. Σήμερα άλλωστε η διανόηση και η ψυχή του ανθρώπου είναι διαφορετικές από το παρελθόν. Το πρόβλημα όμως είναι, ότι δεν είναι πιο ευτυχισμένος από πριν ούτε περισσότερο γαλήνιος. Αντί να προσανατολίζεται προς τον Θεό απομονώνεται περισσότερο και γίνεται ιδιοτελής. Έπαψε να είναι δούλος της φύσης αλλά κατέληξε να είναι δούλος των συνθηκών που ο ίδιος κατασκεύασε. Οι ηθικές αξίες αποδυναμώνονται και μαζί τους και οι πνευματικές αξίες. Χωρίς αυτό να σημαίνει φυσικά ότι ο άνθρωπος πρέπει να αφοσιωθεί μόνο στην πνευματικότητά του. Ίσα ίσα θα πρέπει να ερευνά συνεχώς, να εφευρίσκει, να αναζητά την αλήθεια και να επιζητά την τελειότητα. Θα πρέπει λοιπόν να βρει την χρυσή τομή που να συνδυάζει την έρευνα και την επιστήμη με την πίστη και τον σεβασμό στη Θεία Δημιουργία αναφέρει το ίδιο άρθρο.¹⁵⁹

Σε άλλο τεύχος σε ανώνυμο άρθρο με τίτλο «Επέκεινα πάσης έπιστημονικής θεωρίας» ασκείται δριμύτατη κριτική στο περιοδικό *Εποχές* και συγκεκριμένα σ' ένα άρθρο του όπου ο Γρ. Ευστρατιάδης καταφέρεται ενάντια στην θρησκεία, αναφέροντας ότι η εικόνα του κόσμου που παρουσιάζεται μέσω της Βίβλου έχει εκμηδενιστεί. Τους ισχυρισμούς του αυτούς, το περιοδικό τους χαρακτηρίζει αφελείς και ότι δείχνουν άγνοια των διαφορών μεταξύ θρησκείας και επιστήμης, θέλοντας να διευκρινίσει ότι δεν πρέπει να συγχέονται αυτές οι δύο έννοιες και να δημιουργούνται εντυπώσεις που κλονίζουν την πίστη του λαού.¹⁶⁰

Στο ίδιο μήκος κύματος, κατακρίνει τον αρθρογράφο των *Νέων*, σε ανώνυμο άρθρο με τίτλο «Πίστις εις τὸν Θεὸν καὶ έπιστημονική γνῶσις» που υποστηρίζει ότι η πίστη σε έναν προσωποποιημένο Θεό βρίσκεται σε αντίθεση με τη σύγχρονη γνώση, θεωρώντας ότι πρόκειται για ένα κάκιστο άρθρο που δεν θα έπρεπε να βρίσκεται σε μια σοβαρή εφημερίδα. Την απάντηση στο άρθρο αυτό την δίνει σύμφωνα με το περιοδικό ο Πρύτανης του Πανεπιστημίου Αθηνών, Ν. Παπαϊωάννου ο οποίος διευκρίνησε ότι ως εκπρόσωπος των Θετικών Επιστημών τονίζει ότι δεν υπάρχει καμία επιστημονική ανακάλυψη η οποία να αποδυνάμωσε την πίστη στον Θεό. Εκτός των άλλων, συνεχίζει σε μεταγενέστερο τεύχος ο Νικόλαος Τωμαδάκης, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών, στην επιστήμη δεν υπάρχει

¹⁵⁹ Εκκλησία, αρ.10 (15-5-1963) σ.283

¹⁶⁰ Εκκλησία, αρ.2 (16-1-1964) σ.45

πάγια και αμετάβλητη επιστημονική γνώση. Κάτι που σήμερα είναι επιστημονική αλήθεια, άυριο γίνεται ξεπερασμένη θεωρία. Αντίθετα όμως, στην Εκκλησία δεν υπάρχει διαλεκτική σύμφωνα με άρθρο του περιοδικού του Νικόλαου Τωμαδάκη, Καθηγητή Πανεπιστημίου Αθηνών με τίτλο «Όρθοδοξία και διαλεκτική». Όταν τεθεί ένα δόγμα μένει αμετάβλητο στους αιώνες. Αυτό θα πρέπει να καταστεί σαφές ιδίως στη νέα γενιά που βλέπει την επιστήμη σαν άλλη θεότητα.^{161,162}

Ενώ αντίθετα το περιοδικό επικροτεί την παρατήρηση που σημειώνεται σε ένα τεύχος εφημερίδας, ότι το μόνο αποτέλεσμα που προκύπτει όταν κάποιος θέλει την επιστήμη και τη θρησκεία να αντιδικούν, είναι βλάβη. Η θρησκεία, για όσους γνωρίζουν καλά, πουθενά δεν συγκρούεται με την επιστήμη και τις προόδους της. Σε συγκρούσεις καταλήγουν μόνο όσοι έχουν αντιληφθεί λανθασμένα τη θρησκεία. Η αληθινή επιστήμη, όχι μόνο δεν απομακρύνει την πίστη, αλλά αντίθετα τονίζει την αναγκαιότητα της και σε καμία περίπτωση δεν είναι εφικτό η θρησκευτική συνείδηση να ενταχθεί στην επιστημονική γνώση αναφέρει το ανώνυμο άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Θρησκεία και επιστήμη».^{163,164}

Σύμφωνα με το άρθρο του Θεοδοσίου Σπεράντσα Καθηγητή Πανεπιστημίου Αθηνών με τίτλο «Έκὰς οἱ Βέβηλοι», τα επιστημονικά επιτεύγματα είναι εκθαμβωτικά. Ωστόσο τα καταπληκτικά του επιτεύγματα, όχι μόνο τον απομάκρυναν από την πίστη, αλλά τον παρέδωσαν ανυπεράσπιστο, στις καταστροφικές δυνάμεις που ο ίδιος απελευθέρωσε, αφού εφηύρε φρικτά όργανα ολέθρου. Οι νέοι επιστήμονες κατά κανόνα, αρνούνται ότι ο σκοπός της ζωής πρέπει να είναι η οικοδομή της βασιλείας του Θεού θεωρώντας ότι η ιστορική σάρκα της αγίας Εκκλησίας μας είναι παρωχημένη.¹⁶⁵ Αν και η ποιότητα ζωής του αναπτύχθηκε και όντως, υπάρχει υπεραφθονία υλικών αγαθών, ο εσωτερικός του κόσμος βυθίστηκε στη σκιά. Οι σύγχρονες τεχνικές, μηχανοποιούν συνεχώς τη ζωή και την σφραγίζουν με υλιστική σφραγίδα, ενώ σε άλλο άρθρο του αναρωτιέται αν η εμπλουτισμός στη ζωή μας μέσω των τεχνικών επιτευγμάτων αν έχουν ανυψώσει αντίστοιχα το ήθος μας, ή έχουν βελτιώσει τον χαρακτήρα μας: *Και είναι γεγονός άναμφιβήτητον, ὅτι ἡ σύγχρονος τεχνική μηχανοποιεῖ συνεχῶς τὴν ζωὴν καὶ ὅτι σφραγίζει, μὲ τὴν ἰδικὴν τῆς ὑλιστικῆν καὶ ἀντιπαραδοσιακὴν σφραγίδα.* Συμβαίνει έτσι μια ρήξη του σύγχρονου ανθρώπου προς την

¹⁶¹ Εκκλησία, αρ.7 (1-4-1965) σ.194

¹⁶² Εκκλησία, αρ.2 (15-1-1965) σ.67

¹⁶³ Εκκλησία, αρ.13 (1-7-1964) σ.371

¹⁶⁴ Εκκλησία, αρ.15 (1-8-1965), σ.410

¹⁶⁵ Εκκλησία, αρ.13 (1-10-1967) σ.553-554

πατροπαράδοτη ακεραιότητα και πλαστικότητα. Και όσο αναζητά την υλική ικανοποίηση συνθλίβεται και η ελευθερία της σκέψης του και της συνείδησής του.¹⁶⁶

Σε σχέση με το επίτευγμα των Αμερικανών επιστημόνων με την προσελήνωση το περιοδικό και σε αυτή τη περίπτωση παίρνει θέση για το αξιοθαύμαστο αυτό γεγονός, σε άρθρο με τίτλο «Χριστιανική πίστις και σύγχρονος έπιστημονική έρευνα» που υπογράφει ο Κων.Γ.Μπόνης, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών, αρχικά εκφράζοντας τον θαυμασμό του και κατόπιν μελετώντας τις σχέσεις επιστήμης και θρησκείας και χωρίζοντας τις σε δύο χρονικές περιόδους: Η πρώτη φάση εκτείνεται από τον 2^ο αιώνα μ.Χ. όπου υιοθετούνται πάσης φύσεως συκοφαντίες των Ιουδαίων και των φιλοσόφων με κύριους αντιθρησκευτικούς εκπροσώπους τον Κέλσο και τον Πορφύριο και η δεύτερη φάση, η οποία ξεκινάει από τις αρχές της Αναγέννησης και χαρακτηρίζεται από δογματικές αυθαιρεσίες του αλόγιστου ορθολογισμού, του ιστορικού υλισμού, της μηχανοκρατίας, του δαρβινισμού κ.α. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, οι σχέσεις της χριστιανικής πίστης και της επιστήμης, έλαβαν χαρακτηριστική τροπή. Οι επιστημονικές έρευνες που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια του πολέμου ενσωμάτωσαν πνευματικότητα, με τέτοιο τρόπο, ώστε οι εκπρόσωποι αυτών των επιστημών, να παρουσιάζονται ως περισσότερο εξοικειωμένοι με τα πνευματικά θέματα της θρησκείας.¹⁶⁷

---

¹⁶⁶ Εκκλησία, αρ.21 (1-11-1964) σ.565-566

¹⁶⁷ Εκκλησία, αρ.20-21 (1 έως 15-9-1969) σ.443-445

10. Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» για την Κοινωνία και τις Επιστήμες στη Δεκαετία 1970-1980

10.1 Εισαγωγή

Η δεκαετία 1970-1980 αποτελεί μια σημαντική περίοδο κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών εξελίξεων που καθόρισαν τη μετέπειτα πορεία της. Η δεκαετία αυτή ξεκίνησε με την στρατιωτική χούντα των Συνταγματαρχών, η οποία κατέρρευσε το 1974 μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο εξαιτίας του πραξικοπήματος που είχε οργανωθεί από τη χούντα. Μετά το 1974 η Ελλάδα επέστρεψε στη δημοκρατία γνωστή σαν περίοδος «Μεταπολίτευσης». Η Ελλάδα, γνώρισε τόσο την ανάπτυξη, όσο και προκλήσεις.

10.1.1 Πολεμικές εξελίξεις την περίοδο 1970-1980

Τη δεκαετία αυτή η Ελλάδα δεν συμμετείχε άμεσα σε πολεμικές συγκρούσεις, όμως η πολιτική της την επηρέασε σε μεγάλο βαθμό. Το 1974, τον Ιούλιο, έγινε η τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Η Χούντα, παρά τις πληροφορίες για ασυνήθιστες κινήσεις που φανέρωναν πολεμική προετοιμασία στους τούρκικους θύλακες της Κύπρου, αλλά και τον απόπλου τούρκικων πολεμικών πλοίων από τα νότια τουρκικά παράλια με κατεύθυνση την Κύπρο, δεν έλαβε κανένα μέτρο απόκρουσης μιας τουρκικής εισβολής. Έτσι, η εθνική φρουρά βρέθηκε απροετοίμαστη. (Καραμανλής, 2005) Αφορμή της εισβολής ήταν το πραξικόπημα που οργάνωσε η Χούντα σε συνεργασία με την ΕΟΚΑ κατά του Προέδρου Μακάριου. Η επιχείρηση, είχε το όνομα «Αττίλας» και κατέληξε στην κατοχή από την Τουρκία της Βόρειας Κύπρου, η οποία παραμένει μέχρι και σήμερα στην κατοχή τους. Η εισβολή, με τις κτηνωδίες ενάντια στους Ελληνοκυπρίους, είχε σαν αποτέλεσμα τη μετακίνηση χιλιάδων Ελληνοκυπρίων αλλά και Τουρκοκυπρίων, με άμεση επίδραση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις (Καραμανλής, 2005).

Μετά το 1974, επανήλθε η δημοκρατία στην Ελλάδα, μια εποχή γνωστή ως Μεταπολίτευση, όπου η Ελλάδα αναδιοργάνωσε τις ένοπλες δυνάμεις της. Οι στρατιωτικές αρχές υποτάχθηκαν στην πολιτική ηγεσία για να αποτραπεί η επανάληψη οποιουδήποτε παρόμοιου στρατιωτικού εγχειρήματος όπως στο παρελθόν με το πραξικόπημα. Οι εντάσεις με την Τουρκία συνεχίστηκαν, λόγω διαφορών στο Αιγαίο, με κύριες αιτίες διένεξης, η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας, τα χωρικά ύδατα, τα δικαιώματα εκμετάλλευσης των

διάφορων φυσικών πόρων κ.α. Σοβαρή ήταν η κρίση μεταξύ των δύο χωρών το 1976 με το τούρκικο ερευνητικό σκάφος που πραγματοποιούσε έρευνες στην ελληνική υφαλοκρηπίδα (Καραμανλής, 2005).

Η Ελλάδα συνεργάστηκε με τις ΗΠΑ ως μέλος του ΝΑΤΟ¹⁶⁸, όπου η σχέση της χώρας μας με το ΝΑΤΟ πέρασε από διάφορες φάσεις κρίσεις, με κύρια επιδίωξη την εξασφάλιση προστασίας από την Τουρκία.

Η δεκαετία αυτή κατά βάση, χαρακτηρίστηκε με την εισβολή στην Κύπρο, και τις κρίσιμες σχέσεις με την Τουρκία.¹⁶⁹ (Καραμανλής, 2005)

10.1.2 Κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις την περίοδο 1970-1980

Οι πρώτες εκλογές έγιναν τον Νοέμβριο του 1974, με κερδισμένο το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας υπό την ηγεσία του Κωνσταντίνου Καραμανλή. Το νέο Σύνταγμα ίσχυσε το 1975, μέσω του οποίου ενισχύθηκαν η προστασία των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων και καθορίστηκε το πολίτευμα σε Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία. Η επίσημη έναρξη των διαπραγματεύσεων παρά το γεγονός ότι είχε προηγηθεί όλο το προηγούμενο διάστημα έντονων και περίπλοκων διαπραγματεύσεων, σηματοδοτήθηκε στις 27-7-1976 σε Υπουργική Σύνοδο των ευρωπαϊκών κοινοτήτων και της Ελλάδας στις Βρυξέλες (Φίλανδρος, 2008). Η ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ¹⁷⁰ είχε συνέπειες τόσο οικονομικές όσο και πολιτικές για τα επόμενα χρόνια.

Κατά την περίοδο αυτή οργανώθηκαν εργατικά σωματεία και συνδικαλιστικοί οργανισμοί, μέσω των οποίων οι εργαζόμενοι επιδίωκαν καλύτερες εργασιακές συνθήκες, αύξηση μισθών, διατήρηση ωραρίου κ.α. Στην πτώση της χούντας σημαντικό ρόλο έπαιξε το φοιτητικό κίνημα με την εξέγερση του Πολυτεχνείου το 1973 (Χανδρινός, 2019). Μπορεί να πέρασαν 8 μήνες από την καταστολή της εξέγερσης μέχρι την αλλαγή του πολιτεύματος, ωστόσο, η εξέγερση δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την πτώση: Απομόνωσε κοινωνικά τη Χούντα, συνέβαλε στην όξυνση των εσωτερικών της αντιθέσεων αλλά κυρίως άλλαξε

---

¹⁶⁸ North Atlantic Treaty Organization. Πρόκειται για στρατιωτική αμυντική συμμαχία 32 χωρών της Δύσης, με σκοπό την ανάπτυξη της συνεργασίας μεταξύ των χωρών-μελών σε διάφορους τομείς.

¹⁶⁹ Πέραν από το ζήτημα της Κύπρου, ο Καραμανλής επιλαμβάνονταν και το θέμα της άμυνας της χώρας σε περίπτωση σύρραξης με την Τουρκία.

¹⁷⁰ Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα. Βασικός της σκοπός είναι η προώθηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

την συνείδηση και τους συσχετισμούς δυνάμεων από κάτω.¹⁷¹ Με την μεταπολίτευση, περισσότεροι φοιτητές συμμετείχαν στις πολιτικές και κοινωνικές δράσεις στην Ελλάδα (Συρίγος & Χατζηβασιλείου, 2023).

Η μετακίνηση μεγάλου μέρους του πληθυσμού στα μεγάλα αστικά κέντρα, με στόχο την απόκτηση ενός καλύτερου βιωτικού επιπέδου αποτελεί χαρακτηριστικό της παραπάνω περιόδου. Παράλληλα, μετανάστες από γειτονικές χώρες των Βαλκανίων έρχονται στην Ελλάδα, αναζητώντας εργασία και καλύτερες συνθήκες διαβίωσης (Συρίγος & Χατζηβασιλείου, 2023).

Αλλά και στον πολιτισμό της η Ελλάδα αναπτύσσεται με σημαντικές εξελίξεις στην μουσική, το θέατρο, τον κινηματογράφο και τη λογοτεχνία. Στην ανάπτυξη αυτή συνετέλεσε και η ελευθερία έκφρασης, εξαιτίας της επαναφοράς της δημοκρατίας στη χώρα μας. Πρόκειται λοιπόν για μια σημαντική περίοδο ανακατατάξεων και μετασχηματισμών για τη χώρα στην πολιτική, στην κοινωνία και στον πολιτισμό της.

---

¹⁷¹ «Οι λαχειοπώλες τ' ουρανού. Μια αναδρομή στους κοινωνικούς και ταξικούς αγώνες της Ελλάδας των δεκαετιών '60-'70

10.1.3 Αστρονομικές ανακαλύψεις την περίοδο 1970-1980

Την παραπάνω δεκαετία, οι αναζητήσεις και έρευνες στο διάστημα συνεχίζονται, με τις αποστολές Voyager 1 και Voyager 2 να εκτοξεύονται για την εξερεύνηση των εξωτερικών πλανητών του ηλιακού μας συστήματος. Πολύτιμες πληροφορίες ελήφθησαν για τον Δία όπως δεδομένα για τους δακτύλιούς του, τον Κρόνο, τον Ουρανό και τον Ποσειδώνα. Κοντινότερες εικόνες του Δία ελήφθησαν από τις αποστολές Pioneer 10 και Pioneer 11 το 1972 και 1973 αντίστοιχα (Kohlhase & Penzo, 1977).

Στην επιφάνεια του Άρη προσεδαφίστηκαν οι αποστολές Viking 1 και Viking 2 αποστέλλοντας σχετικές εικόνες και δεδομένα, αφού χαρτογράφησαν και ανέλυσαν μεγάλες επιφάνειες στον Άρη. Παράλληλα διεξήχθησαν έρευνες για την ύπαρξη εξωγήινης ζωής¹⁷².

Περισσότερες μελέτες έγιναν για την αρχή του σύμπαντος και την θεωρία της Μεγάλης Έκρηξης. Λεπτομερείες έρευνες κατέληξαν στην μεγάλη ισοτροπία του σύμπαντος. Η γενική θεωρία της σχετικότητας επιβεβαιώθηκε με την ανακάλυψη των πάλσαρ, δηλαδή αστέρων νετρονίων με ισχυρό μαγνητικό πεδίο, περιστρεφόμενοι με μεγάλη ταχύτητα γύρω από τον άξονα (Kohlhase & Penzo, 1977).

Όσον αφορά τις μαύρες τρύπες, η μελέτη του Stephen Hawking το 1974 πρότεινε ότι οι μαύρες τρύπες μπορούν να εκπέμπουν ακτινοβολία και να χάνουν μάζα (Hawking, 1993).

Πρόκειται για ανακαλύψεις συνολικά που επέδρασαν στην ακόμη καλύτερη κατανόηση του σύμπαντος θέτοντας περισσότερες βάσεις για τις ανακαλύψεις που ακολούθησαν.

---

¹⁷²Ανακτήθηκε από: <https://www.britannica.com/technology/spacecraft>

10.1.4 Ιατρικές ανακαλύψεις την περίοδο 1970-1980

Την παραπάνω περίοδο σημαντικές ιατρικές ανακαλύψεις συνέχισαν να συμβαίνουν βελτιώνοντας περαιτέρω την ποιότητα ζωής των ασθενών, και θεραπεύοντας περισσότερες ασθένειες.

Τα αντιυπερτασικά φάρμακα και τα φάρμακα των καρδιαγγειακών παθήσεων βελτιώνονται σημαντικά. Κατά την δεκαετία αυτή, ξεκινούν οι έρευνες της ανοσοθεραπείας για την καταπολέμηση του καρκίνου. Η περισσότερη κατανόηση του ανοσοποιητικού συστήματος ανοιξάν νέους δρόμους για την θεραπεία ορισμένων μορφών καρκίνου (Α. Αντωνιάδης et al., 2000). Την ίδια περίοδο, αναπτύσσεται και η αξονική τομογραφία για την απεικόνιση των εσωτερικών βλαβών σε όργανα, μια επαναστατική μέθοδο για την βελτίωση της διάγνωσης των ασθενειών, ενώ οι πρώτες εικόνες MRI, μαγνητικής τομογραφίας ελήφθησαν το 1973, απεικονίζοντας μαλακούς ιστούς οργάνων, χωρίς την χρήση της βλαβερής ιονίζουσας ακτινοβολίας.

Η τεχνολογία του ανασυνδυσμένου DNA αναπτύχθηκε επίσης επιτρέποντας την παρέμβαση στο γενετικό υλικό, με τμήματα γενετικού υλικού με επιθυμητές ιδιότητες. Αυτή η τεχνολογία θεμελίωσε τις μελλοντικές εξελίξεις στην βιολογία, όπως για παράδειγμα την παραγωγή ινσουλίνης όχι από χοίρους, αλλά από βακτήρια (J. Watson et al., 2010).

Για την θεραπεία κληρονομικών ασθενειών με δυσοίωνες προβλέψεις, αναπτύχθηκε επίσης και η γονιδιακή θεραπεία, της οποίας η μελέτη ξεκίνησε το 1970 και η πρώτη εφαρμογή στον άνθρωπο έγινε το 1990 (Anderson, 1984).

Στην χειρουργική, η λαπαροτομία αρχίζει να χάνει έδαφος και να την αντικαθιστά η λαπαροσκοπική, μια ελάχιστα επεμβατική μέθοδος, με λιγότερη απώλεια αίματος του ασθενούς, και λιγότερες μετεγχειρητικές επιπλοκές. Στις μεταμοσχεύσεις υπήρξε επίσης πρόοδος, με την μεγαλύτερη έρευνα να επικεντρώνεται και στην διαχείριση της απόρριψης του μοσχεύματος από τον ασθενή. Νεό εμβόλιο αναπτύχθηκε με στόχο την πρόληψη της ηπατίτιδας Β, μιας σοβαρής ιογενούς πάθησης του ήπατος (Hagoood, 1996).

Συμπεραίνουμε ότι η δεκαετία 1970-1980 αποτέλεσε μια κρίσιμη περίοδο για την ανάπτυξη της ιατρικής επιστήμης, χαρακτηριζόμενη από σημαντικές καινοτομίες σε πολλούς τομείς, όπως τα φάρμακα, η χειρουργική και οι απεικονιστικές μέθοδοι.

10.1.5 Η Εκκλησία την περίοδο 1970-1980

Αρκετές είναι και οι εξελίξεις στην Εκκλησία την περίοδο αυτή. Μετά την αποκατάσταση της Δημοκρατίας το 1974, η Εκκλησία προσπάθησε να διατηρήσει τον σημαντικό κοινωνικό της ρόλο (Βακαλόπουλος, 1976). Ως Αρχιεπίσκοπος ορίστηκε ο Σεραφείμ, το 1973 ο οποίος προσπάθησε να διατηρήσει την ενοποιημένη φυσιογνωμία της Εκκλησίας στις νέες πολιτικές μεταρρυθμίσεις.¹⁷³

Οι σχέσεις με το κράτος παρέμειναν στενές, παρόλο που η Εκκλησία έπρεπε να προσαρμοστεί στην νέα συνθήκη της αλλαγής πολιτεύματος, και να επανεξετάσει τον ρόλο της στην κοινωνία. Σημαντικές ήταν και η προσπάθειες για την βελτίωση της εκκλησιαστικής παρουσίας και των δραστηριοτήτων της, ενώ διεθνώς επιχειρήθηκε να γίνει διαθρησκευτικός διάλογος για τη γεφύρωση των σχέσεων μεταξύ διαφορετικών θρησκειών (Βακαλόπουλος, 1976).

Συνολικά πρόκειται για μια περίοδο μεταβατική για την Εκκλησία, με κύριο στόχο της την προσαρμογή στα νέα πολιτικά και κοινωνικά δεδομένα.

10.2 Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» την δεκαετία 1970-1980

10.2.1 Εισαγωγή

Κατά την παρούσα περίοδο μελετήθηκαν 223 τεύχη του περιοδικού, εκ των οποίων 18 περιέχουν άρθρα που σχετίζονται με την επιστήμη και τη θρησκεία. Συγκεκριμένα, σε 12 τεύχη υπάρχουν γενικά θέματα που συνδέονται με την επιστήμη και τη θρησκεία, 2 τεύχη περιλαμβάνουν άρθρα σχετικά με τα μαθηματικά και τη φυσική, 3 τεύχη ασχολούνται με την αστρονομία, και 1 τεύχος περιέχει άρθρο σχετικό με τη βιολογία.

---

¹⁷³ Εκκλησία, αρ.3-4 (1 έως 15-2-1974) σ.34

10.2.2 Οι θέσεις για την Αστρονομία

Με άρθρο που έχει τίτλο «Η Γη και ο Ήλιος» που υπογράφει ο Αρχιμανδρίτης Αμβρόσιος Γ. Λένης σχολιάζει τις εξελίξεις γύρω από την έρευνα που γίνεται στο διάστημα. Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι η έξοδος του ανθρώπου εκτός της γης και η ριψοκίνδυνη κατάκτηση του φυσικού δορυφόρου¹⁷⁴, αποτελούν τα σημαντικότερα επιτεύγματα της ανθρώπινης διάνοιας. Θα ήταν όμως μεγαλύτερο επίτευγμα, συνεχίζει, αν αυτό δεν προκαλούσε πρόβλημα στη σύγχρονη κοινωνία.

Υπάρχει μια λεπτή διαχωριστική γραμμή μεταξύ της επιστημονικής θεωρίας και της ηθικής βιοθεωρίας. Το πρόβλημα ξεκινά, από τη στιγμή που θα επιχειρήσουμε την πρακτική εφαρμογή των δεδομένων της διαστημικής επιστήμης στη σφαίρα της μεταφυσικής μας υπόστασης. Αν η επιστήμη από την μελέτη του φυσικού κόσμου επιχειρήσει να μεταβεί στον υπερφυσικό κόσμο, τότε θα ακολουθεί μια λανθασμένη πορεία, καθώς αυτή η μετάβαση δεν απαιτεί επιστημονική γνώση αλλά πίστη και πνευματικότητα.

Ένα άλλο ζήτημα που σχολιάζει ο Αρχιμανδρίτης στο παραπάνω άρθρο, είναι η αναφορά των Αστρονόμων για μετοίκηση σε άλλους πλανήτες όταν ο ήλιος πλησιάσει τη γη σε βαθμό που τείνει να την εξαυλώσει. Οι επιστήμονες, θέλουν μέσω των διαστημικών αναζητήσεων τους, να εξετάσουν το ενδεχόμενο της μετοίκησης, ώστε όπως διακηρύσσουν να διασώσουν το ανθρώπινο γένος, κατασκευάζοντας μιας σύγχρονη κιβωτό, υπό μορφή διαστημικού οχήματος.

Η Εκκλησία μέσω της Αγίας Γραφής αναφέρει το ίδιο άρθρο, αρνείται κατηγορηματικά την εκδοχή της μετοίκησης, μην θεωρώντας την λύση. Υποστηρίζει ότι μετά την καταστροφική πυρκαγιά που θα συμβεί στη γη, *«τὸ διάδοχον σχῆμα θὰ εἶναι νέα τις δημιουργία καὶ ριζικὴ ἀλλαγὴ ἐκ βάρθρων ἀναστάτωσιν τοῦ διαστημικοῦ χώρου»*. Η καταστροφή που θα συμβεί δηλαδή δεν θα είναι γήινη, αλλά συνολική, με την ριζική μεταστοιχείωση της δημιουργίας. Έτσι η προσπάθεια της μετανάστευσης σε άλλους πλανήτες για την διατήρηση του ανθρώπινου είδους, είναι εκ των πραγμάτων καταδικασμένη. Η διαιώνιση του είδους μας άλλωστε είναι δεδομένη αλλά με διαφορετικό τρόπο. Πρώτον, με την αιώνια ψυχή του, η οποία δεν θα πεθάνει και δεύτερον με την μεταφορά του στη Βασιλεία των Ουρανών.¹⁷⁵

¹⁷⁴ Αναφέρεται στον πλανήτη Άρη.

¹⁷⁵ Εκκλησία, αρ.10 (15-4-1971) σ.214-216

Σε άλλο του άρθρο το περιοδικό, το έτος 1973, με τίτλο «Φυσικόν κοσμοείδωλον, ελευθερία και προσευχή» που υπογράφει ο Καθηγητής Φυσικομαθηματικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, Δημ.Δ.Κωστάκης, περιλαμβάνει μια φράση του Magnus Braup του κατασκευαστή των πυραύλων και των διαστημόπλοιων που σε απάντηση του για την αξία της έρευνας του διαστήματος, αναφέρει ότι ο Θεός δημιούργησε τον άνθρωπο και του έδωσε την έφεση για τη γνώση και αναμένει ο άνθρωπος να τα χρησιμοποιήσει δεόντως. Η επιστημονική έρευνα δεν πρέπει να σταματήσει, καθώς έχουμε τα εφόδια και εργαλεία για την εξερεύνηση του διαστήματος, με τη βοήθεια και τη θέληση του Θεού, ο οποίος μας δίνει την ευχή και ευλογία του.¹⁷⁶

Ο Καθηγητής της Φυσικομαθηματικής Σχολής Δημ.Δ.Κωστάκης αναφέρει ότι ο άνθρωπος τα αρχαία χρόνια θεωρούσε κέντρο του σύμπαντος τη γη, και έδωσε σημαντικούς αγώνες για να υιοθετήσει τελικά το ηλιοκεντρικό σύστημα. Ανακάλυψε ότι υπάρχουν δισεκατομμύρια γαλαξίες, με δισεκατομμύρια άστρα που κινούνται στον χώρο. Υπολόγισε την ταχύτητα του φωτός, ενώ ανακάλυψε τα κβάζαρς και τα παλσαρς, τις μαύρες τρύπες και άλλα παράδοξα αντικείμενα. Οι αστρονόμοι βρίσκους του νόμους με τους οποίους διέπονται οι κινήσεις των πλανητών. Αλλά το πρόβλημα της δημιουργίας του σύμπαντος, συνεχίζει να διαφεύγει της επιστημονικής μελέτης, καθώς πρόκειται για ένα θέμα μεταφυσικό και όχι επιστημονικό. Οπότε είναι λυπηρό, κάποιιο να αρνούνται ότι το σύμπαν είναι ένας διακοσμημένος ναός. Η θέα του σύμπαντος είναι περισσότερο ελκυστική, μεγαλοπρεπής και επιβλητική, γι' αυτό και ο ρόλος μας πρέπει να είναι ουσιώδης και υπεύθυνος αναφέρεται στο ίδιο άρθρο.¹⁷⁷

Η θέση του περιοδικού για την κοσμογονία παραμένει στα πλαίσια της Θείας Δημιουργίας. Συγκεκριμένα, σε ανώνυμο άρθρο του Ιουνίου το 1978 με τίτλο «Σύγχρονος έρμηνευτική προσέγγισης τοῦ Α' Κεφαλαίου τῆς γενέσεως»¹⁷⁸, αναφέρεται ότι η κοσμογονία και η υλική δημιουργία περιγράφεται αναλυτικά στο πρώτο κεφάλαιο της Γένεσης, όπου το αίτιο είναι αποκλειστικά θεολογικό : «*Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν*». Ο άνθρωπος είναι μεταγενέστερος της δημιουργίας και δεν είναι σε θέση να γνωρίζει από που προήλθε.

Η έρευνα που κάνει για το σύμπαν είναι ανθρωποκεντρική τόσο στις προϋποθέσεις, όσο και στα μέσα. Προτάσσει δηλαδή την επιθυμία της αντικειμενικής του δυνατότητας

¹⁷⁶ Εκκλησία, αρ. 11-12 (1 έως 15-6-1973) σ.311-313

¹⁷⁷ Εκκλησία, αρ.11-12 (1 έως 15-6-1973) σ.311-313

¹⁷⁸ Εκκλησία, αρ.12 (15-6-1978) σ.223

και ξεκινάει από μη αποδεδειγμένες οδούς και συμβιβασμούς που καλεί μεθόδους. Χρησιμοποιεί για παράδειγμα την μέτρηση της απόστασης μέσω του «έτους φωτός» που σημαίνει κυριολεκτικά ότι πρόκειται για την ηλικία του φωτός, ενώ στην πραγματικότητα πρόκειται για μονάδα μήκους. Αλλάζει την έννοια της λέξης όπως στην ποίηση χρησιμοποιείται η μεταφορά.

Τέλος, σε σχετικές δηλώσεις του ο εκ Δράμας Διονύσιος υπογράφει το άρθρο με τίτλο «Θεολογία και θεολόγοι» αναφέρει ότι *«Οί άνθρωποι τῆς πυρηνικῆς καὶ διαστημικῆς ἐποχῆς, οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι δὲν εὗρουν τὴν ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν ὅταν πληροφορηθοῦν καὶ γνωρίζουν πόσον πρᾶος καὶ ταπεινὸς τῆ καρδιά εἶναι ὁ Κύριός μας»*

Συμπερασματικά, η Εκκλησία αναγνωρίζει ότι η ανθρωπότητα έχει επιτύχει σημαντική πρόοδο στην κατανόηση του σύμπαντος μέσω της επιστήμης, κατακτώντας νέες γνώσεις για το διάστημα αλλά και τους φυσικούς νόμους που το διέπουν. Ωστόσο, σύμφωνα με την Εκκλησία, η πλήρης κατανόηση της δημιουργίας του σύμπαντος παραμένει και θα παραμείνει εκτός της ανθρώπινης δραστηριότητας μιας και ο άνθρωπος δημιουργήθηκε μετά την δημιουργία του σύμπαντος. Σύμφωνα με την Εκκλησία, η δημιουργία του κόσμου είναι θεϊκό έργο και μόνο ο Θεός έχει την πλήρη γνώση των αρχών και των αιτιών που οδήγησαν στην ύπαρξη του. Οποιαδήποτε προσπάθεια για παρέμβαση και μετοίκηση σε άλλους πλανήτες για να εξυπηρετήσει τον σκοπό του είναι μάταια, γιατί ο Θεός γνωρίζει μόνο το πλάνο και την επαναδημιουργία του σύμπαντος μετά την καταστροφή.

Παρατηρούμε δηλαδή ότι για την Εκκλησία, τονίζεται η σημασία της πνευματικής αναζήτησης και της επιστημονικής ανακάλυψης ως μέσα που θα βοηθήσουν τον άνθρωπο να έρθει πιο κοντά στη θεϊκή αλήθεια, ενώ επίσης το πλήρες νόημα της ύπαρξης του κόσμου είναι θέμα αποκλειστικά της θεϊκής σοφίας.

10.2.3 Οι θέσεις για τη Φυσική

Σε άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Φυσικὸν κοσμοεῖδωλον, ἐλευθερία καὶ προσευχή», του Καθηγητή Φυσικομαθηματικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών Δημ. Δ. Κωστάκη, δίνεται έμφαση στην προσευχή και στους πιστούς επιστήμονες που προσεύχονταν. Σύμφωνα με τον Καθηγητή, οι μεγάλοι σοφοί και απλοί άνθρωποι επικοινωνούν με τον Θεό με ξεχωριστό τρόπο, αλλά στην ουσία ίδιο με τους άλλους

ανθρώπους. Σε αυτούς συμπεριλαμβάνονταν πολύ γνωστοί φυσικοί, όπως ο Νεύτωνας, ο Pascal, ο Maxwell κ.α.

Ο Pascal πέραν από σημαντικός επιστήμονας και εκτός από τις σημαντικές επιστημονικές έρευνες, υπήρξε μεγάλος διανοητής και φιλόσοφος και άνθρωπος της προσευχής. Οι προσευχές του αποτελούν κείμενα από τα υψηλότερα της ανθρώπινης φιλοσοφίας. Αντίστοιχα ο φυσικός G. Marconi που είχε τιμηθεί με βραβείο Νόμπελ για την ασύρματη τηλεγραφία υποστήριζε ότι η επιστήμη μόνη της δεν μπορεί να εξηγήσει πολλά πράγματα, και προπάντων το μεγαλύτερο απ'όλα το μυστήριο της ύπαρξής μας. Από την στιγμή κατά την οποία ο άνθρωπος άρχισε να σκέφτεται, επιδόθηκε στην έρευνα των προβλημάτων αυτών και όμως αυτά παραμένουν άλυτα μέχρι σήμερα, διακηρύττοντας με υπερηφάνεια ότι είναι πιστός και πιστεύει στην δύναμη της προσευχής.

Στη συνέχεια, ο Δ. Κωστάκης στο ίδιο άρθρο, απευθυνόμενος στους φοιτητές, αναφέρθηκε στην πορεία του ανθρώπου από τον κόσμο της Φυσικής, από τον μικρόκοσμο στον μακρόκοσμο, είδαμε τον άνθρωπο σαν σκεπτόμενο ον με ελεύθερη βούληση, για να φτάσουμε στο χώρο του πνεύματος, που ο άνθρωπος επιζητά να επικοινωνήσει με τον Δημιουργό του, μέσω της προσευχής.¹⁷⁹

Βλέπουμε επομένως, την σημασία που δίνεται μέσω του περιοδικού για την σύνδεση του ανθρώπου με την προσευχή ως μέσο επικοινωνίας με τον Θεό, ως μόνη διέξοδο για την ολοκλήρωσή του.

10.2.4 Οι θέσεις για την Χημεία και την Βιολογία

Η Εκκλησία απέναντι στα σύγχρονα Παγκόσμια προβλήματα, όπως αναφέρει σε σχετικό άρθρο της, θεωρεί ότι η απιστία του ανθρώπου, που πασχίζει να αποδείξει ότι προέρχεται από την εξέλιξη υλικών και χημικών ζυμώσεων, υποστηρίζοντας την δαρβινική θεωρία οδήγησε τον άνθρωπο σε ηθική και κοινωνική παρακμή. Στηριζόμενος σε βιολογικές και χημικές ανακαλύψεις σχετικές με την ύλη και την αντιύλη υποστηρίζει ότι η ανθρώπινη υπόσταση προέρχεται από την άβια ύλη.

Στην υποστήριξη της σημασίας της προσευχής σε άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Φυσικὸν κοσμοεῖδωλον, ἐλευθερία καὶ προσευχή», του Καθηγητή Φυσικομαθηματικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών Δημ. Δ. Κωστάκη, ο καθηγητής ανέφερε ότι ο μεγάλος επιστήμονας L.Pasteur συνήθιζε να προσεύχεται στο εργαστήριο του κατά την

---

¹⁷⁹ Εκκλησία, αρ.11-12 (1 έως 15-6-1973) σ.311-313

πραγματοποίηση των εργαστηριακών του ερευνών. Αυτή τη πρακτική επιβεβαιώνει και ο μαθητής του Raoul Allier που σημειώνει ότι ο Pasteur, ως πιστός Χριστιανός πέτυχε τις μεγαλοφυείς του ανακαλύψεις μέσα από τη συνδυασμένη έρευνα και προσευχή προς τον Ανώτερο Δημιουργό.¹⁷⁵

10.2.5 Γενικές θέσεις για την επιστήμη

Για την Εκκλησία, δεν είναι απόλυτο ότι όλοι οι μεγάλοι επιστήμονες εφευρέτες ή ερευνητές του διαστήματος είναι άπιστοι και άθεοι. Το ζήτημα είναι, ότι εκείνοι που δεν πιστεύουν, είναι ηχηρότεροι, με αποτέλεσμα να γίνονται πρότυπα, για τους αμαθείς, τους άπειρους και ειδικά τους νέους. Η επίπτωση είναι ηθικά και θρησκευτικά βλαβερή και ανυπολόγιστη σύμφωνα με άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Η έκκλησία έναντι των σύγχρονων Παγκόσμιων προβλημάτων» του Κων.Γ.Μπόνη, Καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών.¹⁸⁰

Το ερώτημα που τίθεται σύμφωνα με το περιοδικό, είναι αν επιτρέπεται η έρευνα της αλήθειας της πίστης. Η απάντηση είναι, ότι όσο περισσότερο ο άνθρωπος εξετάζει την αλήθεια, τόσο λαμπρότερη φαίνεται η χριστιανική αλήθεια. Η αληθινή επιστήμη, συμφωνεί με την χριστιανική αλήθεια.

Όσοι παραπλανημένοι, προσπάθησαν να ερευνήσουν την υπερφυσική πίστη της αλήθειας, συνετρίβησαν και τα πλάνα τους ναυάγησαν και ματαιώθηκαν αναφέρει το άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Ο εορτασμός της Κυριακής της Ορθοδοξίας» που υπογράφει ο Σεβ.Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Παντελεήμων. Είναι αποδεδειγμένο ανά τους αιώνες, ότι οι έξοχοι νοήμονες επιστήμονες είναι πιστοί ενώ όσοι είναι διεφθαρμένοι με διεστραμμένοι ευφύια είναι άπιστοι. Τα εξάισια έργα, και οι μεγάλες ανακαλύψεις συμβάδιζαν πάντα με την πίστη. Η Επιστήμη βρίσκεται στον πρόσωπο του Χριστού, την εμψύχωση και την έμπνευση.¹⁸¹

Είναι φανερό, αναφέρει σε άρθρο του Ο Μητροπολίτης Παραμυθίας Τίτος με τίτλο «Η μετὰ τῶν ἑτεροδόξων ἐπικοινωνία», ότι αν ο σύγχρονος κόσμος δεν αξιοποιήσει την τεράστια πνευματική δύναμη, θα κατακτά αξιοθαύμαστα επιτεύγματα, όμως δεν θα εξαλείψει ποτέ το ηθικό κακό. Η καθημερινότητά του βελτιώνεται, όμως παραμένει με τις κακίες και τα πάθη του. Αυτό συμβαίνει, γιατί δεν αρκεί η πρόοδος της Επιστήμης για να μορφωθεί ο άνθρωπος εσωτερικά.¹⁸²

Άλλωστε, αν από την επιστήμη λείπει η θρησκεία αναφέρει το άρθρο «Σημασία τῆς θρησκείας ἐν τῷ καθόλου βίῳ τῶν ἀτόμων καὶ λαῶν» που υπογράφει ο Χρυσόστομος Α.Παπαδόπουλος, αυτό θα σημαίνει και απουσία προόδου, αλλά το αντίθετο δεν μπορεί να

¹⁸⁰ Εκκλησία, αρ.15 (1-7-1971) σ.337

¹⁸¹ Εκκλησία, αρ.5-6 (1 έως 15-3-1976) σ.92-93

¹⁸² Εκκλησία, αρ.11 (1-6-1976) σ.193-194

συμβεί δηλαδή η ανάπτυξη του θρησκευτικού αισθήματος δεν εξαρτάται από την επιστημονική ανάπτυξη γιατί τότε, οι περίοδοι της ανάπτυξης της θρησκευτικής πίστης θα συνέπιπταν με την ανάπτυξη των επιστημών το οποίο γνωρίζουμε ότι δεν συμβαίνει σε καμία περίπτωση.¹⁸³

Είναι αφέλεια να πιστεύουμε, αναφέρει το περιοδικό, ότι η κρίση που βιώνει ο άνθρωπος στη σύγχρονη κοινωνία οφείλεται στην αντίθεση της θρησκείας προς την επιστήμη, και ότι η Εκκλησία θεωρεί ότι έχει εκτοπιστεί από την πρόοδο της επιστήμης. Μόνο η επιφανειακή επιστήμη θα ερχόταν σε αντίθεση με την επιφανειακή θεολογία. Η αληθινή λοιπόν επιστήμη και η αληθινή θρησκεία κινούνται σε διαφορετικά επίπεδα, δεν συγκρούονται, και δεν υπάρχει κανένας λόγος να εκλαμβάνουμε την θρησκεία και την επιστήμη σαν εχθρούς. Όπως, αναφέρει ο Ευάγγελος Θ. Θεοδώρου, Αντιπρύτανης του Πανεπιστημίου Αθηνών σε άρθρο του με τίτλο «Ο πανηγυρικός έορτασμός της Κυριακής της Όρθοδοξίας», όπως μέσα στην ολοκλήρωση του οργανισμού δεν είναι δυνατόν να αντικαταστήσει το ήπαρ η καρδιά, έτσι και μέσα στην ολότητα του πολιτισμού δεν γίνεται η Επιστήμη να αντικαταστήσει την Θρησκεία. Κρίση υπάρχει, μόνο όταν νοσούν είτε η επιστημονική είτε η θεολογική σκέψη ή και τα δύο ταυτόχρονα.¹⁸⁴

11. Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» για την Κοινωνία και τις Επιστήμες στη Δεκαετία 1980-1990

11.1 Εισαγωγή

Η παραπάνω περίοδος ήταν μια δεκαετία με παγκόσμιες αναταραχές και εξελίξεις που επηρέασαν διάφορες χώρες του κόσμου. Με την πτώση του τείχους του Βερολίνου το 1989, σημειώθηκε η αρχή της κατάρρευσης της Σοβιετικής Ένωσης, γεγονός που οδήγησε σε σημαντικές κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις. Παράλληλα, τη δεκαετία του 1990, η ψηφιακή επανάσταση επηρεάζει δραματικά την πληροφορική και την επικοινωνία, με την ευρεία εξάπλωση των υπολογιστών και του διαδικτύου. Την ίδια περίοδο, η επιδημία του AIDS αναγνωρίζεται με μεγαλύτερη ακρίβεια και καταγράφεται ως σοβαρή παγκόσμια κρίση υγείας. Οι παραπάνω εξελίξεις συνέβαλαν στη διαμόρφωση ενός διεθνούς σκηνικού με σημαντικές επιπτώσεις στην οικονομία, την τεχνολογία και την υγεία.

¹⁸³ Εκκλησία, αρ.20 (15-10-1978) σ.402

¹⁸⁴ Εκκλησία, αρ.7 (1-4-1979) σ.163

11.1.1 Πολεμικές εξελίξεις την περίοδο 1980-1990

Ο πόλεμος μεταξύ του Ιράν με το Ιράκ ξεκίνησε τον Σεπτέμβριο του 1980, όπου με την καθοδήγηση του Saddam Hussein το Ιράκ επιτέθηκε στο Ιράν με αφορμή κάποιες εδαφικές διεκδικήσεις. Στις 17-9-1980 ο Σαντάμ Χουσεΐν απευθύνθηκε στο Κοινοβούλιο κατηγορώντας το Ιράν για παραβίαση της συνθήκης του Αλγερίου του 1975. Ο πόλεμος διήρκησε 8 χρόνια προκαλώντας τεράστιες απώλειες και οικονομική καταστροφή. (Karsh, 2002)

Η Σοβιετική ένωση επιτέθηκε στο Αφγανιστάν τον Δεκέμβριο του 1979 για να στηρίξει την κομμουνιστική κυβέρνηση απέναντι στους μουτζαχεντίν. Η κίνηση αυτή οδήγησε τις ΗΠΑ και τη Σοβιετική Ένωση σε έναν άτυπο πόλεμο. Το 1989 η Σοβιετική Ένωση αποχώρησε, αφήνοντας το Αφγανιστάν σε τραγική κατάσταση και οδηγώντας την Σοβιετική Ένωση στη διάλυση (Karsh, 2002).

Η πτώση του Τείχους του Βερολίνου το Νοέμβριο του 1989 σηματοδότησε το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και οδήγησε στην επανένωση της Γερμανίας το 1990. Η πτώση του Τείχους και η κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων στην Ανατολική Ευρώπη οδήγησαν σε σημαντικές γεωπολιτικές και κοινωνικές αλλαγές, εξαλείφοντας τον κίνδυνο ενός 3^{ου} Παγκόσμιου Πολέμου (Fritsch, 1992).

11.1.2 Κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις την περίοδο 1980-1990

Οι πιο σημαντικές κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις αυτή τη περίοδο προέκυψαν από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου που σηματοδοτήθηκε από την κατάρρευση του Τείχους του Βερολίνου και την διάλυση των κομμουνιστικών καθεστώτων οδηγώντας σε οικονομικές και πολιτικές μεταρρυθμίσεις (Fritsch, 1992).

Στις ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο προωθήθηκαν νεοφιλελεύθερες πολιτικές με έμφαση στην ιδιωτικοποίηση δημόσιων επιχειρήσεων. Οι πολιτικές αυτές οδήγησαν την προώθηση μιας νέας οικονομικής τάξης με κέντρο το ελεύθερο εμπόριο και την παγκοσμιοποίηση. Το διεθνές εμπόριο ενισχύθηκε με την δημιουργία νέων εμπορικών συμφωνιών (Fritsch, 1992). Η παγκόσμια αγορά άρχισε να αναπτύσσεται ραγδαία, οδηγώντας στην αλληλεξάρτηση των οικονομιών διαφορετικών χωρών. Επίσης, οι πολυεθνικές εταιρείες επεκτάθηκαν σε παγκόσμια κλίμακα δημιουργώντας παράλληλα

κοινωνική ανισότητα. Σημαντική είναι και η παρουσία της Κίνας, η οποία ενώ διατήρησε τον Κομμουνισμό, άρχισε να ανοίγει την οικονομία της στον κόσμο.

Σημαντική ήταν η δεκαετία και για το κίνημα του φεμινισμού, με απαιτήσεις για ίσα δικαιώματα των γυναικών και ίσες εργασιακές ευκαιρίες. Σε πολλές χώρες μάλιστα, θεσμοθετήθηκαν νόμοι που προέβλεπαν την προστασία των γυναικών από τις διακρίσεις (Οικονόμου, 2020).

Καίρια υπήρξε η συμβολή στην προστασία του περιβάλλοντος, με οργανώσεις όπως η Greenpeace να αποκτούν παγκόσμια επιρροή στην διαχείριση των περιβαλλοντικών προβλημάτων, ενώ νέες κοινωνικές κινήσεις έγιναν για τα δικαιώματα μειονοτήτων (O'Brien et al., 2000).

Η δεκαετία του 1980 όμως σηματοδοτήθηκε και από την ψηφιακή επανάσταση, μιας οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές άρχισαν να ασκούν επιρροή τόσο στην κοινωνία όσο και στην οικονομία. Η Microsoft, η Apple, και η IBM έφεραν επανάσταση στην πληροφορική. Αυτές οι αλλαγές επέφεραν και αναζήτηση ειδικού εξειδικευμένου προσωπικού και άνοιξε ο δρόμος για νέες μορφές εργασίας (Cortada, 2019).

Όλα τα παραπάνω έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη των παγκόσμιων σχέσεων και διαμόρφωσαν το κοινωνικό τοπίο, θεμελιώνοντας τον κόσμο στην σημερινή μας κοινωνία.

11.1.3 Αστρονομικές ανακαλύψεις την περίοδο 1980-1990

Η δεκαετία αυτή περιλάμβανε σημαντικές πειραματικές αποδείξεις για την κατανόηση του σύμπαντος και σημαντικά αστρονομικά γεγονότα. Οι προβλέψεις για την ύπαρξη των στοιχειωδών σωματιδίων κουάρκ επιβεβαιώθηκαν, μέσω των οποίων έγινε εμβάθυνση στην κατανόηση των θεμελιωδών δυνάμεων που συγκρατούν τα σωματίδια αυτά.

Το 1989 η NASA εκτόξευσε τον δορυφόρο COBE¹⁸⁵ ο οποίος μέτρησε με μεγάλη ακρίβεια την θερμοκρασία της Κοσμικής Μικροκυματικής Ακτινοβολίας Υποβάθρου. Πρόκειται ουσιαστικά για την απόδειξη της θεωρίας της Μεγάλης Έκρηξης, που ήταν καθοριστικής σημασίας για την κοσμολογία. Την ίδια δεκαετία έγιναν μελέτες για την ύπαρξη πλανητών γύρω από άλλα άστρα (Smoot, 2002).

---

¹⁸⁵ Cosmiv Background Explorer. Εκτοξεύθηκε για την ανίχνευση θερμικής αναλαμπή στο σύμπαν.

Το 1987, οι αστρονόμοι παρατήρησαν την πιο φωτεινή σουπερνόβα¹⁸⁶ που είχε παρατηρηθεί από τη γη από την ιστορία της ανακάλυψης του τηλεσκοπίου. Στο μεταξύ οι αστρονόμοι σε συνεργασία με τους φυσικούς, μελέτησαν την κατανομή της σκοτεινής ύλης στο σύμπαν και τα σμήνη γαλαξιών(Dallal & Azzam, 2021).

11.1.4 Ιατρικές ανακαλύψεις την περίοδο 1980-1990

Τη δεκαετία αυτή ανακαλύφθηκε από τους επιστήμονες ο ιός HIV που προκαλεί ανοσοανεπάρκεια γνωστή ως ασθένεια του AIDS. Ο ιός ανιχνεύθηκε πρώτα στους ομοφυλόφιλους άνδρες στις ΗΠΑ το 1981, ενώ στα μέσα της δεκαετίας του '80 είχε εξαπλωθεί σε όλον τον κόσμο(Sharp, 2011). Καθοριστική ήταν η συμβολή των ερευνητών Luc Montagnier και Robert Gallo για την ταυτοποίηση του ιού. Για την αντιμετώπισή του, ξεκίνησαν μελέτες με τα αντιρετροϊκά φάρμακα για την βελτίωση της ζωής των ασθενών και την παράταση του χρόνου επιβίωσής τους.

Από τις πιο σημαντικές απεικονιστικές εξελίξεις, ήταν η ευρεία χρήση των MRI για τη διάγνωση ορθοπεδικών, καρδιολογικών και νευρολογικών παθήσεων, χρησιμοποιώντας λιγότερο την επεμβατική μέθοδο(Τσαντής, 2015).

Αναπτύχθηκε παράλληλα το εμβόλιο κατά της ηπατίτιδας Β μέσω της τεχνολογίας του ανασυνδυσμένου DNA, ανοίγοντας τον δρόμο για την ανάπτυξη νέων γενετικά τροποποιημένων εμβολίων. Επίσης, οι επιστήμονες ανακάλυψαν τα ογκογονίδια και τα ογκοκατασταλτικά γονίδια που ευθύνονται για την καρκινογένεση. Μέσω της κατανόησης του μοριακού μηχανισμού του καρκίνου, άνοιξε και ο δρόμος για την πιο αποτελεσματική αντιμετώπιση της νόσου(A. Αντωνιάδης et al., 2000).

Στα καρδιαγγειακά νοσήματα, σημαντική ήταν η ανάπτυξη της τεχνολογίας των βηματοδοτών για την ευκολότερη ρύθμιση καρδιακών αρρυθμιών όπως και η ανακάλυψη νέων σχετικών με τις καρδιακές αρρυθμίες φαρμάκων(Moss et al., 2009).

Την περίοδο αυτή επίσης βελτιώνεται η μέθοδος της τεχνητής γονιμοποίησης, βοηθώντας άτεκνα ζευγάρια να αποκτήσουν παιδί μιας και η μέθοδος έγινε ευκολότερα διαθέσιμη με την τεχνική εμβρυομεταφοράς να εξελίσσεται. Βελτιώσεις όμως σημειώθηκαν και στις τεχνικές της μεταμόσχευσης, ιδιαίτερος σε καρδιά και ήπαρ. Οι τεχνικές της

---

¹⁸⁶ Εξαιρετικά ισχυρή έκρηξη που συμβαίνει στο τέλος της ζωής ενός άστρου, παράγοντας τεράστια ποσά ενέργειας και βαριά στοιχεία τα οποία διασκορπίζονται στο διάστημα.

ανοσοκαταστολής έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην μείωση των ποσοστών απόρριψης των μοσχευμάτων(Βαγιώνας et al., 1992).

Όλες οι παραπάνω ανακαλύψεις οδήγησαν την ιατρική επιστήμη σε νέους δρόμους για την πρόγνωση και την θεραπεία και των ασθενειών.

11.1.5 Η Εκκλησία την περίοδο 1980-1990

Πολλές εξελίξεις επηρέασαν την πορεία της Ορθόδοξης Εκκλησίας και της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας. Μετά την πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων και τη λήξη του ψυχρού πολέμου, υπήρξε μια αναθεώρηση των θρησκειών από τα κράτη. Οι Ορθόδοξες Εκκλησίες ξεκίνησαν να ανακάμπτουν και να συνδράμουν στις κοινωνικές εξελίξεις. Ενεργό ρόλο στην εξέλιξη αυτή είχε και ο Πάπας Ιωάννης Πάυλος Β', ο οποίος συνέβαλε στην αντίσταση στον κομμουνισμό και την πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων(Ματσούκας, 2007).

Η Εκκλησία διατήρησε την επιρροή της σε ζητήματα κοινωνικής πολιτικής και της δημόσιας ζωής στην Ελλάδα. Στη δεκαετία αυτή επίσης αναπτύχθηκε η «Νεοπατερική Σχολή», με την επαναξιολόγηση των πατέρων της Εκκλησίας και την εφαρμογή των διδαγμάτων τους στη σύγχρονη εποχή(Ματσούκας, 2007).

Οι σχέσεις μεταξύ του Οικουμενικού Πατριαρχείου και της Ρώσικης Ορθόδοξης Εκκλησίας ήταν τεταμένες εξαιτίας των διαφορών για την αναβίωση των Εκκλησιών και της θρησκείας στα πρώην σοβιετικά καθεστάτα. Η προσπάθεια προώθησης του διαλόγου μεταξύ της Ορθόδοξης Εκκλησίας και των Ανατολικών Ορθόδοξων Εκκλησιών ήταν εντατικές(Βακαλόπουλος, 1976).

Επίσης, την περίοδο αυτή αναπτύχθηκε το Άγιον Όρος με αύξηση τόσο των μοναχών, όσο και των επισκεπτών σε αυτό. Παράλληλα αναβίωση γνώρισαν και τα μοναστήρια σε όλη την Ελλάδα, με την ανάπτυξη νέων μοναστικών κοινοτήτων(Woodhouse, 2008).

11.2 Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» την δεκαετία 1980-1990

11.2.1 Εισαγωγή

Την παρούσα περίοδο μελετήθηκαν 210 τεύχη του περιοδικού, στα οποία βρέθηκαν 61 άρθρα που σχετίζονται με τις επιστήμες. Συγκεκριμένα, 23 τεύχη σχετίζονται γενικά με θέματα επιστήμης και θρησκείας, 13 με θέματα βιολογίας και χημείας, 10 με θέματα μαθηματικών και φυσικής, 8 με θέματα ιατρικής, 4 με τον υλισμό, και 3 με θέματα αστρονομίας.

11.2.2 Οι θέσεις για τον υλισμό

Σε άρθρο που υπογράφει ο Τίτος Εμ. Μαθθαϊάκης, Μητροπολίτης πρ. Παραμυθιάς, με τίτλο «Σχέσεις έπιστήμης και θρησκείας» αναφέρει ότι οι Φυσικές Επιστήμες όπως η Μηχανική και η Τεχνολογία την σύγχρονη εποχή προάχθηκαν, μέσω των επιτευγμάτων και των εφευρέσεων, όπως και οι πνευματικές επιστήμες αναπτύχθηκαν ραγδαίως, ανακόπτοντας την πορεία παρακμής της ανθρωπότητας, η οποία οφειλόταν στον επιφανειακό υλισμό και τον δαρβινικό ορθολογισμό. Φαινόνταν, ότι ο υλισμός τα τελευταία χρόνια κέρδιζε έδαφος, αλλά ευτυχώς, μέσα από τα επιτεύγματα των φυσικών επιστημών και την πρόοδο της Βιολογίας, έγινε κατανοητό ότι η επιστήμη δεν μπορεί να ανθίσει αν αποκοπεί από την πνευματικότητα, όπως υποστήριζαν οι υλιστές.

Για να τεκμηριώσει μάλιστα τη θέση του στο ίδιο άρθρο, χρησιμοποιεί τα λεγόμενα του Max Planck ο οποίος ανέφερε ότι ήταν λανθασμένη η πεποίθηση ότι η φιλοσοφία είναι εχθρός των φυσικών επιστημών, καθώς οι φυσικές επιστήμες δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν ολοκληρωτικά στην εξήγηση των φαινομένων λόγω της ενσωμάτωσης του μεταφυσικού.

Για την Εκκλησία, οι γνώσεις που αποκομίζει κάθε ερευνητής του φυσικού και πνευματικού κόσμου δεν είναι ποτέ πλήρεις, αλλά ερμηνεύει μια σειρά ενδείξεων. Το λάθος του ορθολογισμού είναι ακριβώς ότι προσπαθεί να εξηγήσει τα πάντα βάσει της ορθής λογικής, οπότε γίνεται κριτής της αλήθειας, το οποίο είναι άστοχο αναφέρει το ίδιο άρθρο.

¹⁸⁷ Ο Αριστοτέλης αναφέρει το άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Η επιστημονική έρευνα της φύσης» που υπογράφει ο Επίσκοπος Αχελώου Ευθύμιος, παρόλο που καθιέρωσε την επιστημονική έρευνα (φυσική, ιατρική, αστρονομία κλπ) καθώς και την αναλυτική μέθοδο, σέβεται την υποκειμενική οντότητα και διατηρεί την αυτοτέλεια των υλικών σωμάτων. ¹⁸⁸

Σε κείμενο του, ο εκ Φλωρίνης, Πρεσπών και Εορδαίας Αυγουστίνος, με τίτλο «Άγών κατά τοῦ ὑλισμοῦ καὶ τοῦ ἀθεϊσμοῦ τῶν ἡμερῶν μας», σημειώνει ότι το θρησκευτικό συναίσθημα του ανθρώπου δεν είναι όπως υποστηρίζουν οι υλιστές επίκτητο και προϊόν δεισιδαιμονιών και προκαταλήψεων, που επιμελώς καλλιεργεί το ιερατείο προς εκμετάλλευση του αφελούς λαού. Το θρησκευτικό συναίσθημα είναι έμφυτο, όπως είναι και το μητρικό φίλτρο. Στη σύγχρονη εποχή, εξαιτίας της αλματώδους εξέλιξης της επιστήμης και της θεοποίησης της, ο αθεϊσμός υποστηρίζοντας ότι μπορεί να επιλύσει και τα πνευματικά ζητήματα μέσω της υλιστικής θεωρίας, απέκτησε πολλούς οπαδούς. Μέσα από τον θεωρητικό υλισμό, κατόπιν ήρθε και ο πρακτικός υλισμός με το σύνθημα: *Να φάμε, να πιούμε, γιατί αύριο θα πεθάνουμε*. Και μέσα από τα λόγια του F.Dostoevsky: *Χωρίς Θεό, όλα επιτρέπονται*, ήρθαν οι καταστροφές των δύο Παγκόσμιων Πολέμων κατά τη διάρκεια των οποίων συντελέστηκαν πρωτοφανή εγκλήματα αναφέρει το ίδιο άρθρο.

Όμως και ο θεωρητικός υλισμός, που κηρύχθηκε στις αρχές, είχε βρει την αποκορύφωσή του στην σοσιαλιστική ρωσική κοινωνία. Η αθεΐα και ο υλισμός θεωρήθηκαν επιστημονικές αλήθειες και κάθε έξαρση της ψυχής για το υπερπέραν, έγιναν προϊόντα της ύλης ως εκκρίσεις της εγκεφαλικής ουσίας, σαν να εκκρίνονται από το ήπαρ ή τη χολή. Ότι δηλαδή, και οι πνευματικότερες ενέργειες του ανθρώπου έχουν την προέλευσή τους στην ύλη.

Η θεωρία όμως αυτή, εφόσον δεν είχε επιχειρήματα, γελοιοποίησε κατόπιν το κομμουνιστικό καθεστώς της Ρωσίας, που από συνεχώς διακήρυττε ότι ο Θεός δεν υπάρχει και η ύλη είναι αιώνια αναφέρεται στο ίδιο άρθρο.

Στο τέλος του άρθρου, δίνονται και ορισμένες συμβουλές και δεδομένα για την καταπολέμηση εκ ριζών του υλισμού. Αρχικά προτείνεται να διοριστεί Κεντρική Επιτροπή, η οποία να αποτελείται από καλλιεργημένους κληρικούς και θεολόγους επιστήμονες, οι οποίοι να έχουν μελετήσει τα προβλήματα και να έχουν εμπειρία, δεύτερον, κατά τα χρόνια που ήταν Αρχιεπίσκοπος Αθηνών ο Χρυσόστομος, είχε ανατεθεί στον επιφανή καθηγητή

---

¹⁸⁷ Εκκλησία, αρ.4 (15-2-1985) σ.129-131

¹⁸⁸ Εκκλησία, αρ.15 (15-10-1987) σ.609

Παναγιώτη Τρεμπέλα να κάνει μια μελέτη, στην οποία κατέληξε ότι η υλιστική θεωρία δεν επαληθεύεται, μέσω της οποίας ο υλιστής Ι.Κορδάτος θέλησει να εξηγήσει την ελληνική επανάσταση του 1821. Αυτή η μελέτη, σε συνδυασμό με μια αντίστοιχη που είχε κάνει ο Ηλίας Οικονόμου, προτείνεται να επανεκδοθούν και να δοθούν σε όλους τους εφημέριους για την υπεράσπιση της αντιυλιστικής θεωρίας. Τρίτη και τελευταία πρόταση είναι η ενδυνάμωση της πίστης. Είναι ανάγκη να ακολουθηθούν τα πρότυπα της πίστης, κατά τα πρότυπα των πατέρων της Εκκλησίας. Μόνο έτσι θα πέσουν τα τείχη της απιστίας και του αθεϊσμού στην ελληνική κοινωνία, ολοκληρώνει το ίδιο άρθρο.¹⁸⁹

Σύμφωνα με τον Γ.Μελέτη σε άρθρο του με τίτλο «Ή ιδέα "Νέος Άνθρωπος" στην "Κοσμική" παιδαγωγική και τὸ χρέος τοῦ χριστιανισμοῦ» ο άνθρωπος του υλισμού έχει ξεχάσει τη φύση του και την ίδια την ύπαρξή του, δηλαδή τις πιο βασικές και ουσιαστικές αναζητήσεις της ψυχής του. Αγνόησε τη συνειδήσή του και της επέβαλε περιοριστικά και καταπιεστικά μέτρα για να την φιμώσει. Είναι εμφανές λοιπόν ότι ο άνθρωπος έχασε την εσωτερική του οντότητα και την ηθική του. Η επιστήμη και η πολιτική είναι μέσα και όχι σκοποί. Ο σκοπός είναι η θεμελιακή ροπή της ύπαρξης.¹⁹⁰

11.2.3 Οι θέσεις για την Αστρονομία

Σε ανώνυμο άρθρο του το περιοδικό με τίτλο «Ἐπιστροφή στὸ Θεό», τονίζεται ότι σε μια εποχή διαπλανητικών περιηγήσεων και της εκτόξευσης πυραύλων, πρέπει να ακούσουμε επειγόντως την ουράνια φωνή του Απόστολου Παύλου, που μας καλεί σε μετάνοια, δηλαδή την επιστροφή στον Θεό. Μόνο σε αυτή τη περίπτωση θα εκλείψει η πάλη των τάξεων, οι φυλετικές διακρίσεις, οι φοβερές γενοκτονίες και ο ανίερος πόλεμος ενάντια στην Εκκλησία.¹⁹¹ Κι αν καυχόμαστε για τα επιστημονικά και τεχνολογικά επιτεύγματα της εποχής, όπως τα διαστημόπλοια, η προσωπική μας γαλήνη κινδυνεύει, αναφέρει το περιοδικό, αφού αυξάνονται οι επενδύσεις για τους πολεμικούς εξοπλισμούς. Και ενώ γίνονται συζητήσεις για τη διασφάλιση της ειρήνης, κυριαρχεί η καχυποψία για την έναρξη νέων πολέμων σύμφωνα με ανώνυμο άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Ἡ νοσταλγία τῆς εἰρήνης».¹⁹²

¹⁸⁹ Εκκλησία, αρ.7 (1 έως 15-5-1989) σ.264-265

¹⁹⁰ Εκκλησία, αρ.10 (1 έως 15-7-1989) σ.411

¹⁹¹ Εκκλησία, αρ.15-16 (1 έως 15-8-1982) σ.358-360

¹⁹² Εκκλησία, αρ. 1-2 (1 έως 15-1-1984) σ.13

Σε άλλο άρθρο, με τίτλο «Άξιολόγησις τῆς Β' προσυνοδικῆς πανορθόδοξου διασκεψέως» που υπογράφει ο εκ της Μεσσηνίας Χρυσόστομος, σχολιάστηκε η υιοθέτηση του Γρηγοριανού Ημερολογίου, που ήταν σύμφωνη με τις αστρονομικές παρατηρήσεις, και εναρμονιζόταν προς το λειτουργικό έτος, όμως προκάλεσε διαφωνίες μεταξύ των Εκκλησιών και σχίσματα, τα οποία ακολούθησαν μέχρι τη σύγχρονη εποχή, όπως για παράδειγμα η Ορθόδοξη Εκκλησία της Ρωσίας. Γι' αυτό, θα πρέπει να υπάρχει κατάλληλη προετοιμασία και συζητήσεις για την λήψη παρεμφερών αποφάσεων.¹⁹³

Σύμφωνα επίσης με τον Τίτο Εμ. Μαθθαιαδάκη, Μητροπολίτη πρ. Παραμυθιάς, αυτοί που υποτιμούν περισσότερο την θρησκεία είναι οι αστρονόμοι. Η παρατήρηση των άστρων και η εξερεύνηση του διαστήματος, ενίσχυσε την νοοτροπία των οπαδών της Μηχανικής και του ορθολογισμού, ως οι κατέχοντες την αλήθεια και την γνώση του άπειρου. Όπως τα αστέρια είναι αμέτρητα στον ουρανό έτσι και το σύνολο των παρατηρήσεων που προκύπτουν από την έρευνα του σύμπαντος υπερβαίνουν συχνά τις δυνατότητες του ανθρώπινου νου να δώσει πλήρεις εξηγήσεις. Παρά τη χρήση των τηλεσκοπίων και των προηγμένων τεχνολογιών, παραμένουν αναπάντητα ερωτήματα που αναδεικνύουν την περιορισμένη ικανότητα της διάνοιας να συλλάβει το σύνολο των φυσικών φαινομένων. Αυτή η αδυναμία, επιβεβαιώνει και την προσέγγιση της θεωρίας της σχετικότητας, η οποία υπογραμμίζει τα όρια της ανθρώπινης γνώσης σχετικά με την ουσία του φυσικού κόσμου.

Παρατίθεται μάλιστα για την επιβεβαίωση της υπόθεσης, και μέρος της ομιλίας του καθηγητή Αστρονομίας στο Πανεπιστήμιο του Cambridge, Sir Eddigton, σε σχετικό άρθρο με τίτλο «Σχέσεις επιστήμης και θρησκείας» που υπογράφει ο Μητροπολίτης Παραμυθιάς Φιλιατών και Γηρομερίου Τίτος Εμμ. Μαθθαιαδάκης, και αναφέρει ότι αν παρατηρήσουμε τον κόσμο, θα διαπιστώσουμε ότι η ταξινόμηση της ύλης δεν είναι καθόλου τυχαία, το οποίο αποδεικνύει ότι η εικόνα που βλέπουμε δεν προέκυψε ως μια απρόσμενη συνάντηση. Στο ίδιο μήκος κύματος και ο Αμερικανός Αστρονόμος Curtis, ο οποίος υποστηρίζει ότι υπήρξε μια εποχή κατά την οποία η επιστημονική κοινότητα είχε υιοθετήσει πλήρως την καθαρά μηχανιστική άποψη, γεγονός που έτεινε να εξαλείψει την θρησκεία. Ωστόσο, πλέον οι πιθανότητες για έναν τέτοιο διαχωρισμό είναι πολύ περιορισμένες. Σήμερα, γνωρίζουμε ότι ο κόσμος είναι πολύ πιο σύνθετος απ' ό,τι είχαν αντιληφθεί οι αρχαίοι Ιουδαίοι. Η σύγχρονη γνώση και εκτίμηση του φυσικού κόσμου επιβεβαιώνουν και επαυξάνουν την κατανόηση

---

¹⁹³ Εκκλησία, αρ.23-24 (1 έως 15-12-1982) σ.521

που είχαν τότε, σύμφωνα με τα τρέχοντα δεδομένα μας.¹⁹⁴ Δηλαδή ότι Θεός δημιούργησε τις οντικές περιοχές και διαστάσεις, έπλασε τις αναρίθμητες διαστάσεις του χώρου και του χρόνου, οι οποίες διαφοροποιούνται ανάλογα με το είδος του οργανισμού. Επίσης, δημιούργησε τα χρώματα και τους ήχους, που επίσης είναι διαφορετικά για τα όντα όπως αναφέρεται στο άρθρο «Πανεπιστήμιον και θεολογία» του Ευάγγελου Θεοδώρου, Καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών.¹⁹⁵

Επίσης, σύμφωνα με τον Γερμανό Αστρονόμο Madler, η αστρονομία οφείλει να ενισχύσει τις πεποιθήσεις του αληθινού επιστήμονα, ο οποίος δεν μπορεί να είναι άθεος. Παρόμοια, ο Γερμανός Καθηγητής Sommerfeld σε άρθρο με τίτλο «Σχέσεις επιστήμης και θρησκείας» που υπογράφει ο Τίτος Εμμ. Ματθαϊάκης, Μητροπολίτης Παραμυθίας, Φιλιατών και Γηρομερίου πολλές φορές παρότρυνε τους φοιτητές του να σπουδάσουν αστρονομία, επισημαίνοντας ότι η φυσική έχει ανάγκη από τη φιλοσοφία για να αναπτυχθεί και να μπορέσει να διεισδύσει στη μεταφυσική.¹⁹²

Ακόμα και ο Αστρονόμος Arago σύμφωνα με το ίδιο άρθρο, προαναγγέλοντας μια επερχόμενη έκλειψη, καθορίζοντας την χρονικά με ακρίβεια, επισήμανε, ότι τρία μεγάλα αστέρια θα βρεθούν στην ίδια ευθεία, γιατί το καθορίζει ο Θεός και όχι οι επιστήμονες: Κατ'αυτήν λοιπόν ημέραν, κύριοι, εκείνην τήν ὥραν, τὸ λεπτόν, αὐτὸ τὸ δευτερόλεπτον, τρεῖς μεγάλοι ἀστέρες θὰ εὐρεθῶσιν ἐπίθεση τῆς αὐτῆς εὐθείας, ὄχι διότι τὸ προλέγομεν ἔμεῖς, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὴν διαταγὴν τοῦ Θεοῦ, διότι εἰς αὐτὸν τὸ πᾶν ὑπακούει καὶ μόνον οἱ ἄνθρωποι ἀπειλοῦν.¹⁹⁶

Η Εκκλησία, στηριζόμενη στις παραπάνω διαπιστώσεις των καταξιωμένων επιστημόνων, καταλήγει στο ίδιο άρθρο, ότι οι σπουδές στις επιστήμες και η εμβάθυνση σε ανεξήγητα φαινόμενα, απαιτεί μετριοφροσύνη και την αναγνώριση της σχετικότητας. Η πρώτη αιτία της ύπαρξης των όντων δεν εξηγείται από την επιστήμη και είναι μάταιη η περιπλάνηση σε θεωρίες και συστήματα τα οποία ούτε ικανοποιούν, ούτε επαναπαύουν τον άνθρωπο. Πολλά φαινόμενα θα παραμείνουν ανεξήγητα στον κόσμο και τα προβλήματα που θα προκύπτουν από την έρευνα θα είναι άλυτα, όσες προόδους και αν γίνουν, αν δεν υπάρχουν πνευματικά ερεθίσματα.¹⁹²

¹⁹⁴ Εκκλησία, αρ.7-8 (1 έως 15-5-1985) σ.237

¹⁹⁵ Εκκλησία, αρ.10 (1 έως 15-6-1987) σ.385

¹⁹⁶ Εκκλησία, αρ.9 (1-5-1985) σ.264-265

11.2.4 Οι θέσεις για τη Φυσική

Σύμφωνα με το περιοδικό, οι πιο σημαντικές πρόοδοι που έχουν σημειωθεί στην Ιατρική, τα τελευταία 17 χρόνια, οφείλονται μεταξύ άλλων και στην ανάπτυξη της φυσικής και στις επινοήσεις των εφαρμογών της ηλεκτρονικής τεχνολογίας σύμφωνα με το άρθρο με τίτλο «Τὸ τίμημα τῆς προόδου ἀπὸ ἰατρικὴ σκοπιά» που υπογράφει ο Σπύρος Σκαρπαλέζος, Καθηγητὴ του Πανεπιστημίου Αθηνών.¹⁹⁸

Στην αναζήτηση του άγνωστου, η Εκκλησία επισημαίνει ότι αυτό δεν κατέστη δυνατό και ότι ο θετικισμός του Auguste Comte ήταν αφελής, ενώ ο θετικισμός που εκπορεύθηκε από τις θεωρίες του Einstein και του Planck από την εισβολή του ανθρώπινου στον πυρήνα του απύθμενου ατόμου είναι ένας θετικισμός βαθιάς αμφιβολίας, ο οποίος ενισχύει το δέος μας απέναντι στο άγνωστο. Κατά τον Max Planck σύμφωνα με το άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Σχέσις ἐπιστήμης καὶ θρησκείας» που υπογράφει ο Τίτος Εμμ.Ματθαϊαδάκης, Μητροπολίτης Παραμυθίας Φιλιατών και Γηρομερίου: «Υπήρξεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Φιλοσοφία ἐνομίζετο ἔχθρα τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν. Ἀλλ'οἱ φιλόσοφοι ἠγνόησαν, ὅτι πολλάκις ἔχουν ἀνάγκην τῶν μεθόδων τῶν φυσικῶν, ὅπως ἐπίσης, οἱ φυσικοὶ ἐπέισθησαν, ὅτι ἡ ἀφετηρία τῶν ἐρευνῶν των δὲν κεῖται μόνον εἰς τὰς διὰ τῶν αἰσθήσεων παρατηρήσεις καὶ ὅτι αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι δὲν δύναται νὰ ἀνταπεξέλθουν ἄνευ ὀρισμένης δόσεως μεταφυσικῆς»¹⁹⁹

---

¹⁹⁸ Εκκλησία, αρ.10 (15-5-1982) σ.270-275

¹⁹⁹ Εκκλησία, αρ.4 (15-2-1985) σ.129-131

Ο Pascal επίσης, στήριξε την πίστη του προς τον Θεό στην εσωτερική διαίσθηση που είχε και την έφεση προς τον πνευματικό και μεταφυσικό κόσμο. Η νόηση συνδυασμένη με την ενόραση κατά τον ίδιο, προσφέρει την κατάλληλη συνεργασία ώστε να κατανοηθεί η αλήθεια της Υπερφυσικής Αποκάλυψης αναφέρει το ανώνυμο άρθρο του Μαρτίου του 1983 με τίτλο «Σχέσις επιστήμης και θρησκείας» .

Στη Φυσική υπάρχει σύμπτωση στη φιλοσοφική αντίληψη του χρόνου και του χώρου, ως υποκειμενική γνώση η οποία μπορεί να κατανοεί ως απεριοριστο τον χώρο και τον χρόνο ως άπειρο σύμφωνα με το ίδιο άρθρο.²⁰⁰ Έτσι, η Φυσική σήμερα, αμφισβητεί την καθολική ισχύ της αιτιοκρατίας και τονίζει την στατιστική υφή των νόμων της φύσης, σύμφωνα με τον Ευάγγελο Θεοδώρου, Καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών σε άρθρο του με τίτλο «Άναστάσιμον Πάσχα». Συνεχίζοντας το περιοδικό στο ίδιο άρθρο αναφέρει ότι ο Heisenberg απέδειξε πως ιδίως στην περιοχή της Μικροφυσικής ισχύει η αρχή του απροσδιόριστου σύμφωνα με την οποία τα ίδια αίτια δεν φέρνουν πάντα και τα ίδια αποτελέσματα, και αυτό εξηγεί το αδιέξοδο στο οποίο πολλές φορές έρχονται οι επιστήμονες. Πολύ περισσότερο δεν μπορεί να είναι αποδεκτή η αιτιοκρατία μέσα στον υλικοπνευματικό κόσμο.²⁰¹

Σε άρθρο του ο Τίτος Εμ.Ματθαιαδάκης, Μητροπολίτης Παραμυθιάς, με τίτλο «Σχέσις επιστήμης και θρησκείας» υποστηρίζει ότι ο Maxwell δεν θα πετύχαινε τις μεγάλες του ανακαλύψεις, εάν δεν ήταν πληροφορημένος για την μεγάλη ενότητα που υπάρχει στη φύση, όσο και για την αρμονία των νόμων που την διευθύνουν. Επίσης ο Einstein κατά τον ίδιο τρόπο, με την πεποίθηση ότι στον κόσμο επικρατεί απόλυτη αρμονία, διατύπωσε τους νόμους της γενικής θεωρίας της σχετικότητας. Το ίδιο και ο Max Planck με την «Θεωρία των Κβάντα», ενώ ο Νεύτωνας, πάντα με σεβασμό στην πίστη έλεγε ότι στην κίνηση των πλανητών και των δορυφόρων του, στη κατεύθυνσή τους, ακόμα και στην ταχύτητά τους υπάρχει μια σκοπιμότητα, η οποία δεν είναι τυχαία.²⁰²

Σε άλλο άρθρο τέλος, ο Επίσκοπος Αχελώου Ευθύμιος, επισημαίνει ότι η διάσπαση του πυρήνα, δηλαδή η πυρηνική σχάση, με την απελευθέρωση τεράστιων ποσών ενέργειας, έχει καταστροφικές συνέπειες στο περιβάλλον. Η εκπομπή ραδιενέργειας οδηγεί στην καταστροφή της βιοποικιλότητας, και την απειλή της ζωής σε μεγάλες γεωγραφικές περιοχές. Η χρήση της πυρηνικής ενέργειας λοιπόν, αποτελεί απειλή για την ύπαρξη της

²⁰⁰ Εκκλησία, αρ.5 (1-3-1985) σ.172-174

²⁰¹ Εκκλησία, αρ.7-8 (1 έως 15-4-1984) σ.225

²⁰² Εκκλησία, αρ.7-8 (15-5-1985) σ.237-239

ζωής πάνω στη γη σύμφωνα με άρθρο με τίτλο «Άνθρωπος και περιβάλλον» που υπογράφει ο Επίσκοπος Αχελώου Ευθύμιος.²⁰³

11.2.5 Οι θέσεις για την Χημεία και την Βιολογία

Για το περιοδικό, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η σύγχρονη εποχή είναι εποχή της βιολογικής επανάστασης σύμφωνα με άρθρο του περιοδικού του Κων.Γ.Μπόνη με τίτλο «Τεκνογονία τὸ μέγα σύγχρονον δημογραφικὸν πρόβλημα τῆς Ἑλλάδος».²⁰⁴ Υπάρχει η βεβαιότητα, ότι τα επόμενα 40 χρόνια, η Βιοχημεία θα εφεύρει καλύτερους τρόπους και μεθόδους παραγωγῆς υλικῶν αγαθῶν και μάλιστα τροφῆς. Μάλιστα, τα τελευταία 17 χρόνια η πρόοδοι στην Ιατρική εξακολουθούν να στηρίζονται και στην συνεισφορά της Χημείας και της Βιολογίας σύμφωνα με το άρθρο «Τὸ τίμημα τῆς προόδου ἀπὸ ιατρική σκοπιά» του Σπύρου Σκαρπαλέζου.²⁰⁵ Ὅμως οι βιολογικοί κίνδυνοι του υπερπληθυσμοῦ, εἶναι συνεχῶς αυξανόμενοι σύμφωνα με το άρθρο «Ἄνθρωπος καὶ φυσικὸ περιβάλλον» του εκ Αχελώου Ευθύμιου.²⁰⁶

Σε κείμενο του Κων. Γ. Μπόνη, Ομότιμου Καθηγητῆ του Πανεπιστημίου Αθηνῶν, που φιλοξενεί το τεύχος του Οκτωβρίου του 1981 με τίτλο «Τεκνογονία τὸ μέγα σύγχρονον δημογραφικὸν πρόβλημα τῆς Ἑλλάδος», αναφέρεται ὅτι ο ἄνθρωπος που αντιτάσσεται στους νόμους της φύσης, ταυτόχρονα αντιτίθεται και στον ἴδιο τον Θεό και παρόλο που το γνωρίζει, εντούτοις, εφεύρει τρόπους για να αφανήσει μικρόβια μέσω των αντιβιοτικῶν και έντομα μέσω των εντομοκτόνων. Ὅμως, η εξαφάνιση των εντόμων οδήγησε στην σταδιακή μείωση των πτηνῶν, καθώς δεν ἔχουν τροφή, που ως επακόλουθο ἔχει την διατάραξη της τροφικής αλυσίδας το οποίο θα επιδράσει και στην ζωή του ανθρώπου. Αλλά και η ανάπτυξη των φαρμάκων εμπεριέχει κινδύνους, καθώς θα πρέπει ο ασθενής να εἶναι ενήμερος για το εἶδος των φαρμάκων που παίρνει αλλά και τις παρενέργειές τους. Θα πρέπει να αποφευχθεί το παράδειγμα της Αγγλίας ὅπου οι φαρμακοποιοὶ δίνουν τα φάρμακα σε ασθενείς αλλάζοντας το κουτί με αποτέλεσμα να μην γνωρίζουν τί φάρμακα παίρνουν

²⁰³ Εκκλησία, αρ.14 (1-10-1987) σ.571-572

²⁰⁴ Εκκλησία, αρ.17-18 (1 ἔως 15-9-1981) σ.353-354

²⁰⁵ Εκκλησία, αρ.10 (15-5-1982) σ.270-275

²⁰⁶ Εκκλησία, αρ.6 (1-15/4/1988) σ.220

σύμφωνα με το άρθρο του περιοδικού «Ίατροκοινωνικά διλήμματα» του Ακαδημαϊκού Νικ.Λούρου.²⁰⁸

Ερωτήματα τίθενται και από τον Νικ. Λούρο, Ακαδημαϊκό, σχετικά με την πρόσφατη ανακάλυψη του γενετικού κώδικα. Μέσω αυτής της ανακάλυψης, φαίνεται ότι στο μέλλον ο άνθρωπος θα μπορεί να επεμβαίνει στην κληρονομικότητα και να αλλάζει τη σύνθεση των οργανισμών, να προσθέτει προτερήματα και να αφαιρεί ελαττώματα. Η παραπάνω εξέλιξη προκαλεί έντονες ανησυχίες και συζητήσεις στην επιστημονικής κοινότητα, με κάποιους να εκφράζουν τις αντιρρήσεις στην πραγματοποίηση πειραμάτων όπως σημειώνεται στο παραπάνω άρθρο.²⁰⁹

Ο πολλαπλασιασμός του ανθρώπινου πληθυσμού σε συνδυασμό με την επιρροή της γενετικής προκαλούν ανησυχία στις σύγχρονες κοινωνίες. Η παραδοσιακοί νόμοι του Δαρβίνου περί φυσικής επιλογής, δεν ισχύουν πλέον όπως ίσχυαν παλαιότερα. Η γενετική υπεροχή των πιο ικανών ατόμων, μέσω της μεγαλύτερης αναπαραγωγικής επιτυχίας τους, δεν καθορίζει πλέον την πορεία της εξέλιξης. Σύμφωνα με τις στατιστικές, ο μέσος αριθμός παιδιών σε ανθρώπους με υψηλό πνευματικό επίπεδο συνεχώς μειώνεται. Παράλληλα, οι στατιστικές δείχνουν ότι υπάρχει άμεση σχέση του πνευματικού επιπέδου των συζύγων. Όλες οι παραπάνω παρατηρήσεις, οδηγούν σε μία κρίσιμη κατάσταση, όπου το υψηλότερο δυναμικό μπορεί να συγκεντρωθεί σε μία μικρή ομάδα ατόμων, η οποία θα συνεχίσει να μειώνεται.

Ένα άλλο πρόβλημα το οποίο τονίζεται στο άρθρο, είναι ότι τα φάρμακα με την χημική τους σύσταση, προκαλώντας εφορία στους ασθενείς μπορεί να οδηγήσουν σε βιολογική εξάρτηση, και κατ'επέκταση τοξικομανία, με τεράστιες συνέπειες στην σωματική και ψυχική υγεία, όπως για παράδειγμα κοινωνική υποβάθμιση.

Σύμφωνα με τον Driesch, τα συμπεράσματα της σύγχρονης πειραματικής βιολογίας οδηγούν την αληθινή επιστήμη να προσανατολιστεί προς την θεία αποκάλυψη, δηλαδή την θρησκεία. Ο ίδιος θεωρεί ότι δεν υπάρχει κίνδυνος για συγκρούσεις μεταξύ επιστημονικής γνώσης και των θέσεων της θρησκευτικής πίστης, εφόσον ο ανώτατος στόχος του επιστημονικού διαφωτισμού είναι ο ίδιος ο διαφωτισμός που ηγείται στην θρησκεία σύμφωνα με το άρθρο «Σχέσεις επιστήμης και θρησκείας» του Τίτου Εμμ. Ματθαϊαδάκη, Μητροπολίτη Παραμυθίας, Φιλιατών και Γηρομερίου.²¹⁰

²⁰⁸ Εκκλησία, αρ.7-8 (1 έως 15-4-1982) σ.183-186

²⁰⁹ Εκκλησία, αρ.7-8 (1 έως 15-4-1982) σ.183-186

²¹⁰ Εκκλησία, αρ.4 (15-2-1985) σ.129-131

Κατά τον Desger, χημικό και βιολόγο, η έννοια του μυστηρίου δεν πρέπει να περιορίζεται μόνο στη θρησκευτική σφαίρα, αλλά έχει τη θέση της κάθε φορά που στην προσπάθεια μας να κατανοήσουμε τα αίτια των πραγμάτων, η λογική και το πείραμα παύουν να ικανοποιούν το πνεύμα μας. Το επιστημονικό αξίωμα της διαίσθησης όπως και το θρησκευτικό μυστήριο, υπερβαίνει την λογική σκέψη. Και στις δύο περιπτώσεις, η εξερεύνηση ξεκινά με μία πράξη πίστης. Η ιστορία των επιστημών δείχνει ότι οι πράξεις πίστης μπορούν να οδηγήσουν σε ανώτερη βεβαιότητα, παρόμοια με αυτή που προσφέρει η καλά καθοδηγούμενη θρησκευτική μεταφυσική έρευνα σύμφωνα με το άρθρο «Σχέσεις επιστήμης και θρησκείας» του Τίτου Εμμ. Ματθαιαδάκη, Μητροπολίτη Παραμυθίας, Φιλιατών και Γηρομερίου.²¹¹

Η Εκκλησία αναγνωρίζει την επανάσταση που έχει φέρει η μελέτη του DNA που αποτελεί την γενετική βάση στη ζωή μας, και προβλέπει ότι στο μέλλον πολλές γενετικές ανωμαλίες θα εκλείψουν όπως σημειώνεται στο άρθρο «Σύγχρονα προβλήματα ιατρικής ήθικης, ή χριστιανική άποψη» του εκ Φωκίδος Αθηναγόρα.²¹² Συγκεκριμένα, τονίζει ότι σήμερα υπάρχουν αρκετές ασθένειες που θεραπεύονται ή προλαμβάνονται εξαιτίας της αλματώδους ανάπτυξης και της προόδου των βιολογικών επιστημών γενικότερα, παρόλο που υπάρχουν ακόμη ασθένειες οι οποίες δεν μπορούν να ελεγχθούν. Είναι σίγουρο ότι η επιβίωση από χρόνιες ασθένειες στο μέλλον θα εξαλειφθούν. Ωστόσο, επισημαίνονται ορισμένοι κίνδυνοι που μπορεί να προκύψουν από την προοδο της γενετικής, οδηγώντας σε ηθικά διλήμματα. Σύμφωνα με το περιοδικό οι παρεμβάσεις στο DNA μπορούν να επηρεάσουν τα θεμέλια της κληρονομικότητας. Κάποιοι από τους σε πιθανούς κινδύνους περιλαμβάνουν: τον πειραματισμό σε ανθρώπους και έμβρυα, τη στέρωση ζευγαριών, την εξωσωματική γονιμοποίηση μέσω της οποίας θα γεννιούνται παιδιά με χρήση ξένου σπέρματος, την παρένθετη μητρότητα που θα υποκαταστήσει την φυσική κυοφορία, την κλωνοποίηση, την τερατογένεση, την γονιμοποίηση εκτός του γυναικείου σώματος στο εργαστήριο μέσω τεχνητής μήτρας, τον καθορισμό του φύλου, καθώς επίσης και τον έλεγχο της συμπεριφοράς μέσω ψυχοχειρουργικών επεμβάσεων. Γι' αυτό το λόγο η Εκκλησία προτείνει τον ελεύθερο αντικειμενικό και καλόπιστο διάλογο μεταξύ εκκλησίας και των βιολογικών επιστημών, που θα βοηθήσει στην επίλυση πολλών ηθικών διλημάτων που εκκρεμούν. Μάλιστα επισημαίνει, ότι θα πρέπει να δημιουργηθούν ειδικά κέντρα βιοηθικής

²¹¹ Εκκλησία, αρ.7-8 (1 έως 15-5-1985) σ.237-239

²¹² Εκκλησία, αρ.20 (1 έως 15-12-1986) σ.671-672

όπως σε χώρες του εξωτερικού σύμφωνα με το άρθρο «Σύγχρονα προβλήματα ιατρικής ήθικης, ή χριστιανική άποψη» του εκ Φωκίδος Αθηναγόρας.²¹³

Σχετικά με την επιστήμη της χημείας, το περιοδικό υποστηρίζει ότι η επιστήμη αυτή δεν ερμηνεύει όλα τα φαινόμενα, αλλά πολλές φορές συσκοτίζει την αλήθεια, οδηγώντας κατά συνέπεια στο χάος και σε ανεπανόρθωτες συνέπειες. Όσοι ορθολογιστές ισχυρίζονται ότι κατέχουν την πλήρη γνώση για την δημιουργία και προσπαθούν να ερμηνεύσουν ζητήματα μεταφυσικής και θρησκείας μέσα από το πείραμα και την παρατήρηση προκαλούν μεγάλο προβληματισμό και δημιουργούν αμφιβολίες στους ανθρώπους, όπως αναφέρει το άρθρο «Σχέσεις επιστήμης και θρησκείας» του Τίτου Εμμ. Ματθαϊάκη, Μητροπολίτη Παραμυθίας, Φιλιατών και Γηρομερίου.²¹⁴

Όσον αφορά το περιβάλλον, σε σχετικό άρθρο του Επίσκοπου Αχελώου Ευθυμίου, σε άρθρο με τίτλο «Άνθρωπος και περιβάλλον» επισημαίνεται ο κίνδυνος εκμετάλλευσης του περιβάλλοντος από τον άνθρωπο, ο οποίος αν και για πολλές χιλιετίες ζούσε αρμονικά και σε συνεργασία με τη φύση, πλέον έχει απομακρυνθεί από αυτήν. Η ισορροπημένη αυτή η σχέση διαταράχτηκε με την εφεύρεση της ατμομηχανής το 1766, που οδήγησε στην καύση τόσο ανόργανης όσο και οργανικής ύλης για την παραγωγή ενέργειας.

Ο άνθρωπος άρχισε να χρησιμοποιεί τον γαιάνθρακα και το πετρέλαιο προκειμένου να εκμεταλλευτεί την ενέργεια που απελευθερώνεται από αυτές τις πρώτες ύλες σύμφωνα με το ίδιο άρθρο. Η ανάπτυξη της χημικής βιομηχανίας επέτρεψε και την παραγωγή πιο σύνθετων υλικών, φθηνότερων με ευρείες εφαρμογές, όπως τα πλαστικά, προκαλώντας την σταδιακή διαλυση και αποσύνθεση του φυσικού κόσμου. Αυτή η αλόγιστη εκμετάλλευση έχει καταστροφικές συνέπειες για το περιβάλλον, γιατί εξαφανίστηκε ένα σημαντικό μέρος της χλωρίδας και της πανίδας.

Η παραδοσιακή ανθρώπινη παρέμβαση στην φύση βασιζόταν στον σεβασμό της, αλλά τα νέα δεδομένα ανέτρεψαν τις αιώνιες σχέσεις του ανθρώπου με την ύλη. Οι εμπειρικοί και προσωπικοί δεσμοί του ανθρώπου με το φυσικό του περιβάλλον έχουν αντικατασταθεί από μία προσωπική σχέση, όπου άνθρωπος ενεργεί ωφελιμιστικά και κατά βούληση, χωρίς να έχει ουσιαστική συμμετοχή αναφέρει το παραπάνω άρθρο. Έτσι, έχει αποσυνδεθεί από το φυσικό του περιβάλλον, αντιμετωπίζοντας το σαν αντικείμενο εκμετάλλευσης και όχι σαν μέσο συνεργασίας. Αυτή η τάση οδηγεί στην διάλυση και

²¹³ Εκκλησία, αρ.20 (1 έως 15-12-1986) σ.671-672

²¹⁴ Εκκλησία, αρ.9 (1-5-1985) σ.264-265

αποσύνθεση του φυσικού κόσμου, ενώ μέσω των ακραίων πειραμάτων της Βιολογίας, ο άνθρωπος επιχειρεί να κατασκευάσει ζωή σύμφωνα με την επιθυμία του. Αυτή είναι και η έσχατη αξιοποίηση των δυνάμεων της ανοργανης ύλης με στόχο την υπονόμηση της ίδιας ανθρώπινες ύπαρξης όπως υποστηρίζουν ειδικοί μελετητές.²¹⁵

---

²¹⁵ Εκκλησία, αρ.14 (1-10-1987) σ.571-572

11.2.6 Οι θέσεις για την Ιατρική

Σε σχετικό άρθρο του περιοδικού τον Οκτώβριο του 1981, με τίτλο «Τεκνογονία, τὸ μέγα σύγχρονον δημογραφικὸν πρόβλημα τῆς Ἑλλάδος» του Κων.Γ.Μπόνη, ακαδημαϊκού, ομότιμου Καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών, αναφέρεται ὅτι μέσω της Ιατρικής προτείνονται μέθοδοι για τον περιορισμό των γεννήσεων για να αποφευχθεί ο κίνδυνος του υπερπληθυσμού. Σε σχετικό συνέδριο του 1961, ο διευθυντής του Συμβουλίου Δημογραφικὸν Πληθυσμὸν στη Νέα Υόρκη Dr.Kirck, εἶχε δηλώσει, ὅτι στα πλαίσια των συνεχόμενων μεταναστευτικῶν ροῶν ο υπερπληθυσμὸς πρέπει να ελεγχθεί, ειδικά στην Ασία, ὅπου εκατομμύρια ἄνθρωποι λιμοκτονοῦν και υποαπασχολοῦνται, καθὼς καμιά χώρα δεν δύναται να αντιμετωπίσει τα πιθανά μεταναστευτικά ρεύματα. Ἡ πρόταση του για λογική μετανάστευση ἔγινε δεκτή ομόφωνα στην γενική συνέλευση, ὅμως απορρίφθηκε η αντίστοιχη πρόταση για τον ἔλεγχο των γεννήσεων. Η Εκκλησία σε αὐτή την κατεύθυνση τονίζει τις δυσκολίες της εφαρμογῆς αὐτοῦ του μέτρου, τη σύγκρουσή του με τους βιολογικούς νόμους, ἀλλὰ και την αντίφαση με τις επιστημονικές προσπάθειες, οι οποίες επιδιώκουν την καταπολέμηση των ασθενειῶν και την παράταση του προσδόκιμου ζωῆς σύμφωνα με το παραπάνω ἄρθρο.²¹⁶

Ἡ αντίληψη του περιορισμοῦ των γεννήσεων σύμφωνα με την Εκκλησία εἶναι ἄκρως εγωιστική και ἀπόρροια της επιθυμίας του ἀνθρώπου να ἐπιδείξει την ἐξουσία του. Το περιοδικό υποστηρίζει ὅτι η μοναδική λύση για τον ἔλεγχο των γεννήσεων θα ἦταν η στείρωση των γυναικῶν, ὅμως μία τέτοια καθολική εφαρμογή θα οδηγούσε σε βάθος χρόνου στην εξαφάνιση του ἀνθρώπινου εἶδους. Καταλήγει λοιπόν, στο ὅτι ο ἔλεγχος των γεννήσεων δεν εἶναι οὔτε τεχνικά οὔτε βιολογικά ἐφικτός γιατί ἀντιβαίνει στους επιστημονικούς νόμους. Η ἐκκλησία ὡστόσο, βλέπει το πρόβλημα του υπερπληθυσμοῦ ἀπὸ διαφορετική ὀπτική. Τονίζει ὅτι ἀντὶ για μείωση πληθυσμοῦ στην Ελλάδα ἀπαιτεῖται ἐνίσχυση των γεννήσεων καθὼς τις τελευταίες δεκαετίες η χώρα ἀντιμετωπίζει υπογεννητικότητα. Παράλληλα, παρακολουθεῖ τα παγκόσμια προβλήματα, που μπορεῖ μελλοντικά να ἐπηρεάσουν και την Ελλάδα και στηρίζει τις ἀπόψεις της Ἁγίας Γραφῆς και την ἱερὴ παράδοση, δίνοντας ὠφέλιμες και σωτήριες συμβουλές στο λαό της σύμφωνα με το ἴδιο ἄρθρο του ἴδιου συγγραφέα, που συνεχίζεται τον Νοέμβριο του ἴδιου ἔτους.²¹⁷

²¹⁶ Εκκλησία, ἀρ.19 (1-10-1981) σ.385-386

²¹⁷ Εκκλησία, ἀρ.22 (15-11-1981) σ.481-482

Σε άρθρο του Νικολάου Λούρου, ακαδημαϊκού, με τίτλο «Ίατροκοινωνικά διλήμματα», αναφέρεται ότι παρά τον θαυμασμό για τα επιτεύγματα της ιατρικής και την πεποίθησή του κόσμου ότι ιατρική συνεχώς επιτελεί θαύματα, αυτή η πρόοδος προκαλεί συνεχώς ηθικούς προβληματισμούς. Η πρόοδος των επιστημονικών πειραμάτων συχνά δημιουργεί ανυπέρβλητα προβλήματα μειώνοντας τελικά τα οφέλη και καθιστώντας την σύγχρονη ιατρική θύμα των ίδιων των επιτυχιών της. Κάθε ιατρικό επίτευγμα φέρει βασανιστικές ευθύνες και τελικά δεν είναι σαφές ποιος πρέπει να της επωμιστεί: ο γιατρός, ο ασθενής, η δικαιοσύνη.²¹⁸

11.2.6.1 Οι θέσεις για την εξωσωματική γονιμοποίηση

Για το ζήτημα της εξωσωματικής γονιμοποίησης, η Εκκλησία θεωρεί ότι η συγκεκριμένη τεχνική εντάσσεται στις κρίσιμες ιατρικές και κοινωνικές προκλήσεις. Η χρήση κατεψυγμένου σπέρματος αποτελεί έναν σοβαρό κοινωνικό κίνδυνο, ο οποίος υπερβαίνει ακόμα και τις συνέπειες των παγκοσμίων πολέμων. Γνωστοί γυναικολόγοι επιδεικνύουν με υπερβολικό τρόπο για εντυπωσιασμό τα κατορθώματά τους γύρω από το ζήτημα της εξωσωματικής γονιμοποίησης. Η εκκλησία τους χαρακτηρίζει βιολογικούς ακροβατισμούς. Η διαχείριση κατεψυγμένων γονιμοποιημένων ωαρίων θέτει το ζήτημα της αναγνώρισης των γονιών, καθώς δεν είναι πάντα σαφές ποιος είναι ο πραγματικός πατέρας και η πραγματική μητέρα. Επιπλέον ερωτήματα προκύπτουν και για την Ιατρική ευθύνη στις περιπτώσεις εκείνες που θα υπάρχουν επιπλοκές όπως τερατογενέσεις ή πρόωρα και λιποβαρή νεογέννητα με σοβαρά προβλήματα υγείας. Ερωτήματα τίθενται και στο αν γιατρός έχει δικαίωμα να αποκρύψει πληροφορίες σχετικές με το παιδί, καθώς και την ευθύνη που θα έχει στο ενδεχόμενο της εμβρυικής ανοξίας. Η συνεισφορά του γιατρού σε τέτοια ζητήματα παραμένει αμφιλεγόμενη, αναδεικνύοντας τα ηθικά και πρακτικά ζητήματα που σχετίζονται με τις τεχνολογίας αναπαραγωγής.

Ένα ακόμα ηθικό πρόβλημα που επισημαίνεται από το περιοδικό στο ίδιο άρθρο είναι το κόστος των απαιτούμενων δαπανών για την προσαρμογή της ιατρικής τεχνολογίας και καινοτομίας. Οι γιατροί αντιμετωπίζουν την ανάγκη να είναι προσηλωμένοι στις τελευταίες εξελίξεις, συχνά όμως είναι αντιμέτωποι με το δίλημμα της επιλογής ασθενών στους οποίους θα χορηγηθεί η ακριβή θεραπεία. Η ανεπάρκεια οικονομικών πόρων και οι

---

²¹⁸ Εκκλησία, αρ.7-8 (1 έως 15-4-1982) σ.183-186

κοινωνικές απαιτήσεις της ιατρικής δημιουργούν προβλήματα, καθώς η περιορισμένη κοινωνική πρόνοια οδηγεί σε διακρίσεις όπως σημειώνει. Ο Ξενοφών Ζολώτας.

Ειδικότερα, δαπανηρές θεραπείες όπως η αιμοκάθαρση, δεν είναι διαθέσιμες για όλους τους ασθενείς, και οι γιατροί καλούνται να επιλέξουν με ποια προτεραιότητα θα θεραπευτούν οι ασθενείς. Επίσης, η νομοθεσία για την μεταμόσχευση νεφρού προσπαθεί να ρυθμίσει τα θέματα που αφορούν την ιατρική ευθύνη, αλλά από την άλλη δεν εξαλείφονται τα διλήμματα που σχετίζονται με το χρόνο και την επιλογή θεραπειών από τους γιατρούς. Αυτά τα διλήμματα, που συχνά καταλογίζονται μόνο στους γιατρούς, προκύπτουν από πολλούς παράγοντες και όχι μόνο από την ευθύνη τους σύμφωνα με το παραπάνω άρθρο.²¹⁹

11.2.6.2 Οι θέσεις για την ευθανασία

Τα ηθικά ζητήματα γύρω από το θάνατο και τις ιατρικές αποφάσεις για τους ετοιμοθάνατους παραμένουν ακανθώδη. Η σύγχρονη αναζήτηση εστιάζει στον ορισμό του θανάτου ως παύση λειτουργίας του εγκεφάλου. Αυτό δημιουργεί προκλήσεις στην συνεννόηση μεταξύ ιατρικής πρακτικής και ηθικοκοινωνικών συνθηκών. Μερικές από τις βασικές ανησυχίες περιλαμβάνουν: αρχικά την επιθυμία του ασθενούς. Αν δηλαδή ο ασθενής δεν θέλει να συνεχίσει τη ζωή του. Οι συναισθηματικές και ψυχολογικές καταστάσεις του ασθενούς, καθώς και τα συμφέροντα των κληρονόμων, εγείρουν ερωτήματα για την ηθική και την δικαιοσύνη. Το ζήτημα για τον γιατρό είναι και ηθικό όταν προσπαθεί να διατηρήσει τη ζωή στον ασθενή ακόμα και σε περιπτώσεις που δεν πρόκειται να θεραπευτεί. Ο γιατρός καλείται να ισορροπήσει μεταξύ της ιατρικής ευθύνης αλλά και τέτοιων συναισθηματικών πιέσεων. Ένα τρίτο ζήτημα που εξετάζεται είναι αν υπάρχουν ακόμα ελπίδες για σωτηρία και αν αυτές πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στις αποφάσεις για την συνέχιση ή τη διακοπή της θεραπείας. Προκύπτει δηλαδή να ζήτημα ιδιαίτερα περίπλοκο και απαιτητικό για τους επαγγελματίες υγείας όπως αναφέρεται στο ίδιο άρθρο.²²⁰

Επιπλέον, προβλήματα ανακύπτουν και όπως σε περιπτώσεις ενδεχόμενης κατάψυξης ασθενών με ανίατες ασθένειες μέχρι την ανακάλυψη φαρμάκων για τη θεραπεία. Εάν αυτή η πρακτική εφαρμοστεί είναι βέβαιο ότι θα πρέπει να αναγνωρίσουμε μια νέα

²¹⁹ Εκκλησία, αρ.7-8 (1 έως 15-4-1982) σ.183-186

²²⁰ Εκκλησία, αρ.7-8 (1 έως 15-4-1982) σ.183-186

κατηγορία ανθρώπων, αυτή των κατεψυγμένων, με ειδική νομική μεταχείριση και προστασία. Επιπλέον προκύπτουν νομικά ζητήματα σχετικά με την συναίνεση συγγενών για χειρουργικές επεμβάσεις, τα ανθρώπινα όργανα που πρόκειται να μεταμοσχευθούν σε άλλους ανθρώπους αλλά και την τεχνητή γονιμοποίηση αμφισβητώντας παραδοσιακές αντιλήψεις για την ταυτότητα των γονέων και τις νομικές τους σχέσεις όπως αναφέρεται στο παραπάνω άρθρο.

Η ευθανασία εντάσσεται στο ευρύτερο ζήτημα των ηθικών αλλά και των ιατρικών διλημμάτων. Η συζήτηση γύρω από αυτό το ζήτημα παραμένει ανοιχτή και αμφιλεγόμενη. Σημαντικό πρόβλημα αποτελεί η κατάσταση ανθρώπων που βρίσκονται σε άγρυπνο κώμα, όπου η ιατρική αδυνατεί να σώσει τη ζωή, ενώ η οικογένεια, για εγωιστικούς και συναισθηματικούς λόγους, επιθυμεί την διατήρηση ενός ζωντανού σώματος. Οι εξελίξεις στην ιατρική, που προσφέρουν ελπίδα, ενδέχεται να προκαλούν τέτοιες καταστάσεις. Οι ιατρικές αποφάσεις συχνά είναι δύσκολες και επηρεάζονται από τις προσωπικές εκτιμήσεις, οδηγώντας κάποιες φορές σε νομικές και ηθικές αντιπαραθέσεις όπως αναφέρεται στο παραπάνω άρθρο.²¹⁷

Ένα από τα προβλήματα που τίθενται από την ιατρική πρόοδο σημειώνεται στο ίδιο άρθρο, είναι αν η ευθανασία μπορεί να λυτρώσει τον ασθενή και να δώσει παρηγοριά στους οικείους του. Παραμένει αμφίβολο για το αν η αφαίρεση της ζωής είναι ηθικά αποδεκτή, ακόμη κι αν γίνεται με σκοπό το καλό του ασθενούς. Το δίλημμα αυτό αντικατοπτρίζει γενικά την αντιπαράθεση μεταξύ ανθρωπιστικών θεωριών και τεχνοκρατικών εξελίξεων. Είναι αναγκαία μια σύνθεση που θα μπορεί να συνδυάζει την αναγνώριση της αξίας της ανθρώπινης ελευθερίας με την εκτίμηση για τις επιστημονικές προόδους, χωρίς όμως να επιτρέπει υπερβολές και με στόχο τον σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα. Πρόκειται αναμφίβολα για έναν δύσκολο συμβιβασμό που δεν είναι πάντα εφικτός, ειδικά αν η ιατρική έρευνα επικεντρώνεται μόνο στην τεχνολογική πρόοδο χωρίς να λαμβάνει υπόψη τις ηθικές και κοινωνικές συνέπειες.²²¹

Το ζήτημα της ευθανασίας έχει επανέλθει στο προσκήνιο λόγω της ραγδαίας προόδου της Ιατρικής και αναλύθηκε και από τον Επίσκοπο Φωκίδος Αθηναγόρα. Η ευθανασία κατατάσσεται σε εκούσια, που την επιθυμεί δηλαδή ο ίδιος ασθενής και σε ακούσια που συγγενείς αποφασίζουν για τον ασθενή ο οποίος δεν μπορεί να εκφράσει την βούλησή του. Η εκούσια ευθανασία μπορεί να είναι ενεργητική, με άμεση επέμβαση για

---

²²¹ Εκκλησία, αρ.7-8 (1 έως 15-4-1982) σ.183-184

την επίσπευση του θανάτου, ή παθητική με διακοπή της θεραπευτικής αγωγής. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στην άκουσια ευθανασία, η οποία είναι διαδεδομένη σε χώρες όπως η Αμερική και Μεγάλη Βρετανία και σε σοβαρές περιπτώσεις ασθενειών όπως το σύνδρομο Down με ατρησία δωδεκαδάκτυλου. Το θέμα προκαλεί διχογνωμίες μεταξύ γιατρών και γονέων όπως καταδεικνύουν και ποσοτικά δεδομένα από μελέτες της αμερικανικής ακαδημίας παιδιάτρων, που εξετάζουν αν τα παιδιά με τέτοιες ασθένειες πρέπει να υποβάλλονται σε χειρουργική επέμβαση ή όχι αναφέρει το ίδιο άρθρο.

Κάποιοι επιστήμονες υποστηρίζουν ότι η ευθανασία είναι η εύκολη λύση σε αυτές τις περιπτώσεις, με έρευνες να δείχνουν ότι η παθητική ευθανασία εγκρίνεται σε ποσοστό 98% ενώ η ενεργητική σε μικρότερο ποσοστό. Το επιχείρημα που προβάλλεται είναι ότι αν το παιδί επιβιώσει θα αποτελέσει βάρος για τον εαυτό του, την οικογένεια και την κοινωνία. Αυτές οι θέσεις αποδεικνύουν τα ηθικά διλήμματα και τις διαφορετικές προσεγγίσεις γύρω από το θέμα της ευθανασίας.

Η θέση της εκκλησίας απέναντι στην ευθανασία είναι κατηγορηματικά αρνητική ανεξάρτητα από το είδος της. Η εκκλησία θεωρεί την ευθανασία ως φόνο δηλαδή μορφή ανθρωποκτονίας που αντιβαίνει στην θεϊκή εντολή «ου φονεύσεις» σημειώνεται στο παραπάνω άρθρο. Η ζωή είναι το ύψιστο και απαραβίαστο δώρο του Θεού προς τον άνθρωπο και δεν έχει δικαίωμα να την διακόψει είτε πρόκειται για την δική του είτε πρόκειται για τη ζωή του άλλου. Σύμφωνα με την διδασκαλία της εκκλησίας ο άνθρωπος ως εικόνα και ομοίωση του θεού έχει ελεύθερη βούληση και είναι μοναδική και αναντικατάστατη προσωπικότητα. Η απόφαση για το πότε θα αρχίσει και πότε θα τελειώσει η ζωή του δεν ανήκει σε αυτόν, αλλά αποκλειστικά στο Θεό²¹⁷.

Η αποστολή του γιατρού σύμφωνα με τον Ιπποκράτη και την Αγία γραφή, είναι να θεραπεύει και να σώζει ζωές όχι να της αφαιρεί. Αφαιρώντας μία ζωή ο γιατρός αποδεχόμενος την ευθανασία, κλονίζει ανεπανόρθωτα την εμπιστοσύνη του ασθενούς προς αυτόν ακόμα και αν υποφέρει. Η εκκλησία προτείνει ως λύση την φροντίδα, την κατανόηση, την συμπόνια και την αγάπη προς τους ασθενείς, προωθώντας την περίθαλψη και την βελτίωση των συνθηκών και τα νεογέννητα, τους ανάπηρους, τους ετοιμοθάνατους και τις οικογένειες τους αναφέρει το παραπάνω άρθρο.²¹⁷ Η φιλανθρωπία και η αγάπη όπως διδάχτηκαν από τον Χριστό αποτελούν το πρότυπο που ακολουθεί εκκλησία μας. Γι' αυτό και προτείνει την βελτίωση των ιδρυμάτων που ήδη υπάρχουν αλλά και τη δημιουργία νέων, εξοπλισμένων με σύγχρονες υποδομές και τεχνολογίες ώστε να παρέχεται αξιοπρεπής και ανθρώπινη φροντίδα.

11.2.6.3 Οι απόψεις του γιατρού Σπύρου Σκαρπαλέζου γύρω από τις σύγχρονες ιατρικές εξελίξεις

Σύμφωνα με άρθρο του Σπύρου Σκαρπαλέζου, γιατρού, σε άρθρο του στο περιοδικό με τίτλο «Το τίμημα της προόδου από ιατρική σκοπιά» οι σύγχρονες εξελίξεις στην ιατρική, ιδιαίτερα οι τεχνολογικές και εργαστηριακές πρόοδοι, έχουν οδηγήσει σε ραγδαίες αλλαγές στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης. Ο γιατρός, παλιότερα επικεντρωμένος αποκλειστικά στην προσωπική ευθύνη, σήμερα αντιμετωπίζει ηθικά διλήμματα εξαιτίας της μεγάλης τεχνολογικής ανάπτυξης στην οποία έχει πρόσβαση. Οι σύγχρονοι τρόποι επαναφοράς της ζωής επιτρέπουν την παράταση της, ακόμη και όταν εγκεφαλικά έχει διακοπεί, προκαλώντας σοβαρές επιπτώσεις για τους ασθενείς ως προς την ποιότητα ζωής τους αλλά και για το περιβάλλον τους. Η αναγκαστική διατήρηση της ζωής, όταν ο εγκέφαλος έχει καταστραφεί, δημιουργεί έναν άνθρωπο βασανισμένο προκαλώντας ηθικά διλήμματα στους γιατρούς. Στην ιατρική πρακτική, ειδικά σε περιπτώσεις βαρειών εγκεφαλικών βλαβών ο γιατρός καλείται να επιλέξει μεταξύ της συνέχισης της αγωγής ή την αποδοχή της φυσικής πορείας προς τον θάνατο. Ο Σκαρπαλέζος επισημαίνει στο ίδιο άρθρο ότι η απόφαση θα πρέπει να βασίζεται στην ποιότητα ζωής που θα έχει ο ασθενής, αποφεύγοντας την δημιουργία ενός δυστυχισμένου ανθρώπου ο οποίος βλέπει το θάνατο ως λύτρωση²¹⁸.

Όσον αφορά τον υπερπληθυσμό, ο Σκαρπαλέζος στο παραπάνω άρθρο υποστηρίζει ότι η αύξηση αυτή οφείλεται στην αύξηση των γεννήσεων, την μείωση των επιδημιών και τον περιορισμό της παιδικής θνησιμότητας. Παρά την ανησυχία που προκαλεί στην κοινωνία η πληθυσμιακή έκρηξη, ο ίδιος δεν θεωρεί το φαινόμενο καταστροφικό. Αντιθέτως πιστεύει ότι άνθρωπος θα συνειδητοποιήσει τα επικείμενα προβλήματα και θα αναλάβει δράση για να διατηρήσει τη βιολογική ισορροπία και να προστατεύσει το οικοσύστημα.

Μια ακόμη αρνητική συνέπεια της μεταπολεμικής προόδου της ιατρικής είναι και η αύξηση των ιατρογενών νοσημάτων αναφέρει το ίδιο άρθρο. Αυτά τα νοσήματα προκαλούνται από την προσπάθεια ελέγχου των ασθενειών μέσω φαρμάκων και περιλαμβάνουν αλλεργικές αντιδράσεις, έντονες παρενέργειες, και εξάρτηση από τα φάρμακα χωρίς να είναι γνωστοί οι παθογενετικοί μηχανισμοί. Αν και τα περισσότερα ιατρογενή νοσήματα προλαμβάνονται και θεραπεύονται, η ανεξέλεγκτη χρήση των φαρμάκων λόγω έλλειψης ιατρικής συνταγής όπως ψυχοτρόπων και ηρεμιστικών συνιστά

σοβαρό κίνδυνο. Η χρήση αυτών των φαρμάκων σε υπερβολικές δόσεις μπορεί να προκαλέσει σοβαρά προβλήματα υγείας.

Επίσης στις δυσμενείς επιπτώσεις της προόδου της ιατρικής συγκαταλέγεται η εξάπλωση κληρονομικών ασθενειών, όπως η σχιζοφρένεια αναφέρει το ίδιο άρθρο. Ενώ πριν από 30 χρόνια τα άτομα με αυτή την ασθένεια ήταν περιορισμένα σε ψυχιατρικά ιδρύματα και για αυτά έμμεσα αποκλειόταν η τεκνοποίηση, σήμερα η πρόοδος της φαρμακολογίας έχει επιτρέψει την αποκατάσταση της υγείας ως βελτίωση της ποιότητας ζωής. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα πολλοί από τους νοσούντες να έχουν κανονικές επαγγελματικές και κοινωνικές δραστηριότητες και να μπορούν να τεκνοποιούν, το οποίο αυξάνει τον κίνδυνο κληροδότησης της ασθένειας στις επόμενες γενιές, με αποτέλεσμα την στατιστική αύξηση των κρουσμάτων σχιζοφρένειας²¹⁸.

Ως τελευταίο σύγχρονο πρόβλημα, ο Σκαρπαλέζος στο παραπάνω άρθρο, επισημαίνει την αδυναμία του σύγχρονου γιατρού να αντιμετωπίσει τον ασθενή με πολύπλευρο τρόπο. Η εξειδίκευση και η ανάπτυξη ειδικοτήτων έχουν οδηγήσει στην σταδιακή απώλεια του ρόλου του οικογενειακού γιατρού. Σε αυτό έχει συντελέσει και η ανάπτυξη της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης από διάφορους οργανισμούς υγείας χωρίς συντονισμό και οργάνωση με αποτέλεσμα την απώλεια του οικογενειακού γιατρού που μπορούσε να συνδυάσει τις γνώσεις του για την συνολική φροντίδα του ασθενούς και της οικογένειάς του.²²²

Ο Σκαρπαλέζος προτείνει κάποιες λύσεις για τα σύγχρονα προβλήματα της ιατρικής που αναφέρει. Συγκεκριμένα για τις βαριές αναπηρίες προτείνει να ληφθεί υπόψιν και να εξελιχθεί η συζήτηση για την ευγονική ευθανασία όπου ιδέα του θανάτου θα είναι περισσότερο ανθρωπιστική από τη διατήρηση της ζωής ακραίες περιπτώσεις αναπηρίας και ετοιμοθάνατων ανθρώπων.

Όσον αφορά τον υπερπληθυσμό, θεωρεί ότι η ανθρωπότητα θα λάβει μέτρα για την σωτηρία του πλανήτη καθώς άλλωστε το πρόβλημα του υπερπληθυσμού αποτελεί μάλιστα του τρίτου κόσμου και μάλιστα στην Ελλάδα το πρόβλημα είναι η υπογεννητικότητα οπότε θα πρέπει να δοθούν κίνητρα για την ενθάρρυνση απόκτησης παιδιών. Για τις ιατρογενείς νόσους εισηγείται την ορθολογική οργάνωση και χορήγηση φαρμάκων εντός θεραπείας προσαρμοσμένη στις ανάγκες του κάθε ασθενούς. Για τις κληρονομικές ασθένειες προτείνει την εφαρμογή προγαμιαίων πιστοποιητικών σωματικής και ψυχικής υγείας που θα

---

²²² Εκκλησία, αρ.10 (15-5-1982) σ.270-275

εκδίδεται τους γιατρούς. Ενώ για την υποστήριξη των γιατρών προτείνει την επαναφορά ενός ρόλου αντίστοιχου του παλιού οικογενειακού γιατρού με την αντίστοιχη εξειδίκευση. Σύμφωνα με τον Σκαρπαλέζο στο ίδιο άρθρο επισημαίνεται ότι, αν γίνουν αυτές οι βελτιώσεις, τα προβλήματα της σύγχρονης ιατρικής μπορούν να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά, παρά το σημαντικό αυτό τμήμα της προόδου.

Σε άλλο τεύχος η Εκκλησία λαμβάνει θέση για τα λεγόμενα του Σκαρπαλέζου σε άρθρο του Νικόλαου Ι. Ζαγανιάρη συγγραφέα με τίτλο «Βιβλιοκρισία»²²³, αναφέροντας ότι αντιμετώπιση της ασθένειας και φροντίδας της υγείας είναι καθήκον για τους Χριστιανούς. Ο Χριστιανός συχνά καταφεύγει στην επιστήμη και την ιατρική βοήθεια για να μπορέσει να διαχειριστεί κάποιες κρίσιμες καταστάσεις, όμως όταν βρίσκεται στο αδιέξοδο είναι αρκετά συνηθισμένο να καταφεύγει στην ελπίδα που του προσφέρει η πίστη του. Για το θέμα της ευθανασίας που αναφέρει Σκαρπαλέζος η εκκλησία αναφέρει ότι παρά τα ισχυρά επιχειρήματα υπέρ της ευθανασίας, η θεωρία αυτή είναι υλιστική και δε συμβιβάζεται με την χριστιανική πίστη. Η χριστιανική πίστη θεωρεί τον άνθρωπο ως ψυχοσωματική οντότητα και έτσι η ασθένει και ο πόνος είναι δοκιμασία της πίστης και της υπομονής.

11.2.6.4 Συμπεράσματα

Για την Εκκλησία, η προσευχή για την θεραπεία των αρρώστων και μελέτη της Αγίας Γραφής έχουν ιδιαίτερη σημασία στην χριστιανική παράδοση. Η Εκκλησία προσεύχεται για τους νοσούντες σε κάθε ακολουθία, ενώ με το μυστήριο του ευχέλαιου στοχεύει στην σωματική και ψυχική υγεία των πιστών. Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται τις ψυχικές ασθένειες και στη συμβολή της θρησκείας στην θεραπεία του. Η μετάνοια και η εξομολόγηση αποτελούν βασικές προϋποθέσεις για την αντιμετώπιση της σωματικής ασθένειας καθώς η θεραπεία της ψυχής συντελεί στην ίαση του σώματος. Η Θεία Κοινωνία είναι το φάρμακο της αθανασίας της ψυχής και δεν είναι λίγες φορές που ο ασθενής μετά την Θεία Κοινωνία ανακάμπτει από την ασθένειά του. Ακόμη όμως και αν δε συμβεί αυτό, η Θεία Κοινωνία προσφέρει στον ασθενή πνευματική δύναμη για να αντιμετωπίσει το σωματικό του πρόβλημα. Ο τελικός σκοπός της ανθρώπινης ζωής είναι η αγιότητα, σύμφωνα με το θέλημα του Θεού. Ο αγιασμός είναι ο υπέρτατος σκοπός της ζωής. Συχνά η ασθένεια είναι ταπείνωση, η οποία όμως είναι απαραίτητη για την πνευματική πρόοδο

---

²²³ Εκκλησία, αρ.22 (15-11-1984) σ.709

όπως συμβολίζεται και από την είσοδο στα ιερά προσκυνήματα, που ο πιστός πρέπει να σκύψει για να εισέλθει στην εκκλησία.

Από την άλλη μεριά, η εφαρμογή του δικαίου στο επάγγελμα του γιατρού εγείρει σημαντικά ζητήματα. Ο γιατρός ευθύνεται μόνο με την κατηγορία του πταίσματος, κι αυτή η επιμονή στην αξίωση πταίσματος φαίνεται να εξυπηρετεί τόσο τα δικαιολογημένα αιτήματα του ασθενούς για να επιτύχει θεραπεία, όσο και την ανάγκη του γιατρού να παρέχει την δεοντολογική φροντίδα, χωρίς να εμπλέκεται σε δαπανηρές νομικές διαδικασίες. Εξασφαλίζει έτσι, ότι η θεραπευτική προσπάθεια και πρωτοβουλία του γιατρού δεν περιορίζεται, και δεν διακυνδυνεύει την καλή του φήμη.

Στην πράξη, συχνά παρατηρούνται περιπτώσεις που δεν υπάρχει ευθύνη του γιατρού, είτε γιατί δεν αποδεικνύεται το πταίσμα του, είτε γιατί λόγω κάποιων παρενεργειών που δεν μπορούν να προβλεφθούν και επιπλοκών έχει προκύψει ανεπανόρθωτη βλάβη. Σ' αυτές περιπτώσεις, δεν υπάρχει αποζημίωση για τους ασθενείς. Μία πιθανή λύση θα ήταν σύμφωνα με το περιοδικό η ασφάλιση των γιατρών. Όμως οι ασφαλιστικές εταιρείες συχνά διστάζουν να αναλάβουν ευθύνη. Εξαιτίας αυτών των προβλημάτων, η καθιέρωση της ευθύνης του γιατρού βασισμένη στο πταίσμα εξακολουθεί να είναι μία συνήθης λύση, παρά τα διλήμματα που προκύπτουν από την λειτουργία του θεσμού της ασφάλισης.¹⁷⁷

Τα παραπάνω προβλήματα είναι τραγικά διλήμματα που αφορούν τόσο τους γιατρούς και τους ασθενείς αλλά και τους νομικούς. Αυτά τα ζητήματα έχουν προκύψει εξαιτίας της ραγδαίας εξέλιξης της Ιατρικής και της Βιολογίας που δεν είναι πάντα εύκολα διαχειρισίμοι από την δικαιοσύνη. Οι τελευταίοι, προσπαθώντας να προστατέψουν την προσωπικότητα του ανθρώπου και να διασφαλίσουν την ελευθερία του, αντιμετωπίζουν προκλήσεις που ενδέχεται να περιορίσουν ή να απειλήσουν ακόμα την προσωπική ελευθερία και τα δικαιώματα των ανθρώπων.

Η Εκκλησία αναγνωρίζει και επικροτεί τα επιτεύγματα που έχουν γίνει στην ιατρική, τονίζοντας την σημασία των επαναστατικών μεθόδων που έχουν συμβάλει στην βελτίωση της ζωής των ασθενών και στην εξάλειψη πολλών ασθενειών. Σημειώνει την επανάσταση που έφερε η αποκωδικοποίηση του γενετικού κώδικα, που βοήθησε στην εξάλειψη γενετικών ανωμαλιών. Επίσης επισημαίνει ότι οι ψυχιατρικές καταστάσεις όπως η αμνησία, η σχιζοφρένεια κι άλλες παθήσεις θα θεραπεύονται με χρήση ειδικών ψυχοφαρμάκων και οι ασθενείς θα μπορούν να έχουν μία κανονική καθημερινότητα.

Προβλέπει ότι οι χειρουργικές επεμβάσεις που έως τώρα γινόταν με νυστέρι στο μέλλον θα γίνονται με λέιζερ. Επιπλέον, αναγνωρίζει την πρόοδο στην κατασκευή τεχνητών μερών του σώματος όπως τα αγγεία, το δέρμα, την καρδιά, και τα νεφρά και χαιρετίζει το γεγονός ότι η τεχνητή καρδιά είναι πλέον μία πραγματικότητα που υπόσχεται μία καλή ποιότητα ζωής για τους ασθενείς. Τα παραπάνω επιτεύγματα αξιολογεί ότι αξίζουν την αναγνώριση και την υποστήριξη της.

Έτσι, εκφράζει αρχικά την εκτίμηση της για τις επιτυχίες της ιατρικής αναγνωρίζοντας ότι είναι μία θεμελιωμένη επιστήμη από τον Θεό που πρέπει να υπηρετεί τον άνθρωπό. Τονίζει ότι η σωματική ψυχική και πνευματική υγεία κατέχει κεντρική θέση στην χριστιανική ηθική και επισημαίνει την θετική συμβολή της εκκλησίας στην καταπολέμηση και θεραπεία των ασθενειών. Τόσο στην Ελλάδα, όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο, υποστηρίζει και ευλογεί την πρόοδο της Ιατρικής και της έρευνας ενθαρρύνοντας την ελεύθερη και χωρίς περιορισμούς επιστημονική αναζήτηση που στοχεύει στη βελτίωση της υγείας και της ποιότητα ζωής του ανθρώπου και του κοινωνικού συνόλου γενικότερα. Η Εκκλησία, τα μοναστήρια, κι φιλόανθρωποι ιδιώτες έχουν παρέχει τις υπηρεσίες τους προς βελτίωση της ζωής των ανθρώπων.

Παρά την αναγνώριση των επιτυχιών της Ιατρικής όμως, επισημαίνει τα προβλήματα που ανακύπτουν από την εξέλιξη της και την ανάπτυξη των τεχνολογικών εφαρμογών. Εκφράζει σοβαρές ανησυχίες για ορισμένες εφαρμογές στην γενετική, όπως η παρέμβαση του DNA που επιδρά στην κληρονομικότητα, η στέρωση για τον έλεγχο του υπερπληθυσμού, η εξωσωματική γονιμοποίηση, η κλωνοποίηση κ.α. Προωθεί την ανάγκη για ελεύθερο, αντικειμενικό και καλόπιστο διάλογο μεταξύ εκκλησίας και ιατρικής για να επιλυθούν ζητήματα. Προτείνει μάλιστα την ίδρυση ενός Ινστιτούτου Βιοηθικής και Ιατρικής Ηθικής για να μπορούν να συζητιούνται αυτά τα θέματα σύμφωνα με το άρθρο «Σύγχρονα προβλήματα ιατρικής ήθικης, ή χριστιανική άποψη» του εκ Φωκίδος Αθηναγόρα.²²⁴

Το περιοδικό Εκκλησία σε τεύχος του το 1989 αφιέρωσε άρθρο για το άγχος και την διαχείριση του προτείνοντας λύσεις. Παρά την πρόοδο της ιατρικής που καταπολεμά τις ασθένειες σύμφωνα με το περιοδικό, το άγχος είναι μόνιμο πρόβλημα για πολλούς ανθρώπους, επηρεάζοντας ακόμα και τους πιστούς. Ο ψυχίατρος Άρης Ασπιώτης, αναφέρει ότι το άγχος είναι βαθιά αγωνία και εκδηλώνεται διανοητικά, σωματικά και

---

²²⁴ Εκκλησία, αρ.20 (1 έως 15-12-1986) σ.671-672

συναισθηματικά. Σύμφωνα με το άρθρο που έχει τίτλο «Τὸ ἄγχος τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου καὶ ἡ ἀπουσία τῆς πίστεως» του εκ Δράμας Διονύσιου, το κύριο αίτιο του άγχους είναι η απουσία πίστης καθώς η διαχείριση του απαιτεί γαλήνη και εσωτερική ειρήνη.²²⁵

Συμπερασματικά, τη δεκαετία αυτή παρατηρείται ότι πολλά τεύχη του περιοδικού της Εκκλησίας εστιάζουν στην πρόοδο της ιατρικής, τα τεχνολογικά επιτεύγματα της, και τους κινδύνους που απορρέουν από αυτές τις εξελίξεις. Το περιοδικό δίνει ιδιαίτερη έμφαση σε ζητήματα βιοηθικής, όπως είναι η διαχείριση του ετοιμοθάνατου και εκφράζει κατηγορηματική αντίθεσή στην ευθανασία προτείνοντας εναλλακτικές λύσεις για την αντιμετώπιση του πόνου, της θλίψης και του άγχους. Εκφράζει σοβαρές αμφιβολίες για την μέθοδο της εξωσωματικής γονιμοποίησης και τον ρόλο του πραγματικού πατέρα και της πραγματικής μητέρας. Παρόλο λοιπόν που αναγνωρίζει τα σημαντικά επιτεύγματα της ιατρικής, η εκκλησία τονίζει τη σημασία της πίστης ως βασικό στοιχείο για την επίτευξη εσωτερικής γαλήνης και την αντιμετώπιση των προκλήσεων που φέρει η ιατρική πρόοδος.

11.2.7 Οι θέσεις για τα κοινωνικά ζητήματα

Στο περιοδικό της Εκκλησίας ένα ζήτημα το οποίο έχει κοινωνικές διαστάσεις και θίγεται, είναι ο επιστημονισμός, ειδικά στο πλαίσιο της ακαδημαϊκής θεολογίας. Σύμφωνα με το περιοδικό σε άρθρο που υπογράφει ο εκ Δράμας Διονύσιος με τίτλο «Ὁ ἐπιστημονισμός», η ακαδημαϊκή θεολογία συχνά επικεντρώνεται σε θεωρητικά ζητήματα και απομακρύνεται από το πραγματικό εκκλησιαστικό βίωμα και το χριστιανικό ήθος. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να αναπτύσσεται ένα είδους επιστημονισμού, το οποίο καλλιεργείται συνήθως σε κύκλους που υπάρχει αίσθηση κατωτερότητας έναντι των άλλων επιστημών. Η Εκκλησία εκφράζει την ανησυχία της για όσους ασχολούνται με την θεολογία ως καθαρή επιστήμη χωρίς να την εμπλουτίζουν με πνευματικότητα και αγάπη, και χωρίς να κατανοούν το ρόλο της θεολογίας σε σχέση με τις άλλες επιστήμες.²²⁶

Μέσα από άρθρο που έχει υπογράψει ο καθηγητής Νικόλαος Λούρος με τίτλο «Ίατροκοινωνικά διλήμματα», εκφράζεται ως σύγχρονο κοινωνικό θέμα επίσης, μία κριτική άποψη για την δωρεάν παιδεία στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Ενώ θεωρείται ότι η δωρεάν παιδεία είναι απαραίτητη στις κατώτερες βαθμίδες, ωστόσο την κρίνει ως

²²⁵ Εκκλησία, αρ.1 (1 έως 15-1-1989) σ.23

²²⁶ Εκκλησία, αρ.20 (20-9-1981) σ.436

βλαπτική στις ανώτερες βαθμίδες. Ο Ν.Λούρος υποστηρίζει ότι η δωρεάν πρόσβαση στις επιστήμες όπως για παράδειγμα στην ιατρική, θα επιτρέψει σε άτομα που δεν είναι απόλυτα αφοσιωμένα στο λειτούργημα της επιστήμης, να σπουδάσουν, οδηγώντας τελικά σε ανεπαρκή επαγγελματική απορρόφηση. Τονίζει ότι η δωρεάν παιδεία στην τριτοβάθμια εκπαίδευση δεν εφαρμόζεται ούτε στην Αμερική ούτε σε άλλα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια κρίνοντάς την ως αντιδημοκρατική, γιατί μπορεί να ευνοεί ακατάλληλα άτομα και να μειώνει την αξία των υποτροφιών. Αποτέλεσμα σύμφωνα με το άρθρο είναι η δημιουργία ψευδογιατρών και ακατάλληλων θεραπειών που προκαλώντας σοβαρές επιπτώσεις για την υγεία και την ζωή των πολιτών²²⁷.

Σε άρθρο με τίτλο «Επιστροφή στο Θεό» που υπογράφει ο Αρχιμανδρίτης Μάξιμος Ξυδάς, Πρωτοσύγκελλος Ι.Αρχιεπισκοπής Αθηνών, το περιοδικό επισημαίνει τις κοινωνικές αναταραχές που προκαλούνται από την υπερβολική έμφαση στα υλικά αγαθά. Παρά την πρόοδο της επιστήμης και την αφθονία των υλικών πόρων, η πείνα, η δυστυχία και ο αφανισμός αθών ψυχών παραμένουν ανεξέλεγκτα προβλήματα. Ο σύγχρονος άνθρωπος, όπως σημειώνεται, έχει θεοποιήσει τον χρυσό αντί για τον Χριστό, με αποτέλεσμα να κυριαρχεί ηθική αναρχία και τα υλικά αγαθά να οδηγούν μόνο σε δυστυχία. Η πραγματική αξία της ανθρώπινης ζωής σύμφωνα με το άρθρο βρίσκεται στην υπέρβαση της συμβατικότητας και στην αναζήτηση της πνευματικής λύτρωσης.²²⁸

11.2.7.1 Η θέση για το οικολογικό ζήτημα

Όσον αφορά τα ανακύπτοντα περιβαλλοντικά προβλήματα, το περιοδικό της Εκκλησίας επισημαίνει τις δυσμενείς επιπτώσεις που μπορεί να έχει η επιστημονική πρόοδος στην ισορροπία του πλανήτη, κρούοντας τον κώδωνα του κινδύνου. Συγκεκριμένα αναφέρεται σε σχετικό άρθρο με τίτλο «Άνθρωπος και φυσικό περιβάλλον» που υπογράφει ο εκ Αχελώου Ευθύμιος, στην ρύπανση του περιβάλλοντος, όπως της ατμόσφαιρας, του εδάφους, των θαλασσών, και των ποταμών από κατάλληλους ουσίες, στην εξάντληση των φυσικών μην ανανεώσιμων πόρων, και στην εξαφάνιση ζωικών ειδών που οδηγούν στα αποσταθεροποίηση των οικοσυστημάτων. Φυσικά, τονίζεται μάλιστα σε άλλο τεύχος η μόλυνση που έχει επιφέρει η χρήση του υπερηχητικού αεροπλάνου Τουπόλεφ 144, το οποίο

²²⁷ Εκκλησία, αρ.7-8 (1-15/4/1982) σ.183

²²⁸ Εκκλησία, αρ.15-16 (1 έως 15-8-1982) σ.358

χρησιμοποιήθηκε από την Σοβιετική Ένωση προκαλώντας πάρα πολύ μεγάλη οικολογική καταστροφή.²²⁹

Η μόλυνση του περιβάλλοντος δεν απειλεί μόνο την υγεία μας, αλλά επιδρά αρνητικά ακόμα και στο κεντρικό νευρικό σύστημα. Αναφέρει μάλιστα παράδειγμα στο Λονδίνο με την μείωση των σχολικών επιδόσεων σε μαθητές εξαιτίας της δηλητηρίασης σε ήπιο βαθμό από το μόλυβδο. Η Εκκλησία επισημαίνει σε άρθρο με τίτλο «Τὸ τίμημα τῆς προόδου ἀπὸ ἰατρικὴ σκοπιά», του Σπύρου Σκαρπαλέζου, ακαδημαϊκού, ότι η αντιμετώπιση των προβλημάτων δεν αρκεί να βασιστεί μόνο σε νομοθετικά μέτρα, αλλά απαιτείται αλλαγή στον ίδιο τον άνθρωπο και στο ήθος του. Ο άνθρωπος τείνει να απομακρυνθεί όλο και περισσότερο από τη φύση, εξαιτίας της ταχέως αναπτυσσόμενης τεχνολογίας. Σ' αυτό το πλαίσιο, προτείνονται μέτρα από τους ειδικούς οικολόγους, κοινωνιολόγους και οικονομολόγους για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και την εξύψωση της ποιότητας ζωής, υπογραμμίζοντας την ανάγκη για μια συνολική αλλαγή της ανθρωπότητας προς ένα πιο βιώσιμο και ηθικό τρόπο ζωής.²³⁰

Για την αντιμετώπιση του οικολογικού προβλήματος η Εκκλησία προτείνει διάφορες λύσεις σε σχετικό άρθρο με τίτλο «Ἄνθρωπος καὶ φυσικὸ περιβάλλον» που υπογράφει ο εκ Αχελώου Ευθύμιος: πρώτον τη θεοκεντρικότητα, καθώς η σχέση του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον πρέπει να είναι θεοκεντρική. Η επίλυση του οικολογικού προβλήματος εξαρτάται από την κατανόηση της σχέσης ανθρώπου και φύσης μέσα από την θεϊκή προοπτική. Ένα άλλο σημείο που πρέπει να διευθετηθεί είναι η ανθρωποκεντρικότητα: η προσπάθεια για την αντιμετώπιση των οικολογικών προβλημάτων πρέπει να βασίζεται στην αγιογραφική βάση της ανθρωποκεντρικότητας.

Πειραματισμοί εκτός αυτού του πλαισίου επισημαίνει το ίδιο άρθρο, ενδέχεται να οδηγήσουν σε αρνητικές συνέπειες. Σημαντική επίσης είναι και υπεύθυνη κυριαρχικότητα: Τα οικολογικά προβλήματα προκύπτουν από την ανεύθυνη άσκηση της ανθρώπινης κυριαρχίας. Η οικολογική προσπάθεια πρέπει να προωθεί μία υπεύθυνη και δημιουργική χρήση της κυριαρχίας, διατηρώντας την ισορροπία των οικοσυστημάτων. Όσον αφορά την χριστιανική θεώρηση, ο Χριστιανισμός προτείνει ότι ο φυσικός κόσμος δεν πρέπει να θεωρείται ως απλό αντικείμενο εκμετάλλευσης. Ο φυσικός κόσμος έχει ουσιαστική σημασία και πρέπει να καλύπτεται μέσω της αποκάλυψης του Θεού. Τέλος, σημαντική

²²⁹ Εκκλησία, αρ.6 (1 έως 15-4-1988) σ.220

²³⁰ Εκκλησία, αρ.10 (15-5-1982) σ.270-275

πρέπει να είναι και η αλλαγή σε ατομικό επίπεδο: επειδή βασική αιτία των οικολογικών προβλημάτων είναι ο αμφιλεγόμενος χαρακτήρας του ανθρώπου, απαιτείται προσωπική αλλαγή προς το καλύτερο και το αγιότερο για την αντιμετώπιση των οικολογικών ζητημάτων σύμφωνα με το ίδιο άρθρο.²³¹

---

²³¹Εκκλησία, αρ.9 (1-6-1988) σ.349-350

11.2.8 Γενικές θέσεις για την επιστήμη

Η Εκκλησία αναγνωρίζει ότι η επιστήμη έχει λύσει προβλήματα που σε άλλες εποχές θα τα χαρακτήριζε θαύματα σύμφωνα με ανώνυμο άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Τὸ ἐλπιδοφόρον μήνυμα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον». Ωστόσο παρατηρεῖ ότι τα προβλήματα στον κόσμο ὅπως η πείνα και η δυστυχία συνεχῶς επιδεινώνονται, γεγονός που θέτει το ερώτημα για την πραγματικὴ ἀξία των επιστημονικῶν επιτευγμάτων. Η Εκκλησία θεωρεῖ ὅτι η ἀνθρώπινη ἀυτονομία με την ἀπόρριψη της μεταφυσικῆς διάστασης της ζωῆς και την ἐστίαση μόνο στα τεχνολογικά και οικονομικά επιτεύγματα, ἔχει οδηγήσει σε ἓνα ἐπίγειο βασίλειο που ἀγνοεῖ την σύνδεση με το Θεό. Ἀυτὴ η κατεύθυνση δημιουργεῖ ἓνα πανίσχυρο κατεστημένο χωρίς ψυχὴ και νόημα για την ἀνθρώπινη πορεία σύμφωνα με το ἴδιο ἀρθρο. Η σύγχρονη επιστήμη και η τεχνολογία δεν εἶναι ἀνήθικες ἀπὸ μόνες τους, ἀλλὰ η χρήση πρέπει να ἀποσκοπεῖ στην εὐτυχία του ἀνθρώπου, διατηρώντας πάντα την ηθικὴ διάσταση και την πραγματικὴ ἀξία της ἀνθρώπινης ὑπαρξης.²³²

Για το ζήτημα του περιορισμοῦ των γεννήσεων η Εκκλησία, ὅπως ἀναφέρθηκε και σε ἄλλη ἐνότητα, ἐκφράζει σοβαρὴ ἀνησυχία σε ἀρθρο με τίτλο «Τεκνογονία, τὸ μέγα σύγχρονον δημογραφικὸν πρόβλημα τῆς Ἑλλάδος» του Κων.Γ.Μπόνη, Ἀκαδημαϊκοῦ, Ὁμότιμου Καθηγητῆ του Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἀπὸ τη μία ἀναγνωρίζει ὅτι η επιστήμη συμβάλλει στη βελτίωση των συνθηκῶν διαβίωσης, ἀλλὰ πιστεύει ὅτι η παρέμβαση στην διαδικασία ἀναπαραγωγῆς εἶναι ἐγωιστικὴ και ἐξουσιαστικὴ ἐκδήλωση ἀντὶ του σεβασμοῦ της φυσικῆς διαδικασίας της ἀνθρώπινης ζωῆς.²³³

Το περιοδικὸ υπογραμμίζει ὅτι δεν ὑπάρχει ουσιαστικὴ ἀντίθεση μεταξύ επιστήμης και θρησκείας σε ἀρθρο με τίτλο «Σχέσις ἐπιστήμης καὶ θρησκείας» του Τίτου Ἐμμ.Ματθαϊάκη, Μητροπολίτη πρ.Παραμυθίας, Φιλιατῶν και Γηρομερίου. Ὁ ἀνθρώπινος νους μπορούσε να ἐξερευνήσει πλήρως τα μυστήρια της δημιουργίας και να ἀναγνωρίσει την ἀλήθεια που σήμερα μόνο οι ἐπιστήμονες ἀποκαλύπτουν. Ὅτι δηλαδή η θρησκευτικὴ πίστη ἀποτελεῖ κεντρικὴ δύναμη για την ἐξέλιξή μας.²³⁴

Σύμφωνα με τον Ἀρχιεπίσκοπο Σεραφεῖμ σε ἀρθρο του περιοδικού με τίτλο «Ὁ Μάκ.Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν κ.Σεραφεῖμ πρὸς τοὺς νέους», η γνώση του κόσμου και του

²³² Εκκλησία, ἀρ.9-10 (1 ἔως 15-5-1981) ἀρ.202

²³³ Εκκλησία, ἀρ.22 (15-11-1981) σ.481-482

²³⁴ Εκκλησία, ἀρ.9 (1-5-1985) σ.264-265

εαυτού μας απαιτεί μια πιο υπεύθυνη και προσωπική προσέγγιση από την απλή χρησιμοθηρική αποθήκευση επιστημονικών δεδομένων. Αν και επιστημονική κατάρτιση είναι πολύ σημαντική, εντούτοις, η εσωτερική μόρφωση μέσα στην κοινωνία της εκκλησίας είναι εξίσου κρίσιμη. Σε μια εποχή όπου κυριαρχούν οι τεχνολογικές γνώσεις και τα επιτεύγματα, η πνευματική καθοδήγηση πιο αναγκαία από την ακαδημαϊκή γνώση και τον φιλοσοφικό στοχασμό.²³⁵ Η θεολογική επιστήμη, από επιστημονική αποψη δεν υστερεί σε σχέση με άλλους επιστημονικούς κλάδους. Κάθε επιστήμη εξετάζει συγκεκριμένα τμήματα υλικής, πραγματικής, ιστορικής ή πολιτισμικής πραγματικότητας. Η θεολογία περιλαμβάνει και αόρατες υπερβατικές ενέργειες όπως η ανάσταση του Χριστού, δηλαδή γεγονότα που δεν εντάσσονται στη λογική σύμφωνα με άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Πανεπιστήμιον καὶ θεολογία» του Ευάγγελου Θεοδώρου, Ακαδημαϊκού.²³⁶

Όμως, παρά την πίεση που δέχτηκε η θεολογική επιστήμη σε αθεϊστικά κράτη, όπως πρόσφατα στην Ελλάδα από ορισμένους προοδευτικούς κύκλους, φάνηκε ότι η άποψη ότι η θρησκεία έχει περιορίσει την αντικειμενική και επιστημονική έρευνα είναι αβάσιμη. Αυτή η άποψη συχνά προέρχεται από άγνοια, καθώς προωθούνται άλλες θεωρίες, υποκαθιστώντας την θρησκεία με εναλλακτικές ιδεολογίες. Αντίθετα η θρησκεία δεν εμπλέκεται στην επιστημονική έρευνα. Έχει υποστηρίξει στο παρελθόν την ανάπτυξη της επιστήμης όπως αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι οι κορυφαίοι επιστήμονες ήταν άνθρωποι του πνεύματος. Στην ιστορία, μοναχοί και κληρικοί υπήρξαν σημαντικοί επιστήμονες και διανοούμενοι αποδεικνύοντας πως η θρησκεία μπορεί να συμβαδίζει με την επιστημονική πρόοδο σύμφωνα με το ίδιο άρθρο.²³⁷

Η επιστημονική έρευνα και ανάπτυξη είναι κρίσιμες για την προστασία του περιβάλλοντος, μέσω της καταπολέμησης της μόλυνσης, της διαχείρισης πηγών ενέργειας και της ανακύκλωσης απορριμμάτων αναφέρει το άρθρο «Άνθρωπος καὶ φυσικό περιβάλλον» του εκ Αχελώου Ευθύμιου. Η κυριαρχία του ανθρώπου πάνω στη φύση πρέπει να γίνει με μεγαλύτερη σοφία και επιδεξιότητα από ποτέ. Η επιστροφή σε έναν προεπιστημονικό πολιτισμό θα ήταν καταστροφική για την ανθρωπότητα. Η απώλεια της ικανότητας να ξεπεράσουν προκλήσεις θα σηματοδοτήσει μια κατάσταση φυτοζωίας η οποία περιγράφει μια σχεδόν πλήρη απώλεια της ανθρώπινης ζωτικότητας.²³⁸

²³⁵ Εκκλησία, αρ.3 (15-2-1987) σ.98

²³⁶ Εκκλησία, αρ.10 (15-6-1987) σ.385-389

²³⁷ Εκκλησία, αρ.11 (1 έως 15-7-1987) σ.417-420

²³⁸ Εκκλησία, αρ.9 (1-6-1988) σ.349-350

12. Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» για την Κοινωνία και τις Επιστήμες στη Δεκαετία 1990-2000

12.1 Εισαγωγή

Η περίοδος 1990-2000 χαρακτηρίζεται από αλλαγές σε επίπεδο πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό που επηρέασε βαθιά ολόκληρο τον κόσμο. Τη δεκαετία αυτή η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας προκάλεσε σοβαρές γεωπολιτικές και ανθρωπιστικές κρίσεις στην περιοχή των Βαλκανίων, επηρεάζοντας έμμεσα και την Ελλάδα, η οποία αντιμετώπισε προκλήσεις στη διαχείριση των περιφερειακών σχέσεων. Την ίδια περίοδο οι σχέσεις Ελλάδας και Τουρκίας παρέμειναν τεταμένες, με αποκορύφωμα την κρίση των Ιμίων το 1996, που έφερε τις δύο χώρες κοντά σε ένοπλη σύρραξη. Παράλληλα το 1992, υπογράφηκε η Συνθήκη του Μάαστριχτ, η οποία αποτέλεσε σταθμό για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την έναρξη της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης. Στην ιατρική, η εκκίνηση της χαρτογράφησης του γονιδιώματος που εξελίχθηκε σε διεθνή έρευνα, έφερε επανάσταση, οδηγώντας στην ανακάλυψη νέων θεραπειών για τις έως τότε ανίατες κληρονομικές ασθένειες. Στο πεδίο της Εκκλησίας, μετά την πτώση του κομμουνισμού σε πολλές χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, η Εκκλησία αναδιοργανώθηκε και επανέκτησε την επιρροή της, επηρεάζοντας την κοινωνία και την πολιτική σε αρκετές χώρες.

Αυτές οι εξελίξεις διαμόρφωσαν ένα νέο γεωπολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό τοπίο σε όλη την Ευρώπη, το οποίο είχε αντίκτυπο σε πολλές χώρες σε όλον τον κόσμο.

12.1.1 Πολεμικές εξελίξεις την περίοδο 1990-2000

Τη δεκαετία του 1990 η Ελλάδα επηρεάστηκε όχι άμεσα αλλά έμμεσα από διάφορες πολεμικές συγκρούσεις, κυρίως λόγω της γεωπολιτικής της θέσης. Η πρώην Γιουγκοσλαβία διαλύθηκε, αφού προηγήθηκε σύγκρουση μεταξύ των ομόσπονδων κρατών με την κεντρική κυβέρνηση του Βελιγραδίου (Ροζάκης, 2017). Η διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας οδήγησε σε συγκρούσεις που έλαβαν χώρα στη Σλοβενία, την Κροατία, τη Βοσνία και Ερζεγοβίνη και τη Σερβία. Η Ελλάδα εξαιτίας των δεσμών που είχε με τη Σερβία, διατήρησε τις φιλικές της σχέσεις αν και διπλωματικά παρέμεινε ουδέτερη. Οι παραπάνω συγκρούσεις όμως οδήγησαν σε προσφυγικές ροές που επηρέασαν την οικονομία (Ροζάκης, 2017).

Το 1992 η σύγκρουση στη Βοσνία ήταν από τις πιο αιματηρές της διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας με έντονα θρησκευτικά χαρακτηριστικά.²³⁹ Η Ελλάδα παρείχε ανθρωπιστική βοήθεια και υποδέχθηκε τους πρόσφυγες. Το 1998 στο Κοσσυφοπέδιο έλαβε χώρα πόλεμος μεταξύ Σέρβων και Αλβανών που επηρέασε την Ελλάδα λόγω της θέσης της και της αυξημένης πιθανότητας να προκαλόταν αστάθεια στα σύνορά της (Swain et al., 2002). Η χώρα μας συμμετείχε σε ειρηνευτικές αποστολές μετά το τέλος του πολέμου. Αν και δεν υπήρχε πολεμική σύγκρουση, οι σχέσεις Ελλάδας και Τουρκίας ήταν τεταμένες με αφορμή το ζήτημα των Ιμίων το 1996 (Μανιατόπουλος, 2022), όπου οι δύο χώρες έφτασαν στα πρόθυρα του πολέμου. Η παραπάνω δεκαετία χαρακτηρίστηκε από γεωπολιτικές αλλαγές στα Βαλκάνια με την Ελλάδα να προσπαθεί να διατηρήσει την ουδετερότητα της παρά τις συνεχείς προκλήσεις που δεχόταν (Δουδούμης, 2018).

12.1.2 Κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις την περίοδο 1990-2000

Η παραπάνω δεκαετία ξεκίνησε με τη διακβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας, από τον Κωνσταντίνο Μητσοτάκη, ο οποίος εφάρμοσε φιλελεύθερη πολιτική, με στόχο τον περιορισμό του δημόσιου τομέα, και την ενίσχυση της ιδιωτικοποίησης. Το 1992 υπογράφηκε η Συνθήκη του Μάαστριχτ²⁴⁰ που θεμελίωσε τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αρκετά χρόνια αργότερα την είσοδο της Ελλάδας στην Ευρωζώνη (Δουδούμης, 2018). Το 1993, επέστρεψε στην κυβέρνηση το ΠΑΣΟΚ με τον Ανδρέα Παπανδρέου και αργότερα με τον Κωνσταντίνο Σημίτη επικεντρώνοντας τις προσπάθειές τους στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση της Ελλάδας.

Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και οι συγκρούσεις στα Βαλκάνια έθεσαν την Ελλάδα σε δύσκολη θέση, καθώς είχε να αντιμετωπίσει την αστάθεια που προκλήθηκε ενώ προσπαθούσε να διατηρήσει την ουδέτερη θέση της. Αυτές οι εξελίξεις επηρέασαν την εξωτερική πολιτική της χώρας μας, ιδίως στις σχέσεις με τα γειτονικά κράτη (Δουδούμης, 2018).

²³⁹ Οι Σέρβοι της Βοσνίας ήθελαν να διατηρηθεί η Γιουγκοσλαβία αλλά να ενωθούν με τη Σερβία. Οι Κροάτες της Βοσνίας ήθελαν να διαμελιστεί η χώρα ώστε να ενωθούν με την Κροατία.

²⁴⁰ Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, υπογραφέισα στις 7 Νοεμβρίου 1991 στο Μάαστριχτ της Ολλανδίας και σε εφαρμογή από την 1^η Νοεμβρίου 1993. Η συνθήκη ίδρυσε την Ευρωπαϊκή Ένωση και επέκτεινε τις αρμοδιότητές της σε νέους τομείς.

Σημαντικές κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις στη χώρα μας είχε και η αύξηση των μεταναστευτικών ροών προς την Ελλάδα, από χώρες των Βαλκανίων αλλά και της Ανατολικής Ευρώπης, μετά την πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων. Η χώρα κλήθηκε να προσαρμοστεί σε ένα νέο πολυπολιτισμικό περιβάλλον. Η αστικοποίηση σε συνδυασμό με τις μεταναστευτικές ροές αυξήθηκε σημαντικά (Ροζάκης, 2017).

Την περίοδο αυτή, ενισχύθηκε ο τομέας της υγείας και η προώθηση της ισότητας των φύλων ως στόχο τον εκσυγχρονισμό της ελληνικής κοινωνίας και την προσαρμογή στις ευρωπαϊκές προδιαγραφές (Οικονόμου, 2020).

Όλες οι παραπάνω εξελίξεις θεμελίωσαν τις συνθήκες για την μετέπειτα πορεία της Ελλάδας αλλά και την ενσωμάτωση στον ευρωπαϊκό και παγκόσμιο χώρο.

12.1.3 Αστρονομικές ανακαλύψεις την περίοδο 1990-2000

Η παραπάνω δεκαετία υπήρξε επίσης καθοριστική για την κατανόηση του σύμπαντος. Το 1992 ανακαλύφθηκε το πρώτο πάλσαρ με πλανητικά συστήματα (Hewish et al., 1968). Ουσιαστικά ήταν η πρώτη επιβεβαιωμένη ανίχνευση ενός από τους αμέτρητους κόσμους που είχε προβλέψει ο Giordano Bruno από τους Alexander Wolsczan και Pale Frail (Wolsczan & Frail, 1992).

Αυτή η ανακάλυψη ήταν εξαιρετικά σημαντική, γιατί για πρώτη φορά βρέθηκαν πλανήτες γύρω από ένα τέτοιο αντικείμενο, καθιστώντας καθοριστική την ανακάλυψη αυτή για την κατανόηση των συστημάτων των πλανητών. Στα επιτεύγματα της περιόδου συγκαταλέγεται η ανακάλυψη εξωπλανητών το 1995 από τους αστρονόμους Michael Mayor και Didier Queloz που άνοιξαν το δρόμο για την μελέτη των εξωπλανητών (Chauvin et al., 2017). Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας ανακαλύφθηκαν επίσης εκατοντάδες εξωπλανήτες αλλάζοντας την κατανόησή μας για τα πλανητικά συστήματα. Την ίδια χρόνια η αποστολή Galileo έφτασε στον Δία και παρείχε λεπτομερείς εικόνες και πληροφορίες για τους δορυφόρους του. Από το 1995 έως το 2003 η διαστημοσυσκευή Galileo πραγματοποίησε εκτεταμένες παρατηρήσεις του Δία, των δορυφόρων του και των δακτυλίων (Koeberl, 2005).

Προς τα τέλη της δεκαετίας του 1990, οι επιστήμονες παρατήρησαν ότι η διαστολή του σύμπαντος γίνεται με επιταχυνόμενο ρυθμό όπου η ανακάλυψη αυτή θεωρείται μία από τις πιο σημαντικές της κοσμολογίας, καθώς άλλαξε ριζικά την αντίληψή μας της δομής του

σύμπαντος. Όλες οι παραπάνω ανακαλύψεις, έθεσαν τα θεμέλια για τις ανακαλύψεις των επόμενων δεκαετιών.

12.1.4 Ιατρικές ανακαλύψεις την περίοδο 1990-2000

Σημαντικές ήταν και ιατρικές εξελίξεις την περίοδο 1990-2000, που είχαν εκτεταμένο αντίκτυπο στην ιατρική επιστήμη τόσο για την διάγνωση όσο και για την θεραπεία. Το 1990 ξεκίνησε το πρόγραμμα ανθρώπινου γονιδιώματος, το οποίο είχε σαν στόχο την χαρτογράφηση και κατανόηση του ανθρώπινου DNA (J. D. Watson & Crick, 1953). Οι αρχικές σκέψεις για το εγχείρημα τέθηκαν από το 1984, με σκοπό την ανίχνευση των μεταλλάξεων σε άτομα που είχαν επιβιώσει από την επίδραση της ατομικής βόμβας.

Η έναρξη έγινε επίσημα στις 1-10-1990, ενώ το πρόγραμμα σύντομα έγινε Διεθνές με τη συμμετοχή της Αγγλίας, των ΗΠΑ, της Γαλλίας, της Ιταλίας, της Γερμανίας, του Καναδά και της Ιαπωνίας (Ferry, 2000). Μέχρι το τέλος αυτής της δεκαετίας, έγιναν σημαντικά βήματα προς αυτή την χαρτογράφηση, επιτρέποντας στην ιατρική κοινότητα να κατανοήσει καλύτερα το γενετικό υπόβαθρο πολλών κληρονομικών ασθενειών, οδηγώντας έτσι στην εξειδικευμένη θεραπεία.

Την ίδια δεκαετία η ανάπτυξη των αντιρετροϊκών φαρμάκων άλλαξαν την πορεία θεραπείας του HIV. Με τη βοήθεια της παραπάνω θεραπείας, η μέχρι πρότινος θανατηφόρα νόσος μετατράπηκε σε διαχειρίσιμη κατάσταση για πολλούς ασθενείς (Hagood, 1996). Εξέλιξη όμως είχαμε και στην λαπαροσκοπική χειρουργική η οποία έγινε πολύ δημοφιλής στην παραπάνω δεκαετία. Η πρώτη λαπαροσκοπική ριζική νεφρεκτομή έγινε το 1991 από τον Clayman και τους συνεργάτες του και η πρώτη λαπαροσκοπική νεφρεκτομή από ζώντα δότη για μεταμόσχευση νεφρού το 1995. Η παραπάνω ιατρική μέθοδος επέτρεψε στους χειρουργούς να εκτελούν επεμβάσεις μέσω μικρών ατόμων μειώνοντας τον χρόνο αποκατάστασης και τον μετεγχειρητικό πόνο (Hagood, 1996).

Το 1991 αναπτύχθηκαν ειδικές μέθοδοι για την εμβολή ανευρυσμάτων με μη επεμβατικό τρόπο για τη θεραπεία ανευρυσμάτων στον εγκέφαλο προσφέροντας μία εναλλακτική λιγότερο επικίνδυνη λύση στην επέμβαση του εγκεφάλου. Το 1996 μέσω κλωνοποίησης γεννήθηκε το πρόβατο Dolly το πρώτο θηλαστικό που κλωνοποιήθηκε από ενήλικο κύτταρο. Η συγκεκριμένη πρόοδος άνοιξε την πόρτα για συζητήσεις και έρευνες γύρω από την κλωνοποίηση, τα βλαστοκύτταρα αλλά και την βιοηθική εξαιτίας της γενετικής παρέμβασης (B. & Kolata, 2000). Το 1998 το βραβείο Νόμπελ απονεμήθηκε για

το ρόλο του μονοξειδίου του αζώτου στο καρδιαγγειακό σύστημα. Την ίδια δεκαετία αναπτύχθηκαν νέα χημειοθεραπευτικά σχήματα με στόχο την θεραπεία του καρκίνου του μαστού. Μέσω αυτών των δυνατοτήτων, οι ογκολόγοι ανακάλυψαν νέα μοριακά μονοπάτια, βελτιώνοντας τα ποσοστά επιβίωσης για πολλούς τύπους καρκίνου (Malawer & Abelson, 1989).

Σημαντική ανάπτυξη όμως είχαμε και σε φαρμακευτικά προϊόντα που προέρχονται από ζωντανά κύτταρα, όπως η ιντερφερόνη και η ινσουλίνη, δίνοντας νέες δυνατότητες τους γιατρούς για τη θεραπεία χρόνιων νοσημάτων όπως η σκλήρυνση κατά πλάκας, και ο διαβήτης (Fensterl & Sen, 2009).

Το διαδίκτυο άρχισε να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ιατρική τη δεκαετία του 1990. Πλέον και οι ασθενείς απέκτησαν πρόσβαση σε πληροφορίες για τις ασθένειες και τις θεραπείες ενώ η ιατρική κοινότητα μπορούσε να ανταλλάσσει απόψεις για τις έρευνες που γίνονταν σε παγκόσμιο επίπεδο με μεγάλη ευκολία. (Μπροκαλάκη, 2009)

Είναι προφανές ότι οι παραπάνω εξελίξεις διαμόρφωσαν την κατεύθυνση της σύγχρονης ιατρικής, προσφέροντας νέες θεραπευτικές μεθόδους και διευρύνοντας την κατανόηση των ασθενειών και την πρόβλεψη των θεραπειών.

12.1.5 Η Εκκλησία την περίοδο 1990-2000

Το 1991 ο Μητροπολίτης Χαλκηδόνος Δημήτριος Αρχοντώνης, εξελέγη Οικουμενικός Πατριάρχης με το όνομα Βαρθολομαίος Α΄. Από την αρχή της Πατριαρχείας του, δεν λησμόνησε να βάλει προτεραιότητα στην αντζέντα του το οικολογικό ζήτημα. Σε όποια χώρα και αν βρέθηκε, δεν λησμόνησε να διαμηνύσει τη σοβαρότητα του προβλήματος και την ανάγκη για προστασία του περιβάλλοντος (Βαρθολομαίος, 2012).

Η πατριαρχία του σηματοδότησε μία περίοδο ανανέωσης και εξωστρέφειας του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Ο Πατριάρχης Βαρθολομαίος έχει αναγνωριστεί για την προσπάθεια του στην προώθηση του διαθρησκευτικού διαλόγου, της οικολογίας αλλά και της προστασίας των δικαιωμάτων των Ορθόδοξων Χριστιανών (Βαρθολομαίος, 2012). Η παραπάνω δεκαετία χαρακτηρίστηκε και από προσπάθειες να γίνει διαχριστιανικός διάλογος μεταξύ της Ορθόδοξης Εκκλησίας και της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας. Επίσης μετά την πτώση του κομμουνισμού στα τέλη της προηγούμενης δεκαετίας, οι Ορθόδοξες Εκκλησίες στην Ανατολική Ευρώπη επανήλθαν στο προσκήνιο. Τη συγκεκριμένη περίοδο,

αναγεννήθηκε η θρησκευτική ζωή, αποκαταστάθηκαν οι κατασχεμένες εκκλησιαστικές περιουσίες, και αναβίωσε η μοναστική παράδοση.

Όμως τα τέλη της δεκαετίας του 1990 υπήρξαν εντάσεις και διαφορές μεταξύ των Ορθοδόξων Εκκλησιών, κυρίως για θέματα αυτοκεφαλίας και εκκλησιαστικής δικαιοδοσίας. Μεταξύ του Οικουμενικού Πατριαρχείου και του Πατριαρχείου της Μόσχας, προέκυψαν εντάσεις ειδικά σε θέματα που αφορούσαν την Εκκλησία της Ουκρανίας(Βαρθολομαίος, 2012). Στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, η δεκαετία αυτή σηματοδεύτηκε από τη συνέχιση του έργου του Πάπα Ιωάννη Παύλου Β, ο οποίος προώθησε, μεταξύ άλλων, την ειρήνη, τον διάλογο και την καταδίκη του ολοκληρωτισμού.

Στον προτεσταντικό κόσμο, η δεκαετία του 1990 χαρακτηρίστηκε από σημαντικές εξελίξεις, όπως αυξανόμενες συζητήσεις για το ρόλο της εκκλησίας σε κοινωνικά ζητήματα αλλά και την αυξανόμενη παγκοσμιοποίηση των θρησκευτικών κινημάτων(Βαρθολομαίος, 2012). Στην Ελλάδα, η Εκκλησία παρέμεινε στον κεντρικό ρόλο στην κοινωνία παρέχοντας στήριξη σε διάφορες κοινωνικές υποθέσεις.

Ο Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος εξελέγη στις 28-4-1998 με μεγάλη πλειοψηφία διαδεχόμενος τον Μακαριστό Αρχιεπίσκοπο Σεραφείμ(Μπαλατσούκας, 2014). Ως προκαθήμενος της Εκκλησίας, εργάστηκε μεθοδικά και οργανωμένα αναλαμβάνοντας πολλές πρωτοβουλίες. Μεταξύ άλλων ίδρυσε 14 Ειδικές Συνοδικές Επιτροπές για τη μελέτη των προβλημάτων της σύγχρονης κοινωνίας, ενώ εξίσου σημαντική ήταν και η συμβολή του στη στήριξη των άγαμων μητέρων και στη θεραπεία των τοξικομανών.

Διακρίθηκε για το δυναμικό του λόγο, τη συμμετοχή του σε δημόσιες συζητήσεις και για την προσπάθειά του ο κόσμος να έρθει πιο κοντά στην Εκκλησία(Μπαλατσούκας, 2014). Συνολικά, η περίοδος αυτή ήταν περίοδος προκλήσεων αλλά και ευκαιριών για την εκκλησία καθώς προσπάθησε να προσαρμοστεί στην συνεχώς εξελισσόμενες αλλαγές της εποχής αλλά και να διατηρήσει την επιρροή της.

12.2 Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» την δεκαετία 2000-2010

12.2.1 Εισαγωγή

Την παρούσα περίοδο μελετήθηκαν συνολικά 173 τεύχη του περιοδικού, στα οποία βρέθηκαν 49 άρθρα που σχετίζονται με την επιστήμη και τη θρησκεία. Πιο συγκεκριμένα, 15 άρθρα περιέχουν γενικά θέματα επιστήμης και θρησκείας, 13 άρθρα αφορούν τη βιολογία και τη χημεία, 10 άρθρα σχετίζονται με την ιατρική, 5 άρθρα με την πληροφορική, 3 άρθρα με την αστρονομία, και 3 άρθρα με τη φυσική και τα μαθηματικά.

12.2.2 Οι θέσεις για τον υλισμό

Όσον αφορά τον υλισμό, ο Επίσκοπος Αχελώου Ευθύμιος, σε σχετικό άρθρο με τίτλο «Η ηλικία του ανθρώπινου γένους» τονίζει ότι ενώ για αιώνες η επιστήμη ταυτιζόταν με την άποψη της Βίβλου για την δημιουργία και την πνευματική φύση του ανθρώπου, τις τελευταίες δεκαετίες ορισμένοι επιστήμονες άρχισαν να αμφισβητούν αυτές τις θέσεις. Ωστόσο στα τέλη του 20^{ου} αιώνα προέκυψαν επιστημονικά δεδομένα που υποστηρίζουν νέες κοσμολογικές και ανθρωπολογικές απόψεις όπως δείχνει και η έρευνα του καθηγητή οικολογίας Westing, η οποία υπολογίζει την ηλικία του ανθρώπινου γένους σημαντικά μικρότερη από αυτή που υποστήριζε η θεωρία της εξέλιξης.²⁴¹

Ο εκ Χαλκηδόνος Βαρθολομαίος σε άρθρο με τίτλο «Ὁ ὑπὸ τὸ Οἰκουμηνικὸν Πατριαρχεῖον ἐν Ἀμερικῇ Καρπαθορῶσσοι», σημειώνει ότι η οργανική ιατρική που ήταν επηρεασμένη από τον υλισμό του περασμένου αιώνα αντιμετώπισε τον άνθρωπο σαν σύνολο οργάνων και όχι ως ψυχή και πνεύμα. Όμως σημαντικές μελέτες όπως αυτές του γιατρού Μαρίνου Γερουλάνου που τα συγγράμματα του τονίζουν τις ψυχικές επιδράσεις ως νοσογόνους παράγοντες, μας στρέφουν στην ανάγκη επανεκτίμησης αυτών των θέσεων. Σήμερα όμως η ιατρική ανακτά το σωστό προσανατολισμό της, αναγνωρίζοντας τον ψυχικό παράγοντα ως βασικό στοιχείο της ερμηνείας και της αποτελεσματικής αντιμετώπισης πολλών ασθενειών.²⁴²

²⁴¹ Εκκλησία, αρ.2 (1-2-1993) σ.60-61

²⁴² Εκκλησία, αρ.6 (1 έως 15-4-1991) σ.184-185

12.2.3 Οι θέσεις για την Αστρονομία

Σύμφωνα με το περιοδικό, η θεωρία της Μεγάλης Έκρηξης (Big Bang) που περιγράφει την προέλευση του σύμπαντος από μία αρχική υπέρθερμη και πυκνή κατάσταση πριν περίπου 14 δισεκατομμύρια χρόνια βρήκε ισχυρή επιστημονική επιβεβαίωση 1964, με την ανακάλυψη της κοσμικής ακτινοβολίας υπόβαθρου. Αυτή η ανακάλυψη σε συνδυασμό με την αποστολή του διαστημοπλοίου COBE²⁴³, μιας αποστολής που οργανώθηκε από τις ΗΠΑ μέσω διαφόρων ερευνητικών κέντρων το 1989 επιβεβαίωσαν την ύπαρξη κυματισμών από την αρχική έκρηξη προσφέροντας σημαντικές αποδείξεις για την ακρίβεια της θεωρίας.

Αυτές οι ανακαλύψεις βοήθησαν την Εκκλησία να υποστηρίξει την αξιοπιστία της βιβλικής αφήγησης περί δημιουργίας, καθώς ενισχύουν την αντίληψη τους με συγκεκριμένη αρχή που θεωρείται απόδειξη της θείκης Δημιουργίας σύμφωνα με το άρθρο του Θεοφ.Επισκόπου Αχελώου κ.Ευθυμίου με τίτλο «Η δημιουργία τοῦ κόσμου».²⁴⁴

Μέσω του περιοδικού σε άρθρο του Ευάγγελου Θεοδώρου, Ομοτ.Καθηγητή του Παν/μίου Αθηνών Τακτικού Μέλους της «Ευρωπαϊκής Ακαδημίας των Επιστημών και των Τεχνών» με τίτλο «Σχεδιάσμα- Μνημόνιον ἐπισημάνσεων καὶ παραινέσεων πρὸς φοιτητάς» τίθεται και ο προβληματισμός για το αν η αλματώδης τεχνολογική πρόοδος και η εξέλιξη των ηλεκτρονικών υπολογιστών βοηθήσουν τον άνθρωπο να εξερευνήσει τον διαγαλαξιακό χώρο, να αποκτήσει παντογνωσία και να επιλύσει μυστήρια του σύμπαντος ακόμα και την ύπαρξη λογικών εξωγήινων όντων. Το περιοδικό καταλήγει ότι αυτό είναι απίθανο γιατί όλος ο επιστήμονας δεν πρέπει να έχει αλαζονεία αλλά να διατηρεί την χριστιανική του ταπεινοφροσύνη.²⁴⁵

²⁴³ ο.π. Cosmic Background Explorer

²⁴⁴ Εκκλησία, αρ.1 (1 έως 15-1-1993) σ.18-19

²⁴⁵ Εκκλησία, αρ.16 (1-11-1996) σ.721-722

12.2.4 Οι θέσεις για τη Πληροφορική

Σύμφωνα με το περιοδικό σε άρθρο που υπογράφει ο Θεοφ.Επισκόπος Αχελώου κ.Ευθυμίου με τίτλο «Η δημιουργία του κόσμου», η τεχνολογία και ιδιαίτερα η πληροφορική, έχουν αποκτήσει σημαντική διάσταση στην σύγχρονη κοινωνία παρά τις αντιρρήσεις πολλών διανοούμενων. Οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές είναι χωρίς αμφιβολία ευεργετικοί για την ανθρωπότητα γιατί διευκολύνουν την επικοινωνία. Από την Ορθόδοξη Χριστιανική ανθρωπολογία και ηθική η πληροφορική θεωρείται πολιτισμικό δώρο ωστόσο επισημαίνονται οι κίνδυνοι της κατάχρησης σε διάφορους τομείς της κοινωνίας. Οι υπολογιστές αν και άψυχοι και χωρίς συναισθήματα, μπορούν να χρησιμοποιηθούν προς όφελος του ανθρώπου σύμφωνα με το ίδιο άρθρο. Ο καθηγητής Χρήστος Σωτηρόπουλος τονίζει ότι η συνάντηση της ανθρώπινης σοφίας με την Θεία Σοφία είναι εφικτή, όταν όμως η τεχνολογία υπηρετεί τη Θεία Σοφία. Η χρήση υπολογιστών στην εκκλησία για αρχειοθέτηση και οργάνωση είναι θετική εξέλιξη, αλλά οι υπερβολές και η πλήρης εξάρτηση μας ενδέχεται να δημιουργήσει προβλήματα. Ο 21^{ος} αιώνας είναι η εποχή της πληροφορικής αν δε συμβεί κάποια άλλη συναρπαστική εξέλιξη και στο μέλλον θα αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας αναφέρεται στο ίδιο άρθρο. Η Ορθοδοξία αναγνωρίζει την πληροφορική σαν επιστημονικό επίτευγμα και κυρίως ως δωρο Θεού, εφόσον χρησιμοποιείται με κριτήριο την εξυπηρέτηση του ανθρώπου και της εκκλησίας. Όμως επισημαίνει την ανάγκη αποφυγής της απόλυτης εξάρτησης από τους υπολογιστές και την θεοποίηση τους. Το σημαντικό μήνυμα της πληροφορικής για την ορθοδοξία είναι να συνειδητοποιηθούν οι ισορροπίες μεταξύ πνεύματος και ύλης και του τεχνικού και πνευματικού πολιτισμού. ²⁴⁶

Ο Ευάγγελος Θεόδωρου, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών, στο άρθρο με τίτλο «Σχεδιάσματα-Μνημόνιον έπισημάνσεων και παραινέσεων πρὸς φοιτητάς» ,επισημαίνει τις τελευταίες ραγδαίες εξελίξεις στον τομέα της πληροφορικής, με έμφαση στην συνεχή επέκταση της αποθηκευτικής ικανότητας των ηλεκτρονικών υπολογιστών. Η πρόοδος αυτή χαρακτηρίζεται με αύξηση της χωρητικότητας των υπολογιστών αλλά και σμίκρυνση των διαστάσεων τους σε τέτοιο σημείο που στο κοντινό μέλλον θα είναι εφικτό για καθένα να έχει στην τσέπη του έναν υπολογιστή πολύ μικρού μεγέθους, ο οποίος θα περιέχει μια ολόκληρη βιβλιοθήκη πληροφοριών. Η ταχύτητα με την οποία είναι διαθέσιμες

---

²⁴⁶ Εκκλησία, αρ.13 (1 έως 15-1-1993) σ.18-19

αυτές οι πληροφορίες συνδυαστικά με την διάδοση του διαδικτύου έχει αρχίσει να αλλάζει τον τρόπο με τον οποίο αυτή διαχειρίζεται και αξιοποιείται. Στη χώρα μας η χρήση των ψηφιακών πληροφοριών και του ίντερνετ έχει γίνει ευρεία και συνεχώς αυξάνεται.

Όλο αυτό μπορεί να φαντάζει ως ένα τεράστιο επίτευγμα, ωστόσο υπογραμμίζεται ένα σημαντικό ζήτημα: όσο μεγάλη και να είναι αυτή η αποθηκευτική δυνατότητα των συστημάτων, η γνώση που αποθηκεύεται δεν μπορεί ποτέ να αξιοποιηθεί πλήρως από έναν μόνο επιστήμονα. Επισημαίνει δηλαδή στο άρθρο με τίτλο «Σχεδιάσματα-Μνημόνιον έπιστημάνσεων καὶ παραινέσεων πρὸς φοιτητάς» την αντίφαση μεταξύ της συσσώρευσης της γνώσης και της περιορισμένης ανθρώπινης δυνατότητας να την επεξεργαστεί και να την αφομοιώσει.²⁴⁷

Η Εκκλησία εκφράζει την ανησυχία της για την σύγχρονη χρήση των ηλεκτρονικών μέσων μέσω του άρθρου «Ἡ ἐλευθερία τοῦ προσώπου καὶ ἡ μεθοδεία τοῦ Ἀντίχριστου» του Θεοφ.Επισκόπου Διαυλείας κ.Δαμασκηνού Αρχιεπισκόπου της Ιεράς Συνόδου, τα οποία αν και απαραίτητα στην καθημερινότητα, μπορεί να οδηγήσουν σε σοβαρά ζητήματα. Στη σύγχρονη μεταβατική εποχή, η οποία χαρακτηρίζεται από την κρίση σε πνευματικό ηθικό κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο η εκκλησία αναγνωρίζει ότι η αλόγιστη χρήση της τεχνολογίας μπορεί να θέσει σε κίνδυνο την ατομική ελευθερία και την ανθρώπινη βούληση. Η τεχνολογία συμβάλλει από τη μία πλευρά σημαντικά στην βελτίωση της ζωής, μπορεί όμως να γίνει όργανο καταδυνάστευσης όταν τα δεδομένα χρησιμοποιούνται για ιδιοτελείς σκοπούς. Ο άνθρωπος πια είναι παγιδευμένος στις ειδικές τεχνολογίες που ίδιος δημιούργησε και βρίσκεται υπό την εξουσία των δεσμών αυτών. Από χριστιανική άποψη υπογραμμίζει τη σημασία που έχει ο σεβασμός τόσο στις ηθικές όσο και στις κοινωνικές αξίες με την προϋπόθεση ότι δεν παραβιάζονται τα δικαιώματα και οι ελευθερίες των ατόμων ούτε καταλύεται η δημοκρατική συνοχή της κοινωνίας. Η ισορροπία μεταξύ ατομικής ελευθερίας και κοινωνικής ευθύνης είναι κρίσιμη για την διατήρηση της ειρήνης. Με αυτή τη θεώρηση, η Εκκλησία καλεί τους ανθρώπους να χρησιμοποιούν τους υπολογιστές, αλλά με σύνεση, δίνοντας προτεραιότητα στις πνευματικές τους αξίες και τις προσωπικές τους ελευθερίες όπως βιώνεται από την εν Χριστώ ζωή.²⁴⁸

Ο Αρχιμανδρίτης Θεόκλητος Κουμαριανός στο άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Τῷ ἄγνωστῳ Θεῷ», αναδεικνύει μια κριτική θεώρηση της σύγχρονης τεχνολογίας και

²⁴⁷ Εκκλησία, αρ.16 (1-11-1996) σ.721-722

²⁴⁸ Εκκλησία, αρ.12 (1 έως 15-8-1997) σ.552

επιστήμης επισημαίνοντας την αποξένωση που προκαλείται στην ανθρώπινη ψυχή και τον αποπροσανατολισμό από τις συναισθηματικές αξίες. Περιγράφει τα επιτεύγματα της τεχνολογίας όπως για παράδειγμα τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές, ως κατασκευασμένα ηλεκτρικά κυκλώματα τα οποία όμως περιέχουν την μικρότητα του ανθρώπινου πνεύματος. Συνεπώς σημειώνει ότι η τεχνολογία αν και αποτελεί καρπό της ανθρώπινης Σοφίας έχει χάσει τον αυτοσκοπό της. Ο Θεόκλητος επισημαίνει ότι η τεχνολογία και η πίστη έχουν ως στόχο να εξυπηρετούν επιφανειακά τον άνθρωπο, χωρίς να δίνουν σημασία στην ουσία της ζωής. Η άποψη του Θεόκλητου εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο αποδοκιμασίας που προωθήθηκε διεθνώς και των αρνητικών συνεπειών που η ανθρωπότητα βιώνει καθημερινά.²⁴⁹

12.2.5 Οι θέσεις για τη Φυσική

Ο εκ Χαλκηδόνος Βαρθολομαίος, σχολίασε την πρόοδο της Φυσικής σε σχετικό άρθρο με τίτλο «Επιστήμη και θρησκεία», ειδικά σε σχέση με την αμφισβήτηση της καθολικής ισχύος της αιτιοκρατίας, τονίζοντας την στατιστική φύση των νόμων της φύσης. Επικαλούμενος τον μεγάλο φυσικό Heisenberg, αναφέρθηκε στην αρχή της απροσδιοριστίας, η οποία αποδεικνύει ότι τα ίδια αίτια δεν οδηγούν πάντα στα ίδια αποτελέσματα. Αυτό φέρνει τους επιστήμονες αντιμέτωπους με νέες απρόβλεπτες πραγματικότητες. Επιπλέον, υποστήριξε ότι δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή με αιτιοκρατία η σχέση μεταξύ υλικού και πραγματικού κόσμου. Σ' αυτό το πλαίσιο τόνισε ότι είναι δυνατή η εμφάνιση νέων και μοναδικών πραγματικοτήτων όταν ενσωματώνει ενέργεια μέσα ο Παντοδύναμος Θεός, που δημιούργησε τις διάφορες οντολογικές περιοχές και διαστάσεις.²⁵⁰

Σύμφωνα με τον Μέγα Λ. Φάραντο, σε σχετικό άρθρο με τίτλο «Φαινόμενα τοῦ Δαιμονικοῦ καὶ τοῦ Παραλόγου. Θέσεις τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας» μετά την απόρριψη του μηχανιστικού κοσμοειδώλου των παλαιότερων φυσικών, όπου το σύμπαν λειτουργούσε σαν ένα ρολόι και όλα ήταν θεωρητικώς γνωστά και προβλέψιμα και με την υιοθέτηση από τις αρχές του αιώνα της Θεωρίας των Κβάντα, και των πιθανοτήτων,

²⁴⁹ Εκκλησία, αρ.7 (Ιούλιος 1999) σ.428

²⁵⁰ Εκκλησία, αρ.6 (1 έως 15-4-1991) σ.184-185

η επιστήμη άφησε εκ νέου όλα τα ενδεχόμενα ανοιχτά ακόμα και την πιθανότητα επιτέλεσης θαυμάτων.

Σοβαροί επιστήμονες της Φυσικής υποστήριξαν την ύπαρξη πνευματικότητας ακόμα και στον μικρόκοσμο, δηλαδή στα ηλεκτρόνια, τα πρότονια, τα φωτόνια κλπ. Έτσι η επιστήμη ήρθε σε βαθύτερη γνώση της και άρχισε να αντιμετωπίζει με περισσότερη προσοχή τα μυστήρια του κόσμου και της πραγματικότητας, ακόμα και εκείνα που σχετίζονται με την πίστη και τις υπερβατικές κατηγορίες της κατανόησης του κόσμου που μας περιβάλλει σύμφωνα με το ίδιο άρθρο.²⁵¹

Το περιοδικό σε άρθρο του το 1996 με τίτλο «Σχεδιάσμα-Μνημόνιον έπισημάνσεων και παραινέσεων προς φοιτητάς» του Ευάγγελου Δ. Θεοδώρου, Ομοτ. Καθηγητή του Παν/μίου Αθηνών, Τακτικού μέλους της «Ευρωπαϊκής Ακαδημίας των Επιστημών και των Τεχνών» απευθυνόμενος προς τους φοιτητές, σχολιάζει το λόγο του Νεύτωνα. Ο Νεύτωνας είχε τονίσει ότι μπροστά στην παντοδυναμία και παντογνωσία του Θεού ο μεγαλύτερος σοφός μοιάζει με ένα παιδί που παίζει στην ακρογιαλιά, ενώ μπροστά του εκτείνεται ένας απέραντος ανεξιχνίαστος ωκεανός. Ο Θεοδώρου επισημαίνει ότι κάθε διαλεύκανση ενός επιστημονικού μυστηρίου γεννά νέα προβλήματα και ο κύκλος του γνωστού είναι πάντα πιο μικρός σε σχέση με τις διαστάσεις του άγνωστου. Συνεχίζει λέγοντας, πως ο αληθινός επιστήμονας δεν πρέπει να διακρίνεται από αλαζονεία αλλά από χριστιανική ταπεινοφροσύνη χωρίς να είναι εγωιστής. Αυτά είναι τα εφόδια για την είσοδο στον τομέα της επιστήμης και την δημιουργία έργου. Ο αληθινός επιστήμονας προσεγγίζει τον κόσμο με ταπεινή διάθεση διατηρώντας πάντα ανοιχτά τα μάτια και τα αυτιά της ψυχής του, ώστε να λαμβάνει τα καινούργια μηνύματα που του στέλνει η πνευματική πραγματικότητα. Επίσης δεν παραβλέπει τα μηνύματα που λαμβάνουν οι ανώτερες πνευματικές του κεραίες από τη Θεία πραγματικότητα αναφέρει το ίδιο άρθρο.²⁵²

Τονίζει τέλος στο ίδιο άρθρο, ότι οι επιπτώσεις της χρήσης της ραδιενέργειας έχουν οδηγήσει σε απώλεια της πνευματικότητας της επιστήμης της φυσικής. Αναφέρει ότι είναι απαραίτητο να επιβληθεί ένας ειδικός έλεγχος στις εφαρμογές της πυρηνικής φυσικής και συμφωνεί με την ανάγκη που υπάρχει για τον περιορισμό αυτών των εφαρμογών ώστε να μπορέσουν να διασφαλίσουν την ηθική και πνευματική διάσταση της επιστημονικής έρευνας.²⁴⁸

²⁵¹ Εκκλησία, αρ.18 (1 έως 15-12-1994) σ.736

²⁵² Εκκλησία, αρ.16 (1-11-1996) σ.721-722

Ο Αρχιγραμματέας Δανιήλ Πουρτσουκλής, σε άρθρο του με τίτλο «Μήνυμα της ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος» αναφέρει ότι οι φυσικοί επιστήμονες όπως ο Leibnitz, ο Νεύτωνας και πολλοί άλλοι, επιδίωκαν την έρευνα του φυσικού κόσμου ως έργο της Θείας βούλησης κατά το 18^ο αιώνα ενώ και ο εθνεγέρτης Ρήγας Φεραίος έγραφε στο έργο του *Φυσικής Απάνθισμα*, που είναι έργο κοσμογεωγραφίας τα εξής: «ὅθεν ἄς φωναζωμεν ὅλοι ὁμοῦ κυριε τὰ ἔργα σου εἶναι μεγάλα καὶ πολλὰ πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας καὶ ἔργα των χειρων σοῦ εἰσιν οἱ οὐρανοί». ²⁵³

---

²⁵³ Εκκλησία, αρ.12 (Δεκέμβριος 1999) σ.728

12.2.6 Οι θέσεις για τη Χημεία και τη Βιολογία

Σε άρθρο που αναφέρεται στη Βιοηθική με τίτλο «*Η σχέση του γιατρού με τον άρρωστο: Έξάρτηση- Αποπροσωποποίηση-Κώδικες ιατρικής ήθικης-Πρέπει ο άσθενής να γνωρίζει την αλήθεια;-Ιατρικό άπορρητο: Μια απόπειρα προσεγγίσεως από όρθοδόξου πλευράς*» που υπογράφει ο Σεβ.Μητροπολίτης Φωκίδος Αθηναγόρας, αναγνωρίζεται η σημαντική και ραγδαία πρόοδος των Βιολογικών Επιστημών και της Γενετικής, που έχουν επιτύχει πρωτοφανή επιτεύγματα και κρατούν στα χέρια τους τεράστια δύναμη. Παράλληλα, εκφράζεται έντονη ανησυχία για τις παρεμβάσεις στον γενετικό κώδικα και την ανθρώπινη φύση, καθώς αυτές ενδέχεται να επηρεάσουν την εξελικτική πορεία του ανθρώπινου γένους.²⁵⁴

Ο εκ της Χαλκηδόνας Βαρθολομαίος, αναφέρει σε σχετικό του άρθρο με τίτλο «*Επιστήμη και Θρησκεία*» ότι σύμφωνα με τον Βιολόγο Karel, ο Θεός δημιούργησε το πνεύμα ως στοιχείο της δημιουργίας, που αν και εκδηλώνεται εγκεφαλικά, έχει επεκτάσεις που υπερβαίνουν το χώρο και το χρόνο. Επιπλέον, ο Hans Driesch αναλύοντας ψυχολογικά την διαδικασία ανάπτυξης εντυπώσεων, σημειώνει ότι η ανάπτυξη των εικόνων του αντικειμένου ενός γεγονότος από διαφορετικά άτομα συχνά δε συμπίπτει, γιατί μπορεί να παραλείπονται ή να προστίθεται στοιχεία. Παρόλα αυτά, η ολότητα της ανάπτυξης από κάθε άτομο παραμένει αξιόπιστη, καθώς αποδίδονται με ακρίβεια τα κύρια χαρακτηριστικά του αρχικού αντικείμενου η γεγονότος σύμφωνα με το ίδιο άρθρο.²⁵⁵

Ο Πατριάρχης Βαρθολομαίος, στο άρθρο με τίτλο «*Πατριαρχική απόδειξις τῆς Α.Θ.Π τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου ἐπὶ τοῖς Χριστουγέννοις*» υπογραμμίζει τις επικίνδυνες παρεμβάσεις της επιστήμης, όχι μόνο στο φυσικό περιβάλλον, αλλά και στο βαθύτερο άδυτο της ανθρώπινης ψυχῆς μέσα από τους πειραματισμούς στη Γενετική. Τονίζει ότι η θεολογία του Εμμανουήλ προβάλλει δύο πολύ μεγάλης σημασίας αρχές για τον κόσμο: πρώτον τον απόλυτο σεβασμό προς τον άνθρωπο καθώς περιβάλλον και άνθρωπος αλληλεπιδρούν άμεσα, και δεύτερον τον αλληλοσεβασμό μεταξύ όλων των ανθρώπων ανεξάρτητα από την φυλή, το φύλο, το θρήσκευμα, ή την ιδεολογία²⁵⁶.

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην ανακάλυψη της δομῆς του DNA το 1953 από τους Watson και Crick, που αποτέλεσε έναυσμα για μια σειρά επαναστατικών ερευνών στην

²⁵⁴ Εκκλησία, αρ.1 (1 έως 15-1-1995) σ.17-18

²⁵⁵ Εκκλησία, αρ.6 (1 έως 15-4-1991) σ.184-185

²⁵⁶ Εκκλησία, αρ.1 (1 έως 15-1-1992) σ.4

Βιολογία και την Γενετική σύμφωνα με ανώνυμο άρθρο που έχει τίτλο «Η Θρησκεία και η Ύατρική σε συνεργασία και διάσταση». Αυτές συμπεριελάμβαναν την αποκρυπτογράφηση των γονιδίων, την ανάλυση χρωμοσωμάτων, την παρέμβαση στο γενετικό υλικό, και την ανάπτυξη της βιοτεχνολογίας για την εξασφάλιση νέων διαγνωστικών και θεραπευτικών μεθόδων. Ωστόσο, η εξέλιξη αυτή έφερε ανησυχίες, γιατί οι επιστήμονες οδηγήθηκαν σε πρακτικές όπως ο προγεννητικός έλεγχος, η εξωσωματική γονιμοποίηση, η κλωνοποίηση, αλλά ακόμα και η μελέτη της μεταμόσχευσης εγκεφάλου από έμβρυο, γεγονός που προκάλεσε έντονες ηθικές αντιδράσεις.²⁵⁷

Ο Αρχιμανδρίτης Μακάριος Βαρλάς σε άρθρο του με τίτλο «Η "νέα τάξη πραγμάτων" και τὸ χρέος τῆς θρησκείας στὸν 21ο αἰῶνα»²⁵⁸, υποστηρίζει ότι η επέμβαση στο DNA και οι τεχνολογίες που προκύπτουν από αυτήν, αποκαλύπτουν την επίμονη προσπάθεια του ανθρώπου να υποκαταστήσει τον Δημιουργό του. Σύμφωνα με τον Μακάριο, ο σκοπός της ζωής δεν είναι απλά να βρούμε έναν καλύτερο τρόπο διαβίωσης ο οποίος να ανταποκρίνεται στις προσδοκίες μας, αλλά είναι επιτακτική ανάγκη μιας Παγκόσμιας προσέγγισης, καθώς τα προβλήματα και οι τρόποι αντιμετώπισης τους έχουν πλέον πλανητική διάσταση, υπερβαίνοντας τα στενά εθνικά πλαίσια αναφέρεται στο ίδιο άρθρο.

Ο Ευάγγελος Θεόδωρου, ομότιμος καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών, τόνισε σε άρθρο στο περιοδικό με τίτλο «Σχεδιάσματα-Μνημόνιον ἐπισημάνσεων καὶ παραινέσεων πρὸς φοιτητάς» την επιτακτική ανάγκη για αυτοέλεγχο και αυτοπεριορισμό απέναντι σε κινδύνους που έχουν προκύψει από προχωρημένες επιστημονικές και τεχνολογικές εφαρμογές. Οι βιολογικές και ψυχολογικές μεταλλάξεις, η ραδιενέργεια, η διατάραξη της οικολογικής ισορροπίας, η ρύπανση των βιοτόπων, και η επέμβαση στη γενετική όπως η εξωσωματική γονιμοποίηση και η κατάψυξη εμβρύων, είναι χωρίς αντίρρηση εξελίξεις που μας προκαλούν ανησυχία. Επίσης, η ανάπτυξη της νευροχημείας και η εξέλιξη των ψυχοφαρμάκων θέτουν ορισμένα ηθικά ζητήματα που πρέπει να ελεγχθούν.

Τονίζεται στο ίδιο άρθρο, ότι θα πρέπει να προκύψει ένας νέος κλάδος αξιολόγησης της τεχνολογίας, ο οποίος θα είναι απαραίτητος για την μελέτη και αξιολόγηση των επιτρεπτών ορίων των επιστημονικών εφαρμογών σε σχέση με τις συνέπειες για τον

²⁵⁷ Εκκλησία, αρ.3 (15-2-1996) σ.122-123

²⁵⁸ Εκκλησία, αρ.13 (1 έως 15-9-1996) σ.615

άνθρωπο και το περιβάλλον. Συνολικά, επισημαίνεται η ανάγκη για βιοηθικό έλεγχο και περιορισμό στις εφαρμογές της γενετικής, της χημείας και της βιοτεχνολογίας.²⁵⁹

Δεν μπορεί άλλωστε να παραληφθεί αναφέρει το ίδιο άρθρο, η φρικτή χρήση της χημείας από τους ναζιστές, οι οποίοι μετέτρεψαν τους ανθρώπους σε σαπούνι, γεγονός που μας αναγκάζει να αναθεωρήσουμε το ρητό «η χημεία για την χημεία» σε «η χημεία για τον άνθρωπο».

Είναι απαραίτητο να καταλάβουμε αναφέρει το ίδιο άρθρο ότι η αληθινή επιστημονική ελευθερία δεν είναι ασυδοσία, αλλά μία ενδυναμωμένη αυτονομία στο πλαίσιο της υγιούς θεονομίας και της αναζήτησης της αλήθειας όπως είχε πει ο Κύριος: *Μάθετε την αλήθεια και η αλήθεια θα σας ελευθερώσει*. Αυτή η απελευθέρωση και στον τομέα των σπουδών και της επιστημονικής έρευνας συνδέεται με τα λόγια του Αποστόλου Παύλου.²⁶⁰

12.2.6.1 Οι θέσεις για την κλωνοποίηση

Ο Μιχάλης Γαλεριανός, μεταπτυχιακός φοιτητής, σε άρθρο του στο περιοδικό της Εκκλησίας, με τίτλο «Η κλωνική αναπαραγωγή του ανθρώπου από πλευράς ηθικής»²⁶¹ αναλύει την εξέλιξη της Γενετικής Μηχανικής και τα ηθικά διλήμματα που προκύπτουν από την κλωνοποίηση. Δίνοντας αρχικά τον ορισμό της κλωνοποίησης, αναφερόμενος στην παραγωγή οργανισμών με ίδια γενετική ταυτότητα, όπως γίνεται με το κόψιμο και την αναφύτευση ενός κλαδίου που οδηγεί στην ανάπτυξη ενός πανομοιότυπου δέντρου, ο Γαλεριανός αναφέρεται στο ίδιο άρθρο, στην διαδικασία της αφαίρεσης του πυρήνα που ένα ώριμο αγονιμοποίητο ωάριο και την αντικατάστασή του από τον πυρήνα ενός σωματικού κυττάρου όπως από το δέρμα ενός δότη. Το ωάριο αυτό αναπτύσσεται σε έμβρυο το οποίο φέρει όλα τα χαρακτηριστικά του δότη δημιουργώντας γενετικά όμοια άτομα. Η μέθοδος κλωνοποίησης ξεκίνησε με φυτά και μύκητες και έχει πλέον επεκταθεί σε ζώα όπως βάτραχοι, ποντίκια και πρόσφατα στην Βρετανία σε πρόβατα, ανοίγοντας νέους δρόμους για πειραματισμό παρά τις έντονες αντιδράσεις.

Ο Γαλεριανός αναφερόμενος στην ηθική προσέγγιση της κλωνοποίησης, στο ίδιο άρθρο, υπογραμμίζει ότι τα επιτεύγματα της σύγχρονης Γενετικής δεν είναι εύκολο να αγνοηθούν από την βιοηθική. Ο Καθηγητής Βιολογίας Θεοχάρης Παταριάς, επισημαίνει

²⁵⁹ Εκκλησία, αρ.18 (1 έως 15-12-1996) σ.819-821

²⁶⁰ Εκκλησία, αρ.18 (1 έως 15-12-1996) σ.819-821

²⁶¹ Εκκλησία, αρ.3 (1-2-1998) σ.83

την διαφωνία στην επιστημονική κοινότητα σχετικά με την παρέμβαση στην εξέλιξη ζώων και φυτών κάτι που οδήγησε στην θέσπιση κανόνων ασφαλείας μεταξύ των ετών 1974 έως 1980²⁵⁷.

Από θεολογικής σκοπιάς, η χρήση ζώων και φυτών από τον άνθρωπο είναι θεμελιωμένη στην Αγία Γραφή σύμφωνα με το παραπάνω άρθρο, όμως τίθεται το ερώτημα κατά πόσο είναι ηθικό τα ζώα να χρησιμοποιούνται σαν πειραματόζωα για το καλό της επιστήμης. Δεν αγνοούνται οι καλές προθέσεις αυτής της τεχνικής, όπως η καταπολέμηση της πεινιάς και των ασθενειών, όμως πρέπει να αποδεχτούμε ότι τα πειράματα ενέχουν κινδύνους για την ανθρωπότητα, που δεν μπορούν να αγνοηθούν. Η επιστημονική λοιπόν έρευνα πρέπει να διεξάγεται μέσα σε ορισμένα πλαίσια, ούτως ώστε να διασφαλίζεται η μεγαλύτερη δυνατή ασφάλεια για τον άνθρωπο.

Από την άλλη, προκύπτει και το ενδεχόμενο της εφαρμογής κλωνοποίησης στον άνθρωπο που εγείρει σημαντικά σοβαρά και ηθικά επιστημονικά ζητήματα αναφέρεται στο ίδιο άρθρο. Θεωρητικά η δυνατότητα για να επιτευχθεί κλωνοποίηση στον άνθρωπο υπάρχει, όμως είναι δύσκολο να πραγματοποιηθεί, λόγω σημαντικών διαφορών στην Γενετική Μηχανική μεταξύ ανθρώπων και ζώων. Παρόλα αυτά, η πιθανότητα εφαρμογής στο μέλλον παραμένει ανοιχτή²⁵⁷.

Η Ορθόδοξη Θεολογία τονίζει στο ίδιο άρθρο, ότι αναπαραγωγή ανθρώπων μέσω κλωνοποίησης παραβιάζει το θεολογικό πλαίσιο της τεκνοποιίας. Η προοπτική μιας κοινωνίας με κατοίκους με κοινά χαρακτηριστικά, πρέπει να μας προβληματίζει ιδιαίτερα σε περιπτώσεις όπως οι αθλητές, οι καλλιτέχνες, κ.ο.κ. Αυτό θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια κοινωνία που οι άνθρωποι θα είναι πανομοιότυποι και θα στερούνται την μοναδικότητά τους. Οι υποστηρικτές της κλωνοποίησης, πιστεύουν ότι η αναπαραγωγή ευφυών, υγιών και όμορφων ανθρώπων θα βελτιώσει το ανθρώπινο είδος. Ωστόσο η Εκκλησία επισημαίνει ότι η ευφυΐα και η ομορφιά δεν είναι τα μόνα ζητούμενα, γιατί κάθε άνθρωπος έχει τα δικά του χαρίσματα, τα οποία θα πρέπει να αναγνωρίζονται και να αξιοποιούνται.

Το επιχείρημα ότι η κλωνοποίηση στον άνθρωπο θα βοηθήσει να ξεπεραστούν γενετικές ασθένειες, είναι ένα άλλο αμφιλεγόμενο θέμα σύμφωνα με το ίδιο άρθρο. Η Εκκλησία διαχωρίζει την κλωνοποίηση για θεραπευτικούς σκοπούς, από την κλωνοποίηση για αναπαραγωγή ανθρώπων, καθώς η τελευταία ενέχει μεγάλους κινδύνους της παραβίασης της φυσικής διαδικασίας της τεκνοποίησης. Επιπλέον υπάρχει ο κίνδυνος του ανθρώπινου λάθους, επομένως οποιαδήποτε σχετική επιστημονική μελέτη φαντάζει επικίνδυνη.

Η τελευταία επιχειρηματολογία υπέρ της κλωνοποίησης αφορά την απόκτηση παιδιού για άτεκνα ζευγάρια σύμφωνα με το παραπάνω άρθρο. Εδώ η Εκκλησία αναγνωρίζει την επιθυμία των ζευγαριών να αποκτήσουν παιδιά, όμως η χρήση της κλωνοποίησης ως μέσο τεκνοποίησης απορρίπτεται ως ηθικά αμφιλεγόμενη και ακραία. Εξάλλου η κλωνοποίηση δεν αποτελεί τον πιο ανώδυνο τρόπο απόκτησης παιδιών και εκτός των άλλων δημιουργεί αμφιβολίες για το κατά πόσο τα παιδιά που θα προκύψουν θα είναι πραγματικά παιδιά του ζευγαριού. Συνολικά λοιπόν η κλωνοποίηση στον άνθρωπο θα φέρει μαζί της, σύμφωνα με την Εκκλησία, πλήθος ειδικών κοινωνικών και επιστημονικών διλημμάτων που δεν μπορούν να αγνοηθούν. Η Εκκλησία και η επιστημονική κοινότητα καλούνται να θέσουν σαφή όρια και κανόνες ώστε να διασφαλιστεί ότι οι έρευνες και οι εφαρμογές της κλωνοποίησης δεν θα θέσουν σε κίνδυνο την μοναδικότητα και την αξία της ανθρώπινης ζωής.²⁶²

Το θέμα της κλωνοποίησης επανεξετάζεται σε τεύχος του περιοδικού το 2000, το με αφορμή τα πειράματα που διεξήχθησαν για την παραγωγή του κλωνοποιημένου πρόβατου Dolly. Το θέμα αυτό προκάλεσε έντονες πολιτικές και ιατρικές διαμάχες. Το ζήτημα τέθηκε πάλι από το πρίσμα της επιστήμης, με την Εκκλησία να εκφράζει τις απόψεις της.

12.2.6.2 Συμπεράσματα

Η θέση της Εκκλησίας είναι σαφής: αναγνωρίζει μεν την ανάγκη για πρόοδο στην Ιατρική και γενικά στις θετικές συνέπειες που μπορεί να προκύψουν από τις επιστημονικές προσπάθειες, όμως διατηρεί την βαθιά της ανησυχία για τις ηθικές και πνευματικές αξίες που τείνουν να εξαλειφθούν. Τονίζει ότι ο άνθρωπος έχει ανυπέρβλητη αξία πολύ μεγαλύτερη από την απλή βιολογική ζωή και εκφράζει κατηγορηματικά την αντίθεσή της στην διεξαγωγή πειραμάτων σε ανθρώπινα εμβρυονικά κύτταρα γιατί αυτά θα οδηγήσουν στην καταστροφή των ανθρώπινων εμβρύων.

Η Εκκλησία υποστηρίζει ότι το ανθρώπινο πρόσωπο διαμορφώνεται από την πρώτη στιγμή της σύλληψης και κάθε απόπειρα διαχωρισμού της ανθρώπινης ζωής σε στάδια είναι αυθαίρετη και επιστημονικά αβάσιμη. Επίσης επικρίνει την αυξανόμενη ευγονική και ρατσιστική τάση που υπάρχει στις σύγχρονες κοινωνίες, προειδοποιώντας ότι η προσπάθεια βελτίωσης της ζωής δεν μπορεί να βασίζεται σε καταστροφή εκατομμυρίων ανθρώπινων υπάρξεων σε εμβρυική ηλικία. Προειδοποιεί και για τους κινδύνους της

---

²⁶² Εκκλησία, αρ.3 (1-2-1998) σ.83-87

αντικειμενικοποίησης του ανθρώπου μέσω της κλωνοποίησης καθώς και για την πιθανότητα εκμετάλλευσης αυτής της τεχνολογίας από εταιρείες με ανήθικους σκοπούς. Επισημαίνει ότι η γνώση σχετικά με τις συνέπειες της κλωνοποίησης είναι περιορισμένες και οι δυνατότητες προβλέψης των ενεργειών ακόμα μικρότερες, υπογραμμίζοντας την ανάγκη για προσεκτική και συλλογική λήψη αποφάσεων που σέβονται τις ανθρώπινες αξίες.

Τέλος, η Εκκλησία εκφράζει την ανησυχία της για το πως η κοινωνία μπορεί να αποδεχτεί στο μέλλον πρακτικές που σήμερα οι ανήθικες και τονίζει τον κίνδυνο η θεραπευτική κλωνοποίηση να είναι το πρώτο βήμα για την αναπαραγωγική κλωνοποίηση του ανθρώπου καταλήγοντας ότι οι ηθικές αναστολές πρέπει ξεπερνούν κάθε πιθανό όφελος για την ανθρωπότητα.

12.2.7 Οι θέσεις για την Ιατρική

Σε σχετικό άρθρο του Μητροπολίτη Φωκίδος Αθηναγόρα, με τίτλο «Η σχέση του γιατροῦ με τὸν ἄρρωστο» με την εξέλιξη της σχέσης μεταξύ γιατροῦ και ασθενή, ο Μητροπολίτης Φωκίδος Αθηναγόρας εκφράζει την ανησυχία του για την αποδυνάμωση της σχέσης τους στην σύγχρονη εποχή. Παρά την επιστημονική κατάρτιση και την εμπιστοσύνη των ασθενών η σχέση εκφυλίζεται, λόγω της απρόσωπης φύσης της ιατρικής τεχνολογίας και των μεγάλων ιατρικών κέντρων. Επίσης αναφέρει ότι συχνά δημοσιεύματα σχετικά με αμφιβολίες που εκφράζονται γύρω από τα χορηγούμενα φάρμακα στους ασθενείς, έχουν κλονίσει την εμπιστοσύνη των ασθενών υπογραμμίζοντας την ανάγκη για ανθρωπιστική προσέγγιση στην ιατρική φροντίδα.²⁶³

Ο Μέγας Λ. Φάραντος σε άρθρο του στο περιοδικό με τίτλο «Η θρησκεία καὶ ἡ ιατρική» σχολιάζει την εξέλιξη της ιατρικής επιστήμης και την νέα της εικόνα στη σύγχρονη κοινωνία, τονίζοντας ότι ο στόχος της πρέπει να είναι η διατήρηση της υγείας και η θεραπεία των ασθενειών. Η ιατρική αναπτύχθηκε από την ανάγκη των ανθρώπων να έχουν υγεία περνώντας από διάφορες φάσεις από την προϊστορική έως την σύγχρονη εποχή. Αρχικά οι άνθρωποι θεωρώντας ότι οι θεοί ήταν υπεύθυνοι για την υγεία αλλά και για τις ασθένειες, οδηγούνταν σε τελετές προσπαθώντας να τους εξαγνίσουν. Τα πρώτα θεραπευτικά μέσα ήταν οι προσευχές και οι θυσίες προς τους Θεούς.

---

²⁶³ Εκκλησία, αρ.2 (1 έως 15-1-1995) σ.17-18

Η πρόοδος της ιατρικής έφερε σημαντικά οφέλη στην ανθρωπότητα. Ο Φαράντος επισημαίνει στο ίδιο άρθρο ότι ο άνθρωπος είναι εικόνα του Θεού και ο γιατρός ιερός κοινωνικός λειτουργός. Η ιεροσύνη συμβαδίζει με την Ιατρική. Η ιατρική επιστήμη δόθηκε στους ανθρώπους από τον Θεό, γι' αυτό και θα πρέπει οι γιατροί να σέβονται τον Θεό. Ωστόσο, η σχέση μεταξύ θρησκείας και ιατρικής έχει αλλάξει τις τελευταίες δεκαετίες εξαιτίας των νέων επιστημονικών δεδομένων, όπως η εξωσωματική γονιμοποίηση και η συζήτηση γύρω από την αθανασία και της αμβλώσεις. Αυτές οι πρακτικές, έχουν προκαλέσει αντιδράσεις από την Εκκλησία δημιουργώντας διαφωνίες και εντάσεις μεταξύ της θρησκευτικής πίστης και των σύγχρονων ιατρικών επιστημών. Παρά τα επιτεύγματα της ιατρικής, η φθορά και ο θάνατος είναι αναπόφευκτο τμήμα της ανθρώπινης ύπαρξης σύμφωνα με το ίδιο άρθρο.²⁶⁴

Ο Μητροπολίτης Καρπενησίου Νικόλαος σε άρθρο στο περιοδικό με τίτλο «Η ιατρική, λειτουργός της υγείας του καθόλου ανθρώπου» τονίζει την ανάγκη η Ιατρική να επανεξετάσει το ρόλο της, και να αναγνωρίσει την σημασία που έχει ο ψυχικός παράγοντας για την θεραπεία των ασθενειών. Σημειώνει ότι οι ασθενείς δεν πρέπει να θεωρούνται σώμα, αλλά ψυχοσωματική ενότητα, με την ψυχή να παίζει πολύ σημαντικό ρόλο τόσο στην υγεία όσο και στην θεραπεία. Η Εκκλησία έχοντας βαθύ ενδιαφέρον για την υγεία του ανθρώπου τον αντιμετωπίζει σαν ψυχοσωματική οντότητα και αναγνωρίζει την σπουδαιότητα που έχει το ιατρικό επάγγελμα ως ιερή αποστολή.

Ο Μητροπολίτης επισημαίνει στο ίδιο άρθρο επίσης την σημασία της εφαρμογής της χριστιανικής ηθικής στην ιατρική κοινότητα, ειδικά σε μια εποχή που η επιστήμη αντιμετωπίζει ναι προκλήσεις λόγω των ραγδαίων κοινωνικών εξελίξεων και των σύγχρονων ιατρικών πρακτικών, όπως η ευθανασία, η έκτρωση, και η στείρωση. Η ιατρική είναι σήμερα πιο απρόσωπη εξαιτίας της ασφάλισης των ιατρών, οι οποίοι προστατεύονται από τα ιατρικά τους λάθη, θα πρέπει όμως να διατηρήσει την ανθρωπιστική της διάσταση και να μην χάσει την αίσθηση ευθύνης απέναντι στον ασθενή. Ο Μητροπολίτης Νικόλαος σημειώνει στο ίδιο άρθρο ότι η ιατρική δεν είναι ένα απλό επάγγελμα, αλλά είναι λειτούργημα, διαφορετικό από τα υπόλοιπα, στο οποίο απαιτείται αυξημένο αίσθημα ευθύνης και η πνευματική καλλιέργεια των γιατρών. Η ταπείνωση και η αρετή είναι

---

²⁶⁴ Εκκλησία, αρ.3 (15-2-1996) σ.122-123

απαραίτητα χαρακτηριστικά για το γιατρό ενώ ο εγωισμός δεν έχει θέση στην ιατρική επιστήμη.²⁶⁵

Ο Αριστοτέλης Ευτυχιάδης, Επίκουρος Καθηγητής Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Ιατρικής του Πανεπιστημίου Αθηνών, τονίζει σε ένα άρθρο του στο περιοδικό με τίτλο «Βιοηθική και ιατρική έρευνα» ότι οι σύγχρονες ιατρικές έρευνες και εφαρμογές εγείρουν ζητήματα ηθικής και δεοντολογίας που πρέπει να καθοδηγούνται από την ιατρική ηθική και την φιλοσοφία της Ιατρικής. Θέματα όπως, η εξωσωματική γονιμοποίηση, η δημιουργία σωμάτων χωρίς εγκέφαλο για την χρήση μοσχευμάτων, η μίξη ανθρωπίνων και ζωικών κυττάρων, θα πρέπει να μας ανησυχούν και να αντιμετωπίζονται άμεσα και υπεύθυνα. Η άποψη ότι η επιστημονική πρόοδος δεν έχει όρια είναι διαδεδομένη, αλλά η φιλοσοφία της ιατρικής και η βιοηθική προσφέρουν σαφή κριτήρια για την ορθή διαχείριση αυτών των ζητημάτων, αποφεύγοντας παράλληλα αντιδεοντολογικές πρακτικές και πειραματισμούς²⁶⁶.

Ο καθηγητής σημειώνει στο ίδιο άρθρο ότι οι σπουδαίοι φιλόσοφοι και ιατροφιλόσοφοι όπως ο Ηρόδοτος, ο Πυθαγόρας, ο Γρηγόριος Νύσσης, και ο Ιωάννης Δαμασκηνός καθώς και άλλοι, συνέβαλαν στη διαμόρφωση των αρχών από τους οποίους διέπεται ιατρική ηθική.

Οι νόμοι της φύσης και της φυσιολογίας πρέπει να είναι σεβαστοί και να τους ακολουθεί η ιατρική χωρίς να προσπαθεί να τους παραβιάσει, γιατί η αντίσταση στους φυσικούς νόμους μπορεί να έχει αρνητικές συνέπειες σημειώνεται στο ίδιο άρθρο. Η Ιατρική οφείλει να διατηρεί και να προστατεύει τα δημιουργήματα της φύσης. Η ελευθερία που έχει η ιατρική έρευνα θα πρέπει να περιορίζεται από την ανάγκη για ανθρωπιστική προσέγγιση του ασθενούς και να καθοδηγείται από την Βιοηθική. Η επίτευξη ιατρικών η επιστημονικών στόχων δεν πρέπει ποτέ να γίνεται εις βάρος των ανθρωπίνων αξιών. Συνοψίζοντας, ο καθηγητής υποστηρίζει ότι η ορθή κατανόηση και εφαρμογή των διαχρονικών αξιών της φιλοσοφίας μπορεί να βοηθήσει τους επιστήμονες, και τους ερευνητές να προσεγγίσουν με υπευθυνότητα τα ζητήματα της σύγχρονης Ιατρικής και Βιοηθικής τονίζεται στο ίδιο άρθρο.

---

²⁶⁵ Εκκλησία, αρ.15 (15-10-1996) σ.687-689

²⁶⁶ Εκκλησία, αρ.20 (1-12-1998) σ.902

12.2.7.1 Οι θέσεις για την εξωσωματική γονιμοποίηση

Ένα από τα θέματα που απασχολεί την Εκκλησία και περιέχει στην θεματολογία του το περιοδικό, είναι το ζήτημα της εξωσωματικής γονιμοποίησης που αποτελεί ένα από τα πλέον επίμαχα και αμφιλεγόμενα θέματα της σύγχρονης Ιατρικής και κοινωνίας, δεδομένων των σημαντικών ηθικών και θρησκευτικών επιπτώσεων που εγείρει. Η Εκκλησία σε άρθρο με τίτλο «Δελτίον τύπου τής 17ης Αυγούστου 2000» που υπογράφει η Αρχιγραμματεία της Ιεράς Συνόδου, αντιμετωπίζει με επιφύλαξη και προβληματισμό αυτές τις πρακτικές, εκφράζοντας σοβαρές ανησυχίες για το ηθικό μέρος αλλά και την σωματική και ψυχική υγεία των παιδιών που γεννιούνται. Θεωρεί ότι η ανθρώπινη ζωή ξεκινά από τη στιγμή της σύλληψης, επομένως κάθε έμβρυο θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως άνθρωπος από την πρώτη μέρα. Η εξωσωματική γονιμοποίηση λοιπόν, κατά την οποία πολλά ωάρια γονιμοποιούνται ταυτόχρονα, προκειμένου να αυξηθεί η πιθανότητα να επιτευχθεί η γονιμοποίηση, θέτει ηθικά διλήμματα στα περισσότερα έμβρυα που θα γονιμοποιηθούν εφόσον τα «σε περίσσεια» γονιμοποιημένα ωάρια, δεν θα είναι επιθυμητά από την οικογένεια.

Οι επιλογές που μένουν για αυτά είναι η εγκατάλειψη, η υιοθεσία από άλλες οικογένειες, ή ακόμα και η εμπορευματοποίηση των εμβρύων κάτι το οποίο προκαλεί έντονη αντίδραση της Εκκλησίας, καθώς αντιβαίνουν στην θεμελιώδη αρχή της προστασίας της ανθρώπινης ζωής. Εκτός των άλλων, η διαδικασία της τεχνητής γονιμοποίησης εγείρει το πρόβλημα της αυξημένης πιθανότητας αποβολών από τα αντισώματα που δημιουργούνται στη μητέρα, μέσω αυτής της διαδικασίας τονίζεται στο ίδιο άρθρο. Προβληματισμός προκαλείται επίσης και για τη συνέπεια της κατάψυξης των γονιμοποιημένων ωαρίων, καθώς η παρατεταμένη συντήρηση σε χαμηλές θερμοκρασίες μπορεί να οδηγήσει σε αλλοιώσεις και κατ'επέκταση να επιδράσει στην υγεία των παιδιών θα γεννηθούν.

Είναι αξιοσέβαστη η επιθυμία της μητρότητας και η ανάγκη οικογενειών αποκτήσουν παιδιά, όμως για την Εκκλησία η τεκνογονία αποτελεί πρωτίστως Θεία Ευλογία και πρέπει να γίνεται με σεβασμό προς τον Θεό αναφέρει το ίδιο άρθρο. Γιατί η αντίφαση μεταξύ της κοινωνικής πίεσης για τον περιορισμό της πολυτεκνίας και τις επιθυμίες για απόκτηση παιδιών μέσω εξωσωματικής, αναδεικνύει πόσο πολύπλοκο είναι αυτό το ζήτημα και απαιτείται προσεκτική θεώρηση από την πολιτεία με θεσμοθέτηση αντίστοιχων διαδικασιών ελέγχου.

Κάτι που επίσης προβληματίζει την Εκκλησία, είναι το πιθανό κοινωνικό στίγμα που μπορεί να συνοδεύει ένα παιδί που έχει γεννηθεί μέσω αυτής της διαδικασίας και η ψυχολογική πίεση που μπορεί να αντιμετωπίσει από το περιβάλλον συναναστροφής του. Κατά την γονιμοποίηση επίσης μέσω εξωσωματικής, η εμπλοκή του τρίτου προσώπου στην διαδικασία αγγίζει τα όρια της μοιχείας για την Εκκλησία, συμπληρώνοντας ένα ακόμα ηθικό δίλημμα στο ήδη υπάρχον σύνθετο ζήτημα αναφέρει το ίδιο άρθρο.

Η Εκκλησία, προσεγγίζοντας το ζήτημα της εξωσωματικής γονιμοποίησης, καταλήγει σε σημαντικά πορίσματα με κύριο στόχο την προστασία του ανθρώπου ως δημιουργήματος κατ'εικόνα του Θεού. Ως βασικό κριτήριο της αποδοχής ή απόρριψης των ιατρικών πρακτικών θα πρέπει απαραίτητως να είναι η διατήρηση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και η συμβατότητα με τη Θεία βούληση. Ο Θεός, με τη Σοφία, την αγαθότητα και την πρόνοια του, είναι αυτός που αποφασίζει την ευλογία της τεκνογονίας ή την δοκιμασία της ατεκνίας, πάντα με κριτήριο την σωτηρία του ανθρώπου σύμφωνα με το ίδιο άρθρο.

Η Εκκλησία σημειώνει ότι το δικαίωμα των ανθρώπων να καταφεύγουν σε αυτές τις διαδικασίες δεν είναι απόλυτο, καθώς δεν το δικαιολογεί πλήρως η ελευθερία της επιστημονικής έρευνας. Τόσο η έρευνα όσο και η πρόοδος, θα πρέπει να ακολουθούν ηθικούς κανόνες και δεσμεύσεις ώστε να διασφαλίζεται ο σεβασμός προς τον Θεό. Όπως σημειώνει, αυτός που σπέρνει ανέμους, θερίζει θύελλες, τονίζοντας μέσω αυτής της φράσης τις πιθανές καταστροφικές συνέπειες της παράβασης των θείων νόμων σημειώνεται στο ίδιο άρθρο.

Επιπλέον η Εκκλησία υπογραμμίζει ότι η γέννηση ανθρώπων μέσω εξωσωματικής γονιμοποίησης δεν αποτελεί λύση στο πρόβλημα της υπογεννητικότητας, καθώς μπορεί απλώς να βοηθήσει οικογένειες να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα της ατεκνίας, όμως το κοινωνικό κόστος αυτής της τεχνικής δεν αντισταθμίζεται με τον εκβιασμό της πίστης. Η πρόκληση τεκνογονίας θεωρείται από την εκκλησία ως μία παρέμβαση που παραβιάζει την ηθική τάξη. Αντί λοιπόν να καταφεύγουμε σε τέτοιες πρακτικές, η Εκκλησία προτείνει την τόνωση της πίστης και την εμπιστοσύνη στο θέλημα του Θεού. Η πιστοί καλούνται να αποθέσουν την ελπίδα τους στο Θεό. Η απόλυτη εμπιστοσύνη στο Θεό είναι αυτή που θα πρέπει να χαρακτηρίζει κάθε πιστό Χριστιανό, καθώς η απόφαση για τον ερχομό ενός παιδιού ανήκει σε Εκείνον. Η Εκκλησία λοιπόν αποτρέπει τους πιστούς να καταφεύγουν σε τέτοιες διαδικασίες, αντιθέτως όμως, τους καλεί, να καλλιεργήσουν την αγάπη και την συζυγική ενότητα μέσα στο γάμο τους εμπιστευόμενοι το Θείο σχέδιο για την οικογένεια

τους. Η αφομοίωση αλλά και η πίστη προς τον Θεό αποτελούν θεμέλιο λίθο για μία ευλογημένη και ηθικά ορθή ζωή αναφέρει το ίδιο άρθρο.²⁶⁷

12.2.8 Γενικές θέσεις για την επιστήμη

Αυτή την περίοδο επίσης, η Εκκλησία διατηρεί σταθερή τη θέση της γύρω από την πρόοδο των επιστημών, υποστηρίζοντας ότι η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας και των επιστημών που αποσκοπεί στην καλύτερευση της ζωής των ανθρώπων και στην ανακούφιση από τον πόνο και τις ασθένειες, δε συνδυάζεται πάντα με τις πνευματικές και ηθικές αξίες. Αυτή η ανισορροπία μπορεί να εγκυμονεί σοβαρούς κοινωνικούς κινδύνους. Η συγκέντρωση των ωφελημάτων της προόδου στα χέρια λίγων, αυξάνει την δυστυχία στους υπόλοιπους ανθρώπους οδηγώντας σε κοινωνικές αναταραχές και πολέμους. Η Εκκλησία τονίζει σε άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Συνάντηση τῶν προκαθήμενων τῶν Ὀρθόδοξων Αὐτοκέφαλων καὶ αὐτόνομων Ἐκκλησιῶν στὸ Φανάρι (1-15 Μαρτίου 1992)» που υπογράφει ο Ι.Μ.Χατζηφώτης, Δ/ντης του Γραφείου Τύπου της Ι.Συνόδου, ότι η τεχνολογική πρόοδος πρέπει να συνδυάζεται με τη δικαιοσύνη, την αγάπη και την ειρήνη, ώστε να παραμένει ως ευλογία και να μην μετατραπεί σε κατάρα για τις επόμενες χιλιετίες.²⁶⁸

Σύμφωνα με το ίδιο άρθρο, το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα χαρακτηρίστηκε από μία ψυχρή ειρήνη, υπονοώντας ότι βασίστηκε σε ισορροπία τρόμου από τα πυρηνικά όπλα. Αυτή η περίοδος εξελίχθηκε από τον ανταγωνισμό των πολεμικών εφοδίων σε έναν πόλεμο συμφερόντων ο οποίος συνοδευόταν από πολλά κοινωνικά προβλήματα όπως η ανεργία, το αυξανόμενο χάσμα μεταξύ πλουσίων και φτωχών, η εξάπλωση των ναρκωτικών, το AIDS κ.α. Οι θεσμοί εκφυλίστηκαν, οι ανθρώπινες αξίες εκμηδενίστηκαν, και κοινωνική δράση αφανίστηκε.

Η Εκκλησία τονίζει ότι η επιστημονική έρευνα χωρίς όρια, δημιουργεί ένα κόσμο χωρίς σαφή κοσμοθεωρία, γιατί οι επιστήμονες θέλουν να αντικαταστήσουν το Θεό μέσα από ανακαλύψεις όπως η αποκωδικοποίηση του DNA ή μέσω των διαστημικών ταξιδιών. Όμως ο πραγματικός σκοπός της ζωής δεν είναι να ζούμε με άγχος, αλλά να ανταποκρινόμαστε στον ανθρωπισμό αναφέρει το ίδιο άρθρο. Είναι λοιπόν επιτακτική

²⁶⁷ Εκκλησία, αρ.8 (8^{ος} – 9^{ος} -2000) σ.756-757

²⁶⁸ Εκκλησία, αρ.7 (15-4 έως 1-5-1992) σ.223-225

ανάγκη, να επανεκτιμηθεί η παγκόσμια πραγματικότητα και να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα όχι σε ατομικό, ούτε διεθνές, αλλά σε πλανητικό επίπεδο. Παλιότερα, οι θρησκείες προσέφεραν παρηγοριά στον άνθρωπο και τον ενθάρρυναν σε δύσκολες καταστάσεις με σύνθημα την αγάπη προς τον πλησίον και την ειρήνη. Οι ελπίδες για μία νέα τάξη πραγμάτων που ξεκίνησαν με τους πολέμους, δεν έχουν ακόμα υλοποιηθεί αλλά αντίθετα τόσο η παγκόσμια οικονομία όσο και οι πολιτικοί είναι αιχμάλωτοι του αδυσώπητου ανταγωνισμού και των μεγάλων συμφερόντων.

Σύμφωνα με το άρθρο με τίτλο «Σχεδιάγραμμα-Μνημόνιον έπισημάνσεων και παραινήσεων προς φοιτητάς» του Ευάγγελου Θεοδώρου, Καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών, η επιστήμη και η θρησκεία αν και είναι διαφορετικοί τομείς του πολιτισμού, είναι αλληλένδετοι και δεν μπορεί ο ένας να αντικαταστήσει τον άλλον. Όπως κάθε όργανο στο ανθρώπινο σώμα έχει έναν ρόλο ο οποίος δεν μπορεί να αντικατασταθεί από κάποιο άλλο, έτσι η θρησκεία και η επιστήμη έχουν ξεχωριστές αποστολές στο πλαίσιο του πολιτισμού. Η Εκκλησία επισημαίνει ότι η επιστημονική γνώση από μόνη της δεν αρκεί για να κατανοήσουμε τις ανθρώπινες αξίες. Οι αξίες διαμορφώνουν την προσωπικότητα και λειτουργούν σαν οδηγοί στη βούληση του ανθρώπου.²⁶⁹

Για να αποδείξει τις θέσεις της η Εκκλησία χρησιμοποιεί και παραδείγματα διαπρεπών θεραπόντων. οι οποίοι ήταν μοναχοί και κληρικοί σε σχετικό άρθρο του περιοδικού με τίτλο ««Σχεδιάγραμμα-Μνημόνιον έπισημάνσεων και παραινήσεων προς φοιτητάς» του Ευάγγελου Θεοδώρου, Καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών: Ο αββάς Hauy συνετέλεσε στην ανάπτυξη της ορυκτολογίας και της κρυσταλλογραφίας, ο μοναχός Mendel θεμελίωσε τη Γενετική, ο αββάς Picard προσδιόρισε τις διαστάσεις της γης και την απόσταση της από τον ήλιο, ο φραγκισκανός Mersen μελέτησε το εκκρεμές και υπολόγισε την ταχύτητα του ήχου, ο Ιησουίτης Grimaldi μελέτησε την διάθλαση του φωτός, ο Δανός κληρικός Stensen θεωρείται ιδρυτής της Παλαιοντολογίας και της Γεωλογίας, ο Αββάς Spalanzani διακρίθηκε σαν Φυσικός και Βιολόγος, ο Αββάς Nolet ανακάλυψε το φαινόμενο της ώσμωσης, ο ιεροκήρυκας Priestley ανακάλυψε μεταξύ άλλων το οξυγόνο, το υδροχλωρικό οξύ και την αμμωνία, στον ιεροκήρυκα Faraday οφείλεται η ανακάλυψη του επαγωγικού ρεύματος και ο διαμαγνητισμός, ο Αββάς Latreille ήταν περίφημος εντομολόγος και ακαδημαϊκός, ο κληρικός Secchi ταξινόμησε φασματοσκοπικώς χιλιάδες άστρα, ο Αββάς Lemet ήταν μεγάλος μαθηματικός και αστρονόμος που ασχολήθηκε με την

---

²⁶⁹ Εκκλησία, αρ.18 (1-15/12/1996) σ.819-821

επιστημονική κοσμογονία, ενώ επίσης το Αστεροσκοπείο του Greenwich επανελημμένως είχε κληρικούς διευθυντές και τέλος στην Αμερική πολλοί σεισμολογικοί στάθμοι έχουν διευθυντές μοναχούς αναφέρει το ίδιο άρθρο.²⁷⁰

Ο Ludwig Schleich γνωστός για την ανακάλυψη της τοπικής αναισθησίας αλλά κι άλλων μορφών θεραπείας, πίστευε ότι η επιστήμη και η θρησκεία θα πρέπει να συνυπάρχουν και να αλληλοσυμπληρώνονται. Μέσα από την ενασχόλησή του με τη φύση και την επιστήμη έγινε πιστός αναγνωρίζοντας ότι υπάρχει μια ανώτερη Δύναμη σύμφωνα με το ίδιο άρθρο. Στόχος του ήταν να απομακρύνει τους ανθρώπους από τον υλισμό και να τους καθοδήγησει στην πνευματικότητα. Κατά τη γνώμη του, για να υπάρχει ολοκλήρωση στο έργο τους οι γιατροί θα πρέπει να γίνονται ποιμένες, και η ποιμένες θα πρέπει να γίνονται γιατροί. Χωρίς αυτή την συνύπαρξη και οι δύο ρόλοι είναι ελλιπείς.

Μάλιστα σύμφωνα με τον Κωσταντίνο Χρ. Τράκα, Επίτιμο Αντιπρόεδρο του Ελεγκτικού Συνεδρίου, σε άρθρο του στο περιοδικό με τίτλο «Έγγενής και ιστορική ή συναλληλία έλληνικής εκκλησίας και πολιτείας» η αναζήτηση της αλήθειας την ανθρώπινη γνώση μέσω της λογικής και της πίστης δεν είναι δύο διαφορετικοί δρόμοι, αλλά πρέπει να είναι παράλληλες οδοί που οδηγούν στη σοφία. Επισήμανε ότι η αλήθεια αναδεικνύεται όχι μόνο μέσα από την επιστήμη και την φιλοσοφία, αλλά και μέσω της Θείας Χάριτος, όπως αποκαλύφθηκε από τον Ιησού Χριστό. Η επιστήμη συνδυασμένη με την αρετή αποκαλύπτουν αλήθειες που είναι εξίσου καταπληκτικές και σημαντικές με τις αρετές της φρόνησης της ανδρείας της σωφροσύνης και της δικαιοσύνης αλλά και με τις θεολογικές αξίες της πίστης της ελπίδας και της αγάπης αναφέρει το ίδιο άρθρο.²⁷¹

Με την αλλαγή της χιλιετίας και την έλευση του 2000, η Εκκλησία καλεί τους Χριστιανούς να συνειδητοποιήσουν την ανάγκη για αυτοέλεγχο και αυτοπεριορισμό της επιστήμης και της τεχνολογίας σε σχετικό άρθρο με τίτλο «Προκλήσεις εκ του έτους 2000» που υπογράφει ο Ευάγγελος Δ.Θεοδώρου, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Η ανθρώπινη ύπαρξη απειλείται από τις επιστημονικές και τεχνολογικές εξελίξεις. Είναι απαραίτητο να ενθαρρυνθεί η προώθηση ενός ειδικού επιστημονικού κλάδου ο οποίος είχε ξεκινήσει στην Αμερική και επικεντρώνεται στον προγραμματισμό μεγάλων των λογικών πρωτοβουλιών προκειμένου να εξακριβωθεί επιτρεπτότητα τους σε σχέση με τις πιθανές συνέπειες για τον άνθρωπο και το περιβάλλον.²⁷²

²⁷⁰ Εκκλησία, αρ.2 (1-2-1997) σ.65-66

²⁷¹ Εκκλησία, αρ.5 (Μάιος 1999) σ.253

²⁷² Εκκλησία, αρ.1 (Ιανουάριος 2000) σ.6-7

Οι ηθικές αξίες πρέπει να περιφρουρηθούν γιατί ο άνθρωπος ως πρόσωπο έχει μεγαλύτερη αξία από την βιολογική του ύπαρξη παρά την δυσκολία της αντίστασης στα δεδομένα της επιστήμης, τα οποία συχνά επιβάλλονται σαν τετελεσμένα και γενικευμένα. Η προστασία των ηθικών αρχών είναι απαραίτητη για να διασφαλιστεί η ανθρώπινη αξιοπρέπεια στις συνεχώς αυξανόμενες επιστημονικές εξελίξεις αναφέρεται σε σχετικό άρθρο με τίτλο «Δελτίον Τύπου τής 17ης Αύγουστου 2000» που υπογράφει η Αρχιγραμματεία της Ιεράς Συνόδου.²⁷³

13. Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» για την Κοινωνία και τις Επιστήμες στη Δεκαετία 2000-2010

13.1 Εισαγωγή

Το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 είχε σοβαρές συνέπειες, με την κύρια αντίδραση των Ηνωμένων Πολιτειών να είναι η πολεμική επιχείρηση για την ανατροπή του καθεστώτος των Ταλιμπάν στο Αφγανιστάν. Η παραπάνω στρατιωτική δράση προκάλεσε ανησυχίες για την Παγκόσμια τρομοκρατία και προώθησε την ανάγκη για ενίσχυση της ασφάλειας. Επιπλέον, η οικονομική κρίση που ξέσπασε στις αγορές των ΗΠΑ το 2007 οδήγησε σε παγκόσμια οικονομική ύφεση, που επηρέασε πολλές οικονομίες σε Παγκόσμιο επίπεδο. Η κρίση αυτή είχε ιδιαίτερα βαριές συνέπειες στην Ελλάδα, η οποία βρέθηκε αντιμέτωπη με σοβαρές δημοσιονομικές προκλήσεις και κοινωνικές αναταράξεις.

Παράλληλα, την ίδια δεκαετία, ενισχύθηκε ο διαθρησκευτικός διάλογος και η ανθρωπιστική δράση της Εκκλησίας, η οποία έγινε εν μέρει σαν απάντηση στις παγκόσμιες κρίσεις.

Οι παραπάνω εξελίξεις ανέδειξαν την ανάγκη για ενισχυμένη διεθνή συνεργασία, στρατηγικό σχεδιασμό και ανθρωπιστική δράση προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι προκλήσεις της εποχής.

---

²⁷³ Εκκλησία, αρ.8 (8^{ος} -9^{ος}/2000) 756-757

13.1.1 Πολεμικές εξελίξεις την περίοδο 2000-2010

Μετά τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001 στις ΗΠΑ, η κυβέρνηση του George Bush ξεκίνησε πολεμική επιχείρηση με στόχο την ανατροπή του καθεστώτος των Ταλιμπάν στο Αφγανιστάν που προσέφερε καταφύγιο στον Osama Bin Laden και την Αλ-Κάιντα, καθώς οι επιθέσεις της Αλ-Κάιντα στους Δίδυμους Πύργους εντός αμερικανικού εδάφους, έπληξαν στόχους με σημαντική αξία για τους Αμερικανούς. Ο πόλεμος αυτός συνεχίστηκε σε όλη τη δεκαετία και μετά το πέρας αυτής με την παρουσία διεθνών στρατιωτικών δυνάμεων υπό την ηγεσία του ΝΑΤΟ²⁷⁴. Το παγκόσμιο ζήτημα της τρομοκρατίας λάμβανε νέες διαστάσεις και καθιστούσε επιτακτική την ενίσχυση της ασφάλειας από τα κράτη (Katzman, 2008).

Το 2003 μία συμμαχία υπό την ηγεσία των ΗΠΑ εισέβαλε στο Ιράκ κατηγορώντας το καθεστώς του Saddam Housein για κατοχή όπλων μαζικής καταστροφής. Αυτή η εισβολή οδήγησε από τη μία στην ανατροπή του Housein, όμως προκλήθηκε εμφύλιος πόλεμος και γενική αστάθεια με σοβαρές συγκρούσεις μεταξύ Σουνιτών κι Σιιτών και την εμφάνιση τρομοκρατικών ομάδων όπως το ISIS(Katzman, 2008). Το καθεστώς του Housein στο Ιράκ απασχολούσε τις αμερικανικές κυβερνήσεις πολύ πριν τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου. Ήδη από το 1998 το Κογκρέσο ενέκρινε και ο πρόεδρος Bill Clinton υπέγραψε τον Νόμο για την Απελευθέρωση του Ιρακ.²⁷⁵

Συγκρούσεις συνέβησαν και στη Λωρίδα της Γάζας το Δεκέμβριο του 2008 ως απάντηση στις εκτόξευσης ρουκετών από την Χαμάς προς το Ισραήλ. Στις 4-12-2008 οι ισραηλινές δυνάμεις πραγματοποίησαν επιδρομή σε μια σήραγγα κοντά στα σύνορα του Ισραήλ με τη Γάζα, ισχυριζόμενοι ότι οι μαχητές της Χαμάς σκόπευαν να αιχμαλωτίσουν ισραηλινούς στρατιώτες(Klein, 2007). Η σύγκρουση οδήγησε σε εκτεταμένες καταστροφές στη Γάζα. Το γεγονός αυτό προκάλεσε έντονες αντιδράσεις παγκοσμίως.

13.1.2 Κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις την περίοδο 2000-2010

Οι επιθέσεις της Αλ-Κάιντα στις ΗΠΑ είχαν βαθιές επιπτώσεις στην Παγκόσμια πολιτική σκηνή. Ξεκίνησε ένας πόλεμος ενάντια στην τρομοκρατία με στρατιωτικές

²⁷⁴ ο.π. North Atlantic Treaty Organization

²⁷⁵ Congress (1997-1998) Iraq Liberation Act of 1998

επεμβάσεις το Αβγανιστάν και στο Ιράκ, περιορισμό ατομικών ελευθεριών σε πολλές χώρες και ενίσχυση της αντιτρομοκρατικής ασφαλείας παγκοσμίως (Katzman, 2008).

Η οικονομική κρίση που ξεκίνησε το 2007 στις ΗΠΑ με την κατάρρευση της αγοράς ακινήτων, εξαπλώθηκε διεθνώς και οδήγησε σε μία Παγκόσμια ύφεση, πτώχευση μεγάλων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, και την ανάγκη της κρατικής παρέμβασης με πακέτο διάσωσης (Σπανού, 2001). Οι συνέπειες της κρίσης περιελάμβαναν αύξηση της ανεργίας, μείωση μισθών και πολλές αναταραχές στις χώρες.

Την δεκαετία αυτή η Κίνα αναδείχθηκε σε παγκόσμια οικονομική δύναμη με ραγδαία οικονομική ανάπτυξη. Αυτό προκάλεσε αλλαγές στην παγκόσμια οικονομική ισορροπία αμφισβητώντας και την κυριαρχία των παραδοσιακών δυτικών δυνάμεων. Την περίοδο 2004 έως 2007 εντάχθηκαν στην Ευρωπαϊκή Ένωση 12 νέες χώρες από την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη. Η ένταξη της Σλοβενίας και η προοπτική ένταξης δύο ακόμη βαλκανικών κρατών το 2007, ήταν εξαιρετικά επωφελείς εξελίξεις για την Ελλάδα, καθώς με τη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς τα δυτικά και τα ανατολικά Βαλκάνια εδραιώθηκε στη διεθνή σκηνή, ενισχύοντας το κλίμα σταθερότητας και ασφάλειας (Σπανού, 2001)

Συζητήσεις έγιναν και για τις αλλαγές στο περιβάλλον και συγκεκριμένα γύρω από τις κλιματικές αλλαγές και την κινητοποίηση σε Παγκόσμιο επίπεδο με τις επιστημονικές προειδοποιήσεις να γίνονται έντονες. Παρόλο που οι αρχικές διαπραγματεύσεις πραγματοποιήθηκαν στο Κιότο της Ιαπωνίας το 1997, τέθηκε σε ισχύ στις 16 Φεβρουαρίου η συνθήκη του Κιότο, η οποία είχε ως στόχο την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής μέσω μείωσης των εκπομπών των αερίων του θερμοκηπίου (Githeco & Woodward, 2003).

Ο τρόπος επικοινωνίας επαναπροσδιορίστηκε από την ραγδαία ανάπτυξη του διαδικτύου, των κοινωνικών δικτύων και των κινητών συσκευών που άλλαξαν τον τρόπο εργασίας, την οικονομία και την πολιτική. Θα λέγαμε ότι δεκαετία αυτή διαμόρφωσε καθοριστικά τον 21^ο αιώνα δημιουργώντας προκλήσεις αλλά και ευκαιρίες που συνεχίζουν να μας απασχολούν.

13.1.3 Αστρονομικές ανακαλύψεις την περίοδο 2000-2010

Κατά την δεκαετία αυτή έγινε μεγάλη πρόοδος στην ανίχνευση εξωπλανητών. Το 2009 η αποστολή το τηλεσκόπιο Kepler από την NASA άνοιξε τους ορίζοντες για μία νέα εποχή στην ανακάλυψη εξωπλανητών. Ανακαλύφθηκαν μάλιστα πλανήτες που μοιάζουν μορφολογικά με τη γη, γεγονός που ενισχύει την αναζήτηση για ζωή πέρα από το ηλιακό μας σύστημα (Chauvin et al., 2017).

Επίσης ολοκληρώθηκε και ενεργοποιήθηκε πλήρως ο Διεθνής Διαστημικός Σταθμός που ήταν αποτέλεσμα της συνεργασίας της Ρωσίας, της Ευρώπης και της Ιαπωνίας, αλλά και άλλων εταιριών. Πρόκειται για ένα σημαντικό εργαστήριο μικροβαρύτητας, στο οποίο γίνονται επιστημονικά πειράματα με σημαντικές εφαρμογές στη γη (Κριμιζής, 2020).

Το 2001 ξεκίνησαν οι μελέτες για την ανίχνευση νερού στον πλανήτη Άρη. Τα δίδυμα ρομποτικά οχήματα της NASA Spirit και Opportunity προσεδαφίστηκαν στον Άρη και παρείχαν χρήσιμες πληροφορίες όσον αφορά την γεωλογία και το κλίμα του πλανήτη, ενώ εξέταζαν και το ενδεχόμενο εύρεσης ζωής στον Άρη ('The Mars Exploration Rover Mission', n.d.). Το Spirit προσεδαφίστηκε στις 4-1-2004, ενώ το Opportunity στις 25-1-2004. Η τελευταία επικοινωνία με το Spirit ήταν το 2010. Η έρευνα συνεχίστηκε μέχρι και το 2018. Η ανάλυση στην υφή των πετρωμάτων απέδειξε ότι τα πετρώματα κάποτε ήταν βυθισμένα στο νερό, ενώ οι πληροφορίες που έδωσε το Spirit για τη σύσταση του εδάφους συνηγορούν στο ότι είναι κατάλληλος για τη διατήρηση της μικροβιακής ζωής.²⁷⁶ Η αποστολή της NASA το 2008 επιβεβαίωσε την ύπαρξη παγωμένου νερού κοντά στο Βόρειο Πόλο του Άρη. Παράλληλα η NASA συνέχισε την εξερεύνηση του πλανητικού συστήματος για περισσότερο από μία δεκαετία.

Το 2006 η Διεθνής Αστρονομική Ένωση υποβίβασε τον Πλούτωνα σε πλάνητη νάνο. Το διαστημικό παρατηρητήριο της NASA παρείχε επίσης πιο ακριβή χάρτη κοσμικής ακτινοβολίας υπόβαθρου ενισχύοντας ακόμα περισσότερο τις θεωρίες για την Μεγάλη Έκρηξη. Επίσης ανακαλύφθηκαν νέοι γαλαξίες και έγιναν σημαντικές μελέτες για την εξέλιξη τους, ενισχύοντας την κατανόηση της κοσμικής ιστορίας ('The Mars Exploration Rover Mission', n.d.).

---

²⁷⁶ Η πληροφορία ανακτήθηκε από mars.rovers.jpl.nasa.gov

13.1.4 Ιατρικές ανακαλύψεις την περίοδο 2000-2010

Ο πλήρης χάρτης του ανθρώπινου γονιδιώματος ολοκληρώθηκε το 2003, από το πρόγραμμα ανθρώπινου γονιδιώματος. Αυτή η ανακάλυψη έθεσε τα θεμέλια για την ανάπτυξη της εξατομικευμένης ιατρικής και της γονιδιακής θεραπείας (Ferry, 2000). Όσον αφορά τη θεραπεία του HIV, αναπτύχθηκαν νέες αντιρετροϊκές θεραπείες με λιγότερες παρενέργειες που βελτίωσαν σημαντικά την διαχείριση του ιού, μετατρέποντας την σε μία χρόνια αλλά διαχειρίσιμη ασθένεια.

Την παραπάνω δεκαετία επίσης εγκρίθηκαν πολλές θεραπείες για τον καρκίνο, συμπεριλαμβανομένης και της ανοσοθεραπείας, που έδωσε ελπίδες για τη θεραπεία ορισμένων τύπων καρκίνου (Van den Bulk et al., 2018). Εξελίξεις όμως είχαμε και στις διαγνωστικές τεχνολογίες με αναβάθμιση των τεχνικών PET και MRI όπου παρείχαν καλύτερες διαγνωστικές δυνατότητες για πολλές ασθένειες. Οι ρομποτικές χειρουργικές τεχνικές όπως το σύστημα Da Vinci προσέφεραν μεγάλη βελτίωση στη χειρουργική ακρίβεια και μετεγχειρητική ανάρρωση των ασθενών. Ο F.Moll και ο R.Young εξέλιξαν το νέο χειρουργικό σύστημα και πραγματοποίησαν την πρώτη υποβοηθούμενη χολοκυστεκτομή σε έναν 72χρονο ασθενή (Himpens et al., 1998).

Η επιδημία του ιού Sars το 2003 και οι ανησυχίες για την πανδημία της γρίπης το 2009 οδήγησαν στην βελτίωση της παρακολούθησης και αντιμετώπισης των επιδημιών και των πανδημιών Παγκοσμίως.

13.1.5 Η Εκκλησία την περίοδο 2000-2010

Η Ορθόδοξη Εκκλησία ήταν ενεργή σε θέματα εσωτερικής αναδιοργάνωσης και προσαρμογής σε σύγχρονες προκλήσεις. Ο Πάπας Ιωάννης Β΄ συνέχισε τις μεταρρυθμίσεις που αφορούσαν την εκκλησιαστική διοίκηση, την κοινωνική δικαιοσύνη και την ενίσχυση του διαλόγου με άλλες θρησκείες και δογματικές παράδοσης. Υπήρξε ιδιαίτερα δραστήριος στην αγιοκατάταξη πολλών Αγίων κατά τη διάρκεια της θητείας του και έτσι ενισχύθηκε η θρησκευτική ταυτότητα και ενοποιήθηκε η διδασκαλία της καθολικής εκκλησίας. (Szulc, 2016)

Η Εκκλησία επίσης συμμετείχε ενεργά στον διαθρησκευτικό διάλογο και στις Παγκόσμιες πρωτοβουλίες για ειρηνική συνύπαρξη. Ενισχύθηκε επίσης και η ανθρωπιστική της δράση, μέσω προγραμμάτων βοήθειας σε καταστροφές και κοινωνική δικαιοσύνη όπως παροχή βοήθειας στους πρόσφυγες και στήριξη ευάλωτων κοινωνικών ομάδων (Szulc, 2016).

Την περίοδο αυτή, η Εκκλησία άρχισε να χρησιμοποιεί νέες τεχνολογίες και μέσα μαζικής ενημέρωσης για να επικοινωνεί με το κοινό και να διαδίδει την διδασκαλία της. Έτσι προέβη σε κατασκευή ιστοσελίδας, στην παρουσίαση στα κοινωνικά δίκτυα και στην μετάδοση θρησκευτικών υπηρεσιών μέσω διαδικτύου. Είναι εμφανές ότι Εκκλησία προσπάθησε αυτή την περίοδο να προσαρμοστεί στις σύγχρονες συνθήκες αλλά να διατηρήσει την πνευματική και ηθική της κατεύθυνση.

13.2 Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» την δεκαετία 2000-2010

13.2.1 Εισαγωγή

Την παρούσα περίοδο μελετήθηκαν 120 τεύχη του περιοδικού, από τα οποία βρέθηκαν 53 άρθρα που σχετίζονται με την επιστήμη. Πιο συγκεκριμένα, 20 άρθρα αφορούν γενικά τη σχέση επιστήμης και θρησκείας, 11 άρθρα σχετίζονται με την ιατρική, 8 άρθρα με τη χημεία και τη βιολογία, 7 άρθρα με την αστρονομία, 5 άρθρα με τη φυσική, και 2 άρθρα για τον υλισμό.

13.2.2 Οι θέσεις για τον υλισμό

Σύμφωνα με άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Οι έπιστήμες τοῦ ποσοῦ καὶ ἡ θεολογία» που υπογράφει ο Νικόλαος Γ.Πολίτης, Ομ.Καθηγητής της Φιλοσοφίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, η απόδοση της υλικότητας σε όλα τα δημιουργήματα δεν προσεγγίζει την σωστή οπτική αλλά αντίθετα θα πρέπει να υπάρχει και η αποδοχή της ύπαρξης νοερών οντοτήτων. Αυτή είναι μία θέση που υποστηρίζεται τόσο από την αρχαία όσο και από την σύγχρονη παράδοση. Η σύνδεσή τους σύμφωνα με την Εκκλησία δεν είναι μία αυθαίρετη η βεβιασμένη προσέγγιση, αν λάβουμε υπόψη ότι οι γνώσεις και οι αντιλήψεις που περιλαμβάνονται στο μαθησιακό γίνεσθαι δεν έχουν αλλάξει ριζικά με το πέρασμα των αιώνων. Αυτή η προϋπόθεση δημιουργεί την αναγκαία συνθήκη για την άρση της φαινομενικής αντίφασης μεταξύ επιστημονικής γνώσης και θεολογίας.²⁷⁷

Σε άλλο άρθρο της με τίτλο «Ὁ οὐρανὸς μὲ γυμνὸ ὄφθαλμό» που υπογράφει η Ειδική Συνοδική Επιτροπή παρακολουθήσεως Ευρωπαϊκῶν Θεμάτων, η Εκκλησία επικεντρώνεται στην αντιπαράθεση μεταξύ υλισμού και θεολογίας, υποστηρίζοντας ότι η άποψη πως μόνο το υλικό είναι πραγματικό, είναι περιορισμένη και τελικά αβάσιμη. Είναι αναμφίβολο ότι η επιστήμη έχει σημειώσει τεράστια πρόοδο, ωστόσο γνωρίζουμε μόνο ένα μικρό μέρος της ύλης στο σύμπαν. Η σκοτεινή ενέργεια όπως αποκαλείται, αποτελεί το 96% του σύμπαντος και παραμένει ουσιαστικά άγνωστη. Αυτή η αβεβαιότητα δείχνει ότι η

---

²⁷⁷ Εκκλησία, αρ.4 (Απρίλιος 2010) σ.252-258

υλιστική προσέγγιση της πραγματικότητας βασίζεται μόνο στο γνωστό και η αποκλειστική προσέγγιση μέσω της ύλης και δεν μπορεί να ερμηνεύσει πλήρως την ουσία της ύπαρξης²⁷⁸.

Η θεολογία δεν περιορίζεται στην ύλη, αναγνωρίζει την ύπαρξη άυλων οντοτήτων και αξιών. Σύμφωνα με τον υλισμό, όλα τα γεγονότα και όλες οι οντότητες ανάγονται στην ύλη, αλλά αυτή η θέση είναι αρκετά αδύναμη γιατί και η ίδια η επιστήμη δεν έχει αποσαφηνίσει πλήρως την έννοια της ύλης. Η θεολογία με την επιστήμη πρέπει να είναι συμπληρωματικές για να κατανοηθεί η πραγματικότητα. Μάλιστα η θεολογία μπορεί να απαντήσει υπαρξιακά ερωτήματα που η επιστήμη αδυνατεί. Αυτό αποδεικνύει ότι υλιστική θεώρηση δεν είναι από μόνη της υπαρκτή και η ένταξη πνευματικών και ηθικών αξιών σε αυτή είναι απαραίτητη ώστε να κατανοηθεί ο κόσμος πληρέστερα αναφέρει το ίδιο άρθρο.

274

13.2.3 Οι θέσεις για την Αστρονομία

Σε σχετικό του άρθρο στο περιοδικό με τίτλο «Επιστήμη- Θεολογία: Από το άκατανόητο του κτιστού στο μεθεκτό του άκτιστου», ο Μητροπολίτης Μεσογαίας και Λαυρεωτικής Νικόλαος, αναφέρεται στην ασύλληπτη φύση της αριθμητικής πραγματικότητας η οποία περιγράφει το σύμπαν. Χρησιμοποιεί παραδείγματα τεράστιων αλλά και πάρα πολύ μικρών αριθμών, που ξεπερνούν την ανθρώπινη νόηση όπως για παράδειγμα, ο χρόνος που απαιτείται για να μετρηθεί ο παγκόσμιος πληθυσμός των 6.500.000.000, προσεγγίζει τα 220 χρόνια. Ή αντίστοιχα, οι απειροελάχιστοι χρόνοι που συνδέονται με την ταχύτητα του φωτός και την απόσταση μεταξύ Γης και Σελήνης. Στο κείμενο τονίζεται ότι είναι αυτοί οι αριθμοί είναι κατά βάση ενδεικτικοί και στατιστικοί και στην πραγματικότητα το σύμπαν είναι ακατανόητο μιας και το μεγαλύτερο ποσοστό αφορά την σκοτεινή ενέργεια.

Ο Μητροπολίτης υπογραμμίζει στο ίδιο άρθρο την μοναδικότητα της ανθρώπινης ύπαρξης στο αχανές και μυστηριώδες σύμπαν, τονίζοντας την περιορισμένη γνώση που έχουμε για το μεγαλύτερο μέρος του κόσμου. Ο Μητροπολίτης σημειώνει ότι η επιστήμη παρά την αίγλη της, συχνά περιορίζεται σε ερμηνείες που προσεγγίζουν την φιλοσοφία και την μεταφυσική και οδηγείται σε δυσνόητες διατυπώσεις. Υποστηρίζει ότι η πραγματική κατανόηση του σύμπαντος χρειάζεται και επιστημονική προσέγγιση αλλά και πνευματική.

---

²⁷⁸ Εκκλησία, αρ.3 (Μάρτιος 2010) σ.160

Με αυτό τον τρόπο, ο άνθρωπος που έχει τη λογική και την έναρθη έκφραση, μπορεί να προσεγγίσει την αλήθεια με επιστημονικό και πνευματικό τρόπο.²⁷⁹

Μέσα από το ίδιο άρθρο του Μητροπολίτη Μεσογαίας και Λαυρεωτικής Νικολάου συνδέεται η Αστρονομία με τη θεολογία, αναδεικνύοντας την βαθιά σχέση που υπάρχει μεταξύ επιστήμης και πίστης. Ο ίδιος αναφέρει πως παρά τις εκπληκτικές εξελίξεις της αστρονομίας και της διαστημικής τεχνολογίας, το σύμπαν υπερβαίνει τις ανθρώπινες δεξιότητες. Στη σύγκρουση μεταξύ πίστης και επιστήμης προβάλλεται η άποψη ότι δεν υπάρχει αντίφαση γιατί πίστη και επιστήμη έχουν άλλα πεδία κι άλλους σκοπούς. Η δημιουργία του σύμπαντος είναι έργο της Σοφίας και της Δύναμης του Θεού και η Αγία Γραφή παρέχει ακριβείς πληροφορίες για την κατανόηση αυτού του μεγαλείου.

Η Αστρονομία όπως αναφέρεται σε άρθρο του περιοδικού με τίτλο «Η συμβολή τῶν Ἑλλήνων Κληρικῶν εἰς τὸν διαφωτισμῶν καὶ εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῶν Θετικῶν Ἐπιστημῶν», μέσα από τη χρήση προηγμένων τεχνολογιών, αποκαλύπτει μόνο ένα μικρό μέρος αυτό που υπάρχει και μπορεί να μελετηθεί. Υπογραμμίζεται η σκέψη ότι το σύμπαν δεν είναι απλά μια συλλογή αριθμών, αλλά κάτι υπερβατικό. Για να δοθεί νόημα στην ύπαρξη του σύμπαντος είναι απαραίτητη η πίστη στο Θεό.²⁸⁰

Το 2009 ανακηρύχθηκε από την Διεθνή Αστρονομική Ένωση ως το Παγκόσμιο Έτος Αστρονομίας, με τίτλο: «Το Σύμπαν, δικό σας να το ανακαλύψετε». Με αφορμή τα 400 χρόνια από την πρώτη παρατήρηση των ουρανίων σωμάτων από τον Γαλιλαίο. Η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας έλαβε αφορμή για να οργανώσει ημερίδα σε συνεργασία με το Εθνικό Αστεροσκοπείο Αθηνών και το Ίδρυμα Ευγενίδου. Μέσω της πρωτοβουλίας αυτής, επιθυμούσε να υπενθυμίσει τη διδασκαλία της Εκκλησίας σχετικά με το σύμπαν, ότι δηλαδή αποτελεί έργο της Σοφίας και της Δύναμης του Θεού. Η Εκκλησία σύμφωνα με το άρθρο με τίτλο «Η μελλοντική εξέλιξη τοῦ σύμπαντος» που υπογράφει ο Γεώργιος Κοντόπουλος, Καθηγητής-Ακαδημαϊκός²⁸¹, αναφέρεται ότι το σύμπαν έχει αρχή και τέλος όπως αναφέρει και η Αγία Γραφή. Η δημιουργία του σύμπαντος αποκαλύπτει και φανερώνει σε εμάς τον αόρατο Θεό που συμπληρώνεται με την συνοχή του συμπαντος και τη συντήρησή του. Όλα τα όντα δοξολογούν το Θεό, ως κτίστη και Δημιουργό τους.

Για την Εκκλησία είναι δεδομένο ότι δεν υπάρχει σύγκρουση μεταξύ πίστης και επιστήμης, με την προϋπόθεση ότι η καθεμιά βρίσκεται εντός των ορίων της. Εξάλλου η

²⁷⁹ Εκκλησία, αρ.11 (Δεκέμβριος 2008) σ.883-889

²⁸⁰ Εκκλησία, αρ.3 (Μάρτιος 2010) σ.158-173

²⁸¹ Εκκλησία, αρ.7 (Ιούλιος 2010) σ.479

πίστη δεν υποτάσσεται στους νόμους του φυσικού κόσμου, αναδεικνύοντας το υπερφυσικό, ενώ τον απελευθερώνει από τα γήινα και πρόσκαιρα, ενώ η επιστήμη εξετάζει τον περιορισμένο κόσμο. Ο Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος σε άρθρο που υπογράφει με τίτλο «Χαιρετισμός πρὸς τὸ συνέδριο τῆς Παγκόσμιας ψυχιατρικῆς ἑταιρείας» ανέφερε ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀντιμετωπίζει κάθε ἐπιστημονικὴ ἀνακάλυψη ὡς ἀποτέλεσμα τῆς διείσδυσης στα μυστικά τῆς Θεῆς Σοφίας καὶ εὐνοεῖ τὴν πρόοδο τῆς ἐπιστήμης. Παράλληλα ὁμῶς ,ἐπισημαίνει τὴν ὑπαρξὴ μίας κοινωνίας που χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἔλλειψη πνευματικῆς ὑπόβαθρου, ἀπουσία προσήλωσης σε ἀρχές καὶ ἀξίες καὶ ἓνα παθολογικὸ ἐγωισμό που στερεῖται ἀπὸ τὸ ἴχνος τῆς αἰώνιας προοπτικῆς. Ἐπιπλέον, ἡ Ἐκκλησία ἐπισημαίνει ὅτι οἱ ἀστρονομικὲς ἀναφορὲς τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἀπαιτοῦν ἰδιαίτερους κανόνες για να ἐρμηνευτοῦν καθὼς ἡ Ἁγία Γραφή τὸν καθοδηγεῖ πρὸς τὴν ψυχὴ καὶ τὴ σωτηρία. Τέλος, ἡ Ἐκκλησία σημειώνει τὴ συμβολὴ πολλῶν κληρικῶν στὴν ἐξέλιξη τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν με ἐνδεικτικὲς ἀναφορὲς στὸν Λέων Φιλόσοφο, στὸ Μιχαήλ Ψελλό, στὸν Θεοδόσιο Κορυδαλλεύς κ.α.²⁸²

Ἡ ἀναπληρώτρια καθηγήτρια τοῦ Τμήματος Μαθηματικῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Μάρω Παπαθανασίου, υποστηρίζει σε ἄρθρο στο περιοδικό που υπογράφει με τίτλο «Ἀπὸ τὸν κύκλο στὴν ἔλλειψη: Φιλοσοφία, θεολογία καὶ ἐπιστήμη»²⁸³ ὅτι ἐνῶ ἡ ἡμερήσια κίνηση τῶν ουρανίων σωμάτων φαίνεται ἀπόλυτα κυκλικὴ καὶ ομαλὴ, οἱ κινήσεις τῶν πλανητῶν κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἔτους συμπεριφέρονται διαφορετικὰ. Ἡ ὀρθόδρομη κίνησή τους μεταξὺ τῶν ἀπλάνων ἀστέρων ἀπὸ τὴ Δύση πρὸς τὴν Ἀνατολή, διακόπτεται ἀπὸ στατικὲς περιόδους, ἀκολουθούμενες ἀπὸ ἀνάδρομη κίνηση, πρὶν ξαναρχίσει ἡ ὀρθόδρομη κίνηση τους. Αὐτὸ τὸ φαινόμενο ἀπέτελεσε ἓνα με τα μεγάλα προβλήματα που κλήθηκαν να λύσουν οἱ μαθηματικοί.

Ὁ Πλάτωνας τονίζε ὅτι για να κατανοήσει κανεὶς τὶς κινήσεις τῶν ουρανίων σωμάτων, δὲν ἀρκούσε ἀπλῶς ἡ παρατήρηση καὶ ἡ καταγραφή τῶν θέσεων τους. Οἱ ἀρχαῖοι ἀστρονόμοι δὲν ἐνδιαφερόταν τόσο να ἀποδείξουν ἀν ἴσχυε ἠλιοκεντρικὴ ἢ γεωκεντρικὴ θεωρία, ἀλλὰ να διατυπώσουν γεωμετρικὰ πρότυπα για τὴν κίνηση τῶν πλανητῶν. Το πρόβλημα ἀντιμετωπίστηκε με τὴν διαρκὴ διατύπωση νέων πλανητικῶν προτύπων τα ὁποῖα ὡς βάση τους εἶχαν πάντα τὴν κυκλικὴ κίνηση σύμφωνα με τὸ ἴδιο ἄρθρο. Ἡ ἀρχαία ἀντίληψη περὶ ἀρμονίας που θεωρεῖται ὅτι παράγεται ἀπὸ τὴν κίνηση τῶν ουρανίων

²⁸² Ἐκκλησία, ἀρ.3 (Μάρτιος 2010) σ.158-173

²⁸³ Ἐκκλησία, ἀρ.6 (Ἰούνιος 2010) σ.413

σωμάτων και συνδέεται με την Αστρονομία και την μουσική, έχει τις ρίζες της στον Ορφέα και τον Πυθαγόρα και συνεχίστηκε με τον Πλάτωνα. Αυτή η αντίληψη αναπτύχθηκε κυρίως στα έργα του Κλαύδιου Πτολεμαίου.

Ο Πτολεμαίος συνέκρινε τις κινήσεις των πλανητών στην ζωδιακή ζώνη τόσο σε μήκος όσο και σε πλάτος με διαδοχικούς φθόγγους που διαφέρουν στο ύψος και στην ένταση του ήχου. Την μεταβαλλόμενη απόστασή τους από τη Γη την παραλλήλισε με τρία τονικά γενη αρμονίας αναφέρει το ίδιο άρθρο. Όπως στην αρμονία, για την πλήρη εκμάθηση της γεωμετρίας και της αστρονομίας στο ανατολικό ρωμαϊκό κράτος χρησιμοποιήθηκαν τα συγγράμματα του Ευκλείδη και το Πτολεμαίου. Η πτολεμαϊκή Αστρονομία άλλωστε υπήρξε ένας από τους πιο αγαπητούς επιστημονικούς κλάδους εκείνης της εποχής²⁷⁹.

Η Μ.Παπαθανασίου αναφέρει επίσης στο παραπάνω άρθρο αστρονόμους που έθεσαν τα θεμέλια για την ανάπτυξη της αστρονομίας στο Βυζάντιο, όπως τον Μάξιμο Πλανουδη, τον Μανουήλ Βρυέννιο, τον Γεώργιο Παχυμέρη, τον Θεόδωρο Μελιτηνιωτη, καθώς και άλλους αστρονόμους και κληρικούς. Τα παραπάνω παραδείγματα αναδεικνύουν τη σημαντική συμβολή του Ορθόδοξου κλήρου στη διάδοση της αρχαίας ελληνικής επιστήμης κατά την βυζαντινή εποχή, καθώς και στην κατανόηση και αποδοχή των νέων θεωριών της επιστημονικής επανάστασης του 17^{ου} αιώνα. Η προσφορά τους είναι ακόμα μεγαλύτερη, αν λάβουμε υπόψιν ότι η μεταφορά των γνώσεων γίνονταν μέσω της διδασκαλίας, αλλά και καταγράφοντας έργα, αντιγράφοντας αρχαιότερα κείμενα, και μεταφράζοντας ξενόγλωσσα επιστημονικά έργα. Γι' αυτό θα πρέπει να τους είμαστε ευγνώμονες για την μεγάλη προσφορά τους στον ελληνισμό και την επιστήμη αναφέρεται στο ίδιο άρθρο.²⁸⁴

Σύμφωνα με τον Καθηγητή και Ακαδημαϊκό Γεώργιο Κονιτόπουλο, ο οποίος επίσης εισηγήθηκε στο συνέδριο και υπογράφει το άρθρο με τίτλο «Η μελλοντική εξέλιξη του σύμπαντος», το θέμα του μέλλοντος του σύμπαντος απασχολεί τόσο την θεολογία όσο και την Αστρονομία. Από θεολογική άποψη, η μελέτη του μέλλοντος του σύμπαντος βασίζεται στην Αγία Γραφή, ενώ από αστρονομική πλευρά στηρίζεται στους φυσικούς νόμους που διέπουν το σύμπαν.

Ο Γ.Κονιτόπουλος στηριζόμενος τους φυσικούς νόμους, ανέφερε στο ίδιο άρθρο μερικές προσδοκίες για το μέλλον του σύμπαντος. Υποστήριξε ότι το σύμπαν μεταβάλλεται

---

²⁸⁴ Εκκλησία, αρ.6 (Ιούνιος 2010) σ.413-420

συνεχώς μέσω της διαστολής του, και της ακτινοβολίας των άστρων τα οποία κάποτε θα σβήσουν. Σήμερα γνωρίζουμε ότι ο ήλιος βρίσκεται περίπου στο μέσον της ζωής του. Κάποια στιγμή η θερμοκρασία του πυρήνα του θα φτάσει τους 100.000.000°C η επιφάνεια του θα διογκωθεί και θα φτάσει μέχρι τη Γη καταστρέφοντας την. Τελικά ο ήλιος θα μετατραπεί σε λευκό νάνο. Κατά τη διάρκεια αυτού του χρονικού διαστήματος η διαστολή του σύμπαντος θα συνεχιστεί με αποτέλεσμα ο γαλαξίας μας να απομονωθεί από τους άλλους γαλαξίες. Η τελική κατάσταση του σύμπαντος θα είναι ένα απέραντο νέφος φωτονίων με τη θερμοκρασία συνεχώς να μειώνεται. Από τα παραπάνω το ερώτημα που προκύπτει είναι για πόσο καιρό η ανθρωπότητα τελικά θα διατηρηθεί αναφέρει στο ίδιο άρθρο.

Φαίνεται ότι η εξέλιξη της ανθρωπότητας οδηγείται αναπόφευκτα προς το διάστημα σύμφωνα με τον Καθηγητή. Ήδη έχουν πραγματοποιηθεί αποστολές στη Σελήνη, ενώ στο μέλλον τα διαστημικά ταξίδια θα είναι πολύ συνηθισμένα. Αυτό που φαίνεται αδύνατο είναι τα διαστημικά ταξίδια που απαιτούν χρόνο μετάβασης μεγαλύτερο από αυτόν της ζωής του ανθρώπου. Το παραπάνω εμπόδιο θα μπορούσε να λυθεί αν πλησιάσουμε την ταχύτητα του φωτός. Μια άλλη λύση θα ήταν η μετανάστευση σε άλλους αστέρες. Οι άνθρωποι θα γεννιούνται έχοντας τον νέο αστέρα ως πατρίδα τους, καθώς θεωρείται βέβαιο ότι υπάρχουν πλανήτες με συνθήκες παρόμοιες με αυτές της Γης σημειώνεται στο ίδιο άρθρο.

Πρόκειται όμως για μία εξέλιξη που θα απαιτήσει χιλιάδες ή εκατομμύρια χρόνια. Υπάρχουν ορισμένοι επιστήμονες όπως ο φυσικός Dyson, που υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος θα εξακολουθεί να υπάρχει για πάντα. Παρόλα αυτά, ο Κονιτόπουλος διατυπώνει την άποψη ότι ο άνθρωπος θα πάψει να υπάρχει και η τελική εικόνα του σύμπαντος θα είναι ένας νεκρός κόσμος αναφέρει το ίδιο άρθρο.

Ένα σημαντικό ερώτημα που τίθεται από τον καθηγητή Γεώργιο Κονιτόπουλο είναι επίσης τι θα συμβεί αν κατά την εξερεύνηση του γαλαξία συναντήσουμε όντα με διαφορετική από την ανθρώπινη μορφή. Ο Κονιτόπουλος αναφέρει ότι εφόσον οι άνθρωποι είναι δημιουργημένοι κατ' εικόνα του Θεού, είναι αδύνατον να γνωρίζουμε πώς δημιουργήθηκαν παρόμοια όντα σε άλλες γωνιές του σύμπαντος επισημαίνει στο ίδιο άρθρο.

Ένα τελευταίο ερώτημα που θέτει ο καθηγητής στο ίδιο άρθρο, είναι το τι μπορούμε να πούμε με επιστημονικά με επιχειρήματα για το πως θα δράσει ο θεός στον κόσμο και τον άνθρωπο μέσα στην απέραντοςύνη των επόμενων ετών. Ο καθηγητής υποστηρίζει ότι κάθε

άνθρωπος είναι ένα νέο δημιούργημα του Θεού και αναρωτιέται αν αυτή η Θεία Δημιουργία είναι απεριόριστη. Σίγουρα, επισημαίνει ο καθηγητής, εκατομμύρια χρόνια πριν δεν υπήρχε ζωή στον πλανήτη, αλλά η προϋπόθεση για την έλευση του. Μετά την εμφάνιση του ανθρώπου στη γη χρειάστηκαν επίσης χιλιάδες χρόνια για να πραγματοποιηθεί η ενσάρκωση του Θεού. Είναι δεδομένα όλα αυτά και κανείς δεν μπορεί να προβλέψει το μέλλον και ποιο είναι το σχέδιο του Θεού.²⁸⁵

13.2.4 Οι θέσεις για την Χημεία και την Βιολογία

Σύμφωνα με σχετικό άρθρο στο περιοδικό που υπογράφει ο Μακαριώτατος Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος Χριστόδουλος με τίτλο «Υπερηχογραφικός προγεννητικό έλεγχος: Η Όρθόδοξη Θεολογική άποψη», η κακή χρήση των μεθόδων της Γενετικής προκαλεί ιδιαίτερο προβληματισμό τους θεολόγους, στους κοινωνιολόγους, και στους θεωρητικούς της ηθικής. Το ζήτημα όμως δεν περιορίζεται μόνο στις ηθικές συνέπειες που προκύπτουν από την χρήση αυτών των μεθόδων, αλλά αγγίζει την ίδια τη φύση της γενετικής γνώσης, κάτι που όπως επισημαίνεται δε λαμβάνεται υπόψη στο βαθμό που θα έπρεπε από τους επιστήμονες. Το ερώτημα της φύσης της γνώσης είναι θεμελιώδες, καθώς επηρεάζει την κατανόηση της πνευματικής υπόστασης του ανθρώπου και τις σχέσεις του με την θεϊκή προέλευση. Η πιθανότητα ότι ο άνθρωπος μπορεί να κατασκευάζεται μέσω γενετικών επεμβάσεων κατά παραγγελία, θέτει την ηθική παρέμβαση υπό αμφισβήτηση αναφέρει το ίδιο άρθρο. Αυτό που κάποτε φάνταζε ακατόρθωτο, δηλαδή δημιουργία υπερανθρώπων, πλέον είναι πραγματικότητα. Η επιδίωξη της ευγονικής που φιλοδοξεί να βελτιώσει τη φύση, θεωρείται από το συγγραφέα του άρθρου ως μία μορφή ιεροσυλίας που παραβιάζει την φυσική και ηθική τάξη.²⁸⁶

Σε δηλώσεις τους σύμφωνα με ανώνυμο άρθρο με τίτλο «Η σημασία της κοινής δηλώσεως του Παπᾶ καὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου», ο Πάπας Βενέδικτος και ο Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος έχουν εκφράσει τον θαυμασμό τους για τα επιτεύγματα της Βιολογίας και αναγνωρίζουν την σημαντική εξέλιξη που έχει γίνει, αλλά εκφράζουν έντονη ανησυχία για την πιθανότητα καταχρηστικής εκμετάλλευσης ορισμένων από τα επιστημονικά πειράματα και ευρήματα. Αυτή η αγωνία πηγάζει από τους εθνικούς κινδύνους που εγείρονται από την χρήση της επιστήμης για σκοπούς που μπορεί να απομακρύνουν τον άνθρωπο από τις

²⁸⁵ Εκκλησία, αρ.7 (Ιούλιος 2010) σ.479-484

²⁸⁶ Εκκλησία, αρ.3 (Μάρτιος 2006) σ.174-178

πνευματικές και ηθικές αξίες. Υπογραμμίζουν την ανάγκη να τεθούν όρια στην επιστημονική έρευνα και την εφαρμογή της, ώστε να διασφαλιστεί ότι οι επιστημονικές πρόοδοι θα υπηρετούν την ανθρωπότητα με τρόπο συμβατό και σεβασμό προς την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και τη θεϊκή δημιουργία.²⁸⁷

Για το θέμα της ποικιλότητας, και ειδικότερα στους ανθρώπους, που αποτελούν ισχυρή ένδειξη της εκπληκτικής πολυπλοκότητας και σοφίας του θεϊκού σχεδίου, το περιοδικό αναφέρει σε σχετικό του άρθρο με τίτλο «Επιστήμη- Θεολογία: Από το άκατανόητο τοῦ κτιστοῦ στο μεθεκτό τοῦ ἀκτίστου» που υπογράφει ο Σεβ.Μητροπολίτης Μεσογαίας και Λαυρεωτικής Νικόλαος ότι η βιολογική βάση αυτής της ποικιλότητας, προέρχεται από την ποικιλία των συνδυασμών στα 23 ζεύγη χρωμοσωμάτων που έχει ο κάθε άνθρωπος. Κατά τη διαδικασία της σύλληψης όταν το ωάριο ενώνεται με το σπερματοζώαριο δημιουργείται ένας εξαιρετικά μεγάλος δυνατός συνδυασμός. Συγκεκριμένα, οι συνδυασμοί αυτοί μπορούν να φτάσουν σε έναν αριθμό ώστε να προκύψουν 1040 ανεξάρτητες δυνατότητες. Αυτό το ανακάτεμα σημαίνει ότι δύο γονείς μπορούν να δημιουργήσουν έναν τεράστιο αριθμό διαφορετικών απογόνων, καθιστώντας κάθε ανθρώπινο ον μοναδικό. Δεν υπάρχουν και ούτε θα υπάρξουν ποτέ 2 ακριβώς όμοια ανθρώπινα όντα. Αυτή η ποικιλότητα που αποκαλύπτεται από τη Γενετική είναι μια απόδειξη της απερίγραπτης πολυπλοκότητας και του βάθους του σχεδιασμού του Θεού και αντανακλά το μεγαλείο της θεϊκής δημιουργίας.²⁸⁸

Το ίδιο άρθρο επίσης αναφέρεται και στο μυστικό της ζωής, υπογραμμίζοντας την δυσκολία να κατανοηθεί η βιολογική ταυτότητα, αλλά και στην διαρκή αποκάλυψη της πολυπλοκότητας του γονιδιώματος. Παρόλο που έχουμε αρχίσει να αποκρυπτογραφούμε τον κώδικα της ζωής πολλές φορές ανακαλύπτουμε ότι δεν κατανοούμε πλήρως αυτά που διαβάζουμε. Αντιμετωπίζουμε αριθμούς και πιθανότητες που συχνά δεν μπορούν να επιβεβαιωθούν και κάθε βήμα προς την κατανόηση του γονιδιώματος μας αποκαλύπτει το βάθος της άγνοιας μας. Ακόμα όμως, όταν καταφέρουμε να μάθουμε ένα αλφάβητο αυτό μας οδηγεί στην ανάγκη να μάθουμε μία πιο συνθέτη γλώσσα. Το ανθρώπινο κύτταρο μέσα από την απεριόριστη γενετική του περιουσία, συνεχίζει να μας εκπλήσσει. Ακόμα και το λεγόμενο άχρηστο DNA, που κάποτε θεωρούνταν ότι δεν είχε κάποιο ρόλο, αποδεικνύεται ότι κρύβει πλούτο μυστικών, που παίζουν σημαντικό ρόλο στην κληρονομικότητα και τον

²⁸⁷ Εκκλησία, αρ.1 (Ιανουάριος 2007) σ.17

²⁸⁸ Εκκλησία, αρ.11 (Δεκέμβριος 2008) σ.883-889

καθορισμό των βιολογικών χαρακτηριστικών. Μέσα από το άρθρο τονίζεται η συνεχόμενη προσπάθεια της επιστήμης να αποκαλύψει τα μυστήρια της ζωής, αλλά και την ταπεινότητα που απαιτείται για να αναγνωρίσουμε τα όρια της γνώσης μας.

13.2.5 Οι θέσεις για την Ιατρική

Για πολλούς ψυχιάτρους, ο λόγος των προφητών σύμφωνα με τον Αρχιεπίσκοπο Χριστόδουλο θεωρείται ως ένα είδος προφητικού παραλογισμού. Ωστόσο, για την Εκκλησία, ο λόγος αυτός είναι αποκαλυπτικός. Ενώ για τους ψυχιάτρους θεωρείται ψυχοπαθολογική προσωπικότητα, για την Εκκλησία αποτελεί χαρισματική προσωπικότητα, με το χάρισμα να προέρχεται από το Θεό. Αντίστοιχα, για κάποιους Χριστιανούς, η ψυχιατρική μπορεί να θεωρείται βαρβαρισμός χωρίς πνεύμα, με την αντίληψη ότι ο ψυχικός κόσμος εγγράφεται στο γενετικό υλικό.

Το χάσμα που υπάρχει μεταξύ Εκκλησίας και ψυχανάλυσης δεν είναι αξεπέραστο. Όλο και περισσότεροι ιερείς γίνονται ψυχιάτροι, ενώ η διεθνής βιβλιογραφία εμπλουτίζεται με αναφορές στην ψυχολογική διδασκαλία των πατέρων της Εκκλησίας. Παράλληλα, ενισχύονται οι προσπάθειες της εκκλησίας για αναγνώριση του θρησκευτικού βιώματος από τους ψυχιάτρους. Ο Χριστιανισμός σύμφωνα με τον Αρχιεπίσκοπο, δεν ερμηνεύεται με φιλοσοφικές ιδέες. Η θεολογική γλώσσα υπερβαίνει κάθε εννοιολογικό προσδιορισμό και κινείται στο χώρο του μυστηρίου. Μπορεί να ακούγεται προκλητικό, είναι όμως καλύτερα να προκληθεί μια απόρριψη παρά να γίνει παρανόηση.

Τα τελευταία χρόνια γίνεται όλο και πιο συνειδητή η κοινωνική διάσταση της ψυχιατρικής και στη βάση αυτή αναπτύσσεται μία συνεργασία ψυχιάτρων και ιερέων. Οι ψυχιάτροι συνειδητοποιούν την βοήθεια που μπορεί να τους προσφέρει ο ιερέας σε μία σειρά από προβλήματα τα οποία δημιουργούνται ή επιδεινώνονται από το κοινωνικό περιβάλλον.²⁸⁹

---

²⁸⁹ Εκκλησία, αρ.3 (Μάρτιος 2005) σ.299

13.2.6 Οι θέσεις για την υποβοηθούμενη αναπαραγωγή

Σε ανώνυμο άρθρο της το 2006 με τίτλο «Θέσεις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ὑποβοηθούμενης ἀναπαραγωγῆς»²⁹⁰, ἡ Ἐκκλησία τοποθετεῖται γιὰ τὸ θέμα τῆς υποβοηθούμενης ἀναπαραγωγῆς, τονίζοντας ὅτι ἀποτελεῖ ἓνα ζήτημα με μεγάλη ψυχολογικὴ σπουδαιότητα, κοινωνικὴ σημασία καὶ πνευματικὴ βαρύτητα. Αναγνωρίζοντας τὶς σύγχρονες τεχνικὲς ποὺ ἐπιτρέπουν στους γονεῖς νὰ ἀποκτήσουν παιδιά, ἡ Ἐκκλησία ὑποστηρίζει ὅτι οἱ πρακτικὲς αὐτὲς ἐνισχύουν τὴν συνοχὴ τῆς συζυγικῆς ζωῆς καὶ προσφέρουν αἴσθημα πληρότητας τὴν οικογένεια.

Ὡστόσο, προκύπτουν ἠθικά, ἰατρικά, ψυχολογικά, νομικά καὶ κοινωνικά ζητήματα, ὡς ἀποτέλεσμα τῆς μηχανοποίησης ἐνός βαθιὰ συναισθηματικῆς καὶ ἱεροῦ γεγονότος. Ἡ Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει τὰ ἐντυπωσιακὰ ἐπιτεύγματα τῆς Ἰατρικῆς, ὅμως ἐπισημαίνει ὅτι ἡ ποιότητα ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου δὲν περιορίζεται στὴν βιολογικὴ ἀριότητα ἀλλὰ περιλαμβάνει καὶ τὴν δυνατότητα τῆς πνευματικῆς ολοκλήρωσης. Στὴν ὀρθόδοξη ἀνθρωπολογία ἡ ἀναγνώριση τῆς ἱερότητας ὡς θεμελιώδης εἶναι ἀπαραίτητη. Ἡ Ἐκκλησία τονίζει ὅτι ὁ χειρισμὸς τῆς ζωῆς, θὰ πρέπει νὰ γίνεται με ἱερό φόβο καὶ σεβασμὸ, γιὰ τὴν σύλληψη κάθε ἀνθρώπου εἶναι μίᾳ στιγμῇ μοναδικῆς σπουδαιότητας ποὺ υπερβαίνει τὰ ὅρια τῆς βιολογικῆς ταυτότητας καὶ τοῦ εφήμερου βίου σύμφωνα με τὸ ἴδιο ἀρθρο. Ἡ γονιμοποίηση, δὲν εἶναι ἀπλῶς ἓνα βιολογικὸ γεγονός, καθὼς προσδίδει ὑπάρξη καὶ ψυχὴ ποὺ εἶναι σύμφυτη με τὸ σῶμα. Κάθε ἀνθρώπος ποὺ συλλαμβάνεται ἔχει ἀρχὴ ἀλλὰ ὄχι τέλος, γι' αὐτὸ καὶ ἡ στιγμῇ τῆς σύλληψης σηματοδοτεῖ τὸν Θεῖο προορισμὸ τοῦ καὶ τὴν προοπτικὴ τῆς αἰώνιας βασιλείας.

Ἡ Ἐκκλησία θεωρεῖ ὅτι ἡ ἐπιθυμία ἀπόκτησης παιδιῶν εἶναι φυσικὴ καὶ ἱερή, βλέποντας σε αὐτὴν τὸ θεϊκὸ σχέδιο νὰ δημιουργήσῃ τὸν ἀνθρώπο καὶ νὰ τὸν κάνει μέτοχο τῆς μακαριότητος τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀνατομία, ἡ φυσιολογία καὶ ἡ ψυχολογία τῆς γυναίκας εἶναι προσανατολισμένες πρὸς τὴν μητρότητα καὶ ἡ γυναίκα στὴν ἐγκυμοσύνη βιώνει σε μεγάλο βαθμὸ τὴν ιδιότητα τοῦ φύλου τῆς καὶ τῆς φύσης τῆς. Ἀντίστοιχα καὶ ἡ πατρότητα εἶναι ἐξίσου σημαντικὴ καὶ ἡ Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ στειρότητα μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει δυσβάσταχτο σταῦρο, προκαλώντας ἐντονες ψυχικὲς διαταραχὲς ἀναφέρει τὸ ἴδιο ἀρθρο.

Μέσω τῆς Ἐκκλησίας μπορεῖ νὰ προσφερθεῖ πνευματικὴ καθοδήγηση, ἐπισημαίνοντας ὅτι ἡ υπογονιμότητα δὲν εἶναι ἀναπηρία, ἀλλὰ ἓνα μέρος τῆς ἀνθρώπινης

---

²⁹⁰ Ἐκκλησία, ἀρ.2 (Φεβρουάριος 2006) σ.102

ζωής. Από τη μία αναγνωρίζει τις δυνατότητες της σύγχρονης επιστήμης και τεχνολογίας και προειδοποιεί ότι η επιμονή υπέρβασης της στειρότητας μπορεί να μετατρέψει τον φυσικό ποθο σε απίστευτη αγωνία και σε ανυποχώρητο θέλημα, το οποίο να αντιστρατεύεται το θεϊκό θέλημα. Η Εκκλησία διδάσκει ότι κάθε άνθρωπος που γεννιέται δεν ικανοποιεί απλώς συναισθηματικές και κοινωνικές ανάγκες των γονιών του, αλλά έρχεται ως δώρο για μία αιώνια ζωή για να εκφράσει την κοινωνική αγάπη προς το Θεό και να ζήσει ελεύθερος. Επομένως, η σύλληψη ενός παιδιού πρέπει να είναι αποτέλεσμα θεϊκού θελήματος και όχι αποκλειστικά ανθρώπινη επιλογή. Η Εκκλησία, βλέπει την σύγχρονη τεχνολογία ως ευλογία του Θεού, η οποία όμως θα πρέπει να χρησιμοποιείται με σύνεση και σεβασμό. Υποστηρίζει ότι η υπογονιμότητα δεν υποβαθμίζει την συζυγική ζωή και δεν βλάπτει την σχέση ή καταργεί το γάμο. Αντίθετα, η υπογονιμότητα θα πρέπει να αντιμετωπίζεται με σεβασμό στο θεϊκό θέλημα αναφέρει το ίδιο άρθρο.

Σε σχέση με το ζήτημα αυτό, η Εκκλησία επισημαίνει τις σοβαρές επιφυλάξεις της σχετικά με τις σύγχρονες τεχνικές αναγνωρίζοντας τις ηθικές και πνευματικές παράμετρους που εμπλέκονται επισημαίνει το ίδιο άρθρο. Η κεντρική ανησυχία της, εστιάζεται στην ιδέα ότι σύλληψη με τεχνητά μέσα στερείται ιερότητας. Αυτή η προσέγγιση που βλέπει την γονιμοποίηση σαν φυσική πράξη, οφείλει να είναι συνδεδεμένη με την ιερότητα του μυστηρίου του γάμου. Η Εκκλησία σημειώνει ότι από την πρώτη μέρα της γονιμοποίησης το έμβρυο έχει τη δική του ταυτότητα και πρέπει να προστατεύεται σαν ανθρώπινη ζωή. Η εξωσωματική γονιμοποίηση που περιλαμβάνει τη σύλληψη εκτός μητρικού σώματος και με απουσία φυσικής συνευρεσης των γονέων, δημιουργεί ανησυχίες για τις απεριόριστες επιλογές μη φυσικών και ηθικώς ύποπτων γονιμοποιήσεων. Η δημιουργία και διατήρηση στην κατάψυξη πλεοναζόντων εμβρύων, θεωρείται επίσης προβληματική, δεδομένων των ηθικών διλημάτων που προκύπτουν σε σχέση με την διάρκεια διατήρησης των εμβρύων καθώς και την τύχη τους σε περίπτωση θανάτου ή διαζύγιο των γονέων. Η Εκκλησία ανησυχεί για αυτές τις τεχνικές οι οποίες μπορούν να επηρεάσουν τις σχέσεις γονέων και παιδιών και την θεμελιώδη ισότητα στην σχέση γονέων με το παιδί σύμφωνα με το ίδιο άρθρο.

Εκφράζει επίσης στο παραπάνω άρθρο σοβαρές ανησυχίες για τις πρακτικές υποβοηθούμενης αναπαραγωγής όπως η παρένθετη μητρότητα, και η ετερόλογη γονιμοποίηση επικεντρώνοντας την κριτική της στις ηθικές και πνευματικές συνέπειες αυτών των διαδικασιών. Στην περίπτωση που στην βιολογική γέννηση του παιδιού συμβάλλει μόνο ένας γονιός η Εκκλησία επισημαίνει την παρομοίωση με υιοθεσία, αλλά

με την διαφοροποίηση, ότι ο ένας συζυγος λειτουργεί ως βιολογικός γονέας και ο άλλος ο πατριός ή η μητριά, κάτι που μπορεί να δημιουργήσει συναισθηματικές και κοινωνικές προκλήσεις το παιδί.

Η ετερόλογη γονιμοποίηση συνεπάγεται τη χρήση τρίτου γενετικού υλικού και η Εκκλησία το παραλληλίζει ως μοιχεία, καθώς διαταράσσει τη συζυγική ενότητα και δημιουργεί νομικά και ηθικά ζητήματα σε σχέση με την ταυτότητα του παιδιού. Γι' αυτό η Εκκλησία διατηρεί τις επιφυλάξεις της και προσπαθεί να αποτρέψει αυτές τις τεχνικές. Από την άλλη η παρένθετη μητρότητα αποτελεί πράξη αγάπης για την κυοφορία αλλά ταυτόχρονα δημιουργεί σύνθετα ηθικά διλήμματα αναφέρει το ίδιο άρθρο. Η Εκκλησία θεωρεί ότι ο συναισθηματικός δεσμός μεταξύ της φερούσας μητέρας κατά τη διάρκεια κύησης είναι αναπόσπαστο μέρος της μητρότητας, γι' αυτό και η διακοπή αυτού του δεσμού μπορεί να δημιουργήσει ψυχολογικής φύσεως προβλήματα στο παιδί. Επίσης, το ενδεχόμενο απόκτησης παιδιού εκτός γάμου απορρίπτεται από την Εκκλησία γιατί θεωρείται ότι αδικεί το παιδί, το οποίο μεγαλώνει χωρίς πατέρα.

Η περίπτωση της εξωσωματικής γονιμοποίησης για υπερήλικες μητέρες απορρίπτεται και αυτή, καθώς αποτελεί εγωιστικό κίνητρο αφού δε λαμβάνεται υπόψη ο περιορισμός των δυνατοτήτων της μητέρας για την ανάθρεψη του παιδιού. Η μέθοδος όταν χρησιμοποιείται αλόγιστα μπορεί να οδηγήσει σε αποϊεροποίηση της ανθρώπινης ζωής, και μετατροπή του ατόμου σε μηχανήμα με ανταλλακτικά επισημαίνει το παραπάνω άρθρο.

Τέλος, η Εκκλησία ανησυχεί για τις ψυχολογικές και κοινωνικές συνέπειες που μπορεί να έχουν αυτές οι τακτικές τόσο για τα παιδιά όσο και για τους γονείς και τα αμφισβητούμενα συγγενικά δικαιώματα, γι' αυτό οι τεχνολογίες θα πρέπει να χρησιμοποιούνται με σεβασμό και σύνεση και να αποφεύγονται όταν παραβιάζουν την ιερότητα του μυστηρίου του γάμου επισημαίνει στο παραπάνω άρθρο.

Η Εκκλησία προτείνει μία διαφορετική προσέγγιση στο ζήτημα της τεκνογονίας, από οικογένειες που το επιθυμούν, τονίζοντας ότι καταξίωση ενός ανθρώπου δεν καθορίζεται αποκλειστικά από την απόκτηση παιδιών. Η Εκκλησία ευλογεί την τεκνοποίηση, όμως επισημαίνει ότι ο γάμος μπορεί να είναι πλήρης και χωρίς παιδιά. Η βιολογική στειρότητα μπορεί να αποτελεί αφορμή για πνευματική γονιμότητα αν γίνει αποδεκτή με ταπείνωση ως επιθυμία του Θεού σημειώνει στο ίδιο άρθρο. Η επιμονή στην απόκτηση παιδιού μπορεί να φανερώνει πνευματική ανωριμότητα από την άλλη πλευρά.

Η Εκκλησία προτείνει ως μέτρο άλλες αντιμετώπισάλλεστης υπογονιμότητας την υιοθεσία. Ενώ μία νέα ιδέα που επεξεργάζεται, είναι η υιοθεσία και κυοφορία πλεονάζοντων ωαρίων που έχουν προέλθει από άλλες εξωσωματικές γονιμοποιήσεις.

Είναι προτιμότερο αναφέρει το παραπάνω άρθρο, τα ζευγάρια να αποφεύγουν τεχνικές που προσφέρουν αυξημένες ελπίδες για την απόκτηση παιδιού που μπορεί να παραβιάζουν την ηθική και να απομακρύνουν τη φυσική και πνευματική ζωή. Αντίθετα όμως πρέπει να ενισχυθεί η εμπιστοσύνη στο θέλημα του Θεού, βλέποντας το θέμα της αναπαραγωγής από μία πιο ευρεία οπτική.²⁹¹

---

²⁹¹ Εκκλησία, αρ.2 (Φεβρουάριος 2006) σ.88-89

13.2.6.1 Οι θέσεις για τον προγεννητικό έλεγχο

Ο Μακαριώτατος Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος Χριστόδουλος, ανέλυσε την θεολογική διάσταση του προγεννητικού ελέγχου σε άρθρο του με τίτλο «Υπερηχογραφικός Προγεννητικός έλεγχος: Η Όρθόδοξη Θεολογική Άποψη», εστιάζοντας στους ηθικούς και πνευματικούς κινδύνους που σχετίζονται με αυτήν την ιατρική πρακτική. Σύμφωνα με την Εκκλησία, η γενετική επανάσταση που φέρει ο προγεννητικός έλεγχος, αν και φέρνει επαναστατικές εξελίξεις στη διάγνωση και θεραπεία, ενέχει κινδύνους. Η Εκκλησία επικροτεί τα ιατρικά επιτεύγματα, όμως προειδοποιεί την ανάγκη καθορισμού ορίων στις επεμβάσεις που επιτρέπονται ώστε να αποφευχθεί η εκμετάλλευση του ανθρώπινου γονιδίου και η ηθική κατάχρηση της γενετικής γνώσης. Ειδικότερα, τίθεται το ερώτημα αν είναι επιτρεπτό να διακόψει η κύηση ενός εμβρύου που έχει προδιαγεγραμμένη αναπηρία και ποιος πρέπει να αποφασίσει για την αποδοχή την συνέχιση της κύησης.

Η Εκκλησία υποστηρίζει στο ίδιο άρθρο, ότι ο φόβος της γέννησης ενός ανάπηρου παιδιού δεν δικαιολογεί την απόφαση για διακοπή κύησης, θεωρώντας ότι η ζωή ακόμα και με την αναπηρία είναι ιερή, καθώς ο θάνατος αποτελεί την πραγματική αναπηρία. Οι γονείς θα πρέπει να είναι ελεύθεροι να αποδεχτούν το σταυρό της ανατροφής ενός παιδιού με αναπηρία, ενώ η κοινωνία πρέπει να υποστηρίζει και να προστατεύσει το δικαίωμα του εμβρύου στη ζωή. Η Εκκλησία σημειώνει επίσης την πιθανή εμπορευματοποίηση των γενετικών επιτευγμάτων και την χρήση της γενετικής γνώσης με ακατάλληλο η εγωιστικό τρόπο. Ενθαρρύνει από την άλλη την συνεχή και γενική χρήση τον προγεννητικό έλεγχο αλλά έχει σημαίνει ότι επιστημονική πρόοδος πρέπει να εναρμονίζεται με την ηθική και πνευματική ακεραιότητα.

Συμπερασματικά, ο Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος, μέσα από το παραπάνω άρθρο του καλεί τους πιστούς για υπευθυνότητα στον προγεννητικό έλεγχο και τονίζει ότι έχει καταλυτικό ρόλο στην επισήμανση των ορίων που πρέπει να διατηρούνται προκειμένου να αποφευχθεί η υποβάθμιση της ζωής.²⁹²

---

²⁹² Εκκλησία, αρ.3 (Μάρτιος 2006) σ.174-178

13.2.6.2 Οι θέσεις για τον πόνο

Για τη θρησκεία σύμφωνα με άρθρο του Αρχιεπισκόπου Χριστόδουλου με τίτλο «Πόνος και λύτρωση», ο ανθρώπινος πόνος τόσο σωματικός όσο και ψυχικός, παραμένει ένα από τα μεγαλύτερα και πιο αινιγματικά προβλήματα και οι εξηγήσεις που παρέχουν τόσο η ιατρική επιστήμη όσο και η θρησκεία δεν είναι πάντα επαρκείς. Η Ιατρική μπορεί να προσφέρει λύσεις και να ανακουφίσει τον πόνο, αλλά σε πολλές περιπτώσεις δεν μπορεί να δώσει απαντήσεις για τον βαθύτερο πόνο της ύπαρξης.

Η θρησκεία και ειδικότερα η χριστιανική πίστη βλέπει τον πόνο σα δοκιμασία ή σαν αποτέλεσμα μιας αμαρτίας αναφέρει το παραπάνω άρθρο. Αν αποδεχτούμε αυτή τη λογική, ο πόνος είναι μία ευκαιρία για πνευματική ανάπτυξη, ταπείνωση και ευαισθητοποίηση καθώς και κίνητρο για αγώνα και ενδυνάμωση της πίστης. Τα μυστήρια του Θεού και οι λόγοι του για τα δεινά δεν μπορούν να κατανοηθούν πλήρως με ανθρώπινα κριτήρια και επιστημονικές προσεγγίσεις, αλλά αποκαλύπτονται μέσα από την Θεία σοφία και το πνευματικό ταξίδι του ανθρώπου. Έτσι ο πόνος είναι μία ευκαιρία για εμβάθυνση της σχέσης με το Θεό και την ανάπτυξη της πνευματικής αντοχής και κατανόησης.

13.2.6.3 Οι θέσεις για τα ψυχιατρικά νοσήματα

Η Εκκλησία αντιμετωπίζει τα ψυχιατρικά νοσήματα επίσης με σοβαρότητα και αναγνωρίζει ότι δεν περιορίζονται σε ένα μικρό ατομών προχωρημένης ηλικίας αλλά αφορούν ευρύτερα τμήματα πληθυσμού στα οποία συμπεριλαμβάνονται και νεαρά άτομα όπως αναφέρεται σε άρθρο του Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος Ιερώνυμου με τίτλο «Χαιρετισμός-Προσφώνηση του Μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ.Ιερώνυμου στην ημερίδα της Ειδικής Συνοδικής επιτροπής επί ειδικών Ποιμαντικών Θεμάτων και Καταστάσεων στη Θεσσαλονίκη». Η σχιζοφρένεια και η κατάθλιψη εμφανίζονται συχνά σε νέους ανθρώπους χωρίς να εξαρτώνται από το φύλο, τη θρησκεία ή τον πολιτισμό. Αυτό σημαίνει ότι τα ψυχιατρικά νοσήματα αφορούν μεγάλο μέρος της κοινωνίας και επιφέρουν κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις

Συχνά οι άνθρωποι που αντιμετωπίζουν κάποιο ψυχιατρικό πρόβλημα πηγαίνουν στην Εκκλησία για βοήθεια. Ωστόσο, είναι σημαντικό, οι ιερείς να γνωρίζουν τα όρια τους και να τους παραπέμπουν σε ειδικούς ψυχικής υγείας όταν αυτό είναι απαραίτητο. Η

λανθασμένη ερμηνεία της φύσης και της αιτιολογίας των ψυχιατρικών νοσημάτων μπορεί να οδηγήσει σε αυθαίρετες προτάσεις όπως η συμβουλή για διακοπή της φαρμακευτικής αγωγής που θα υπονομεύσει την θεραπεία του ασθενούς αναφέρει το ίδιο άρθρο. Η Εκκλησία οφείλει να συνεργάζεται με την επιστημονική κοινότητα και να σέβεται τα πιστεύω των ασθενών. Αναγνωρίζοντας την σημασία της ψυχιατρικής και της ψυχολογίας ως εργαλεία που μπορούν να συμβάλλουν στην αντιμετώπιση των ψυχικών ασθενειών, ο διάλογος μεταξύ θεολογίας και επιστήμης είναι απαραίτητος για την μπορεί να προσφέρει πολύτιμες λύσεις και να βελτιώσει την ποιμαντική των ατόμων που πάσχουν από ψυχικές διαταραχές.

Τέλος, οι ιερείς ως πνευματικοί καθοδηγητές, πρέπει να χρησιμοποιούν όλα τα πνευματικά μέσα που έχουν στη διάθεσή τους χωρίς να απορρίπτουν τις επιστημονικές προσεγγίσεις. Η Εκκλησία οφείλει να προσεγγίζει τα θέματα υγείας με σεβασμό και προσοχή διασφαλίζοντας ότι οι θεραπευτικές προτάσεις βασίζονται στην αληθινή κατανόηση της κατάστασης σε συνεργασία με τους ειδικούς σημειώνει το ίδιο άρθρο.²⁹³

13.2.7 Γενικές θέσεις για την επιστήμη

Ο Ακαδημαϊκός Λουκάς Χριστόφορος σε άρθρο του στο περιοδικό με τίτλο «Η συνάντησις επιστήμης και πίστεως», αναδεικνύει την ιδέα ότι η επιστήμη και η θρησκεία δεν είναι απλά δύο ξεχωριστές περιοχές της ανθρώπινης δραστηριότητας, άλλα συναντώνται και αλληλεπιδρούν στον άνθρωπο. Η επιστήμη και η θρησκεία εξαρτώνται από τον άνθρωπο, καθώς ο άνθρωπος είναι ο μόνος που μπορεί να κατανοήσει την λειτουργία της φυσικής πραγματικότητας αλλά και να υπερασπιστεί τις ηθικές αξίες. Σύμφωνα με τον ακαδημαϊκό, τόσο ο φυσικός όσο και ο ηθικός κόσμος υπάρχουν για τον άνθρωπο και απαιτούν από αυτόν να επιδεικνύει ειλικρίνεια, ευθύνη και συνεχή υπεύθυνη στάση απέναντι στη φύση και στην ηθική τάξη. Η επιστήμη και η θρησκεία αρχίζουν να συνειδητοποιούν ότι δεν έχουν άλλη επιλογή παρά να συνεργαστούν, προκειμένου να διασφαλίσουν μια ανθρώπινη και υγιή Γη. Αυτή η συνεργασία είναι και απαραίτητη για την αντιμετώπιση των σύγχρονων προκλήσεων που απειλούν το φυσικό και υλικό κόσμο.²⁹⁴

²⁹³ Εκκλησία, αρ.3 (Μάρτιος 2009) σ.162-165

²⁹⁴ Εκκλησία, αρ.6 (Ιούνιος 2002) σ.431

Ο Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Κωσταντίνος Σκουτέρης τονίζει σε άρθρο του με τίτλο «Έκθεση περί τῶν ἐργασιῶν τῆς διεθνοῦς διασκεψέως "Οἰκουμενισμὸς κατὰ τὸν 21ον αἰῶνα" τοῦ παγκόσμιου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν» ὅτι στη σύγχρονη εποχή με τα επιστημονικά επιτεύγματα, η ανάγκη για πνευματική ανανέωση είναι επείγουσα. Σύμφωνα με το Σκουτέρη, οι αλλαγές που έχουν συντελεστεί στον κόσμο επηρεάζουν την οικουμενική συνεργασία των χριστιανῶν, καθιστώντας απαραίτητη μία υπεύθυνη αντιμετώπιση στις προκλήσεις των καιρῶν. Οι Χριστιανοί οφείλουν να αναθεωρήσουν τον τρόπο με τον οποίο εργάζονται και συνεργάζονται για να αντιμετωπίσουν τις νέες συνθήκες και να προωθήσουν την ενότητα και την αλληλεγγύη μεταξύ των εκκλησιῶν.²⁹⁵

Η Εκκλησία με βαθιά γνώση και συμπάθεια κατανοεί την ανθρώπινη φύση και τις αδυναμίες αναφέρεται στο ανώνυμο άρθρο «Θέσεις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ὑποβοηθούμενης ἀναπαραγωγῆς». Όταν βλέπουμε το Θεό ως χορηγὸ της ζωῆς τον προσεγγίζουμε με φόβο και σεβασμό. Όταν ὁμως τον αγνοοῦμε και ενεργοῦμε σαν να εἴμαστε εμεῖς οἱ Θεοὶ υποπίπτει στην ὕβρη ἀπέναντί του με τις επακόλουθες συνέπειες.²⁹⁶

Η Εκκλησία αντιλαμβάνεται ὅτι η επιστημονική επανάσταση προσφέρει μεγάλες υποσχέσεις ἀλλὰ ελοχεύει σοβαροῦς κινδύνους ὅπως ἀναφέρεται σε ἄρθρο του Μακαριώτατου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν και πάσης Ἑλλάδος Χριστόδουλου με τίτλο «Ὑπερηχογραφικὸς Προγεννητικὸς ἔλεγχος: Ἡ Ὁρθόδοξη Θεολογικὴ Ἴαση». Αυτοὶ οἱ κίνδυνοι ἀπορρέουν ἀπὸ το γεγονός ὅτι η γνώση συχνά συνοδεύεται με ἀγνοία. Αυτὲς οἱ παρατηρήσεις υπογραμμίζουν την ἀνάγκη για προσωπική προσέγγιση και βαθιά ηθική σκέψη στην ἀξιοποίηση των επιστημονικῶν επιτευγμάτων ὥστε να διασφαλιστεῖ ὅτι η πρόοδος δεν θα οδηγήσει σε ἀρνητικὲς συνέπειες για την ἀνθρωπότητα.²⁹⁷

Οι ἀξίες ὅπως η ἀγάπη, η ἐντιμότητα, η εὐκρίνεια, το δίκαιο, η ἀξιοπρέπεια, η ἀλληλεγγύη, η ἰσότητα και η ελευθερία πηγάζουν ἀπὸ τα βάθη των θρησκείων και ἀποτελοῦν κατακτήσεις του Χριστιανισμοῦ ἀναφέρεται σε ἄρθρο του Ἀρχιεπισκόπου Χριστόδουλου με τίτλο «Χαιρετισμὸς εἰς τὸ Ἰ Συμπόσιον τῶν Θεολογικῶν σχολῶν Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης». Η ἐπιστήμη ὁμως δεν ἀνακαλεῖ αυτὲς τις ἀξίες, ἀλλὰ ἔχει ἀνάγκη να καθοδηγεῖται ἀπὸ αυτὲς. Χωρὶς την σύνδεση με αυτὲς τις ἀξίες η επιστημονική ἐρευνα κινδυνεύει να ἐκτραπεί σε χρησιμοθηρικοῦς και ἀνήθικους δρόμους. Εἶναι λοιπὸν

²⁹⁵ Εκκλησία, ἀρ.4 (Ἀπρίλιος 2005) σ.299

²⁹⁶ Εκκλησία, ἀρ.2 (Φεβρουάριος 2006) σ.88-89

²⁹⁷ Εκκλησία, ἀρ.3 (Μάρτιος 2006)

απαραίτητο, η επιστήμη να παραμείνει συνδεδεμένη με τις θεμελιώδεις ηθικές αξίες για να υπηρετεί το κοινό καλό και την ανθρώπινη αξιοπρέπεια.²⁹⁸

Σύμφωνα μάλιστα με τον Αρχιεπίσκοπο Χριστόδουλο στο ίδιο άρθρο, η αληθινοί επιστήμονες δεν αισθάνονται θεοί, ούτε διεκδικούν την απόλυτη γνώση και το αλάθητο. Αντίθετα, είναι σεμνοί και ταπεινοί, αναγνωρίζοντας τα ανθρώπινα όρια και τα όρια της επιστήμης. Το καθήκον της είναι να επιβάλει αγάπη, να είναι έτοιμη για διάλογο και να αποκαλύπτει την αλήθεια του Χριστού με σεβασμό προς τις προσπάθειες και τους κόπους των επιστημών.²⁹⁴

Ο Μητροπολίτης Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως Βαρνάβας σε άρθρο του με τίτλο «Η παρουσία του Ίεροῦ Κλήρου ἐν τῷ σύγχρονῳ κοινωνικῷ γίγνεσθαι», επισημαίνει ότι ο σύγχρονος πολιτισμός χαρακτηρίζεται από την ατομοκρατία, τον δαιμονισμό και την χρησιμοθηρία, στοιχεία που έχουν προκαλέσει πλήθος προβλημάτων, όπως οι προκλήσεις στις διαπροσωπικές σχέσεις, η αύξηση της μοναξιάς, η εξάρτηση των ναρκωτικών, η παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η ανεργία, η βία, η εγκληματικότητα, καθώς και η οικολογική κρίση που αποτελεί τη μεγαλύτερη απειλή. Παρά την πρόοδο της επιστήμης και της τεχνολογίας, επισημαίνει ο Βαρνάβας στο ίδιο άρθρο, οι κρίσεις θεσμών και αξιών δημιουργούν πρωτόγνωρα ποιμαντικά προβλήματα. Ο κληρικός καλείται να διακονήσει έναν κόσμο που διαφέρει ριζικά από εκείνον που γνώρισαμε στο παρελθόν, εγείροντας έτσι το ερώτημα για το πως η Εκκλησία πρέπει να αντιμετωπίσει τα σημερινά προβλήματα. Ο κληρικός καλείται να διακονήσει έναν κόσμο που διαφέρει ριζικά από εκείνον που γνώρισαμε στο παρελθόν. Τα σημερινά προβλήματα μπορούν να αντιμετωπιστούν με βάση τις ποιμαντικές αρχές. Είναι πιθανό η επίλυση των ποιμαντικών προβλημάτων να απαιτεί διαφορετική μεθοδολογία καθώς αλλάζουν οι εποχές και τα πρόσωπα.²⁹⁹

Ο ευρωπαϊκός πολιτισμός χαρακτηρίζεται από μία σειρά στοιχείων που έχουν επηρεάσει την εξέλιξη του είτε θετικά είτε αρνητικά αναφέρεται στο άρθρο που υπογράφει ο Θεοφ.Επίσκοπος Φαναρίου κ.Αγαθάγγελος με τίτλο «Η Αγία Γραφή και ο σύγχρονος Ευρωπαϊκός Πολιτισμός». Τα τελευταία χρόνια, τόσο ο πολιτισμός όσο και η τεχνική και η επιστημονική πρόοδος γνώρισαν μία ραγδαία και αδιάκοπη ανάπτυξη. Ωστόσο αυτή η θετική πρόοδος δεν απέφερε τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Ο άνθρωπος επιχείρησε να θεοποιήσει αυτή την πρόοδο αλλά αντί για ευτυχία, σοφία, ειρήνη και απελευθέρωση, τον

²⁹⁸ Εκκλησία, αρ.5 (Μάιος 2006) σ.335-338

²⁹⁹ Εκκλησία, αρ.9 (Οκτώβριος 2007) σ.688

οδήγησε σε δυσεπίλυτα προβλήματα, την κυριαρχία των μέσων μαζικής ενημέρωσης, την εξάντληση των φυσικών πόρων, καθώς και το παγκόσμιο άγχος και την αγωνία που συνοδεύουν την ανθρώπινη ύπαρξη.³⁰⁰

Η ραγδαία αύξηση της γνώσης μας φέρνει αντιμέτωπους με το πιο χρήσιμο συμπέρασμα: ότι παραμένουμε εξαιρετικά μόνοι και εφήμεροι για να ισχυριστούμε ότι κατανοούμε πλήρως τον κόσμο ή ότι είμαστε σε θέση να επικοινωνούμε ουσιαστικά με αυτόν αναφέρει το ίδιο άρθρο.²⁹⁶

Ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και Πάσης Ελλάδος Ιερώνυμος, υπογραμμίζει σε άρθρο του με τίτλο «Χαιρετισμός-Προσφώνηση τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ.Ιερώνυμου στὴν Ἡμερίδα τῆς Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ Εἰδικῶν Ποιμαντικῶν Θεμάτων καὶ Καταστάσεων στὴν Θεσσαλονίκη» ότι σε μία εποχή που η διεπιστημονική μέθοδος χρησιμοποιείται για την επίλυση διαφόρων προβλημάτων, η επιστήμη αναγνωρίζει την σημασία της πίστης των ανθρώπων για την θεραπεία τους. Γίνεται σαφές ότι είναι απαραίτητη η συνεργασία μεταξύ κλησίας και επιστήμης. Ωστόσο, αυτή η συνεργασία πρέπει να γίνεται με σεβασμό στα όρια και τις προϋποθέσεις που διέπουν τη λειτουργία κάθε πλευράς, χωρίς να καταργούνται οι διακριτές αρμοδιότητες τους.³⁰¹

Για παράδειγμα, ο Αρχιμανδρίτης Γαβριήλ Παπανικολάου, τονίζει σε άρθρο του με τίτλο «Ὁμιλία στὸν Πανηγυρικὸ Ἑσπερινὸ τοῦ Ἀπόστολου Παύλου» ότι η Ιατρική επιστήμη αναζητά τα όρια του σεβασμού, αντιμετωπίζοντας τεράστια ηθικά προβλήματα, γεγονός που οδηγεί συχνά σε σύγκρουση μεταξύ της επιστήμης και της θεολογίας. Η αδυναμία συνεννόησης έχει ως αποτέλεσμα κάθε άνθρωπος ανεξάρτητα από τον πολιτισμό ή την θρησκεία του να είναι ο μεγάλος ηττημένος αυτής της διαμάχης. Η συνεχώς αυξανόμενη φτώχεια, η οικονομική κρίση, η πολιτική αστάθεια, οι πόλεμοι, η κοινωνική ανισότητα και ο θρησκευτικός φανατισμός, αναγκάζουν πολλούς ανθρώπους να μεταναστεύσουν, αναζητώντας ένα καλύτερο αύριο που θα τους βοηθήσει να ξεπεράσουν τα παραπάνω προβλήματα τονίζεται στο ίδιο άρθρο. Ο άνθρωπος σε ένα νέο περιβάλλον προκλήσεων διεκδικεί τα θεμελιώδη δικαιώματα που ανήκουν σε κάθε πρόσωπο ανεξάρτητα από την καταγωγή του.³⁰²

³⁰⁰ Εκκλησία, αρ.11 (Δεκέμβριος 2007) σ.912

³⁰¹ Εκκλησία, αρ. 3 (Μάρτιος 2009) σ.162-165

³⁰² Εκκλησία, αρ.8 (8^{ος} -9^{ος}-2009) σ.533

Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος σε άρθρο του με τίτλο «Καθ'οδόν πρὸς ἕναν οἰκολογικὸν πολιτισμὸν», επισημαίνει ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ πρόοδος δὲν ἔχει μόνον θετικὰ ἀποτελέσματα, καθὼς ἐνῶ ἐπιλύει ὀρισμένα προβλήματα δημιουργεῖ νέα. Γι' αὐτὸ το λόγο, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἐπανέλθουν στὴ ζωὴ μας ἡ μετριοπάθεια, τὰ ὅρια, ὁ σεβασμὸς καὶ ἡ εὐθύνη, δεδομένου ὅτι ἡ τεχνολογία μας ἐπιτρέπει νὰ υπερβούμε τὰ ὅρια καὶ τὰ μέτρα. Ἡ ἀποδοχὴ τῶν ὀρίων καὶ ὁ σεβασμὸς δὲν εἶναι ἀδυναμία, ἀλλὰ συμπεριφορὲς ποὺ συμβαδίζουν με τὴν αὐτοπεποίθηση τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου. Εἶναι ἀποτέλεσμα υπευθυνότητος καὶ ἐλευθερίας. Δὲν γίνεται νὰ ἐγκαθιδρυθεῖ ὁ οἰκολογικὸς πολιτισμὸς χωρὶς τὴν υπέρβαση τοῦ ἐπιστημονισμοῦ καὶ τῆς ἐξουσίαστικης νοοτροπίας.³⁰³

Σύμφωνα με ἄρθρο τοῦ περιοδικοῦ με τίτλο «Ἡ συμβολὴ τῶν Ἑλλήνων Κληρικῶν εἰς τὸν διαφωτισμὸν καὶ εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῶν Θετικῶν Ἐπιστημῶν», θα πρέπει νὰ θυμόμαστε ὅτι ἡ ἐπιστῆμη με τὴν πίστη δὲν συγκρούονται, γιατί ἡ πίστη δὲν ἔρχεται σὲ ἀντίθεση με τοὺς νόμους τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Ἐπίσης ἡ ἐπιστῆμη ἀπὸ μόνῃ τῆς δὲν μπορεῖ νὰ λύσει ὅλα τὰ προβλήματα. Ἡ πίστη ἀναβιβάζει τὸν ἄνθρωπο πρὸς τὸ θεὸ καὶ τὰ υπερφυσικά, ἀπελευθερώνοντάς τὸν ἀπὸ τὰ γήινα καὶ πρόσκαιρα, ἐνῶ ἡ ἐπιστῆμη συμβάλλει στὴν κατανόηση καὶ βελτίωση τοῦ κόσμου ἀλλὰ εἶναι περιορισμένη ἀπὸ τοὺς λογικοὺς περιορισμοὺς τῆς.³⁰⁴

14. Οἱ θέσεις τοῦ περιοδικοῦ «Εκκλησία» γιὰ τὴν Κοινωνία καὶ τὶς Επιστῆμες στὴ Δεκαετία 2010-2024

14.1 Εἰσαγωγή

Μεταξὺ τῶν σημαντικῶν ἐξελίξεων τῆς τελευταίας δεκαετίας περιλαμβάνονται ὁ συριακὸς Εμφύλιος Πόλεμος, ὁ ὁποῖος ἔχει ἐπιφέρει αὐξηση τῶν μεταναστευτικῶν ρευμάτων καὶ ἔχει ἐπηρεάσει τὴν Ελλάδα μέχρι σήμερα, καθὼς ἡ κρίση μεταξὺ Ρωσίας καὶ Ουκρανίας, ἡ ὁποία προκάλεσε ἐνεργειακὴ κρίση λόγω τοῦ ρόλου τῆς Ρωσίας ὡς βασικοῦ ἐξαγωγέα φυσικοῦ αερίου. Ἐπιπλέον, ἡ κατάρρευση τῶν χρηματοπιστωτικῶν ἰδρυμάτων το 2012 εἶχε σοβαρὲς ἐπιπτώσεις στὴν οἰκονομία τῆς Ελλάδας, με τὴ χώρα μας νὰ προχωρᾷ

³⁰³ Εκκλησία, ἀρ.2 (Φεβρουάριος 2010) σ.81

³⁰⁴ Εκκλησία, ἀρ.3 (Μάρτιος 2010) σ.158-173

σε διαπραγματεύσεις για το τρίτο μνημόνιο το 2015, εν μέσω κινδύνου απομάκρυνσης από την ευρωζώνη.

Η υπογραφή της Συνθήκης των Πρεσπών προκάλεσε κοινωνικές και πολιτικές αναταραχές, ενώ η υγειονομική κρίση του 2020 είχε τεράστιες επιπτώσεις λόγω του lockdown και των αυξημένων θανάτων από τη νόσο. Η ανακάλυψη και η διάθεση των εμβολίων για τον Κόβιντ-19 συνέβαλαν σημαντικά στη μείωση των θανάτων και την πρόληψη των σοβαρών επιπλοκών.

Συνοψίζοντας, οι εξελίξεις της τελευταίας δεκαετίας, έχουν αναδείξει τη σημασία της αυθεντικότητας και της προσαρμοστικότητας, σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο παγκόσμιο περιβάλλον, καταδεικνύοντας την ανάγκη για στρατηγικές οι οποίες θα ενσωματώνουν τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές προκλήσεις, με σκοπό την βιώσιμη ανάπτυξη και σταθερότητα.

14.1.1 Πολεμικές εξελίξεις την περίοδο 2010-2024

Ορισμένες από τις πολεμικές εξελίξεις που επηρέασαν άμεσα ή έμμεσα την Ελλάδα είναι αρχικά ο συριακός εμφύλιος πόλεμος. Στη Συρία, ο εμφύλιος πόλεμος προκαλεί μαζικές ροές προσφύγων από το 2012. Οι λαθρέμποροι είναι υπεύθυνοι για αμέτρητους θανάτους στη θάλασσα (Farques & Bonfari, 2014). Έτσι, έως σήμερα προκάλεσε αυξημένες μεταναστευτικές ροές και πολλούς πρόσφυγες που έρχονται στην Ελλάδα καθώς η χώρα μας αποτελεί κύρια πηγή εισόδου στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Από το 2014 η σύγκρουση στην Ουκρανία επηρέασε την σχέση της Ελλάδας με την Ρωσία ιδιαίτερα μέσω των κυρώσεων κατά της Ρωσίας και των αλλαγών στις ενεργειακές αγορές. Η Ελλάδα αντιμετώπισε δυσκολίες λόγω της ενεργειακής εξάρτησης από το ρωσικό φυσικό αέριο καθώς η Ρωσία είναι η 2^η μεγαλύτερη χώρα εξαγωγής πετρελαίου αερίου μετά τη Σαουδική Αραβία και 1^η σε φυσικό αέριο, αφού κληρονόμησε το 80% των ενεργειακών υποδομών της Σοβιετικής Ένωσης (Thumann, 2006). Επίσης η αποσταθεροποίηση της Λιβύης είχε άμεσες συνέπειες ειδικά στο θέμα της ασφάλειας και της μετανάστευσης.

Οι σχέσεις Ελλάδας και Τουρκίας επιδεινώθηκαν ιδιαίτερα το 2019, με τις εξελίξεις στην ΑΟΖ και τις έρευνες για υδρογονάνθρακες. Η ένταση κορυφώθηκε το 2020 όταν το τουρκικό ερευνητικό πλοίο εισήλθε σε περιοχές που Ελλάδα θεωρεί ότι ανήκουν στην υφαλοκρηπίδα της (Ρούκουνας, 2006). Η πολιτική αστάθεια στην περιοχή της Μέσης Ανατολής και η αύξηση της τρομοκρατικής απειλής, ιδιαίτερα στο ισλαμικό κράτος,

επηρέασαν την Ελλάδα τόσο στο θέμα της ασφάλειας όσο και στο θέμα των προσφυγικών ροών. Οι παραπάνω εξελίξεις οδήγησαν την Ελλάδα σε αναθεώρηση της εξωτερικής πολιτικής, ενίσχυση των συμμαχιών της με την Ευρωπαϊκή Ένωση και το ΝΑΤΟ και αυξημένα μέτρα ασφαλείας.

14.1.2 Κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις την περίοδο 2010-2024

Η Ελλάδα βρέθηκε σε κρίση χρέους με σοβαρές επιπτώσεις στην οικονομία της από το 2010 έως το 2018. Τα μέτρα λιτότητας και οι μεταρρυθμίσεις που επιβλήθηκαν προκάλεσαν κοινωνικές αναταραχές, υψηλή ανεργία και συρρίκνωση του κοινωνικού κράτους (Φίλιππας, 2014). Το 2015 η Ελλάδα έκανε διαπραγματεύσεις για το τρίτο μνημόνιο που περιελάμβανε κι άλλα μέτρα λιτότητας και μεταρρυθμίσεις. Η ελληνική οικονομική κρίση ξεκίνησε ως κρίση ρευστότητας, γρήγορα αναδείχθηκε σε κρίση δημόσιου χρέους και εξελίχθηκε σε γενικευμένη οικονομική, κοινωνική και πολιτική κρίση με συνεχόμενες εκλογές και εναλλαγές πολιτικών κυβερνήσεων στην εξουσία, για να καταλήξει σε κρίση παραμονής στην Ευρωζώνη (Φίλιππας, 2014). Στο μεταξύ, αντιμετώπισε μαζικές ώρες προσφύγων και μεταναστών λόγω της κρίσης στη Συρία. Αυτό οδήγησε σε γενικευμένη ανθρωπιστική κρίση και στην αυξημένη πίεση στα νησιά του Αιγαίου.

Αλλαγές συνεβησαν και στο πολιτικό σκηνικό, με την άνοδο του ΣΥΡΙΖΑ το 2015 και την αλλαγή της κυβέρνησης ξανά το 2019, με την επικράτηση της Νέας Δημοκρατίας. Το 2018, η συμφωνία των Πρεσπών για την ονομασία της Βόρειας Μακεδονίας προκάλεσε έντονες αντιδράσεις στην Ελλάδα και σαν επακόλουθο πολιτική αστάθεια. Η ιστορική αυτή συμφωνία υπεγράφη στις 17-6-2018, τέθηκε σε ισχύ από τις 12-2-2019 και ρύθμισε το ζήτημα της ονοματολογίας, της γλώσσας και ιθαγένειας, καθώς και άλλων τομέων κοινού ενδιαφέροντος των μερών που αφορούν την οικονομία, την πολιτική και διάφορα κοινωνικά ζητήματα για τις σχέσεις των δύο χωρών. (Armakolas & Petkovski, 2019) Η διεθνής κοινότητα ήρθε επίσης αντιμέτωπη με την υγειονομική κρίση το 2020, όπου η πανδημία του Κόβιντ-19 είχε σοβαρές επιπτώσεις στην υγειονομική περίθαλψη, την οικονομία και την κοινωνία στην Ελλάδα.

Εφαρμόστηκαν περιοριστικά μέτρα, lockdown, και εμβολιαστικά προγράμματα. Η κρίση της πανδημίας επηρέασε την κοινωνική συνοχή, την αγορά εργασίας και την οικονομική ανάπτυξη. Σοβαρά ήταν και τα περιβαλλοντικά ζητήματα λόγω της κλιματικής αλλαγής, που επηρέασαν σοβαρά περιοχές της Ελλάδας και ανέδειξαν την ανάγκη για πιο αποτελεσματική περιβαλλοντική πολιτική. Οι παραπάνω εξελίξεις επηρεάζουν σημαντικά την Ελλάδα πολιτικά, κοινωνικά αλλά και οικονομικά.

14.1.3 Αστρονομικές ανακαλύψεις την περίοδο 2010-2024

Σημαντικές ήταν οι αστρονομικές ανακαλύψεις που ενίσχυσαν την κατανόησή μας για το σύμπαν. Το τηλεσκόπιο Kepler, που λειτούργησε από το 2009 και για 8 χρόνια, ανακάλυψε χιλιάδες εξωπλανήτες πολλές φορές σε κατοικήσιμες ζώνες. Αυτό βοήθησε στην κατανόηση συχνότητας και της ποικιλίας των πλανητικών συστημάτων. Το Transiting Exoplanet Satellite, συνέχισε την ανακάλυψη εξωπλανητών, βοηθώντας να μελετήσουμε πλανήτες σε κοντινές περιοχές (Thomson et al., 2017). Το Event Horizon Telescope, δημοσίευσε την πρώτη εικόνα μίας μαύρης τρύπας στο κέντρο του Γαλαξία M87 το 2019, αποδεικνύοντας την ύπαρξη του ορίζοντα γεγονότων και επιβεβαιώνοντας την θεωρία της γενικής σχετικότητας.

Η ανακάλυψη και η ανάλυση των βαρυτικών κυμάτων, προσέφερε νέες γνώσεις για την βαρύτητα για την αστρονομία υψηλής ενέργειας. Η μελέτη των εκρήξεων σουπερνόβα και των παρατηρήσεων τους, έχει αποκαλύψει νέα δεδομένα για την διαδικασία σχηματισμού στοιχείο για την αναπτυξη γαλαξιών (Thomson et al., 2017). Οι έρευνες συνεχίζονται και για την ανάλυση της σκοτεινής ύλης και της σκοτεινής ενέργειας που αποτελούν σημαντικά και αινιγματικά συστατικά του σύμπαντος. Όλα τα παραπάνω αποδεικνύουν την συνεχή πρόοδο για την κατανόηση του σύμπαντος και ενισχύουν τις γνώσεις μας για την φύση των κοσμικών φαινομένων και την αρχιτεκτονική του σύμπαντος.

14.1.4 Ιατρικές ανακαλύψεις την περίοδο 2010-2024

Η τεχνολογία επεξεργασίας γονιδίων έχει επαναστατήσει στην Ιατρική, επιτρέποντας την στοχευμένη τροποποίηση του DNA με μεγαλύτερη ακρίβεια, κάτι που ανοίγει νέες δυνατότητες για την θεραπεία των γονιδιακών ασθενειών. Νέες θεραπείες αναπτύχθηκαν και για την β-θαλασσαιμία (Van den Bulk et al., 2018).

Η ανοσοθεραπεία επαναστάτησε στην θεραπεία του καρκίνου και αυτή την περίοδο, προσφέροντας ελπίδες για θεραπείες που στοχεύουν στο ανοσοποιητικό σύστημα. Η ανάπτυξη εμβολίων για τον Κόβιντ-19 ειδικά mRNA, αντιπροσωπεύει μία σημαντική πρόοδο στην ιατρική τεχνολογία η οποία άλλαξε το τοπίο της Παγκόσμιας υγειονομικής κρίσης (Van den Bulk et al., 2018).

Αναπτυχθήκαν επίσης και αντικατάστατα φάρμακα, για τη θεραπεία της νόσου Κόβιντ-19 που βοηθούν στην αντιμετώπιση της σοβαρότητας και την διάρκεια της νόσου. Η ταχεία

παραγωγή και κλινική ανάπτυξη αποτελεσματικών εμβολίων κατά του κορονοϊού SARS-CoV-2 είναι απόδειξη των δεκαετιών έρευνας και προόδου στους τομείς της ανοσολογίας, της βιολογίας και της παραγωγής εμβολίων (Altmann & Boyton, 2022). Νέα εμβόλια αναπτύχθηκαν και για ασθένειες όπως η γρίπη και η ιλαρά. Η χρήση της τεχνητής νοημοσύνης για την διάγνωση ιατρικών παθήσεων και την διαχείριση των δεδομένων των ασθενειών, έχει βελτιώσει την ακρίβεια αλλά και την αποδοτικότητα της διάγνωσης. Η ρομποτική χειρουργική έχει επίσης εξελιχθεί, επιτρέποντας λιγότερο επεμβατικές και πιο ακριβείς χειρουργικές θεραπείες (Balasubramanian et al., 2010).

Νέες θεραπείες για χρόνιες νευρολογικές ασθένειες όπως το Αλτσχάιμερ και το Πάρκινσον συμπεριλαμβανομένων φαρμάκων που στοχεύουν στα παθογενετικά χαρακτηριστικά των διαταραχών αυτών. Επίσης η ανάπτυξη των τεχνολογιών απεικόνισης όπως η MRI και PET βελτίωσαν τη διάγνωση και παρακολούθηση των ασθενειών (Τσαντής, 2015). Οι μεταμοσχεύσεις και τα υποκατάστατα οργάνων, έχουν βελτιώσει τη ζωή χιλιάδων ασθενών με χρόνιες παθήσεις. Είναι κατανοητό ότι όλα τα παραπάνω έχουν συμβάλει στην ενίσχυση της ποιότητας ζωής και έχουν θεραπεύσει ασθένειες που μέχρι πρότινος ήταν θανατηφόρες.

14.1.5 Η Εκκλησία την περίοδο 2010-2024

Μερικές από τις εξελίξεις στην Εκκλησία που επηρέασαν και την Ελλάδα είναι αρχικά το 2019, που το Οικουμενικό Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης παραχώρησε αυτοκεφαλία στην Ορθόδοξη Εκκλησία της Ουκρανίας, γεγονός που προκάλεσε έντονες αντιδράσεις από την Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία. Η Εκκλησία της Ελλάδας αναγνώρισε την αυτοκεφαλία της Εκκλησίας της Ουκρανίας προκαλώντας διχογνωμίες. Ο Πατριάρχης Βαρθολομαίος συνέχισε να προωθεί την οικολογική συνείδηση εντός της ορθόδοξης Εκκλησίας. Οι θέσεις για την προστασία του περιβάλλοντος επηρέασαν και την Εκκλησία της Ελλάδας που υιοθέτησε πολλές από τις οικολογικές αρχές του (Βαρθολομαίος, 2012).

Το 2018 υπήρξε μια ιστορική συμφωνία μεταξύ της ελληνικής πολιτείας και της Εκκλησίας της Ελλάδας σχετικά με την μισθοδοσία των κληρικών και την διαχείριση της εκκλησιαστικής περιουσίας. Η συμφωνία δεν εφαρμόστηκε πλήρως, όμως προκάλεσε συζητήσεις και αντιδράσεις σχετικά με τον διαχωρισμό Εκκλησίας-κράτους.

Κατά την κορύφωση της προσφυγικής κρίσης η Εκκλησία της Ελλάδος και ο Οικουμενικό πατριάρχης ο έπαιξαν ενεργό ρόλο στην παροχή βοήθειας στους πρόσφυγες και τους μετανάστες που έφτασαν στη χώρα μας, αναλαμβάνοντας πρωτοβουλίες για την ανθρωπιστική τους υποστήριξη (Βαρθολομαίος, 2012).

Η πανδημία επίσης του Κόβιντ-19 επηρέασε βαθιά την λειτουργία των Εκκλησιών. Οι περιορισμοί στην συμμετοχή στις λειτουργίες και στη της Θεία Κοινωνία, δημιούργησαν αντιπαραθέσεις στην Εκκλησία της Ελλάδας. Η Εκκλησία αντιμετώπισε την πρόκληση του να ισορροπήσει μεταξύ της θρησκευτικής παράδοσης και της δημόσιας υγείας. Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος και ο Αρχιεπίσκοπος Ιερώνυμος συμμετείχαν ενεργά σε διαθρησκευτικούς διαλόγους, προωθώντας την ειρήνη και την συνεργασία σε μια εποχή με αυξανόμενη ένταση.

14.2 Οι θέσεις του περιοδικού «Εκκλησία» την δεκαετία 2010-2024

14.2.1 Εισαγωγή

Την παρούσα περίοδο μελετήθηκαν 283 τεύχη του περιοδικού, εκ των οποίων βρέθηκαν 31 άρθρα που σχετίζονται με τις επιστήμες. Πιο συγκεκριμένα, 15 άρθρα περιέχουν γενικά θέματα επιστήμης και θρησκείας, 9 άρθρα σχετίζονται με την ιατρική, 5 άρθρα με τη βιολογία, 1 άρθρο αφορά τον υλισμό, και 1 άρθρο σχετίζεται με την πληροφορική.

14.2.2 Οι θέσεις για τον υλισμό

Η Εκκλησία επισημαίνει σε άρθρο που υπογράφει ο Σεβ. Μητροπολίτης Μεσογαίας και Λαυρεωτικής Νικόλαος με τίτλο «Εκκλησία, νέες αντιλήψεις και νέες τεχνολογίες» ότι παρά την εντυπωσιακή πρόοδο της επιστήμης, η ανθρωπότητα κινδυνεύει να χάσει την πνευματική της κατεύθυνση και την αναζήτηση της αλήθειας. Υποστηρίζει, ότι η τάση να εστιάζουμε μόνο στο παρόν και στην απτή πραγματικότητα, περιορίζει τον άνθρωπο και τον οδηγεί σε ένα αφιλοσόφητο υλισμό.

Αυτή η απολυτοποίηση της υλικής πραγματικότητας, πνίγει την πνευματική αναζήτηση και υποβαθμίζει την ουσιαστική αξία του ανθρώπινου πνεύματος που υπερβαίνει την απλή ερμηνεία και εκμετάλλευση του αισθητού κόσμου αναφέρει το ίδιο άρθρο.³⁰⁵

Στη σύγχρονη εποχή αναφέρει το άρθρο που υπογράφει ο Σεβ. Μητροπολίτης Χαλκίδος Χρυσόστομος με τίτλο «Ο ρόλος της οικογένειας στη σύγχρονη εποχή», παρατηρείται μία έντονη τάση θεοποίησης της υλιστικής ιδεολογίας που κυριαρχεί σε πολλούς τομείς της κοινωνίας και της ανθρώπινης ζωής. Αυτή η ιδεολογία προωθεί την σπουδαιότητα της αγοράς και της οικονομίας σε τέτοιο βαθμό που αντικαθιστά το Θεό και τις θεματικές αξίες με μία απολύτως υλιστική προσέγγιση της ζωής. Ο άνθρωπος αντί να αναγνωρίζεται ως πρόσωπο με πνευματικές και ηθικές διαστάσεις, αντιμετωπίζεται σαν μία παραγωγική μηχανή χωρίς ψυχή και πνευματικές αναζητήσεις. Η συνεχής παρακολούθηση της οικονομικής κατάστασης και η εξάρτηση από τους οικονομικούς δείκτες, στερεί από τον άνθρωπο την πραγματική ελευθερία. Η Εκκλησία προειδοποιεί ότι αυτός ο τρόπος ζωής μειώνει την ανθρώπινη αξία καθώς παραβλέπει την ιερότητα της ζωής και του ανθρώπινου προσώπου αναφέρει το ίδιο άρθρο.³⁰⁶

14.2.3 Οι θέσεις για την Αστρονομία

Το περιοδικό αναφέρει στο άρθρο που υπογράφει ο Σεβ. Μητροπολίτης Χαλκίδος Χρυσόστομος με τίτλο «Ο ρόλος της οικογένειας στη σύγχρονη εποχή» ότι η πρόοδος της επιστήμης έχει οδηγήσει σε μια εντυπωσιακή αύξηση της γνώσης και αξιοθαύμαστες εφαρμογές στην Αστρονομία. Το σύμπαν, το οποίο κάποτε φαινόταν μυστηριώδες και ακατανόητο πλέον ερμηνεύεται με τρόπους που μειώνουν το αίσθημα του μυστηρίου γύρω του.

Η ύλη επίσης έχει γίνει αντικείμενο βαθύτερης κατανόησης ιδίως με την αποκάλυψη και την μελέτη του πεδίου του μποζονίου Higgs στο CERN³⁰⁷ που έδειξε πόσο εύκολα οι επιστήμονες οδηγούνται σε παραπλανητικά συμπεράσματα, ειδικά όταν πρόκειται για θεωρίες οι οποίες φαίνεται να προσφέρουν εξηγήσεις για θεμελιώδη ερωτήματα, όπως η

³⁰⁵ Εκκλησία, αρ.9 (Οκτώβριος 2012) σ.575-586

³⁰⁶ Εκκλησία, αρ.9 (Οκτώβριος 2013) σ.638

³⁰⁷ Conseil Europeen pour la Recherche Nucleaire. Είναι το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο για την Πυρηνική Έρευνα.

παρουσία μάζας στο σύμπαν. Επιπλέον, στο άρθρο αναφέρεται η αποκαλυπτική δύναμη της επιστήμης, η οποία μέσα από πομπώδεις όρους όπως η *αιωνιότητα του σύμπαντος*, φαίνεται να προσπαθεί να αντικαταστήσει τις παραδοσιακές πνευματικές και φιλοσοφικές πεποιθήσεις με επιστημονικά συμπεράσματα γεγονός που οδηγεί κάποιους επιστήμονες να συγγέουν τα προσωπικά τους πιστεύω με τα επιστημονικά δεδομένα, παραπλανώντας το κοινό και συμβάλλοντας στην σταδιακή απομάκρυνση από τα εσωτερικά ζητήματα που γέννησε ο πολιτισμός τονίζεται στο ίδιο άρθρο.

Είναι αναμφίβολο ότι η Αστρονομία συνεχίζει να προσφέρει συγκλονιστικές ανακαλύψεις και επιτεύγματα αναφέρεται σε άρθρο του Μητροπολίτη Μεσογαίας και Λαυρεωτικής Νικολάου με τίτλο «*Εκκλησία, νέες αντιλήψεις και νέες τεχνολογίες*». Παλιότερα δε φανταζόμασταν ότι θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε τηλεσκόπια για να πλησιάζουμε τις εσχατιές του σύμπαντος και να παρατηρήσουμε τις πρώτες στιγμές της ύπαρξης του, ούτε ότι τα διαστημόπλοια θα έφταναν στον Άρη και θα εξερευνούσαν άλλους κόσμους. Όλα τα παραπάνω αποδεικνύουν τις τεράστιες δυνατότητες της σύγχρονης επιστήμης και ανοίγουν νέες προοπτικές για την κατανόηση της ύπαρξης και την προέλευση του σύμπαντος.³⁰⁸

14.2.4 Οι θέσεις για τη Πληροφορική

Η Εκκλησία αναγνωρίζει τις σημαντικές δυνατότητες που προσφέρουν οι νέες τεχνολογίες στην πληροφορική για την βελτίωση των υπηρεσιών της στην επικοινωνία με το κοινό και την ενίσχυση του ποιμαντικού της έργου όπως επισημαίνεται στο άρθρο που υπογράφει ο Σεβ. Μητροπολίτης Ιωαννίνων Μάξιμος στο άρθρο του με τίτλο «*Οι συνέπειες της ψηφιακής τεχνολογίας και ευρύτερα τοῦ τεχνολογικοῦ πνεύματος στὸν ρόλο καὶ στὴν ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας*»³⁰⁹. Η αξιοποίηση αυτών των τεχνολογιών επιτρέπει στην Εκκλησία να οργανώνει καλύτερα τις εσωτερικές της δομές και να διαχειρίζεται πιο αποτελεσματικά τα δεδομένα και τις πληροφορίες. Για παράδειγμα, η χρήση ψηφιακών εργαλείων όπως τα ψηφιακά ευρετήρια, οι τράπεζες κειμένων και τα ηλεκτρονικά πρωτόκολλα διευκολύνουν την πρόσβαση και την διαχείριση των εγγράφων, την επικοινωνία με το κοινό και τους ενδιαφερόμενους στην ηλεκτρονική κατάθεση και

³⁰⁸ Εκκλησία, αρ.9 (Οκτώβριος 2012) σ.575-586

³⁰⁹ Εκκλησία, αρ.12 (Δεκέμβριος 2019) σ.1070

διαχείριση δεδομένων σε διάφορους τομείς, από την πολεοδομία μέχρι τα κοινωνικά προγράμματα.

Η ψηφιοποίηση των βιβλιοθηκών και αρχείων καθώς και η χρήση τεχνολογιών για την σαρωτική αποτύπωση και την εικονική περιήγηση σε εκκλησιαστικά μνημεία, παρέχουν νέους τρόπους για την παρουσίαση της εκκλησιαστικής κληρονομιάς και την εκπαίδευση των πιστών αναφέρει το ίδιο άρθρο. Η τεχνολογία επιτρέπει επίσης την μετάδοση ιστορικών δεδομένων, την παρουσίαση μνημείων και άλλων πολιτιστικών δράσεων μέσω του διαδικτύου. Η δυνατότητα αποστολής και λήψης ψηφιακού υλικού, η πρόσβαση σε ψηφιακές τράπεζες πληροφοριών, καθώς και η ανάρτηση δεδομένων από διαδικασίες έργων, παρέχουν νέες δυνατότητες για την εκκλησιαστική έρευνα και την συμμετοχή στην εκκλησιαστική ζωή. Ένα ζήτημα που προκύπτει είναι η συμμετοχή των πιστών στις ακολουθίες. Η τεχνολογία διευκολύνει την πρόσβαση σε λειτουργίες και σε ακολουθίες, ειδικά για όσους δεν μπορούν να παρευρεθούν φυσικά στους ναούς. Θέτει επίσης όμως προκλήσεις σχετικά με το πως η ψηφιακή συμμετοχή μπορεί να επηρεάσει στην ουσία την πνευματική εμπειρία αναφέρεται στο ίδιο άρθρο.

Στο σύγχρονο πλαίσιο, η Εκκλησία αντιμετωπίζει τις προκλήσεις που φέρνει η τεχνολογία, ειδικά όσον αφορά τη συμμετοχή των πιστών στην θρησκευτική ζωή. Η παρακολούθηση μέσω σύγχρονων μέσων επικοινωνίας έχει αναμφισβήτητα μετασηματίσει την εμπειρία της λατρείας, καθώς η πιστοί κινδυνεύουν πλέον να γίνουν απλοί θεατές αντί ενεργά μέλη της εκκλησιαστικής κοινότητας, γεγονός που μπορεί να αλλοιώσει την ουσία της λειτουργικής ζωής ως πράξη κοινότητας και συμμετοχής επισημαίνεται στο ίδιο άρθρο.

Ένα άλλο κρίσιμο θέμα που προκύπτει είναι η χρήση των ψηφιακών μέσων για την παραγωγή και την αιογράφηση των ιερών εικόνων. Αν και η τεχνολογία επιτρέπει την εύκολη δημιουργία και διανομή αυτών των αντικειμένων είτε για εκθέσεις, είτε για άλλες ανάγκες, υπάρχουν ερωτήματα σχετικά με τα όρια της χρήσης τους και την επίπτωση που μπορεί να έχει η μαζική και αδιάκριτη διάδοση τους στην θρησκευτική συνείδηση των πιστών.

Επιπλέον η υπερβολική προβολή προσωπικών θεμάτων μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, όπως και η τάση αυτοπροβολής, δημιουργούν ανησυχίες για την πνευματική υγεία και την κοινωνική συνοχή. Η Εκκλησία καλείται να αναπτύξει στρατηγικές που θα ενισχύσουν την σωστή χρήση αυτών των μέσων, διαφυλάσσοντας ταυτόχρονα την ουσία της πνευματικής ζωής και της κοινωνικής επικοινωνίας. Η

εκπαίδευση και η κατήχηση παίζουν κρίσιμο ρόλο σ' αυτή τη διαδικασία. Οι νέοι και ιδιαίτερα αυτοί που ζουν στην Εκκλησία πρέπει να εκπαιδευτούν για την ορθή χρήση των τεχνολογικών μέσων και την αξιοποίηση τους για πνευματικούς και κοινωνικούς σκοπούς. Ταυτόχρονα, η Εκκλησία καλείται να συνδυάσει την παραδοσιακή σοφία με την σύγχρονη γνώση και να καθοδηγήσουν τους πιστούς στην χρήση της τεχνολογίας με πνευματική υπευθυνότητα και σύνεση τονίζεται στο παραπάνω άρθρο.

Τέλος, η εκκλησιαστική ζωή πρέπει να είναι άγρυπνη απέναντι στις νέες προκλήσεις όπως στην ανάπτυξη της νοημοσύνης και τις συζητήσεις με τις ψηφιακές μορφές της θρησκείας. Όλα αυτά τα ζητήματα πρέπει να αντιμετωπιστούν με ανοιχτό μυαλό αλλά με σταθερή δέσμευση στις παραδόσεις και τις αξίες της, διαφυλάσσοντας την πνευματική και θεολογική ταυτότητα σε έναν συνεχώς μεταβαλλόμενο κόσμο σημειώνεται στο ίδιο άρθρο.

Η πρόταση που αναφέρεται στο παραπάνω άρθρο για την αντιμετώπιση των τεχνολογικών προκλήσεων στην εκκλησιαστική ζωή, είναι ιδιαίτερα σημαντική για να μπορέσει η Εκκλησία να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τις αλλαγές και να αξιοποιήσει τις δυνατότητες που προσφέρουν οι νέες τεχνολογίες. Η Εκκλησία προτείνει να γίνονται μαθήματα σύγχρονης τεχνολογίας στα εκκλησιαστικά σχολεία τα οποία θα καλύπτουν και τα ηθικά ζητήματα που εγείρει αυτή, προτείνει την διεξαγωγή σεμιναρίων της Μητρόπολης που θα επιτρέψει την ενημέρωση και επιμόρφωση σχετικά με την χρήση των τεχνολογιών και την αντιμετώπιση των πνευματικών και ηθικών ζητημάτων που αυτές θέλουν.

Η Εκκλησία θεωρεί απαραίτητο οι κληρικοί να αποκτήσουν τις απαραίτητες δεξιότητες στην χρήση των τεχνολογιών για να ανταποκριθούν στις ανάγκες της σύγχρονης εκκλησιαστικής ζωής, να επικοινωνούν αποτελεσματικά με τους πιστούς και να διαχειρίζονται τις εκκλησιαστικές λειτουργίες. Επίσης απαραίτητη είναι η διοργάνωση ενός συνεδρίου που θα φέρει σε επαφή νέους επιστήμονες, ειδικούς σε θέματα τεχνολογίας και θεολογίας και θα προσφέρει την ευκαιρία να συζητηθούν οι επιπτώσεις της τεχνολογίας στην θρησκευτική ζωή και να βρεθούν τρόποι για την αξιοποίηση της τεχνολογίας προς όφελος της Εκκλησίας. Σημαντική θα ήταν επίσης και η δημιουργία μιας ομάδας εθελοντών νέων επιστημόνων με εξειδίκευση στην χρήση νέων τεχνολογιών, που θα μπορούσε να βοηθήσει την εκκλησία στην ανάπτυξη και εφαρμογή προγραμμάτων που θα βελτιώναν τις εκκλησιαστικές δομές και την λειτουργία τους επισημαίνεται στο παραπάνω άρθρο.

Η ευρύτερη ενημέρωση για τα προγράμματα που αφορούν την ψηφιακή τεχνολογία μέσω διαλέξεων, ενημερωτικό δελτίο ή και μέσω διαδικτυακών πλατφορμών θα βοηθήσει απ' το σπίτι τους να κατανοήσουν καλύτερα τις νέες τεχνολογίες. Το ίδιο θα συμβεί και με

την παροχή υποτροφιών σε φοιτητές τεχνολογικών ειδικοτήτων που έχουν σχέση με τις ανάγκες των εκκλησιαστικών δομών τονίζεται στο ίδιο άρθρο. Τέλος, η δημιουργία και διανομή φυλλαδίων από την Ιερά Σύνοδο στο λαό που θα αναλύει θέματα τεχνολογίας, προκλήσεις, δυνατότητες και κινδύνους, μαζί με τις νομοθεσίες, είναι απαραίτητη για την ευαισθητοποίηση και την καθοδήγηση στην σωστή χρήση της τεχνολογίας.³¹⁰

Για την Εκκλησία, η σύγχρονη επιστημονική και τεχνολογική πρόοδος έχει αναμφίβολα επηρεάσει βαθιά τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο, τον εαυτό μας και την πνευματικότητα. Τεχνολογίες όπως η επαυξημένη πραγματικότητα, η εικονικοί κόσμοι και τα τεχνητά περιβάλλοντα, δημιούργησαν νέες διαστάσεις ύπαρξης, που επηρεάζουν την αντίληψή μας για το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον. Αυτές οι τεχνολογικές εξελίξεις συχνά προσλαμβάνουν διαστάσεις υπαρξιακές και σωτηριολογικές οδηγώντας σε μία ιδιότυπη θρησκεία της τεχνολογίας όπου η πίστη στην πρόοδο μέσα από τις δυνατότητες της τεχνολογίας παίρνει μεσσιανικό χαρακτήρα επισημαίνει το ίδιο άρθρο.

Η Ορθόδοξη Εκκλησία καλείται να αντιμετωπίσει κριτικά αυτές τις εξελίξεις και να διαμορφώσει μία σαφή θεολογική απάντηση επισημαίνει ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος Ιερώνυμος, σε άρθρο του με τίτλο «Ανοιχτή πρόσκληση έκδηλωσης ενδιαφέροντος και τὸ διεθνὲς Θεολογικὸ Συνέδριο τοῦ ἐπιστημονικοῦ περιοδικοῦ Θεολογία», που να προφυλάσσει τη θεολογική παράδοση από την αλλοίωση και την υποβάθμιση. Οφείλει να οριοθετήσει τις επιδράσεις της τεχνολογίας στη ζωή των ανθρώπων, να αναγνωρίσει τα οφέλη και τους κινδύνους που ελλοχεύουν. Να αναπτύξει μία θετική πρόταση ζωής, που να σέβεται πρώτα τον άνθρωπο, την ελευθερία και την πνευματικότητα, ενώ ταυτόχρονα να αναδεικνύει την ανάγκη για υπεύθυνη χρήση των τεχνολογικών επιτευγμάτων. Η Εκκλησία μπορεί να αξιοποιήσει τη θεολογία της δημιουργίας, για να αναδείξει μία θετική και σωτήρια προσέγγιση απέναντι στις προκλήσεις του σύγχρονου πολιτισμού, αποφεύγοντας την άκριτη απόρριψη για την άνευ όρων αποδοχή του τεχνικού πνεύματος σύμφωνα με το ίδιο άρθρο.³¹¹

³¹⁰ Εκκλησία, αρ.12 (Δεκέμβριος 2019) σ.1065-1077

³¹¹ Εκκλησία, αρ. 1-2 (Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2023) σ.33

14.2.5 Οι θέσεις για την Χημεία και την Βιολογία

Στην ομιλία του ο Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος σε άρθρο που υπογράφει στο περιοδικό με τίτλο «*Η όμιλία κατά την έναρξη της συνάξεως των προκαθήμενων των Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν*», επισημαίνει τις σημαντικές εξελίξεις στον τομέα της Βιοτεχνολογίας, τονίζοντας την ικανότητα της σύγχρονης επιστήμης να επεμβαίνει βαθιά στην φύση της ζωής. Συγκεκριμένα, αναφέρεται στις γενετικές τροποποιήσεις που μπορούν να προσφέρουν θεραπεία για ασθένειες, ωστόσο επισημαίνει τα ηθικά ζητήματα που προκύπτουν από αυτές τις παρεμβάσεις.

Ο Πατριάρχης στο ίδιο άρθρο, εκφράζει την ανησυχία, ότι η ορθόδοξη Εκκλησία δεν έχει δείξει την απαραίτητη προσοχή και ευαισθησία σε αυτά τα ζητήματα, υπογραμμίζοντας την ανάγκη για άμεση αντίδραση. Η Εκκλησία, σύμφωνα με τον Πατριάρχη, πρέπει να αναπτύξει μια σαφή και ενημερωμένη θέση, ώστε η φωνή της ορθοδοξίας να ακουστεί στον διάλογο για τις ειδικές προκλήσεις που συνοδεύει τις σύγχρονες επιστημονικές εξελίξεις. Αυτή η παρέμβαση είναι απαραίτητη για να προστατευτούν οι πνευματικές και ηθικές αξίες, ενώ παράλληλα αναγνωρίζεται η συμβολή της επιστήμης στην βελτίωση της ανθρώπινης ζωής.³¹²

Κατά τα τελευταία χρόνια η Εκκλησία έχει παρατηρήσει μία ραγδαία ανάπτυξη στις βιοεπιστήμες, οι οποίες σχετίζονται με την Βιοτεχνολογία. Αν και πολλά από τα επιτεύγματα αυτών των επιστημών είναι ευεργετικά, ταυτόχρονα δημιουργούν σημαντικά διλήμματα με ορισμένα να κρίνονται ως απορριπτέα.

Η Ορθόδοξη Εκκλησία υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος δεν είναι ένα απλό σύνολο κυττάρων και οργάνων και δεν ορίζεται αποκλειστικά από βιολογικούς παράγοντες. Ο άνθρωπος είναι δημιούργημα κατ'εικόνα Θεού και γι'αυτό πρέπει να αντιμετωπίζεται με τον ανάλογο σεβασμό σημειώνεται στο άρθρο με τίτλο «*Η άποστολή της Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῷ σύγχρονῳ κόσμῳ*» το οποίο υπογράφουν ο Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος, ο εκ Αλεξάνδρειας Θεόδωρος, ο Μητροπολίτης Ισαάκ, ο εκ Ιεροσολύμων Θεόφιλος Γ', ο εκ Μόσχας Κύριλλος, ο εκ Σερβίας Ειρηναίος, ο εκ Ρουμανίας Δανιήλ, ο εκ Βουλγαρίας Νεόφυτος, ο εκ Γεωργίας Ηλίας Β', ο Μητροπολίτης Ηλείας Γερμανός, ο Επίσκοπος Σιεματίτσε Γεώργιος και ο εκ Τιράνων και πάσης Αλβανίας Αναστάσιος. Η αναγνώριση αυτής της θεμελιώδους αρχής μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι τόσο στην

---

³¹² Εκκλησία, αρ.3 (Μάρτιος 2014) σ. 171

επιστημονική έρευνα όσο και η πρακτική εφαρμογή των νέων ανακαλύψεων και εφευρέσεων πρέπει να διασφαλίζουν το απόλυτο δικαίωμα κάθε ανθρώπου να απολαμβάνει το σεβασμό σε κάθε στάδιο της ζωής του. Παράλληλα θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η θέληση του Θεού, όπως αυτή αποκαλύπτεται στη Δημιουργία του.

Η έρευνα οφείλει να λαμβάνει υπόψη τις ηθικές και πνευματικές αρχές, καθώς και τις χριστιανικές αξίες. Είναι απαραίτητο να υπάρχει σεβασμός σε όλη την δημιουργία του Θεού τόσο κατά την χρήση από τον άνθρωπο όσο και κατά την επιστημονική έρευνα σύμφωνα με την εντολή του Θεού προς τον άνθρωπο αναφέρει το ίδιο άρθρο.³¹³

Από τη φύση της η επιστήμη δε διαθέτει τα απαραίτητα μέσα για την πρόληψη και θεραπεία πολλών προβλημάτων που προκαλεί είτε άμεσα είτε έμμεσα αναφέρει το άρθρο με τίτλο «Έγκύκλιος τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλῃς Συνόδου τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας» που υπογράφει αντιπροσωπεία του Οικουμενικού Πατριαρχείου, αντιπροσωπεία του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας, αντιπροσωπεία του Πατριαρχείου των Ιεροσολύμων, αντιπροσωπεία της Εκκλησίας της Σερβίας, αντιπροσωπεία της Εκκλησίας Ρουμανίας, της Κύπρου, της αντιπροσωπείας της Εκκλησίας της Ελλάδος, αντιπροσωπεία της Εκκλησίας της Πολωνίας, αντιπροσωπεία της Εκκλησίας της Αλβανίας και η αντιπροσωπεία της Εκκλησίας της Τσεχίας και της Σλοβακίας. Παρά τον ενθουσιασμό για τις βιολογικές εξελίξεις, οι επιστημονικές κατακτήσεις μπορούν να δημιουργήσουν σοβαρά ανθρωπολογικά και ηθικά διλήμματα. Η ανεξέλεγκτη χρήση της Βιοτεχνολογίας σε κρίσιμες φάσεις της ανθρώπινης ζωής από την αρχή, την διάρκεια, μέχρι το τέλος της, θέτει σε κίνδυνο την αυθεντική της πληρότητα. Ο άνθρωπος, πειραματιζόμενος με τη φύση του, διακινδυνεύει να μετατραπεί σε βιολογική μηχανή, μια προσωπική κοινωνική μονάδα, ή συσκευή που ελέγχεται η σκέψη της.

Η Εκκλησία δεν είναι αμέτοχη σε αυτή τη συζήτηση σύμφωνα με το ίδιο άρθρο, καθώς τα ζητήματα που προκύπτουν είναι ανθρωπολογικά, ηθικά και υπαρξιακά. Στηριζόμενοι στα θεολογικά διδάγματα, προβάλλει την επικαιρότητα της ορθοδοξίας ανθρωπολογίας απέναντι στην ανατροπή των σύγχρονων αξιών, υπογραμμίζοντας την ιερότητα της ζωής και τον χαρακτήρα του ανθρώπου ως πρόσωπο από τη στιγμή της σύλληψης του.

Σε αυτή τη βάση θεμελιώνεται και η θρησκευτική σκέψη σε μία εποχή αλληλοσυγκρουόμενων εικόνων και ιδεών αναφέρει το ίδιο άρθρο. Η ορθόδοξη βιοηθική

---

³¹³ Εκκλησία, αρ.4 (Απρίλιος 2016) σ.294

προβάλλει ως απάντηση στις κοσμικές και συρρικνωμένες ανθρωπολογικές θεωρήσεις αναδεικνύοντας τον άνθρωπο ως δημιουργήμα κατ'εικόνα και καθ'ομοίωση του Θεού με αιώνιο προορισμό.³¹⁴

Ο Μητροπολίτης Μεσσηνίας Χρυσόστομος, αναφέρει ότι η θεολογική θεώρηση της ζωής ως σχέση κοινωνίας μεταξύ του ανθρώπου και του περιβάλλοντος καθώς και η μοναδικότητα του ανθρώπου μέσα σε αυτό το πλαίσιο επιβεβαιώνεται από τις σύγχρονες επιστημονικές θεωρίες. Η ανάπτυξη της Βιοτεχνολογίας και της Γενετικής Μηχανικής αναδεικνύει αυτή τη θεώρηση, καθώς η γονιδιακή ταυτότητα του ανθρώπου και η επιβίωση του σε σχέση με το περιβάλλον αλληλοεξαρτώνται και αλληλοκαθορίζονται. Αυτή η διαπίστωση υπογραμμίζει την βαθιά σύνδεση μεταξύ θεολογίας και επιστήμης στην κατανόηση της ανθρώπινης ύπαρξης και του κόσμου γύρω μας.³¹⁵

14.2.6 Οι θέσεις για την Ιατρική

Ο Μητροπολίτης Μεσογαίας και Λαυρεωτικής Νικόλαος, σε ομιλία του επισημαίνει ότι η πρόοδος της Ιατρικής έχει φέρει εντυπωσιακά αποτελέσματα. Οι άλλοτε ανίατες ασθένειες, έχουν σταματήσει να είναι θανατηφόρες και η διαγνωστική Ιατρική μπορεί να εξετάσει το εσωτερικό του ανθρώπινου σώματος με πρωτοφανή ακρίβεια. Επίσης η επεμβατική ιατρική έχει επινοήσει έξυπνα θεραπευτικά σχήματα που συχνά καθιστούν το θάνατο πιο δύσκολη διαδικασία.

Ο μέσος όρος ζωής έχει αυξηθεί σημαντικά και εκτιμάται ότι το 25% των παιδιών που γεννιούνται σήμερα θα φτάσουν τα 100 χρόνια. Η ποιότητα ζωής έχει βελτιωθεί επίσης με τα κέντρα αποκατάστασης και τις φαρμακευτικές θεραπείες να επιτυγχάνουν αξιοσημείωτα αποτελέσματα.

Ωστόσο ο Μητροπολίτης Μεσσηνίας Χρυσόστομος σε άρθρο του με τίτλο «Τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα καὶ τὸ δίκαιο τοῦ προσώπου στὸ πλαίσιο τῆς πατρικῆς ἀνθρωπολογίας», ότι αυτές οι ιατρικές επιτυχίες απομακρύνουν παράλληλα τον άνθρωπο από τη σκέψη του θανάτου. Η ιδέα ότι η Ιατρική μπορεί να επιτύχει περισσότερα από την προσευχή και τα ευχέλαια, οδηγεί τον άνθρωπο στην λογική ότι η ανθρώπινη δύναμη

³¹⁴ Εκκλησία, αρ.7 (Ιούλιος 2016) σ.581

³¹⁵ Εκκλησία, αρ.10 (Νοέμβριος 2019) σ.983

ξεπερνά τον Παντοδύναμο Θεό. Ο υπερτονισμός της εφημερης ζωής, παρά τις ψυχικές παθήσεις της ασθένειας του γήρατος και των ιατρογενών καταστάσεων που μπορεί να παρατείνουν την διάρκεια ζωής αλλά επιδεινώνουν την ποιότητα της, αποδυναμώνει την έννοια της αιωνιότητας και αντιμάχεται την προοπτική της μετά θάνατον ζωής. Ο άνθρωπος έχει διογκώσει την εφήμερη βιολογική του διάσταση και έχει συρρικνωθεί απίστευτα ως προς την πνευματική του διάσταση αναφέρει το ίδιο άρθρο.³¹⁶

Ο Μητροπολίτης Καισαριανής, Βύρωνος και Υμηττού Δανιήλ, σε σχετική εισήγησή του στο Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο των στελεχών των Ιερών Μητροπόλεων όπως σημειώνει το άρθρο στο περιοδικό με τίτλο «Ανάγκες και προβλήματα στην θεία Λατρεία κατά τους παρόντες καιρούς», αναφέρθηκε στην παρηγορητική Ιατρική και τον ρόλο της στη σύγχρονη εποχή. Σύμφωνα με τον Μητροπολίτη, ο κλάδος της παρηγορητικής ιατρικής παρέχει φαρμακευτική βοήθεια στους ετοιμοθάνατους μέχρι την τελευταία στιγμή της ζωής τους. Ωστόσο, επισημαίνει ότι πολλοί ιερείς, αντί να διαβάζουν τις καθιερωμένες ευχές, επιλέγουν συγχωνευτικές ευχές, λαμβάνοντας υπόψη το ενδεχόμενο ότι ο ετοιμοθάνατος, ακόμη και σε κατάσταση λήθαργου, μπορεί να ακούει όσα διαβάζονται.

Ο Μητροπολίτης υπογραμμίζει στο ίδιο άρθρο ότι δεν μπορούμε να προβλέψουμε απόλυτα τη λειτουργική και ποιμαντική σκοπιμότητα, όχι μόνο ως προς το περιεχόμενο των ευχών, αλλά κυρίως ως προς τις προσευχές, τις παρακλήσεις και την πνευματική συμπαράσταση που προσφέρονται στον ψυχορραγούντα. Η θεολογική αυτή άποψη μπορεί να συνεκτιμηθεί και να διαμορφωθεί κατάλληλα, λαμβάνοντας υπόψη την πραγματική αγάπη, τη φροντίδα και τη διάκριση που απαιτεί η περίπτωση κάθε ψυχορραγούντος ατόμου.

Ο Μητροπολίτης στο παραπάνω άρθρο προτείνει ότι το πρώτο και πιο σημαντικό βήμα στον τομέα αυτό είναι η ένταξη και προσαρμογή των παραδοσιακών ακολουθιών στο ευρύτερο πλαίσιο της ποιμαντικής φροντίδας των θνησκόντων. Σε αυτό το πλαίσιο, υπάρχει αναγκαστικά μια διαβάθμιση των περιπτώσεων και καταστάσεων, η οποία χρήζει περαιτέρω μελέτης για την καλύτερη αντιμετώπιση των αναγκών των ψυχορραγούντων.³¹⁷

³¹⁶ Εκκλησία, αρ.9 (Οκτώβριος 2012) σ.575-586

³¹⁷ Εκκλησία, αρ.11 (Δεκέμβριος 2012) σ.727

14.2.6.1 Η θέση για τις εναλλακτικές θεραπείες

Ο Μιχάλης Ράλλης, επίκουρος καθηγητής του Τμήματος Φαρμακευτικής, ανέπτυξε το θέμα των εναλλακτικών θεραπειών υπό το πρίσμα της ιατρικής επιστήμης σε άρθρο του με τίτλο «Όμιλία για τις Άνορθόδοξες Θεραπείες». Σημείωσε ότι στις μέρες μας υπάρχει μια πληθώρα μεθόδων που διατείνονται ότι μπορούν να θεραπεύσουν διάφορες παθήσεις και χαρακτηρίζονται ως εναλλακτικές θεραπείες, όπως η ομοιοπαθητική, ο βελονισμός, η χειροπρακτική, η ρεφλεξολογία, η γιόγκα, η βοτανοθεραπεία και άλλες. Αυτές οι θεραπείες προβάλλονται ως ενεργειακές και ολιστικές, συχνά με το επιχείρημα ότι είναι οικονομικές, δεν βλάπτουν τον οργανισμό και βλέπουν τον άνθρωπο ως σύνολο, εξετάζοντας κάθε ασθενή κατά περίπτωση.

Ωστόσο, σύμφωνα με τον Μ.Ράλλη στο ίδιο άρθρο και τον ιατρικό σύλλογο, οι εναλλακτικές ή ανορθόδοξες θεραπευτικές μέθοδοι δεν βασίζονται σε επιστημονικά δεδομένα και στερούνται αξιόπιστης μεθοδολογίας. Αντιθέτως, στηρίζονται σε αναπόδεικτες αρχές που βρίσκονται στο χώρο του φανταστικού και δεν αξιοποιούν τις σύγχρονες επιστημονικές εξελίξεις και μεθόδους. Ο Μ.Ράλλης επισημαίνει ότι πρόκειται για ψευδοεπιστήμες που δεν αναγνωρίζονται από την επιστημονική κοινότητα και στηρίζονται στην άγνοια του κοινού. Οι μέθοδοι αυτές μπορεί να προκαλέσουν πνευματική βλάβη και να συνδέονται με αιρετικά συστήματα, ενώ δρουν επιβλαβώς είτε άμεσα, μέσω τραυματισμών, λοιμώξεων και τοξικότητας, είτε έμμεσα, λόγω της μη παροχής της ενδεδειγμένης θεραπείας, με οδυνηρά αποτελέσματα για τον ασθενή.

Αντίθετα, η κλασική ιατρική αναφέρεται στο ίδιο άρθρο, αν και μπορεί να έχει τα λάθη της, βασίζεται στη διαρκή έρευνα και πρόοδο, προσφέροντας υπεύθυνη και ουσιαστική φροντίδα σε εκατομμύρια ασθενείς, τόσο διαγνωστικά όσο και θεραπευτικά. Η κλασική ιατρική ακολουθεί συγκεκριμένη και αδιάβλητη αντικειμενική μεθοδολογία, η οποία είναι δύσκολο να αμφισβητηθεί και αποτελεί, σύμφωνα με τον Ράλλη, δώρο Θεού, την οποία οφείλουμε να εμπιστευόμαστε.³¹⁸

---

³¹⁸ Εκκλησία, αρ.1 (Ιανουάριος 2014) σ.75

14.2.6.2 Η θέση της για την Πανδημία Κόβιντ-19

Κατά την περίοδο της πανδημίας του Κόβιντ-19, η κυβέρνηση αποφάσισε να επιβάλει lockdown, και η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος αποφάσισε να αναστείλει προσωρινά τις λατρευτικές συνάξεις. Σύμφωνα με το άρθρο «Παραμυθητικός λόγος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸ εὐσεβὲς Ὀρθόδοξο πλήρωμα αὐτῆς» το οποίο υπογράφει το Γραφείο Τύπου της Ιεράς Συνόδου, αυτή η απόφαση προκάλεσε πόνο στην Εκκλησία, καθώς οι ιεροί ναοί έμειναν κλειστοί και άδειοι, αλλά η απόφαση αυτή λήφθηκε από αγάπη προς τον συνάνθρωπο και σεβασμό προς το πολύτιμο αγαθό της υγείας, για τη διατήρηση της ζωής. Οι ειδικοί επιστήμονες είχαν επισημάνει ότι ο ιός μεταδίδεται εύκολα μέσω των συναθροίσεων, και έτσι η Εκκλησία προέτρεψε τους πιστούς να απέχουν από τις λατρευτικές συνάξεις μέχρι να ξεπεραστεί ο κίνδυνος διασποράς.

Η Εκκλησία δεν αδιαφόρησε για την υγειονομική κρίση, καθώς αντιλήφθηκε ότι χάνονται ανθρώπινες ζωές αναφέρει το ίδιο άρθρο. Με ταπεινοφροσύνη, αντιμετώπισε αυτήν την πρωτόγνωρη κατάσταση, ακόμα και κατά τη διάρκεια της περιόδου του Πάσχα. Η αποδοχή της αναστολής των λατρευτικών συνάξεων, ωστόσο, δεν συνεπάγεται ότι η Εκκλησία αποδέχεται τις απόψεις αυτών που ισχυρίζονται ότι ο κορονοϊός μπορεί να μεταδοθεί μέσω του Μυστηρίου της Θείας Ευχαριστίας. Για την Εκκλησία, η Θεία Ευχαριστία είναι φάρμακο ζωής και αθανασίας, και ο πιστός που κοινωνεί το Σώμα και το Αίμα του Χριστού λαμβάνει ζωή και όχι θάνατο. Σύμφωνα με την Εκκλησία, κανένας δεν έχει προσβληθεί από ασθένεια λόγω της συμμετοχής του στη Θεία Κοινωνία.

Μάλιστα, η Εκκλησία αντιτίθεται στις ασεβείς, προσβλητικές και υβριστικές απόψεις που εκφράστηκαν από ορισμένους σχετικά με τη Θεία Κοινωνία, χαρακτηρίζοντάς τες ως κακοήθειες και προσβολές σύμφωνα με το ίδιο άρθρο. Η Εκκλησία αποτελεί κεντρικό σημείο για την πίστη και την ύπαρξη των πιστών, και η πνευματική ευθύνη του καθενός είναι να ταπεινωθεί, να επικαλεστεί το έλεος του Θεού και να προσευχηθεί.

Η ανθρωπότητα είναι ανίσχυρη μπροστά στην πανδημία, και παρόλο που η ιατρική επιστήμη προσπαθεί με θυσίες να τιθασεύσει τον ιό, τα έθνη δοκιμάστηκαν σκληρά. Για τον λόγο αυτό, η Εκκλησία κάλεσε τους πιστούς να στραφούν προς την προσευχή και να στηρίξουν τους γιατρούς, τους νοσηλευτές και όλους όσους εργάζονται στην πρώτη γραμμή αναφέρει το ίδιο άρθρο. Η Εκκλησία τονίζει ότι η αναστολή των λατρευτικών συνάξεων

είναι ένα προσωρινό μέτρο, και μόλις υποχωρήσει η πανδημία, οι ιεροί ναοί θα ανοίξουν ξανά για τη λατρεία και θα επαναληφθούν όλες οι συνάξεις. Αυτή η περίοδος αποχής μπορεί να αποτελέσει ομώς ευκαιρία για αυτογνωσία και ταπεινή θεογνωσία.³¹⁹

Η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδας, από την έναρξη της πανδημίας του COVID-19, ανέλαβε υπεύθυνα τη διαχείριση της κατάστασης, προτρέποντας τους πιστούς να προσεύχονται και να ακολουθούν τις οδηγίες των ειδικών για την πρόληψη της διασποράς του ιού σημειώνει το ίδιο άρθρο. Αυτή η προτροπή δεν βασίζεται σε φόβο για την ατομική υγεία, αλλά στην εντολή της αγάπης προς τον πλησίον, η οποία, μετά την αγάπη προς τον Θεό, αποτελεί κεντρικό χριστιανικό δόγμα.

Η Εκκλησία εξέφρασε έντονα τη δυσαρέσκεία της για τα δημοσιεύματα που άσκησαν σκληρή κριτική εναντίον της, υποστηρίζοντας ότι υπήρξε στοχοποίηση και μονομερής προσέγγιση με σκοπό να ενοχοποιηθούν τα θρησκευτικά συναισθήματα των πιστών. Η Εκκλησία υπογραμμίζει ότι η πίστη δεν είναι ατομικό γεγονός αλλά βαθιά συνδεδεμένη με την κοινωνία και την Θεία Λατρεία.

Επιπλέον, η Ιερά Σύνοδος εξέφρασε τη λύπη της για τη χρήση παλαιότερων στιγμιότυπων από τον εορτασμό των Θεοφανείων σε τηλεοπτικά μέσα, επισημαίνοντας ότι τέτοιες ενέργειες στρεβλώνουν την πραγματικότητα όπως επισημαίνει το ίδιο άρθρο.

Η Εκκλησία, μέσω της Συνοδικής Επιτροπής Βιοηθικής, παρακολουθεί στενά το ζήτημα των εμβολιασμών και έχει ενημερώσει το συνοδικό σώμα ότι τα εμβόλια του κορονοϊού που χρησιμοποιούνται στην Ελλάδα δεν απαιτούν τη χρήση εμβρυϊκών κυττάρων, γεγονός που έχει ιδιαίτερη σημασία για πολλούς πιστούς.

Τέλος, η Ιερά Σύνοδος τονίζει στο ίδιο άρθρο ότι ο εμβολιασμός δεν αποτελεί θεολογικό ζήτημα αλλά ιατρικό και είναι μια ελεύθερη προσωπική επιλογή που πρέπει να γίνεται σε συνεννόηση με τον γιατρό του κάθε ανθρώπου. Υπογραμμίζει ότι ο εμβολιασμός δεν συνιστά έκπτωση στην ορθή πίστη και ζωή και αναφέρει ότι και αρκετοί από τους ιεράρχες, έχουν ήδη εμβολιαστεί.²⁶⁰

---

³¹⁹ Εκκλησία, αρ.4 (Απρίλιος 2020) σ.279-282

14.2.6.3 Η θέση για τον γάμο των ομοφυλόφιλων

Σε σχετικό άρθρο με τίτλο «Εισήγησις τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Μεσογαίας & Λαυρεωτικῆς κ. Νικόλαου με θέμα: «Ἐκκλησία καί ἡ θέσπιση Γάμου μεταξύ ἀτόμων τοῦ ἰδίου φύλου»³²⁰ λίγο πριν το ψήφισμα του γάμου μεταξύ ομοφυλόφιλων ζευγαριών³²¹, τοποθετείται επιχειρηματολογώντας για την άρνηση της Εκκλησίας να αποδεχτεί αυτό το ψήφισμα. Ο Μητροπολίτης Νικόλαος, στο άρθρο του περιοδικού, προσεγγίζει το ζήτημα του γάμου μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου από διάφορες οπτικές γωνίες, όπως η βιοηθική, η επιστήμη, η κοινωνική ψυχολογία και η πολιτική. Καταγράφει την άποψη ότι έχουν προκύψει νέα κοινωνικά ζητήματα, όπως η έννοια της έμφυλης ταυτότητας και η ομοφοβία, τα οποία, κατά τον ίδιο, αντανακλούν μια ιδεολογία επιθετικού χαρακτήρα με αθεϊστικές και αντιθρησκευτικές διαστάσεις. Εκφράζει τον προβληματισμό του ότι αυτές οι νέες θέσεις προκαλούν σοβαρές προκλήσεις για την Ορθοδοξία, καθώς ο γάμος μεταξύ ομοφυλόφιλων και η ελεύθερη επιλογή σεξουαλικού προσανατολισμού έχουν ήδη νομοθετηθεί σε πολλές χώρες, με μέλη της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας να καταλαμβάνουν πλέον σημαντικές θέσεις εξουσίας. Σύμφωνα με τον Μητροπολίτη στο ίδιο άρθρο, η Εκκλησία βρίσκεται ενώπιον ενός διλήμματος: αν εκφραστεί κατά του γάμου των ομοφυλόφιλων, κινδυνεύει να κατηγορηθεί για ομοφοβία, ενώ αν σιωπήσει, μπορεί να απολέσει τη θεσμική της βαρύτητα. Τονίζει ότι ο γάμος και η οικογένεια, από τη σκοπιά της Εκκλησίας, αποτελούν θεσμούς οι οποίοι εδράζονται σε συγκεκριμένες αρχές, με την ετεροφυλοφιλία να αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για τη λειτουργία της οικογένειας. Βιολογικά, ο Μητροπολίτης επιχειρηματολογεί ότι υπάρχουν μόνο δύο φύλα, τα οποία διαφοροποιούνται κυρίως μέσω του αναπαραγωγικού συστήματος, που εξυπηρετεί τον προορισμό της τεκνοποίησης. Η σεξουαλικότητα, σύμφωνα με την Εκκλησία, δεν μπορεί να αποσυνδεθεί από τη βιολογική και αναπαραγωγική λειτουργία, και ο γάμος, ως ιερός θεσμός, οφείλει να είναι ετεροφυλόφιλος, με την ερωτική σχέση να αποκτά νόημα μόνο εντός του γάμου.

³²⁰ Εκκλησία, αρ.1 (Ιανουάριος, 2024)

³²¹ Το νομοσχέδιο για το γάμο των ομόφυλων ζευγαριών ψηφίστηκε στις 15 Φεβρουαρίου 2024 με ονομαστική ψηφοφορία.

Ο Μητροπολίτης Ναυπάκτου Ιερόθεος, επίσης, τονίζει ότι υπάρχουν μόνο δύο φύλα, ανεξάρτητα από τα πάθη και τις εκτροπές των ανθρώπων. Για την Εκκλησία, ο γάμος δεν είναι μια ευκαιρία για απόλαυση ή εγωιστική ικανοποίηση, αλλά μια πράξη που αγιάζεται. Αναφερόμενος στην επιστολή του Αποστόλου Παύλου προς τους Ρωμαίους, ο Μητροπολίτης αποδοκιμάζει τις ομοφυλοφιλικές σχέσεις, χαρακτηρίζοντάς τες ως «ασχημοσύνη» και «ακαθαρσία». Κάθε παρέκκλιση από τη φυσική τάξη των πραγμάτων, κατά την Εκκλησία, δεν ενώνει αλλά διαχωρίζει τους ανθρώπους. Επιπλέον, προειδοποιεί ότι η νομιμοποίηση του γάμου μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου θα δημιουργήσει σύγχυση σχετικά με το τι είναι φυσικό, ενώ ενδέχεται να αλλοιώσει τα κοινωνικά ήθη και να επιφέρει επικίνδυνα στερεότυπα. Εάν οι ομόφυλοι οδηγηθούν σε τεκνοθεσία ή σε παρένθετη μητρότητα, η Εκκλησία θεωρεί ότι η γυναίκα υποβιβάζεται σε εργαλείο τεκνοποίησης, ενώ το παιδί στερείται την φυσική σχέση με τον βιολογικό του γονέα. Τέλος, η Εκκλησία τονίζει ότι δεν επιθυμεί να νομοθετεί αλλά να παραμένει πιστή στους νόμους του Θεού, αποδεχόμενη τους μετανιωμένους και καθοδηγώντας τους προς την μετάνοια και την πνευματική θεραπεία.

14.2.7 Οι θέσεις για τα κοινωνικά ζητήματα

Η Εκκλησία θεωρεί ότι οι ρίζες της οικολογικής κρίσης βρίσκονται βαθιά στις ανθρώπινες αμαρτίες και τα πάθη, όπως η πλεονεξία, ο εγωισμός και η αλόγιστη εκμετάλλευση της φύσης σύμφωνα με άρθρο στο περιοδικό με τίτλο «Έγκυκλιος τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας» που υπογράφει αντιπροσωπεία του Οικουμενικού Πατριαρχείου, αντιπροσωπεία του Πατριαρχείου Αλεξάνδρειας, αντιπροσωπεία του Πατριαρχείου των Ιεροσολύμων, αντιπροσωπεία της Εκκλησίας της Σερβίας, αντιπροσωπεία της Εκκλησίας Ρουμανίας, της Κύπρου, της αντιπροσωπείας της Εκκλησίας της Ελλάδος, αντιπροσωπεία της Εκκλησίας της Πολωνίας, αντιπροσωπεία της Εκκλησίας της Αλβανίας και η αντιπροσωπεία της Εκκλησίας της Τσεχίας και της Σλοβακίας. . Αυτά τα πάθη οδηγούν στην καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος και επιδεινώνουν την κλιματική αλλαγή, η οποία είναι μια από τις σοβαρότερες επιπτώσεις της κρίσης αυτής.

Η διαστρέβλωση των σχέσεων μεταξύ ανθρώπου και δημιουργίας αποτελεί βασικό στοιχείο αυτής της κρίσης, καθώς οι άνθρωποι έχουν απομακρυνθεί από την αυθεντική χρήση της δημιουργίας σύμφωνα με το θέλημα του Θεού. Η Εκκλησία τονίζει την ανάγκη

για μετάνοια, αναγνωρίζοντας την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων ως αμαρτία και υπογραμμίζει ότι η αντιμετώπιση του οικολογικού προβλήματος απαιτεί ριζική αλλαγή νοοτροπίας και συμπεριφοράς.

Η άσκηση και η εγκράτεια προτείνονται ως αντίδοτα στον καταναλωτισμό και στη θεοποίηση των αναγκών σύμφωνα με το ίδιο άρθρο. Αυτές οι αρχές είναι ζωτικής σημασίας για την ευθύνη που έχουμε να παραδώσουμε στις μελλοντικές γενιές ένα βιώσιμο φυσικό περιβάλλον. Η χρήση της φύσης πρέπει να γίνεται σύμφωνα με τη Θεία Βούληση και ευλογία.

Επιπλέον, η Εκκλησία επισημαίνει τη σημασία των μυστηρίων της, μέσω των οποίων ο άνθρωπος ενδυναμώνεται για να λειτουργεί ως οικονόμος, φύλακας και ιερέας της δημιουργίας αναφέρει το ίδιο άρθρο. Η ορθόδοξη ευαγγελική και πατερική προσέγγιση δίνει ιδιαίτερη έμφαση στις κοινωνικές διαστάσεις και στις τραγικές επιπτώσεις της καταστροφής του φυσικού περιβάλλοντος, υπογραμμίζοντας την ανάγκη για συλλογική ευθύνη και δράση.³²²

Η Εκκλησία αναγνωρίζει ότι η πανδημία αποτελεί μια κρίσιμη περίοδο, όχι μόνο για την Ελλάδα αλλά και για ολόκληρο τον κόσμο. Αυτή η κρίση έχει επηρεάσει βαθιά τις ζωές των ανθρώπων, επιφέροντας συναισθήματα ανασφάλειας, φόβου, απελπισίας και απογοήτευσης, ανεξάρτητα από το χρώμα, τη θρησκεία, τη γλώσσα ή τον πολιτισμό.

Σύμφωνα με την Ορθόδοξη Εκκλησία στο ίδιο άρθρο, η πανδημία φέρνει στην επιφάνεια τη φθαρτότητα της ανθρώπινης φύσης και το πρόσκαιρο της δημιουργίας, ενώ ο θάνατος συνδέεται με την αμαρτία. Παράλληλα, η Εκκλησία τονίζει ότι ο Χριστός απελευθέρωσε το ανθρώπινο γένος από τη φθορά της αμαρτίας και, συνεπώς, η πίστη σε Αυτόν αποτελεί το αντίδοτο στην απελπισία και το φόβο.

Η ειρηνική συνεργασία της Εκκλησίας με την επιστήμη, ιδιαίτερα σε αυτή την κρίσιμη στιγμή, έχει συμβάλει σημαντικά στην αντιμετώπιση της πανδημίας. Ο λόγος του Χριστού, συνδυασμένος με τα επιστημονικά επιτεύγματα, προστατεύει το δώρο της ζωής, ενισχύει την πίστη των ανθρώπων και προάγει την ειρήνη, τόσο σε ατομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Η Εκκλησία υποστηρίζει ότι η συνέχιση αυτής της συνεργασίας είναι ζωτικής σημασίας για την υπέρβαση της κρίσης και την αποκατάσταση της αρμονίας στην κοινωνία αναφέρει το ίδιο άρθρο.

---

³²² Εκκλησία, αρ.7 (Ιούλιος 2016) σ.581

14.2.8 Γενικές θέσεις για την επιστήμη

Η Εκκλησία θεωρεί ότι οι ρίζες της οικολογικής κρίσης βρίσκονται βαθιά στις ανθρώπινες αμαρτίες και τα πάθη, όπως η πλεονεξία, ο εγωισμός και η αλόγιστη εκμετάλλευση της φύσης σύμφωνα με άρθρο στο περιοδικό με τίτλο «Έγκύκλιος τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας» που υπογράφει αντιπροσωπεΐα του Οικουμενικού Πατριαρχείου, αντιπροσωπεΐα του Πατριαρχείου Αλεξάνδρειας, αντιπροσωπεΐα του Πατριαρχείου των Ιεροσολύμων, αντιπροσωπεΐα της Εκκλησίας της Σερβίας, αντιπροσωπεΐα της Εκκλησίας Ρουμανίας, της Κύπρου, της αντιπροσωπεΐας της Εκκλησίας της Ελλάδος, αντιπροσωπεΐα της Εκκλησίας της Πολωνίας, αντιπροσωπεΐα της Εκκλησίας της Αλβανίας και η αντιπροσωπεΐα της Εκκλησίας της Τσεχίας και της Σλοβακίας. Αυτά τα πάθη οδηγούν στην καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος και επιδεινώνουν την κλιματική αλλαγή, η οποία είναι μια από τις σοβαρότερες επιπτώσεις της κρίσης αυτής.

Η διαστρέβλωση των σχέσεων μεταξύ ανθρώπου και δημιουργίας αποτελεί βασικό στοιχείο αυτής της κρίσης, καθώς οι άνθρωποι έχουν απομακρυνθεί από την αυθεντική χρήση της δημιουργίας σύμφωνα με το θέλημα του Θεού. Η Εκκλησία τονίζει την ανάγκη για μετάνοια, αναγνωρίζοντας την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων ως αμαρτία και υπογραμμίζει ότι η αντιμετώπιση του οικολογικού προβλήματος απαιτεί ριζική αλλαγή νοοτροπίας και συμπεριφοράς.

Η άσκηση και η εγκράτεια προτείνονται ως αντίδοτα στον καταναλωτισμό και στη θεοποίηση των αναγκών αναφέρει το ίδιο άρθρο. Αυτές οι αρχές είναι ζωτικής σημασίας για την ευθύνη που έχουμε να παραδώσουμε στις μελλοντικές γενιές ένα βιώσιμο φυσικό περιβάλλον. Η χρήση της φύσης πρέπει να γίνεται σύμφωνα με τη θεία βούληση και ευλογία.

Επιπλέον, η Εκκλησία επισημαίνει τη σημασία των μυστηρίων της, μέσω των οποίων ο άνθρωπος ενδυναμώνεται για να λειτουργεί ως οικονόμος, φύλακας και ιερέας της δημιουργίας. Η ορθόδοξη ευαγγελική και πατερική προσέγγιση δίνει ιδιαίτερη έμφαση στις κοινωνικές διαστάσεις και στις τραγικές επιπτώσεις της καταστροφής του φυσικού περιβάλλοντος, υπογραμμίζοντας την ανάγκη για συλλογική ευθύνη και δράση.³²³

---

³²³ Εκκλησία, αρ.7 (Ιούλιος 2016) σ.581

Η Εκκλησία αναγνωρίζει ότι η πανδημία αποτελεί μια κρίσιμη περίοδο, όχι μόνο για την Ελλάδα αλλά και για ολόκληρο τον κόσμο. Αυτή η κρίση έχει επηρεάσει βαθιά τις ζωές των ανθρώπων, επιφέροντας συναισθήματα ανασφάλειας, φόβου, απελπισίας και απογοήτευσης, ανεξάρτητα από το χρώμα, τη θρησκεία, τη γλώσσα ή τον πολιτισμό.

Σύμφωνα με την Ορθόδοξη Εκκλησία, η πανδημία φέρνει στην επιφάνεια τη φθαρτότητα της ανθρώπινης φύσης και το πρόσκαιρο της δημιουργίας, ενώ ο θάνατος συνδέεται με την αμαρτία. Παράλληλα, η Εκκλησία τονίζει ότι ο Χριστός απελευθέρωσε το ανθρώπινο γένος από τη φθορά της αμαρτίας και, συνεπώς, η πίστη σε Αυτόν αποτελεί το αντίδοτο στην απελπισία και το φόβο αναφέρει το ίδιο άρθρο.

Η ειρηνική συνεργασία της Εκκλησίας με την επιστήμη, ιδιαίτερα σε αυτή την κρίσιμη στιγμή, έχει συμβάλει σημαντικά στην αντιμετώπιση της πανδημίας. Ο λόγος του Χριστού, συνδυασμένος με τα επιστημονικά επιτεύγματα, προστατεύει το δώρο της ζωής, ενισχύει την πίστη των ανθρώπων και προάγει την ειρήνη, τόσο σε ατομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Η Εκκλησία υποστηρίζει ότι η συνέχιση αυτής της συνεργασίας είναι ζωτικής σημασίας για την υπέρβαση της κρίσης και την αποκατάσταση της αρμονίας στην κοινωνία.

15. Συμπεράσματα

15.1 Η στάση του περιοδικού «Εκκλησία» απέναντι στον υλισμό

Το περιοδικό εκφράζει ξεκάθαρα την άποψή του για τον υλισμό, χαρακτηρίζοντας ως ψευδοεπιστήμονες όσους υιοθετούν την υλιστική θεωρία, καθώς δεν αποδέχονται τα περιεχόμενα της Βίβλου για τη δημιουργία του κόσμου, ούτε την αθανασία της ψυχής. Για πολλά χρόνια, η Ορθόδοξη Εκκλησία υπέστη απομάκρυνση από τους πιστούς της, εξαιτίας των σοβιετικών καθεστώτων, τα οποία, όντας κατεξοχήν υλιστικά, προωθούσαν τον αθεϊσμό. Σε αυτή την περίοδο, η Εκκλησία προσπαθούσε να αντισταχθεί και να καταπολεμήσει τον υλισμό, συσπειρώνοντας όσο το δυνατόν περισσότερο τους πιστούς της και ενισχύοντάς τους με τα λόγια της Αγίας Γραφής.

Μέσα από τα άρθρα του επίσημου περιοδικού της, καλεί τους πιστούς να μην πέφτουν θύματα αυτών των υλιστικών θεωριών, υπογραμμίζοντας πως η πνευματική ζωή κινείται πέρα από την ύλη και πως δεν είναι δυνατόν όλα να εξηγηθούν αποκλειστικά μέσω των νόμων της ύλης. Μετά τη διάλυση του σοβιετικού καθεστώτος, η Εκκλησία αναδιοργανώθηκε, συσπείρωσε ξανά τους πιστούς της και ένιωσε μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση απέναντι στους υλιστές.

15.1.1 Διερεύνηση των θέσεων της Εκκλησίας απέναντι στον υλισμό

Η σχέση μεταξύ της Ορθόδοξης Εκκλησίας και του υλισμού είναι ένα κύριο θέμα το οποίο επηρεάζει την πνευματική ζωή των πιστών της Εκκλησίας. Ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της σοβιετικής περιόδου, η Εκκλησία αντιμετώπισε σημαντικές προκλήσεις, καθώς μέσω των σοβιετικών καθεστώτων προβαλόταν ο αθεϊσμός και η υλιστική φιλοσοφία. Η στάση της Εκκλησίας που εκφράζει αδιαμφισβήτητα την αντίθεσή της στον υλισμό, αποκαλώντας ψευδοεπιστήμονες όσους απορρίπτουν τις διδαχές της Αγίας Γραφής σχετικά με την κοσμογονία και την αθανασία της ψυχής, απορρέει από την πεποίθηση ότι η πνευματική ζωή ξεπερνά κάθε υλική διάσταση και δεν ερμηνεύεται μόνο από την ανάλυση των φυσικών νόμων.

Επειδή κατά την σοβιετική εποχή η Ορθόδοξη Εκκλησία υπέστη καταστροφές και αποκόπηκε από τους πιστούς της, η Εκκλησία προσπάθησε να συσπειρώσει τους πιστούς

της ενισχύοντας την πνευματική τους πεποίθηση και αναδεικνύοντας την σημασία των δογμάτων της. Η Εκκλησία ανέκτησε τις δυνάμεις και την αυτοπεποίθησή της μετά την διάλυση του σοβιετικού καθεστώτος. Αυτό αποτέλεσε μια ευκαιρία για να προωθηθούν οι αξίες της πίστης σε ένα κόσμο που επηρεάζεται από το ρεύμα του υλισμού.

Συνολικά, η Εκκλησία προσπαθεί να διατηρήσει τις σχέσεις της με τους πιστούς, μέσα από τα άρθρα του περιοδικού προσδιορίζοντας τον υλισμό ως βασικό εχθρό της που υπονομεύει την πνευματική ζωή.

15.2 Η στάση του περιοδικού «Εκκλησία» απέναντι στην Αστρονομία

Το περιοδικό, μέσα από τα τεύχη του, αναδεικνύει την εμπιστοσύνη που έχει στις αστρονομικές έρευνες, αναγνωρίζοντας, για παράδειγμα, τη συμβολή τους στην υιοθέτηση του ημερολογίου, το οποίο λαμβάνει υπόψη τις αστρονομικές απόψεις. Ωστόσο, καταδικάζει την πεποίθηση πολλών υλιστών αστρονόμων ότι το σύμπαν είναι αιώνιο. Τονίζει ότι η αλήθεια της δημιουργίας βρίσκεται στη Γένεση της Αγίας Γραφής, όπου πολλά αστρονομικά δεδομένα συγκλίνουν στην άποψη αυτή, όπως το γεγονός ότι οι κινήσεις των πλανητών δεν ακολουθούν πλήρως τους νόμους που έχει θεσπίσει ο άνθρωπος.

Σημειώνει ότι τα μεγάλα επιτεύγματα της αστρονομίας, όπως τα τηλεσκόπια και τα διαστημόπλοια, δημιουργούνται μεν από τον άνθρωπο, αλλά μέσω της πνευματικής καθοδήγησης του Θεού. Παράλληλα, η κυριαρχία του ανθρώπου στο διάστημα μέσω των διαστημικών ταξιδιών και της έρευνας για εξωγήινη ζωή δεν πρέπει να τον οδηγήσει στη θεοποίηση της επιστήμης. Αντίθετα, πρέπει να θυμάται ότι είναι πλασμένος κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν του Θεού, και ότι η ελεύθερη βούληση που του έχει δοθεί πρέπει να είναι σε αρμονία με την πνευματικότητα και τις χριστιανικές αξίες. Το σύμπαν είναι έργο Σοφίας, και ως τέτοιο πρέπει να αντιμετωπίζεται. Για το τέλος του κόσμου, επισημαίνει ότι ακόμα και αν κάποτε σβήσει ο ήλιος και η ανθρωπότητα εξαφανιστεί, ο Θεός έχει ένα πλάνο και θα δημιουργήσει τα πάντα από την αρχή.

15.2.1 Διερεύνηση των θέσεων της Εκκλησίας απέναντι στην Αστρονομία

Το περιοδικό της Εκκλησίας προσφέρει μια σημαντική προοπτική σχετικά με την σχέση της επιστήμης και της θρησκείας στον τομέα της αστρονομίας. Μέσα από τα τεύχη του αναδεικνύεται η αξία των αστρονομικών ερευνών, όμως καταδικάζονται τις υλιστικές θεωρίες που αφορούν τη φύση και την προέλευση του Σύμπαντος.

Η Ορθόδοξη Εκκλησία έχει μια μακρά και περίπλοκη σχέση με την επιστήμη και κυρίως με την αστρονομία. Μέσα από το περιοδικό εκφράζεται μια ισχυρή εμπιστοσύνη στις αστρονομικές έρευνες, αναγνωρίζοντας την θέση της αστρονομίας στην κατανόηση του κόσμου, ωστόσο καταδικάζει την πεποίθηση ότι το σύμπαν είναι αιώνιο. Η Εκκλησία προβάλλει την Γένεση της Αγίας Γραφής ως αλήθεια της δημιουργίας του κόσμου. Πρόκειται για μια κεντρική θέση στην Ορθόδοξη Θεολογία αφού οποιαδήποτε παραδοχή της αιωνιότητας του σύμπαντος θα αποδυνάμωνε την έννοια της Θείας Δημιουργίας. Η διαμάχη αυτή μεταξύ της πίστης και της επιστήμης, αναδεικνύει την ανάγκη για έναν διάλογο που δεν θα απορρίπτει κάποια από τις δύο πλευρές, αλλά θα προσπαθεί να βρεί κοινά σημεία επαφής.

Οι θέσεις της Εκκλησίας όπως αποτυπώνονται στα άρθρα του περιοδικού, προσκαλούν έναν επικοδομητικό διάλογο μεταξύ αστρονομίας και θεολογίας, επισημαίνοντας τη σημασία της πνευματικότητας σε έναν κόσμο που συχνά αναζητά μόνο υλιστικές εξηγήσεις.

15.3 Η στάση του περιοδικού «Εκκλησία» για τη Φυσική

Μέσα από τα άρθρα του περιοδικού, γίνεται σαφές ότι δεν μπορούν όλα τα φαινόμενα να εξηγηθούν αποκλειστικά μέσω των φυσικών νόμων. Η φυσική επιστήμη, αν και έχει οδηγήσει σε σημαντικά επιτεύγματα, όπως η ανάπτυξη της τεχνολογίας και της γνώσης για τον φυσικό κόσμο, έχει επίσης προκαλέσει σοβαρά προβλήματα για τον άνθρωπο. Ενδεικτικό παράδειγμα είναι η απελευθέρωση της πυρηνικής ενέργειας, η οποία, μέσω της χρήσης των ατομικών βομβών, είχε ολέθριες συνέπειες για την ανθρωπότητα. Το περιοδικό τονίζει ότι ακόμα και τα υποατομικά σωματίδια είναι δημιουργήματα του Θεού και δεν θα πρέπει να θεωρούνται απλώς ως υλικά αντικείμενα χωρίς πνευματική σημασία.

Επιπλέον, υπογραμμίζεται η μεγάλη συνεισφορά σπουδαίων φυσικών όπως ο Νεύτωνας, ο Φάραντεϊ και ο Πασκάλ, οι οποίοι, παρά τη μεγάλη επιστημονική τους πρόοδο, παρέμεναν πιστοί και ακολουθούσαν την πνευματικότητα σε κάθε τους έρευνα. Το περιοδικό επισημαίνει πως ο άνθρωπος, ενώ συνεχίζει να προοδεύει επιστημονικά, πρέπει να προσέχει να μη δημιουργεί προβλήματα με τις ανακαλύψεις του, όταν αυτές γίνονται χωρίς σύνδεση με τον Θεό. Αν είναι αποκομμένος από την πνευματική του διάσταση, οι ανακαλύψεις του μπορεί να επιφέρουν τεράστια καταστροφή αντί για πρόοδο.

15.3.1 Διερεύνηση των θέσεων της Εκκλησίας απέναντι στη Φυσική

Μέσα από τα άρθρα του περιοδικού της Ορθόδοξης Εκκλησίας διαφαίνεται η θέση ότι δεν είναι δυνατόν όλα τα φυσικά φαινόμενα να μπορούν να επεξηγηθούν αποκλειστικά από τους φυσικούς νόμους. Αυτή η προσέγγιση εγείρει σημαντικά ερωτήματα γύρω από τη σχέση της επιστήμης και της θρησκείας καθώς και την επιρροή των επιστημονικών επιτευγμάτων στην πνευματικότητα.

Το γεγονός ότι παρόλο που η φυσική έχει οδηγήσει σε σημαντικά επιτεύγματα, όπως η κατανόηση του κόσμου, δεν σημαίνει ότι μόνο ευεργετική είναι αυτή η εξέλιξη καθώς ευθύνεται και για σοβαρά προβλήματα στην ανθρωπότητα όπως η απελευθέρωση της πυρηνικής ενέργειας. Αυτό καταδεικνύει τις δυνητικά ολέθριες συνέπειες των επιστημονικών ανακαλύψεων όταν χρησιμοποιούνται χωρίς ηθική και πνευματική καθοδήγηση.

Η άποψη ότι τα υποατομικά σωματίδια έχουν δημιουργηθεί από τον Θεό, ενισχύει την πεποίθηση ότι η επιστήμη και η θρησκεία μπορούν να συνυπάρχουν, αν οι επιστήμονες γνωρίζουν τη θεϊκή προέλευση του κόσμου και την πνευματική διάσταση των ανακαλύψεων τους. Η αναγνώριση της πνευματικής διάστασης είναι ζωτικής σημασίας προκειμένου να αποτραπεί η απομόνωση της επιστήμης από τις ηθικές αξίες.

Η αναγνώριση της συνεισφοράς επιφανών επιστημόνων όπως ο Νεύτωνας, ο Πασκάλ που παρέμειναν αφοσιωμένοι στην πίστη τους, παρόλα τα σημαντικά επιτεύγματά τους, αποτελεί προσπάθεια της Εκκλησίας να επισημάνει ότι η επιστήμη μπορεί να προχωρήσει μόνο όταν υπάρχει άρρηκτη σύνδεση του επιστήμονα με τον Θεό.

Η Εκκλησία μέσα από τα άρθρα της προειδοποιεί για τις ολέθριες συνέπειες της προόδου της επιστήμης, αναδεικνύοντας την ανάγκη της εκκλησίας να καθοδηγεί ηθικά τη σύνδεση της επιστημονικής προόδου με τις πνευματικές αξίες.

15.4 Η στάση του περιοδικού «Εκκλησία» για τη Χημεία και τη Βιολογία

Το περιοδικό κάνει ιδιαίτερη αναφορά στον Hans Driesch, ο οποίος, μέσα από την έρευνά του, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι υπάρχει μια ζωτική αρχή στη λειτουργία των οργανισμών, η οποία δεν μπορεί να ερμηνευτεί μόνο με τους φυσικούς νόμους. Αυτό ενισχύει την άποψη ότι ο άνθρωπος δεν αποτελείται μόνο από κύτταρα και όργανα, αλλά ενσωματώνει μια άγνωστη δύναμη που επιτρέπει τη λειτουργία τους. Το περιοδικό αντιτίθεται στη δαρβινική θεωρία της εξέλιξης των οργανισμών και στους υποστηρικτές της, όπως ο Ernst Haeckel, και τονίζει ότι η σύγχρονη βιολογία ταυτίζεται με τη σειρά δημιουργίας όπως περιγράφεται στην Αγία Γραφή και τη Γένεση.

Ιδιαίτερη μνεία γίνεται σε βιολόγους που είτε ήταν κληρικοί, είτε παρέμειναν πιστοί στον Θεό ως δημιουργό τους παράλληλα με την έρευνά τους, όπως ο Γκρέγκορ Μέντελ και ο Λουί Παστέρ, ο οποίος ήταν βαθιά θρησκευόμενος. Το περιοδικό χαρακτηρίζει τη βιοτεχνολογία ως "βιολογική επανάσταση", αναγνωρίζοντας τη σημασία της παρέμβασής της στο γενετικό υλικό για τη θεραπεία γενετικών ασθενειών. Ωστόσο, επισημαίνει τα προβλήματα που μπορεί να προκύψουν από αυτές τις παρεμβάσεις, αν χρησιμοποιηθούν χωρίς ηθικούς περιορισμούς.

Ιδιαίτερη ανησυχία εκφράζεται για την κλωνοποίηση, στην οποία το περιοδικό αντιτίθεται κάθετα. Θεωρεί ότι στο μέλλον η κλωνοποίηση μπορεί να χρησιμοποιηθεί για χρησιμοθηρικούς σκοπούς, όπως η βιομηχανία παραγωγής οργάνων ή η δημιουργία "ενιαίων" όμορφων ανθρώπων και αθλητών. Υπό αυτό το πρίσμα, κρίνεται απαραίτητη η δημιουργία κέντρων βιοηθικής, ώστε οι έρευνες να ελέγχονται και να διασφαλίζεται ότι συμβαδίζουν με τις ηθικές αξίες, οι οποίες, όπως αναφέρεται, ολοένα και εξασθενούν.

Στον τομέα της χημείας, η λανθασμένη ή καταχρηστική εφαρμογή μπορεί να επιφέρει καταστροφικές συνέπειες, όπως μαρτυρούν τραγικά γεγονότα της ιστορίας, όπως η χρήση χημικών στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, όπου αξιοποιήθηκαν με φρικτό τρόπο για την εξόντωση ανθρώπων. Αυτές οι πρακτικές αναδεικνύουν την ανάγκη για υπεύθυνη διαχείριση, ειδικά στη χρήση βλαβερών ουσιών όπως τα εντομοκτόνα, που αν δεν χρησιμοποιηθούν ορθά, μπορούν να προκαλέσουν σοβαρές περιβαλλοντικές και υγειονομικές επιπτώσεις. Εξίσου κρίσιμη είναι και η φαρμακολογία, η οποία, ενώ

συμβάλλει στη θεραπεία ασθενειών, μπορεί να προκαλέσει μη αναστρέψιμες βλάβες εάν δεν χρησιμοποιηθεί με σύνεση.

15.4.1 Διερεύνηση των θέσεων της Εκκλησίας απέναντι στη Χημεία και τη Βιολογία

Το περιοδικό της Εκκλησίας αναφέρεται εκτενώς και σε ζητήματα σχετικά με την Βιολογία και τη Χημεία εστιάζοντας στις ηθικές διαστάσεις της επιστημονικής προόδου. Η εκτενής αναφορά στη θεωρία του Hans Driesch περί ζωτικής αρχής, αποτελεί έναν συνδυαστικό κρίκο στην προσπάθεια της Εκκλησίας να συνδέσει την πνευματικότητα με τις επιστημονικές εξελίξεις.

Η θέση του Driesch υπογραμμίζει τη στάση της Εκκλησίας ότι ο άνθρωπος πέραν από βιολογική λειτουργία έχει και ψυχή, που δεν ερμηνεύεται από τους φυσικούς νόμους. Πρόκειται για μια πεποίθηση που ακυρώνει την δαρβινική θεωρία περί εξέλιξης των όντων, προβάλλοντας την άποψη ότι η δημιουργία του ανθρώπου είχε πνευματική ρίζα. Οι συνεχείς αναφορές στα άρθρα του περιοδικού στη ζωή και το έργο του Παστέρ, ενισχύει την πρόθεση της Εκκλησίας για την αλληλοσυμπλήρωση επιστήμης και θρησκείας.

15.4.1.1 Βιοτεχνολογία και Ηθική

Η αναγνώριση της βιοτεχνολογίας ως «βιολογική επανάσταση» δείχνει την παραδοχή από την Εκκλησία της αξίας των επιστημονικών επιτευγμάτων στην βιολογία. Όμως η ανησυχία για τις ηθικές επιπτώσεις των γενετικών παρεμβάσεων, όπως η κλωνοποίηση, επισημαίνει την προσοχή που πρέπει να λαμβάνεται κατά την εφαρμογή αυτών των τεχνολογιών.

Η Εκκλησία καταδικάζει την κλωνοποίηση, καθώς θεωρεί ότι μελλοντικά θα έχει χρησιμοθηρικό σκοπό σημειώνοντας το ζήτημα αυτό ως ιδιαίτερα σοβαρό μπορεί να οδηγήσει τις κοινωνίες σε εκφυλιστικές καταστάσεις.

Με βάση τα παραπάνω, προτείνει την δημιουργία δομών Βιοηθικής, κάτι που αναδεικνύει την προσπάθεια της Εκκλησίας για έλεγχο και διαχείριση των επιστημονικών ερευνών. Για την Εκκλησία, οι ηθικές αξίες είναι θεμελιώδεις ώστε να αξιοποιείται σωστά η επιστήμη καθώς αν ο άνθρωπος απομακρυνθεί από αυτές, θα οδηγηθεί στην καταστροφή.

Συνολικά, η στάση της Εκκλησίας απέναντι στις βιολογικές επιστήμες, αντανάκλα την βαθιά της ανησυχία για την πνευματική διάσταση της επιστημονικής έρευνας. Η

πρόταση για ηθική και υπεύθυνη χρήση των επιτευγμάτων της επιστήμης υπογραμμίζει την ανάγκη της σύνδεσης της επιστημονικής προόδου με τις θεμελιώδεις αξίες της πίστης.

Αυτή η προσέγγιση δείχνει την ανάγκη για διάλογο μεταξύ επιστήμης και εκκλησίας, που θα επιτρέψει τη συνεργασία τους ώστε να διασφαλιστεί ότι η ανακαλύψεις της επιστήμης θα γίνονται πάντα για το καλό της ανθρωπότητας.

15.5 Η στάση του περιοδικού «Εκκλησία» για την Ιατρική

Η Εκκλησία εκφράζει ευγνωμοσύνη για τις ιατρικές εξελίξεις που έχουν βελτιώσει τη θεραπεία ασθενειών και παρατείνει το προσδόκιμο ζωής, ωστόσο, εκφράζει αμφιβολίες για τα ηθικά διλήμματα που προκύπτουν. Παρά τη συμβολή της Ιατρικής στην καταπολέμηση ασθενειών, η Εκκλησία ανησυχεί για περιπτώσεις όπως η παράταση της ζωής ασθενών που βρίσκονται σε μη αναστρέψιμες καταστάσεις και ζουν με μηχανική υποστήριξη.

Οι αρχές της βιοηθικής αναδεικνύονται σε θέματα όπως η ευθανασία, με την Εκκλησία να αντιτίθεται σθεναρά, επισημαίνοντας ότι η ζωή ανήκει στον Θεό. Ενώ στηρίζει την ιατρική, διατηρεί επιφυλάξεις για πρακτικές όπως η εξωσωματική γονιμοποίηση, η κατάψυξη ωαρίων και η παρένθετη μητρότητα, λόγω ηθικών προβλημάτων και της επέμβασης στην φυσική διαδικασία της αναπαραγωγής. Σημειώνει επίσης την ανησυχία της για τον προγεννητικό έλεγχο και την πιθανότητα έκτρωσης, καθώς θεωρεί το έμβρυο ως ολοκληρωμένη ζωή από τη σύλληψη. Παράλληλα, απορρίπτει εναλλακτικές θεραπείες όπως η ομοιοπαθητική, θεωρώντας τις αναξιόπιστες.

Όσον αφορά την πανδημία και τα εμβόλια, η Εκκλησία αναγνωρίζει την ανάγκη προστασίας της δημόσιας υγείας και ενθαρρύνει τον εμβολιασμό, αρκεί να τηρούνται ηθικά κριτήρια, όπως η αποφυγή χρήσης εμβρυονικών κυττάρων. Συνολικά, η Εκκλησία εκτιμά τα ιατρικά επιτεύγματα, αλλά αντιτάσσεται σε ό,τι αντίκειται στις χριστιανικές αρχές και τη διδασκαλία της Αγίας Γραφής.

15.5.1 Διερεύνηση των θέσεων της Εκκλησίας απέναντι στην Ιατρική

Η Εκκλησία αναγνωρίζει τις σημαντικές εξελίξεις στον τομέα της Ιατρικής που έχουν συμβάλει στην βελτίωση της ποιότητας ζωής των ανθρώπων και την εξαλειψη ασθενειών. Ωστόσο, οι θέσεις της απέναντι σε ηθικά ζητήματα που προκύπτουν από την εξέλιξη της ιατρικής αναδεικνύουν την ανησυχία της για τις συνέπειες που μπορεί να έχουν στον άνθρωπο αυτές οι εξελίξεις.

Η Εκκλησία εκφράζει τις αμφιβολίες της για την παράταση της ζωής που έχει επιφέρει η πρόοδος της ιατρικής επιστήμης. Η χρήση μηχανικής υποστήριξης και η παράταση του χρόνου ζωής ανθρώπων που βρίσκονται σε φυτική κατάσταση εγείρει σημαντικά ερωτήματα για την εκκλησία γύρω από την διατήρηση της ποιότητας ζωής σε κάθε φάση της ύπαρξης.

Η Εκκλησία διατυπώνει την εμφανή αντίθεση της γύρω από το θέμα της ευθανασίας, καθώς η θέση αυτή ευθυγραμμίζεται με τις βασικές αρχές της βιοηθικής, που προτάσσουν την προστασία της ανθρώπινης ζωής ως θεμελιώδη αξία. Παρόμοια η στάση της Εκκλησίας είναι αρνητική και σε θέματα όπως η εξωσωματική γονιμοποίηση, η κατάψυξη ωαρίων, η παρένθετη μητρότητα, καθώς αυτές οι εφαρμογές μπορούν να οδηγήσουν στην υποβάθμιση της αξίας της οικογένειας και της θείκης δημιουργίας.

Όμοίως, εκφράζει και την αντίρρησή της για τον προγεννητικό έλεγχο, καθώς το συνδέει με την άμβλωση. Για την εκκλησία, η ανθρώπινη ζωή ξεκινά από τη στιγμή της σύλληψης.

Σε σύγκριση με την κλασσική ιατρική απορρίπτει τις εναλλακτικές θεραπείες, καθώς η προτίμηση της αποδεδειγμένης θεραπείας ενισχύει την πίστη της Εκκλησίας στην επιστήμη, όταν υπηρετεί τον άνθρωπο και τις αξίες του.

Στο θέμα των εμβολίων και της πανδημίας, προάγεται μέσα από τα κείμενα του περιοδικού η ενίσχυση και προστασία της δημόσιας υγείας αλλά και η στήριξη των εμβολιασμών, εφόσον έχουν ελεγχθεί ότι δεν περιέχουν εμβρυονικά κύτταρα. Τα παραπάνω δείχνουν την συνεχή προσπάθεια της Εκκλησίας να διασφαλίζει ότι η ιατρική πρόοδος συμμορφώνεται με τις χριστιανικές αρχές και αξίες.

Συμπερασματικά, η στάση της Εκκλησίας απέναντι στην ιατρική, αποτυπώνει μια ισορροπία μεταξύ της αποδοχής της ιατρικής επιστήμης και της πρόασπισης των ηθικών αξιών που απορρέουν από τη διδασκαλία της. Η Εκκλησία παραμένει επιφυλακτική

ενισχύοντας την πεποίθηση ότι η ανθρώπινη ζωή είναι ιερή και κάθε επιστημονική πρόοδος θα πρέπει να έχει στο κέντρο της την ηθική πλευρά. Η παραπάνω προσέγγιση ενισχύει την ανάγκη για έναν επικοδομητικό διάλογο μεταξύ επιστήμης και θρησκείας προκειμένου να διασφαλιστεί ότι οι ιατρική πρόοδος υπηρετεί τις πνευματικές αξίες.

15.6 Η στάση του περιοδικού «Εκκλησία» για τα κοινωνικά προβλήματα

Η Εκκλησία έχει διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο σε κρίσιμες περιόδους της ιστορίας, παρέχοντας φιλανθρωπική βοήθεια, ιδιαίτερα κατά τις μεταναστεύσεις και τις ανταλλαγές πληθυσμών, καθώς και στους πολέμους, όταν η Ελλάδα βρέθηκε αντιμέτωπη με σοβαρές δυσκολίες. Παράλληλα, έχει υποστηρίζει την ανάγκη διδασκαλίας των θρησκευτικών στα σχολεία, τονίζοντας ότι δεν πρέπει να υποβαθμιστεί σε σύγκριση με τις φυσικές επιστήμες. Προωθεί επίσης την ίδρυση εκκλησιαστικών σχολών για τη διασφάλιση της θρησκευτικής παιδείας.

Η Εκκλησία έχει εκφράσει την αντίθεσή της στην υιοθέτηση του Γρηγοριανού ημερολογίου, φοβούμενη τον κίνδυνο σχίσματος μεταξύ των εκκλησιών. Επιπλέον, τονίζει ότι το πρόβλημα του υπερπληθυσμού δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται μέσω του ελέγχου των γεννήσεων, ιδιαίτερα στην Ελλάδα, όπου υποστηρίζει πως πρέπει να ενισχυθούν οι γεννήσεις λόγω της υπογεννητικότητας.

Παρά τα επιτεύγματα των επιστημών, η Εκκλησία επισημαίνει ότι η ανθρωπότητα συνεχίζει να υποφέρει από φτώχεια, πείνα, οικονομικές κρίσεις, πανδημίες και περιβαλλοντικά προβλήματα, τα οποία οφείλονται στην αλόγιστη εκμετάλλευση των φυσικών πόρων. Προβάλλει ανησυχίες για τις συνέπειες τέτοιων πρακτικών, όπως το ατύχημα του Τσερνόμπιλ και τα σοβιετικά αεροπλάνα, τα οποία δημιούργησαν περιβαλλοντικές καταστροφές. Θεωρεί ότι η Εκκλησία πρέπει να αναλάβει πιο ενεργό ρόλο στην αντιμετώπιση της οικολογικής κρίσης.

Τέλος, εκφράζει την αντίθεσή της στη δωρεάν παιδεία στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, φοβούμενη ότι ορισμένοι φοιτητές θα σπουδάζουν μόνο για τα οικονομικά οφέλη και όχι για να γίνουν ηθικοί και σωστοί επιστήμονες.

15.6.1 Διερεύνηση των θέσεων της Εκκλησίας απέναντι στα κοινωνικά προβλήματα

Η Ορθόδοξη Εκκλησία έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο, κυρίως σε περιόδους κρίσης. Η υποστήριξη της και η παρέμβαση της σε ανθρωπιστικές κρίσεις καταδεικνύουν τη σημασία της για την πνευματική και ηθική ανάπτυξη της κοινωνίας.

Σε περιόδους σημαντικών κοινωνικοπολιτικών εξελίξεων η εκκλησία παραμένει αρωγός της κοινωνίας προσφέροντας ουσιαστική βοήθεια. Αυτή η φιλανθρωπική δράση της ενισχύει τη θέση της Εκκλησίας σαν κύριος φορέας στήριξης της κοινωνίας και της ανθρωπότητας. Μέσα από τα άρθρα του περιοδικού τονίζεται η σημασία της θρησκευτικής εκπαίδευσης στα σχολεία, υποστηρίζοντας την ενίσχυση των ωρών των θρησκευτικών. Η πρόταση αυτή αποσκοπεί στη διαφάλιση μιας σταθερής θρησκευτικής παιδείας, που θα ενισχύει τις πνευματικές αξίες και το ήθος των νέων ανθρώπων.

Η αντίθεση της με την υιοθέτηση του Γρηγοριανού Ημερολογίου δείχνει την προσοχή που δείχνει η Εκκλησία προς την χριστιανική ενότητα. Η στάση της απέναντι στο θέμα των γεννήσεων, με την προτροπή για ενίσχυση των γεννήσεων, αντλείται από την πεποίθηση της Εκκλησίας ότι η οικογένεια αποτελεί τον θεμέλιο λίθο της κοινωνίας. Αυτή η άποψη αντικατοπτρίζει τη δέσμευση της Εκκλησίας για την προώθηση της ζωής και την ευημερία της κοινωνίας.

Επισημαίνει την αντίφαση ανάμεσα στην πρόοδο των επιστημών και τα αυξανόμενα κοινωνικά προβλήματα, όπως οι πόλεμοι, η φτώχεια και η πανδημία, ενώ σημειώνει ότι η αλόγιστη χρήση των φυσικών πόρων θα έχει αλόγιστες συνέπειες για την ανθρωπότητα. Αυτό αναδεικνύει την ανάγκη που έχει η εκκλησία για ουσιαστική συμμετοχή στην αντιμετώπιση των σύγχρονων οικολογικών προβλημάτων ώστε να ενισχυθεί η αξία της φύσης και του περιβάλλοντος.

Η αντίθεσή της στην δωρεάν τριτοβάθμια εκπαίδευση, πηγάζει από την ανησυχία της ότι κάποιοι φοιτητές μπορεί να σπουδάζουν μόνο έχοντας οικονομικό κίνητρο. Η προτεραιότητα για την ηθική και σωστή επιστήμη είναι ύψιστης σημασίας για την Εκκλησία, αφού θέλει να προάγει να γίνονται επιστήμονες αυτοί που θα υπηρετούν την κοινωνία και τον άνθρωπο εστιάζοντας στις πνευματικές αξίες.

Συνολικά, συμπεραίνουμε πως η στάση της Εκκλησίας απέναντι στα κοινωνικά προβλήματα, δείχνει την προσπάθεια να συμβαδίζει με τις σύγχρονες ανάγκες διατηρώντας όμως τις παραδοσιακές αξίες.

15.7 Η γενική στάση του περιοδικού «Εκκλησία» απέναντι στις επιστήμες

Κατά την περίοδο των σοβιετικών καθεστώτων, η Εκκλησία επισήμανε ότι η απομάκρυνση του κόσμου από τη θρησκεία και ο χλευασμός της από την επιστήμη είχαν αρνητικές συνέπειες. Ωστόσο, το περιοδικό της Εκκλησίας υπογραμμίζει ότι η επιστήμη δεν μπορεί να διαμορφώσει ολοκληρωμένους χαρακτήρες, καθώς η ψυχική καλλιέργεια είναι πιο σημαντική από τη στεία επιστημονική γνώση. Παράλληλα, δεν θεωρεί ότι επιστήμη και θρησκεία πρέπει να είναι εχθροί, αλλά ότι μπορούν να συμπορεύονται, με την κάθε μία να λειτουργεί εντός των ορίων της.

Η Εκκλησία τονίζει ότι η θρησκεία δεν πρέπει να θεωρείται αντιεπιστημονική, απλώς και μόνο επειδή δεν βασίζεται στο πείραμα, και ότι η επιστήμη, παρά την τάση της να κατακτά γνώση σε βάθος, δεν μπορεί να προσφέρει την παρηγοριά που παρέχει η πίστη στον πόνο και την οδύνη. Εξάλλου, ο Χριστιανισμός παραμένει ισχυρός παρά τις αμφισβητήσεις που δέχεται.

Το περιοδικό αναφέρεται συχνά σε επιστήμονες που παρέμειναν πιστοί και η έρευνά τους καθοδηγούνταν από τις χριστιανικές αξίες, αναγνωρίζοντας ότι ο Θεός ως Δημιουργός προβλέπει, αλλά δεν σχεδιάζει όπως ένας άνθρωπος. Ενώ η επιστήμη έχει ως έργο την εμπειρική γνώση, η σχέση του ανθρώπου με τον Θεό τον ολοκληρώνει ψυχικά και πνευματικά. Ακόμα και όσοι προσπάθησαν να εξαλείψουν τη θρησκεία, συχνά κατέληξαν να επιστρέφουν σε αυτή, καθώς η επιστήμη, παρά τα επιτεύγματά της στη βελτίωση της ανθρώπινης ζωής, δεν προσφέρει τη γαλήνη που δίνει η πίστη.

Τέλος, τονίζεται ότι ούτε η επιστήμη μπορεί να αντικαταστήσει τη θρησκεία, ούτε η θρησκεία την επιστήμη. Η καθεμία έχει τον δικό της χώρο και ρόλο, και είναι απαραίτητο να διαφυλάσσονται οι ηθικές αξίες και η ανιδιοτέλεια.

15.7.1 Διερεύνηση των θέσεων της Εκκλησίας απέναντι στις επιστήμες

Η στάση της Εκκλησίας κατά την περίοδο των σοβιετικών καθεστώτων αναδεικνύει την ανησυχία της για την απομάκρυνση του κόσμου από τη θρησκεία, η οποία συνοδευόταν από χλευασμό της θρησκείας από την επιστήμη. Το περιοδικό υπογραμμίζει ότι η ψυχική καλλιέργεια και η ηθική ανάπτυξη είναι θεμελιώδους σημασίας και ότι η επιστήμη, αν και χρήσιμη, δεν μπορεί να σχηματίσει ολοκληρωμένες προσωπικότητες.

Η Εκκλησία προτείνει μια συμβιωτική σχέση μεταξύ επιστήμης και θρησκείας, επισημαίνοντας ότι η θρησκεία δεν είναι αντιεπιστημονική, αλλά προσφέρει μια μοναδική παρηγοριά σε στιγμές πόνου και οδύνης. Το περιοδικό αναγνωρίζει επιστήμονες που παρέμειναν πιστοί και οι οποίοι θεωρούν ότι η σχέση τους με τον Θεό τους ολοκληρώνει ψυχικά.

Αυτή η θέση της ενισχύει την άποψη ότι η επιστήμη και η θρησκεία δεν είναι ανταγωνιστές, αλλά συμπληρωματικές, που έχουν διαφορετικούς ρόλους στην ανθρώπινη ζωή. Η επιστήμη προσφέρει πειραματική γνώση, ενώ η θρησκεία προσφέρει πνευματική στήριξη. Η Εκκλησία επισημαίνει ότι η αληθινή γαλήνη προέρχεται από την πίστη, και όχι από τις επιστημονικές ανακαλύψεις.

Συνολικά, οι θέσεις αυτές αναδεικνύουν τη δέσμευση της Εκκλησίας στην προάσπιση των πνευματικών αξιών και της ηθικής, διατηρώντας παράλληλα έναν διάλογο με την επιστημονική κοινότητα. Ωστόσο, θέτει ορισμένα κριτήρια και κάποιους περιορισμούς, προκειμένου να διατηρηθούν οι θεολογικές της αρχές και το δόγμα. Ο σκοπός είναι, να εξασφαλιστεί ότι ο διάλογος, δεν θα αναιρέσει τις βασικές πτυχές της πίστης και της διδασκαλίας της Εκκλησίας. Οι βασικοί περιορισμοί που θέτει η Εκκλησία είναι οι παρακάτω:

1. **Να υπάρχει σεβασμός από την επιστήμη στα δόγματα της Εκκλησίας:** Η επιστήμη πρέπει να μην αμφισβητεί ούτε να κάνει προσπάθειες για την απόδειξη των θεολογικών αρχών, όπως για παράδειγμα, η ύπαρξη του Θεού, μέσα από διαστημικά ταξίδια, ή η αρχή της δημιουργίας του κόσμου. Ο διάλογος προϋποθέτει η επιστήμη να είναι συνοδοιπόρος με την Εκκλησία και όχι σε σύγκρουση.
2. **Ο ρόλος της Εκκλησίας να είναι διακριτός από τον ρόλο της επιστήμης:** Σύμφωνα με την Εκκλησία, η θεολογία καλύπτει διαφορετικά πεδία γνώσης από την επιστήμη, καθώς η επιστήμη ασχολείται με τα φυσικά φαινόμενα μέσω πειραμάτων, ενώ η θεολογία ασχολείται με μεταφυσικά φαινόμενα. Έτσι, ο διάλογος είναι ανοιχτός, με την προϋπόθεση η επιστήμη να μην εμπλέκεται στα ζητήματα της πίστης που αγγίζουν την πνευματικότητα και τη μεταφυσική.
3. **Διατήρηση της ηθικής:** Οι επιστημονικές ανακαλύψεις πρέπει να εξετάζονται από ηθικής σκοπιάς. Ζητήματα όπως η υποβοηθούμενη αναπαραγωγή, η ευθανασία, η κλωνοποίηση και οι παρεμβάσεις στο DNA, πρέπει να διατηρούν την ηθική τους προέκταση, με βάση τις αρχές της Εκκλησίας.

4. **Αναγνώριση της υπερβατικότητας της πίστης:** Η πίστη υπερβαίνει την ανθρώπινη αντίληψη. Ο διάλογος με την επιστήμη, δεν έχει σκοπό να εξηγήσει την πίστη μέσα από επιστημονικούς όρους, αλλά να επιβεβαιώσει ότι η επιστήμη και η θρησκεία δεν είναι οπωσδήποτε αντικρουόμενες.
5. **Διάλογος δεν σημαίνει εξαναγκασμός:** Η Εκκλησία ενθαρρύνοντας τον διάλογο με την επιστήμη με πρόθεση συνεργασίας, δεν προσπαθεί να επιβληθεί, ούτε πρέπει να επιβληθεί η επιστήμη. Αν και δεν απορρίπτει τις επιστημονικές αξίες, εντούτοις, τις εξετάζει μέσα από το πρίσμα της ηθικής και της πίστης.

Συμπερασματικά, ενώ η Εκκλησία ενισχύει τον διάλογο με την επιστήμη, θέτει σαφή όρια ώστε να διαφυλαχθεί η πίστη και η ηθική αλλά και να εξασφαλιστεί η διακριτή φύση των δύο πεδίων.

Βιβλιογραφία

Ξένη Βιβλιογραφία

- Altmann, D. M., & Boyton, R. J. (2022). COVID-19 Vaccination: The Road Ahead. *Science*, 375(6585), 1127–1132.
- Aminov, R. I. (2010). A Brief History of the Antibiotic Era: Lessons Learned And Challenges for the Future. *Frontiers in Microbiology*, 1(DEC).
- Anderson, W. F. (1984). Prospects for Human Gene Therapy. *Science*, 226, 401–409.
- Armakolas, I., & Petkovski, L. (2019). Blueprint Prespa? Lessons Learned From The Greece-North Macedonia Agreement . *Skopje*.
- B., M. D., & Kolata, G. (2000). Clone. The Road to Dolly and the Path Ahead. *Population (French Edition)*, 55(3).
- Balasubramanian, S., Klein, J., & Burdet, E. (2010). Robot-assisted Rehabilitation of Hand Function. *Current Opinion in Neurology*, 23(6), 661–670.
- Black, A., & Taussig, H. (1945). The Surgical Treatment of Malformation of the Heart in which there is Pulmonary Stenosis or Pulmonary Atresia. *JAMA*, 128, 189–202.
- Blunden, A. (2021). Hegel, Marx and Vygotsky. In *Hegel, Marx and Vygotsky*.
- Bottigheimer, S. (1978). Influenza: The Last Great Plague. An Unfinished Story of Discovery . W. I. B. Beveridge . *The Quarterly Review of Biology*, 53(2).
- Brooke, J. H. (2014). Science and Religion: Some Historical Perspectives. In *Science and Religion Some Historical Perspectives*.
- Cai, M., & Galloway, G. J. (2001). On the Topology and Area of Higher Dimensional Black Holes. *Class.Quantum Grav.*, 18, 2707–2718.
- Chauvin, G., Desidera, S., Lagrange, A. M., Vigan, A., Gratton, R., Langlois, M., Bonnefoy, M., Beuzit, J. L., Feldt, M., Mouillet, D., Meyer, M., Cheetham, A., Biller, B.,

Boccaletti, A., D’Orazi, V., Galicher, R., Hagelberg, J., Maire, A. L., Mesa, D., ... Wahhaj, Z. (2017). Discovery of a Warm, Dusty Giant Planet Around HIP 65426. *Astronomy and Astrophysics*, 605.

Cortada, J. (2019). *IBM: The Rise and Fall and Reinvention of a Global Icon*.

Dallal, S., & Azzam, W. J. (2021). A Brief Review of Historical Supernova. *International Journal of Astronomy and Astrophysics*, 11(01), 73–86.

Fanning, P. (2017). *Ο Ισαάκ Νεύτων και η Μεταστοιχείωση της Αλχημείας*. Ροπή.

Farques, P., & Bonfari, S. (2014). When The Best Option is a Leaky Boat: Why Migrants Risk Their Lives Crossing the Mediterranean and What Europe is Doing about it. *European University Institute*.

Fensterl, V., & Sen, G. C. (2009). Interferons and Viral Infections. In *BioFactors* (Vol. 35, Issue 1).

Ferry, J. (2000). ‘Working draft’ of Human Genome Available by June. *Lancet*, 355(9212).

Frances, A. (1955). *The Nature and Consequences of Prefrontal Lobotomy*. University College .

Franzini, L., & Giannoni, M. (2010). Determinants of Health Disparities Between Italian Regions. *BMC Public Health*, 10.

Fries, C. J. (2019). Book Review: Siddhartha Mukherjee, *The Emperor of All Maladies: A Biography of Cancer*. *Health: An Interdisciplinary Journal for the Social Study of Health, Illness and Medicine*, 23(5).

Friis, H. T. (1965). Karl Jansky: His Career at Bell Telephone Laboratories. *Science*, 149(3686), 841–842.

Fritsch, B. R. (1992). *Europe and German Unification*. Berg Publishers.

Gamow, G. (1971). Τριάντα χρόνια που συγκλόνισαν τη φυσική: Η ιστορία της κβαντικής θεωρίας. *Περисκόπιο*, 249.

Githco, A., & Woodward, A. (2003). Climate Change And Human Health. Risks And Responses . *WHO*.

Grazzi, E. (2008). *Ο Γκράτσι γράφει για την ιταλική επίθεση κατά της Ελλάδας*. Παπαζήσης.

Hagood, P. (1996). *History And Evolution Of Laparoscopic Surgery*. My Graw-Hill.

Hann, R. (2005). *Pierre Simon Laplace. A determined scientist*. Harvard.

- Harrison, E., & Gold, T. (1982). *Cosmology : The Science of the Universe . American Journal of Physics, 50(2)*.
- Hawking, S. (1993). *Hawking on the Big Bang and Black Holes* (8th ed.). World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd.
- Hershberger, W. D. (1948). *Radar System Engineering* . Louis N. Ridenour. (Ed.) New York-London: McGraw-Hill, 1947. Pp. xviii + 748. (Illustrated.) \$7.50. . *Science, 107(2768)*.
- Hewish, A., Bell, S. J., Pilkington, J. D. H., Scott, P. F., & Collins, R. A. (1968). *Observation of a Rapidly Pulsating Radio Source . Nature, 217(5130), 709–713*.
- Himpens, J., Leman, G., & Cadiere, G. B. (1998). *Telesurgical Laparoscopic Cholecystectomy*. In *Surgical endoscopy* (Vol. 12, Issue 8).
- James, J. (1993). *Φυσική και Φιλοσοφία*. Βάνιας.
- Karsh, E. (2002). *The Iran-Iraq War 1980-1988*. Osprey Publishing.
- Katzman, K. (2008). *Afghanistan: Post-War Governance, Security And U.S. Policy. CRS Report For Congress*.
- Klein, M. (2007). *Hamas in power. Middle East Journal, 61(3)*.
- Koeberl, C. (2005). *Physics and Chemistry of the Solar System, 2nd ed. , by John S. Lewis. Meteoritics & Planetary Science, 40(1), 143–144*.
- Kohlhase, C. E., & Penzo, P. A. (1977). *Voyager mission description. Space Science Reviews, 21(2)*.
- Landero, L. (2008). *Πλανήτης Δίας*. GEMA.
- Luhrmann, T. M., & Tambiah, S. J. (1991). *Magic, Science, Religion and the Scope of Rationality. Man, 26(3)*.
- Malawer, M., & Abelson, H. (1989). *Sarcomas Of Bone* . Helmans,Rosenberg SA.
- Mason, S. (1962). *A History of the Sciences*. Coller.
- Moss, A., Hall, W., & Cannom, D. (2009). *Cardiacresynchronization Therapy for the Prevention of Heart-Failure Events. N Engl J Med, 361, 1329–1338*.
- Mullet, M. (1999). *The Catholic Reformation*.

- Nicole Meyer Vernet. (2007). *Basics of the Solar Wind* (M. Houghton, M. Rycroft, & A. Dessler, Eds.). Cambridge University Press.
- O'Brien, R., Goetz, A., Scholte, J., & Williams, M. (2000). *Contesting Global Governance: Multilateral economic Institution and Global Social Movement*. Cambridge University Press.
- Oswalt, T. D. (2013). *Planets, Stars and Stellar Systems* (M. Barstow, Ed.; Vol. 4). Springer
- Psomiades, H. (1972). *The Diplomacy of Theodoros Pangalos 1925-1926* (Vol. 13). Balkan Studies.
- Robins, F. (2004). *The History of Polio Vaccine Development* (4th ed.). PA Saunders.
- Rossi, B. (1964). *Cosmic Rays*. McGraw-Hill.
- Ryder, L. (2011). Relativity, Gravitation and Cosmology, by Robert J.A. Lambourne. *Contemporary Physics*, 52(5).
- Shapley, H., & Curtis, H. (1921). *Bulletin of the National Research Council. The Scale of the Universe*. The National Research Council.
- Sharp, P. (2011). Origins of HIV and the AIDS Pandemic. *Cold Spring Harbor Perspectives in Medicine*, 1(1).
- Smoot, G. (2002). Cosmic Background Explorer: COBE. In *Encyclopedia of Astronomy and Astrophysics*. Nature Publishing Group.
- Swain, R. M., Bacevich, A. J., & Cohen, E. A. (2002). War over Kosovo: Politics and Strategy in a Global Age. *The Journal of Military History*, 66(2).
- Szulc, T. (2016). *Pope John Paul II*. Simon&Schuster UK.
- The Mars Exploration Rover Mission . (n.d.). *JPL NASA, 400-1548B*.
- Thomson, R., Moran, J., & Swenson, G. (2017). *Interferometry And Synthesis In Radio Astronomy* (3rd ed.). Springer Open .
- Thumann, M. (2006). Multiplying Sources As The Best Strategy For EU-Russia Energy Relations . *Russie.Nei.Visions*, 10.
- Van den Bulk, J., Verdegaal, E. M. E., & De Miranda, N. F. C. C. (2018). Cancer Immunotherapy: Broadening the Scope of Targetable Tumours. In *Open Biology* (Vol. 8, Issue 6).
- Wallace, C., & Weiss, M. (2021). *Countdown 1945*.

- Wallace, W. A. (1994). *The Beginnings of Western Science: The European Scientific Tradition in Philosophical, Religious, and Institutional Context, 600 B.C. to A.D. 1450*. David C. Lindberg . *Speculum*, 69(4).
- Watson, J. D., & Crick, F. H. C. (1953). *Molecular Structure of Nucleic Acids: A Structure for Deoxyribose Nucleic Acid*. *Nature*, 171(4356).
- Watson, J., Myers, R., Caudy, A., & Witkowski, J. (2010). *Ανασυνδυασμένο DNA. Γονίδια και Γονιδιώματα-Μία Συνοπτική Παρουσίαση* (1st ed.). Ακαδημαϊκές Εκδόσεις.
- Whitehouse, D. (n.d.). *Apollo 11*.
- Whiteoak, J. B. (1982). *Out of the Darkness — The Planet Pluto*, by Clyde W. Tombaugh and Patrick Moore (Lutterworth Press, Guildford and London), 1980, 221 pp. 33 photographs and diagrams. Copy supplied by Cambridge University Press (Australia) Pty Ltd. *Publications of the Astronomical Society of Australia*, 4(4).
- Wolszan, A., & Frail, D. A. (1992). *A Planetary System Around The Millisecond Pulsar* .
- Woodhouse, C. M. (2008). *Η Ιστορία Ενός Λαού. Οι Έλληνες από το 324 έως Σήμερα*. Τουρίκης.

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Αντωνιάδης, Α., Λεγάκης, Ν., Μαυρίδης, Α., Μανιάτης, Α., & Τσελέντης, Ι. (2000). *Ιατρική Μικροβιολογία: Vol. A* (3rd ed.). Ιατρικές Εκδόσεις.
- Αντωνιάδης, Χ. (2000). *Παιδιατρική* (3rd ed.). Ιατρικές Εκδόσεις Πασχαλίδης .
- Βαγιώνας, Γ., Σπαία, Σ., & Παγκίδης, Π. (1992). *Καταγραφή της εξωνεφρικής κάθαρσης στην Ελλάδα το 1992*.
- Βακαλόπουλος, Α. (1976). *Η Ορθόδοξη Εκκλησία μετά την Άλωση, Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*.
- Βαρθολομαίος. (2012). *Συνάντηση Με Το Μυστήριο. Μια Σύγχρονη Ανάγκη Της Ορθοδοξίας* (Π. Τσαλίκη, Ed.). Ακρίτας .
- Βλαχόπουλος, Σ., Καιρίδης, Δ., & Κλάφης, Α. (2018). *Η Δικατορία των Συνταγματαρχών. Ανατομία μιας Επταετίας*. Πατάκης.

- Βλάχου, Ε. (1992). *Πενήντα και Κάτι (Δημοσιογραφικά Χρόνια): Ο Αγώνας των 'Ανθελλήνων'*.
- Βουρνάς, Τ. (1981). *Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας, ο Εμφύλιος*. Τολίδης.
- Γέμτος, Π. (1987). *Μεθοδολογία Κοινωνικών Επιστημών*. Παπαζήσης.
- Γέμτος, Π. (2012). *Οι Κοινωνικές Επιστήμες. Μια Εισαγωγή*. (2nd ed.). Τυπωθήτω.
- Δημητρακόπουλος, Ο. (1980). *Studies On Venizelos and his Time*. Φιλιππότης.
- Διαμανταράς, Ε. (2011). *Η Θρησκεία και τα Μυστήρια των Αρχαίων Ελλήνων*. Διαμανταράς, Ε.
- Δουδούμης, Γ. (2018). *Η Γιουγκοσλάβικη Αποσύνθεση (1918-1991)*. Ηρόδοτος .
- Έκο, Ο. (2018). *Αρχαία Ελλάδα* . Άλτερ Εγκο.
- Θεοδοσίου, Σ., & Δανέζης, Μ. (1995). *Η Οδύσσεια των Ημερολογίων-Αστρονομία και Παράδοση* (Α). Δίαυλος.
- Θρασυβούλου, Μ. (2016). *Ο Εθνικισμός των Ελληνοκυπρίων. Από την Αποικιοκρατία στην Ανεξαρτησία*. Επίκεντρο.
- Καραμανλής, Κ. (2005). *Αρχείο: Γεγονότα και Κείμενα: Vol. 12β*. Η Καθημερινή.
- Καραντώνης, Η. (2006). *Θεωρία της Οικονομικής Πολιτικής. Επιστημολογική και Διεπιστημονική Θεμελίωση*. (Γ. Δαρδάνος, Ed.; 1st ed.). Τυπωθήτω.
- Κριμιζής, Σ. (2020). *Όλα Σε Μια Ζωή. Από Τον Ήλιο Στον Γαλαξία* . Παπαδόπουλος .
- Κωνσταντίνοφ, Φ. (1975). *Ιστορικός Υλισμός*. Πορεία.
- Λιναρδάτος, Σ. (1977). *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα 1949-1952: Vol. Α*. Παπαζήση .
- Μάμαλου, Γ. (2011). *Το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως Κατά Την Περίοδο 1918-1972*. Σάκκουλα.
- Μανιατόπουλος, Π. (2022). *Η Κρίση στα Ίμια (1996) (Ψηφιακή Έκδοση)*.
- Μάντακα, Ε. (2022). *Συνθήκη της Λωζάνη-100 χρόνια ημερολόγιο 2023*. Μίλητος.
- Ματσούκας, Ν. (2007). *Δογματική και Συμβολική Θεολογία*. Πουρνάρας.
- Μαυρομούστακος, Θ. (2023). *James Watson και τα διδάγματα της ιστορικής ανακάλυψης του DNA*.

- Μηλιώρης, Ν. (2017). *Οι Κρυπτοχριστιανοί*. Τσουκάτου.
- Μιχαηλίδης, Ν. (2018). *Μικρασιατική Καταστροφή*. Παπαδόπουλος.
- Μπαλατσούκας, Σ. (2014). *Χριστόδουλος Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και Πάσης Ελλάδος (1998-2008) Πνευματικός Ηγέτης*. Μπαλατσούκας Σωτηριος Ι.
- Μπαλωτή, Ξ. (2004). *Κωνσταντίνος Καραμανλής* (Σταματελοπούλου Π., Ed.). Σαββάλας.
- Μπαμπανάσης, Σ. (1981). Η Διαμόρφωση της Φτώχειας στην Ελλάδα του 20ου Αιώνα (1900-1981). *Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών*, 42–43.
- Μπαρούξης, Γ. (1986). *Κβαντική Θεωρία. Κβαντική Θεωρία του Ατόμου*. (Π. Μήλιος, Ed.). The Open University.
- Μπροκαλάκη, Η. (2009). Ο Ρόλος Του Διαδικτύου Στην Ενημέρωση Των Ασθενών. Μια Σύγχρονη Πρόκληση Για Τους Λειτουργούς Υγείας. *Νοσηλευτική*.
- Νικολαΐδης, Α. (2008). *Κοινωνιολογία της Θρησκείας*. Γρηγόρης.
- Οικονόμου, Μ. (2020). *Ιστορία του Ευρωπαϊκού Δικαίου από τον Μεσαίωνα έως τις ημέρες μας*. Οσελότος.
- Πανουτσοπούλου, Κ. (1984). *Κοινωνική Πρόνοια: Ιστορική εξέλιξη και σύγχρονες τάσεις*. Γρηγόρη.
- Παπαδόπουλος, Γ. (2023). *Μακάριος-Οι μεγάλες αλήθειες*.
- Ροζάκης, Χ. (2017). Panayotis J. Tsakonas, The incomplete breakthrough in Greek-Turkish relations. Grasping Greece's socialization strategy, Paigrave Macmillan, Basingstoke - New York 2010, xi & 289 σελ. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 38, 162.
- Ρούκουνας, Ε. (2006). *Διεθνές Δίκαιο. Το Κράτος Και Το Έδαφος- Το Δίκαιο Της Θάλασσας* (Vol. 2). Αντ.Ν.Σάκκουλας.
- Σιμόπουλος, Δ. (2006). *Μαύρες Τρύπες*. Ίδρυμα Ευγενίδου.
- Σολεϊντακης, Ν. (2012). *Δυστυχώς Επτωχεύσαμεν. Οι Στάσεις Πληρωμών 1827,1893,1932*. Παπαζήσης.
- Σπανού, Κ. (2001). *Ελληνική Διοίκηση Και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση*. Παπαζήση.
- Σταθάκης, Γ. (2004). *Το Δόγμα Τρούμαν & το Σχέδιο Μάρσαλ*. Πατάρι.
- Συρίγος, Α., & Χατζηβασιλείου, Ε. (2023). *Μεταπολίτευση 1974 1975*. Πατάκης.
- Σωτηρόπουλος, Δ. (1972). *Στρεβλή Πορεία*. Μεταίχμιο.

Τσαντής, Σ. (2015). *Αρχές Φυσικής και Τεχνολογίας της διαγνωστικής Υπερηχογραφίας*. Κάλλιπος.

Φίλανδρος, Ι. (2008). *Μετάβαση στη Δημοκρατία, 1974-1975*.

Φίλιππας, Ν. (2014). *Διαχείριση Δημόσιου Χρέους σε ένα Πολύπλοκο Περιβάλλον. Οικονομικά Χρονικά*.

Χανδρινός, Ι. (2019). *Όλη η νύχτα εδώ*. Καστανιώτης.

Ψαλλιδάς, Γ. (2016). *Συνεργασία και Ανυπακοή. Η Πολιτική της Ηγεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος στην Κατοχή (1941-1944)*. Εστία.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.